

Doktori értekezés

Dr. Sléder Judit

Pécs

2010

Pécsi Tudományegyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

Doktori Iskola

Dr. Sléder Judit

**A BÜNTETŐELJÁRÁS MEGINDÍTÁSA
DOKTORI ÉRTEKEZÉS**

**Témavezető:
dr. Finszter Géza egyetemi tanár,
az MTA doktora**

**Pécs
2010**

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	1
Bevezetés.....	6
I. FEJEZET Történeti rész	9
1. A büntetőeljárás (nyomozás) megindítása a klasszikus Büntető Perrendtartásban (1896. évi XXXIII. tc.).....	9
1.1. A nyomozás elrendelésnek feltétele, az egyszerű gyanú	12
1.2. A nyomozás megindítása (in rem)	14
1.3. A terhelt fogalma.....	16
2. Az 1951. évi III. törvény, a Büntető Perrendtartásról	17
2.1. A nyomozás elrendelésének feltétele (in rem)	19
2.2. A terhelt (gyanúsított) bevonása az eljárásba (in personam)	21
3. Az 1962. évi 8. számú törvényerejű rendelet (az I. Be.).....	22
4. Az 1973. évi I. törvény (a II. Be.)	23
II. FEJEZET A büntetőeljárás megindítása az angolszász és a kontinentális büntetőjogi rendszerben	25
1. Az akkuzatórius eljárás legfontosabb jellemzői.....	25
1.1. A büntetőeljárás megindításának elvi alapjai az Egyesült Királyság területén.....	26
1.2. Az igazságszolgáltatás újraformálásának legfontosabb okai	29
1.3. A nyomozás megindítása (in rem)	31
1.4. A gyanúsított bevonása a nyomozási eljárásba (in personam).....	32
1.5. A gyanúsítottat megillető hallgatási jog angol modellje és a védelemhez való jog érvényesülése a nyomozás során.....	33
1.6. A büntetőeljárás (nyomozás) megindításának angol modellje.....	35
2. Az inkvizitórius rendszer általános jellemzése és kialakulása	37
3. A vegyes rendszer	39
3.1. A büntetőeljárás (nyomozás) megindításának kontinentális modellje	41
3.2. A büntetőeljárás (nyomozás) megindítása egyes kontinentális büntetőjogi rendszerhez tartozó országban	42
3.3. A rendszerek közeledése	45

III. FEJEZET A büntetőeljárás megindításának formai és materiális feltételei.....	48
1. Az alapos gyanú fogalmáról folytatott szakmai vita összegzése	48
1.1. A bűncselekmény elkövetésére irányuló gyanú (in rem)	49
1.2. Az elkövető kilétére irányuló gyanú (in personam)	59
2. Az alapos gyanú és az ártatlanság vélelme	61
2.1. Az ártatlanság vélelme az Orosz Föderáció Büntető Eljárési Kódexében	66
3. A büntetőeljárás megindításának materiális feltételei.....	68
3.1. A büntetőeljárás megindítása materiális feltételei meghatározásának történeti áttekintése.....	68
3.2. A büntetőeljárás megindítása materiális feltételeinek alapfogalmai a jelenkorban... ..	70
3.2.1. Az adat fogalma	70
3.2.2. Az információ fogalma.....	73
3.3. A bizonyíték meghatározása	73
3.4. A titkos bizonyítékok	74
4. Az Orosz Föderáció Büntető Eljárési Kódexének meghatározása a bizonyíték fogalmával kapcsolatosan	75
IV. FEJEZET A gyanú jelentősége a hatályos Büntetőeljárásról szóló törvényben	78
1. A gyanú fogalmának meghatározása.....	79
2. A verziók.....	82
3. A gyanú meghatározása a német Büntető Eljárési Kódexben.....	84
4. A büntetőeljárás megindítása feltételeinek meghatározása az Orosz Föderáció Büntető Eljárési Kódexében	86
5. A gyanú elismerésének bűnüldözési rendszerekre gyakorolt hatása	87
5.1. A feltétlen államvédelmi elven alapuló bűnüldözési rendszer.....	87
5.2. A szervezetvezérelt bűnüldözési rendszer.....	92
5.3. A jogállami felfogáson alapuló bűnüldözési rendszer	93
V. FEJEZET A legalitás, az officialitás, az oportunitás és a diverzió	95
1. A legalitás – officialitás meghatározása.....	95
1.1. A legalitás – officialitás meghatározása az Orosz Föderáció Büntető Eljárési Kódexében.....	98
1.2. A legalitás – officialitás meghatározása a Német Szövetségi Köztársaság Büntető Eljárési Kódexében.....	99
2. A felderítési/bűnüldözési kötelezettség.....	100
2.1. A legalitás (felderítési/bűnüldözési kötelezettség) érvényesülésének akadályai ..	104

2.1.1. A legalitás természetéből származó akadály:.....	104
2.1.2. Az opportunitás	105
2.1.3. A büntető jogszabályokból eredő akadályok	108
2.1.4. A nyomozó hatóságok diszkrecionális jogköréből eredő akadályok	116
2.1.5. A büntető jogszabályok meglétén kívül eső okokból eredő akadályok	117
2.1.5.1. A felderítés eredményességének mutatói.....	117
2.1.5.2. A látens bűnözés.....	117
2.1.5.3. Az úgynevezett „szervezeti hiányosságok”.....	118
2.1.5.4. A nyomozó hatóságok szelekciós tevékenysége.....	119
2.1.5.4.1. A lehetséges megoldások	121
3. A diverzió.....	126
3.1. A bűncselekmény elbírálása fegyelmi eljárásban	127
3.2. A bűncselekmény elbírálása fegyelmi eljárásban elvi alapjai.....	130
VI. FEJEZET A büntetőeljárás megindítása és a feljelentés elutasítása.....	132
1. A büntetőeljárás megindításának általános módja	133
1.1. A feljelentés kiegészítése	133
1.1.1. A feljelentés kiegészítés a korábbi magyar büntetőeljárési kódexekben	133
1.1.2. A hatályos Be. törvény életbeléptetése és a feljelentés kiegészítése.....	136
1.1.3. A feljelentés kiegészítése elrendelésének feltételei	142
1.1.4. A feljelentés kiegészítése során foganatosítható eljárási cselekmények és szabályozása	144
1.1.5. A feljelentés kiegészítése során hozható döntések.....	146
1.2. A nyomozás megindítása írásbeli feljegyzéssel	146
1.3. A nyomozás megindítása reálaktus végzésével. A késedelmet nem tűrő, sürgős eljárási cselekmények (a korábbi halaszthatatlan nyomozási cselekmények).	147
1.4. A határozat nélkül végezhető, úgynevezett halaszthatatlan nyomozási cselekmények (177.§).....	151
1.5. A gyanút megalapozó információforrások. A feljelentés és a hivatalos tudomásszerzés formái. A tömegkommunikáció információforrásai.	156
2. A büntetőeljárás megindításának különleges módjai.	161
2.1. A magánvádas eljárás megindítása	161
2.2. A feljelentés elutasítása után, a pótmagánvádló által történő vádindítvány benyújtása a bíróságnak	162
3. A büntetőeljárást megindító döntéshozatal egyéb összefüggései	162
3.1. A sértett normatív fogalmának meghatározása	163
3.1.1. A sértett és a magánindítvány előterjesztése.....	164
3.1.2. A magánfél	166
3.1.2. A magánvádló	167
3.1.3. A pótmagánvádló	168
3.2. A bíróság elé állítás	170
4. A feljelentés elutasítása. A nyomozás és a büntetőeljárás akadályai.....	173

4.1. A feljelentés elutasításának okai. A feljelentés elutasítási jogkör.	175
VII. FEJEZET A titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés megindítása	179
1. A titkos információgyűjtés elvi alapjai	180
2. A büntetőeljárás során folytatott titkos adatszerzés feltételrendszere.....	185
VIII. FEJEZET Az elkövetői egyszerű és megalapozott gyanú. A feljelentett, és az egyszerűen gyanúsítható jogállása, valamint a gyanúsított bevonása az eljárásba	189
1. Az elkövetői egyszerű és megalapozott gyanú	191
1.1. Az elkövetői egyszerű meghatározása	191
1.2. A megalapozott gyanú meghatározása.....	193
2. A büntetőeljárás nem valóságos alanyai	196
2.1. A feljelentett jogállása.....	197
2.2. Az egyszerűen gyanúsítható személy.....	199
2.2.1. Az egyszerűen gyanúsítható személy jogállása a hatályos Be-ben.....	200
2.2.2. Az egyszerűen gyanúsítható személlyel kapcsolatosan alkalmazott intézkedések a joggyakorlat alapján.....	201
2.2.3. Az egyszerűen gyanúsítható személy jogi helyzetének tisztázásáról.....	203
3. A megalapozott gyanú közlésének elvi rendszerei	205
3.1. Az alkotmányos jogállami követelményeken alapuló in personam bűnüldözési rendszer	205
3.2. A feltétlen államvédelmi elven alapuló in personam bűnüldözési rendszer	207
4. A gyanúsított bevonása az eljárásba.....	209
4.1. A gyanúsított bevonásának általános esete	209
4.2. A gyanúsított bevonásának speciális esetei.....	211
5. A megalapozott gyanú közlésének tartalmi ismérvei.....	213
6. A gyanúsított és vádlott bevonása az eljárásba az Orosz Föderáció Büntető Eljárási Kódexe alapján.....	217
7. A gyanúsított bevonása az eljárásba a Német Szövetségi Köztársaság Büntető Eljárási Kódexe alapján.....	219
IX. FEJEZET Összegzés és következtetések	221
1. A fogalmak meghatározása	221
1.1. A büntetőeljárás fogalmának meghatározása	221
1.2. A büntetőeljárás megindítása nem azonos a nyomozás elrendelésével	222
1.3. A büntetőeljárás megindításának feltételei. A gyanú és a megalapozott gyanú meghatározása.	223
2. A büntetőeljárás megindítása feltételrendszere átalakításának következményei.....	225

3. A gyanú elismerésének hatása a különböző bűnüldözési rendszerekre	228
4. A legalitás – officialitás felderítési/bűnüldözési parancsa	230
5. A feljelentett és az egyszerűen gyanúsíthat személy jogállása. A megalapozott gyanú közlésének időpontja	232
6. A disszertáció tudományos eredményeinek hasznosítási lehetőségei.....	233
6.1. A jogalkotásra számára	233
6.2. A jogtudomány számára.....	233
X. FEJEZET Német és orosz nyelvű összefoglaló	235
1. Zusammenfassung.....	235
2. Подведение итога диссертации.....	237
1. A dolgozatban felhasznált fontosabb források jegyzéke.....	238
2. A dolgozatban felhasznált fontosabb jogszabályok jegyzéke	249

Bevezetés

„Mint hogy a büntető ügyekben az ember legfőbb értékeit, úgymint az életét, a szabadságát, méltóságát és jó hírnevét érintik, minden elvégzendő törvényes büntető ítékezéshez szükség van valamilyen külső törvényes formában való megjelenésre.... és mielőtt a bíró a bűncselekményről és annak elkövetéséről vizsgálna, az előtt meg kell győződnie arról, vajon a bűncselekmény miatt, amelyet feltehetően elkövettek, és a terhelt ellen, akit bűncselekmény elkövetőjének tartanak, az igazságszolgáltatás biztos jogi alappal bír-e”¹.

A modern büntetőeljárás az állami közhatalmi szervek tevékenységének fontos része, és ennek szerves része a nyomozás.

Disszertációm megírásának célja a büntetőeljárás megindítása feltételrendszerének – in rem és in personam vonatkozásban – elemzése és vizsgálata. A nyomozás a büntetőeljárás első, Farkas Ákos megfogalmazása szerint a kontinentális igazságszolgáltatási rendszer talán legjelentősebb szakasza². A kontinentális rendszerben az előkészítő szakasz vagy nyomozás jelentősége azzal magyarázható, hogy a nyomozás anyaga nemcsak az ügyész, hanem a bíróság számára is kiemelkedő jelentőségű, hiszen a tárgyaláson felhasználható, és arra adott esetben az ügydöntő határozat meghozatalakor is lehet hivatkozni.

Ezzel szemben az angolszász büntetőjogi rendszerben a nyomozás a gyanúsítottal kapcsolatos adatok, információk felderítésére, összegyűjtésére és az ügyész tájékoztatására irányul. A nyomozás során nem folytatnak bizonyítást. A nyomozás anyaga a bírósági tárgyaláson lefolytatott bizonyításnak nem lehet alapja, a nyomozás során keletkezett iratokat a bíró nem használhatja fel.

A disszertáció történeti részében a modern polgári jogállamok büntetőeljárás kódexei rendelkezései alapján elemzem a büntetőeljárás megindításának normatív feltételrendszerét. A modern polgári jogállamok létrejötte előtt lefolytatott büntetőeljárások megindításának szabályaival terjedelmi okok miatt nem foglalkoztam.

A kontinentális büntetőjogi rendszer vagy az opportunitás vagy a legalitás elvének figyelembevételével épült fel. A magyar büntetőeljárás rendszer hagyományosan a kontinentális

¹ Vuchetich Mátyás: A magyar büntetőjog rendszere, II. Könyv, Gyakorlati büntetőjog, A magyar jogtudomány klasszikusai sorozat, Magyar hivatalos Közlönykiadó, Bp. 2007. 39. és 49. o. A monográfiát latin nyelvről magyar nyelvre fordította: Király Tibor akadémikus

² Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Könyvkiadó Kft. Bp. 2004. 20. o.

rendszerhez, ezen belül a legalitás elve szerint szerveződött modellhez tartozik. Erre való figyelemmel vizsgálni kellett a kontinentális büntetőjogi rendszer legalitás és opportunistá elvének büntetőeljárás megindítására vonatkozó szabályait.

A büntetőeljárás megindítása kontinentális rendszerének opportunistá elv szerint szerveződött modelljében a büntetőeljárás megindításának feltételrendszere törvényben szabályozott, de az ügyész mérlegelheti az eljárás megindításának hasznosságát, célszerűségét, azt, hogy az eljárás megindítása mennyiben szolgálja a közérdeket. A legalitás elvére épülő rendszerben a törvényes feltételek fennállásának elismerésekor az eljárás megindítása kevés számú kivételtől eltekintve kötelező. Ennél a rendszernél az eljárás megindításának feltételrendszere alapján két csoportot lehet megkülönböztetni; a feltételek jogászai vagy kriminalisztikai felfogást tükröznek. Első esetben a nyomozás elrendelésének feltétele a bűncselekmény gyanúja vagy valamilyen jelzővel ellátott gyanú, második esetben pedig kellő alap (információ, tény, adat, esetleg ismeret), amely alátámasztja a bűncselekmény elkövetését. A kontinentális rendszerben a büntetőeljárás megindítása általában véve határozattal történik, és a nyomozást az ügyész irányítja vagy felügyeli.

Ezen kívül elemzem a gyanú fogalmát és a gyanú elismerésének a különböző bűnüldözési rendszerekre gyakorolt hatását. A hatályos magyar büntetőeljárásról szóló törvény (1998. évi XIX. tv.) ugyanis az eljárás megindításának pozitív minimum feltételeként a bűncselekmény gyanúja meglétét kívánja meg. Ezzel a jelentős törvénymódosítással büntető eljárásjogunk új fogalommal gyarapodott olyan módon, hogy a jogalkotó kísérletet sem tett annak megmagyarázására. A magyar büntető eljárásjog a legalitás elvére épül, ezért értékelni kellett a legalitás parancsából származó, a nyomozó hatóságokra háruló felderítési/bűnüldözési kötelezettséget, és azokat a körülményeket, amelyek miatt nem valósítható meg ez a parancs, valamint a nyomozó hatóságok „többszörös szelekciós tevékenységét”, és azok megoldási lehetőségeit. A titkos adatszerző tevékenység a büntetőeljárás szerves részévé vált, ezért elemezni kellett elrendelésének feltételeit, valamint ezzel összefüggésben a titkos információgyűjtés megkezdésének körülményeit is. Igazolásra és megerősítésre került, hogy a titkos információgyűjtés bevezetésének nincs valódi feltételrendszere, mert a megelőzés és a személyi védelem nem lehet bűnüldözési cél, továbbá a nyomozó hatóságok számára nem létezik normatív eligazítás arra vonatkozóan, hogy bűncselekmény gyanújának elismerése esetén a titkos információgyűjtés, a titkos adatszerzés vagy a nyomozás elrendelése mellett döntsenek. Ugyanis a három eljárás megindításának azonos a feltétele, a bűncselekmény gyanúja.

Disszertációmban vizsgálni kellett a büntetőeljárás megindításával kapcsolatos egyéb döntéseket is. Ennek megfelelően tisztázni kell a sértett személyét, a késedelmet nem tűrő nyomozási cselekmények elvégzésének szabályait, és a bíróság elé állítás feltételeit, hiszen ezek az intézmények akkor eredményesek, ha már az eljárás megindításakor alkalmazásra kerülnek.

A büntetőeljárás meghatározott személlyel szemben történő megindítása a legteljesebb és egyben a legdurvább módon képes korlátozni a polgárok alkotmányos és egyéb más jogszabályokban biztosított jogait. Erre való figyelemmel a disszertációban elemezni kellett a gyanúsított bevonásának formai és tartalmi feltételeit, és meg kellett vizsgálni azt, hogy a feljelentett illetve egyszerűen gyanúsítható személy valóságos alanyai-e a büntetőeljárásnak. Az utóbbi két személlyel kapcsolatosan a joggyakorlat számára nem létezik normatív utasítás, így a személyek tényleges helyzetét az alkotmányos jogállami követelményekkel összhangban kell tisztázni.

I. FEJEZET

Történeti rész

1. A büntetőeljárás (nyomozás) megindítása a klasszikus Büntető Perrendtartásban (1896. évi XXXIII. tc.)

A magyar büntető eljárásjog múltbéli és jelenkori fejlődésére a római büntetőjog, a középkori Bizánc és Németország büntetőjoga gyakorolt figyelemre méltó hatást. A római „büntetőjogszabály – gyűjteményből” a hatalmas mennyiségű joganyagot tartalmazó jusztiniánuszi kódexekből minden állam kiemelte magának azt az anyagot, amelyre szüksége volt a jogalkotás során, mivel a bírói jogalkotás nem volt képes feldolgozni a római büntetőjog teljes anyagát. A bizánci büntetőjog Kelet-Európa büntetőjogának – görög kiindulással – a balkáni és az orosz büntetőjognak lett az alapja, amely a keleti egyház törvényeiben élt tovább, majd onnan származott át a modern kor jogi normái közé.

Németországban pedig az V. Károly által kiadott ún. Constitució Criminalis Carolina (CCC) konkretizálta a jusztiniánuszi, vagyis római büntetőjogot, amely alapján a XVI. században létrejött a Ferdinánd féle Constitució Criminalis, ami a Carolina rövidített változata, és bekerült a magyar Corpus Jurisba is.

A XVI-XVII. századi természetjogászok a bűnüldözés és a büntetés alapelveit római jogi alapokon próbálták feltárni és kidolgozni, amelynek nyomdokain haladva művelték a tudományt a felvilágosodás korában Németországban Liszt és társai. Ebben az időszakban a jogfilozófia komoly kérdései közé tartozott többek között a bűncselekmény, a büntetés és a bűnösség lényegének megmagyarázása, vagyis hogy az állam miért és milyen jogi alapokon üldöz különböző emberi magatartásokat, egyáltalán az államhatalom bír-e azzal a joggal, hogy beleszóljon polgárai magatartásába. A jogfilozófusok ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása során gyakran hívták segítségül a római jog alaptételeit. Ennek az a magyarázata, hogy a római büntetőjog kialakulásának kezdetén korlátozója, és nem kiterjesztője volt a bűnüldözésnek, mert a büntetőjog nem az állampolgár üldözésére, hanem védelmére született a hatósági önkénnyel szemben. Ezek a gondolatok térnek vissza a felvilágosodás, a modern polgári társadalmak filozófiájában is, és a mai alkotmányos jogállami felfogáson alapuló társadalmakban is, hiszen a bűnüldözés nem kaphat szabad kezet, az állampolgárok alkotmányos, és minden más egyéb jogait kizárólag törvényes feltételrendszer megléte esetén lehet korlátozni.

Európában a büntető eljárásjog tudománya a XIX. század első felében alakult ki, a felvilágosodás és a humanizmus reformtörekvéseinek harca után. Ezek a reformtörekvések az alkotmányjogi küzdelmeken túl a büntető igazságszolgáltatás megjavítására is vállalkoztak. Európában a kontinentális igazságszolgáltatási rendszer alapjává ilyen körülmények között vált az 1808-ban alkotott Code d'instruction criminelle (CIC, vagy Napóleoni Kódex). A Napóleon által vezetett hadjáratok sikerei és az inkvizitórius nyomozó rendszer létének tagadása eredményezte, hogy Európa nagy részén – Angliát kivéve – a francia büntetőeljárás kódex vált mintává.

Magyarországon – igaz Európához képest közel félévszázados késéssel – számos kodifikációs kísérlet történt az első önálló magyar büntetőeljárás kódex megalkotására. Ennek a folyamatnak és a jogtudományban az ezzel kapcsolatos elméleti vita eredményeinek ismertetésétől terjedelmi okok miatt disszertációmban eltekintek, és a kutatás tárgyának történeti részét az első írott magyar büntető perrendtartás és az azt követő kódexek alapján dolgoztam ki.

A magyar büntető eljárásjog tudomány kiemelkedő munkája volt az első, vagy klasszikus Bűnvádi Perrendtartás, az 1896. évi XXXIII. törvénycikk (továbbiakban I. Bp.). Az I. Bp. a francia vegyes rendszerre épült, de figyelembe vette a német és osztrák büntető eljárásjog tudomány kiemelkedő eredményeit is. Az I. Bp. a felvilágosodás, a polgári jogállam eszméit elfogadta, és megpróbálta következetesen érvényesíteni. Az I. Bp. a büntetőeljárás vegyes rendszere mellett döntött, és amellet, hogy határozott hangsúlyt kapott a vádrendszer, az előkészítő eljárásban felhasználta a nyomozó rendszer intézményeit is (vizsgálat – vizsgáló bíró). Az I. Bp. kora jogfilozófiai követelményeinek mindenben megfelelt, a polgári gondolkodás haladó eszméit fogadta el vezérlő elvéül. Ez kitűnik az I. Bp. alapelveinek rendszeréből, az eljárás céljából, a résztvevők számára biztosított garanciarendszeréből.

A büntetőjog közjogi jellegének meghirdetése – amely a klasszikus büntetőjogi iskola felfogásán alapul – és a legalitás elvének elfogadása következtében az I. Bp. a hivatalbóliságra épül. Az egyén jogainak biztosítását helyezte előtérbe, a védelem az eljárás minden szakaszában érvényesült, az ártatlanság vélelme alapelveként elfogadása pedig egyértelműen kitűnik a bizonyítási teher és a felmentő ítélet meghozatalának szabályaiból.

Az I. Bp. a büntetőper szabályozta, a nyomozásra vonatkozó rendelkezései mindössze 18 §-ból álltak (Bp. 83-101. §). Ez következik abból a felfogásból, hogy az I. Bp. a büntetőeljárás alaptípusának a törvényszék előtti büntetőper tekintette, és ebből adódóan csak a vádeme-

lés feltételeit határozta meg, a nyomozás elrendelésének feltételeiről nem rendelkezett. A nyomozás előkészítő szerepe miatt – amely összhangban állt az I. Bp. tényleges rendelkezéseivel – a büntető eljárásjogi szakirodalom képviselői csak a vádemelés és a bírósági eljárás megindításának feltételeivel, jogintézményeivel és annak lefolytatásával foglalkoztak.

Az I. Bp. az előkészítő eljárást két részre osztotta:

- nyomozásra
- és vizsgálatra.

A nyomozás ura a királyi ügyész volt, ő rendelte el a nyomozást, ő szüntette meg azt, abban az esetben is, ha a nyomozás során bíró által végzett cselekmény elvégzésére vált szükségessé. A nyomozást rendszerint a rendőri hatóságok teljesítették, a királyi ügyész irányítása, ellenőrzése mellett, és a vizsgáló bíró csak akkor végzett eljárási cselekményeket, ha azok végrehajtására a törvény alapján kizárólag ő volt jogosult, vagy azt az ügyész indítványozta.

A vizsgálatot a vizsgáló bíró teljesítette, és a rendőrséget csak egyes eljárási cselekmények elvégzésére kérte fel.

A korabeli szakirodalom alapján a nyomozás és a vizsgálat közötti különbséget az alábbiakban lehet meghatározni:

- A nyomozás célja olyan adatgyűjtés volt, amely arra irányult, hogy kiderítsék mi történt, és ami történt, azt ki követte el. A nyomozás elrendelésének természetesen nem feltétele, hogy a cselekmény részletei és az „elkövető személye” ismert legyen, ellenkezőleg, pontosan ezeket a körülményeket kellett megállapítani. Tisztázni kellett mi történt, és ami történt, az bűncselekmény megállapítására alkalmas lehet-e, ha igen, akkor azt ki követte el. A nyomozás során tehát a kétirányú nyomatékos gyanú megállapításához szükséges adatokat, bizonyítékokat kellett beszerezni, és erről a királyi ügyészséget tájékoztatni.
- Vizsgálat elrendelésére akkor kerülhetett sor, ha a cselekmény felderítése olyan szakaszba jutott, amikor a vád már konkretizálható volt mind a cselekmény, mind a konkrét személy vonatkozásában. Az I. Bp. az anyagi igazság kiderítése céljából kívánta a vizsgálatot olyan perszakaszként megalkotni, ahol a legfontosabb és legtipikusabb perjogi alapelvek (szóbeliség, közvetlenség, nyilvánosság) érvényesülnek. A későbbi időszakban világossá vált, hogy ezek az alapelvek az előkészítő eljárás végrehajtásának sikerét veszélyeztetik, ezért a vizsgálat kezdett háttérbe szorulni. Ennek oka volt még az a tény is, hogy a vizsgálat az eljárás elhúzására adott lehetőséget.
- Vizsgálatot a 104. § alapján ismeretlen személy ellen nem lehetett elrendelni, csak a részes személyek kilétének megállapítása céljából.

– A vizsgáló bíró nyomozást megszüntető határozata az ügyet ítélt dologgá, res iudicatavá tette, az ügyész megszüntető határozata pedig nem számított ítélt dolognak.

A büntető eljárásjogi szakirodalomban vita folyt arról, hogy helyes-e az előkészítő eljárást két részre osztani. A vita tárgya közvetlenül nem érinti dolgozatom témakörét, ezért azzal részletesen nem kívánok foglalkozni, de szükségesnek tartom megemlíteni, hogy már az I. Bp. előkészítése során is voltak olyan szerzők, akik a vizsgálatot feleslegesnek tartották. Auer György Baumgarten Izidort idézi, aki szerint a vizsgálat hátrányos, mivel a bírói vizsgálat rendszere az ítélő bíró funkciójára és a vádhatóságok teendőinek helyes ellátására, kifogástalan működésére hátrányosan hathat. Németországban pedig arra hívták fel a figyelmet, hogy nem ideális az a megoldás, hogy az előkészítő eljárás lényegében véve két, igazságügyi hatóság között oszlik meg, és felhívták a figyelmet arra, hogy a perjogi alapelveket a nyomozás során nem lehet érvényre juttatni.

Mindezekre figyelemmel, és az eljárás egyszerűsítése céljából is, hazánkban az 1921. évi XXIX. tc. 7. §-a a kötelező vizsgálat eseteit csökkentette.³

1.1. A nyomozás elrendelésnek feltétele, az egyszerű gyanú

Az I. Bp. a nyomozás elrendelésének feltételeit nem határozta meg, meghatározta viszont a nyomozás tárgyát és a vádemelés feltételeit.

A nyomozás tárgya azoknak az adatoknak a kipuhatólása és megállapítása, melynek a vádemelése vagy nem emelése kérdésében a vádló tájékoztatására szükségesek.

A nyomozás e határon túl nem terjedhet (Bp. 83. §)

A vádemelés feltételeit pedig az I. Bp. az általános rendelkezések, az alapelvek között a következőképpen fogalmazta meg:

Bűnvádi ügyben bírói eljárás csak a törvény értelmében, vád alapján és csak az ellen indítható, akit büntett vagy kihágás nyomatékos gyanúja terhel (Bp. 1. §).

Ebből adódóan az I. Bp. a nyomozás elrendelésének feltételéről nem rendelkezett, arra a vádemelés feltételeiből és a Bp. egyéb rendelkezéseiből lehet következtetni. A Bp.-hez írt magyarázat foglalkozik a nyomatékos gyanú mibenlétével, és azt a bizonyítási tan kérdéseként fogja fel.

³ Balogh Jenő, Edvi Illés Károly, Vargha Ferenc: Bűnvádi Perrendtartás Magyarázata, Második kötet. Budapest, Grill Károly, cs. és kir. Udvari Könyvkereskedés kiadása, 1897. 1-6 o. a második kötet Vargha Ferenc munkája, és Auer György, Mendelényi László: A Bűnvádi Eljárás Jog 5. Általános rész. Nyomozás és Vizsgálat. Athenauem, Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat kiadása, Budapest, 1932. 161-163. o.

„Az egyszerű gyanú és a bizonyosság közt több fokozat lévén: a nyomatékos gyanút ezek során mintegy középen találjuk. Több mint az egyszerű gyanú, kevesebb, mint a jogi bizonyosság.”

Edvi Illés Károly Csemegi Károlyt idézve röviden megmagyarázza a nyomatékos és az egyszerű gyanú közötti különbséget is. Nyomatékos gyanút lehet feltételezni, ha minél közvetlenebbül mutat valamely tény egy másik tényre, minél nagyobb az azt alátámasztó tények száma, minél szorosabb ezek összefüggése, annál nyomatékosabb a hatás, amely ésszerű következtetést adja a bebizonyítandó ténynek a megtörténtére. Ellenben minél több az esély, amely ugyanazon ténynek más okokra is visszavezethető magyarázatát adja, annál csekélyebb a lehetősége a bebizonyítandó tény megtörténtének elfogadására. Ez a különbség az egyszerű gyanú és a bizonyosság között; a bizonyosságtól pedig a valószínűség kisebb foka különbözteti meg.⁴

A Bp. a nyomatékos gyanú meglétét a bírósági eljárás megindításához követelte meg, és a nyomatékos gyanú megállapításához szükséges bizonyítékokat a nyomozás során kellett összegyűjteni. Ezen kívül, kivételként találhatunk az I. Bp-ben olyan jellegű hatósági intézkedéseket, amelyek elrendelésének egyik feltétele a nyomozás során is a nyomatékos gyanú. Ezeket a kivételeket a Bp. minden esetben megmondja. Az I. Bp. haladó, a felvilágosodás eszméit magáénak valló szellemisége miatt elsősorban a személyes szabadság korlátozásával járó kényszerintézkedések elrendelése esetén kívánta meg a nyomatékos gyanú meglétét az előkészítő eljárásban is. A teljesség igénye nélkül, nyomatékos gyanú megléte kellett: az előzetes letartóztatáshoz (Bp. 141. §), a vizsgálati fogság elrendeléséhez (Bp. 148. §), a személymozgáshoz (Bp. 176. §), a terhelt hozzátartozóinál lévő levelek és iratok lefoglalásához, ha azokat részesség, orgazdaság, vagy bűnpártolás nyomatékos gyanúja terheli (Bp. 172. §), a bűnügy zárlat elrendeléséhez (Bp. 492. §).

Mendelényi László a Bp. később kiadott magyarázatában a nyomatékos gyanú meghatározásával kapcsolatosan arra az álláspontra helyezkedik, hogy az indokolás helyesen mutat rá arra, hogy a nyomatékos gyanú fogalmát nem lehet egységesen, részletesen meghatározni, mert az a bizonyítékok szabad mérlegelésének rendszerébe ütközne. A hatósági tévedések, visszaélések elkerülése ellen nincs más biztosíték, mint a közegek szigorú felelőssége; minden esetre nézve a gyanúnak alaposnak, alappal bírónak kell lennie, hogy nyomatékosnak legyen nevezhető.

Ugyanakkor a fogalom körülírása kedvéért és azért, hogy a jogalkalmazónak egyfajta iránymutatást adjon a következőket írja: A nyomatékos gyanú Angyal szerint több mint a nyomozáshoz elégséges egyszerű gyanú, de kevesebb, mint az elítéléshez megkívánható jogi

⁴ Balogh Jenő, Edvi Illés Károly, Vargha Ferenc, 1897 (i.m. 3) 215. o.

bizonyosság: Edvi Illés szerint az egyszerű gyanú és a bizonyosság között több fokozat létezik, a nyomatékos gyanút, középen találjuk. Finkey szerint ezek a fokozatok: gyanú – valószínűség – meggyőződés – az első a nyomozáshoz, a második a bírósági eljáráshoz, az utolsó pedig az elítéléshez szükséges.⁵

Mendelényi László itt arra utal, hogy a gyanú, nyomatékos gyanú megítélésénél a szabad mérlegelésnek, és az azon alapuló meggyőződés óriási jelentőséggel bírnak, és emiatt a nyomatékos gyanút illetően nem lehet általános, egyértelmű fogalmat, vagy meghatározást adni. A gyanúnak alaposnak, vagy alappal bírónak kell lennie, mert csak akkor nyomatékos; tehát a bizonyítékok mérlegelésének szigorú felelősségen kell alapulnia, ami feltételezi az objektív elemek meglétét is.

A nyomatékos gyanú a Bp. általános felfogása szerint általában véve az egyszerű gyanú és a bizonyosság közepén „helyezkedik el”, ami a százalékos számítást is figyelembe véve jelentheti azt, hogy ha 50%-nál nagyobb a valószínűsége annak, hogy bűncselekmény történt, akkor a nyomatékos gyanú megállapítható. A büntető eljárásjogi szakirodalom képviselői számára közismert az a tény, hogy a magyar büntető eljárásjog fejlődésére a francia –vegyes rendszeren kívül a német és az osztrák büntető eljárásjogi gondolkodás és megoldások igen jelentős hatást gyakoroltak, ezért úgy vélem ez az oka annak, hogy a német büntető eljárásjogban ma is irányadó százalékszámítás hazánkban is komoly elismerést kapott a gyanú meghatározását illetően. Ezzel a kérdéssel, illetve fogalom-meghatározással a dolgozatomban még foglalkozok, szeretném viszont hangsúlyozni azt, hogy már a korabeli szakirodalomban is, a gyanú, nyomatékos gyanú meghatározásánál jelentőséget kapott a valószínűség fogalma, és az hogy a gyanúnak fokozatai léteznek; és szubjektív eleme a gyanú megállapításának a szabad mérlegelés, valamint az, hogy a szabad mérlegelésnek a hatósági közegek szigorú felelősségén kell alapulnia.

1.2. A nyomozás megindítása (in rem)

A nyomozás megindítását a törvény nem kötötte alakszerűséghez, sürgős esetben szóban is el lehetett rendelni. Az ügyész általában határozatban rendelhette el, de szorgalmazhatta azt átirat formájában is annál a hatóságnál, amelyikkel megkeresés útján érintkezett. Ha határozatban rendelték el a nyomozást, akkor célszerű volt megjelölni azokat a lényeges körülményeket, amelyek tisztázására vádhatóság súlyt helyezett (Bp. 84. §).

⁵ Auer György – Mendelényi László 1932. (i. m. 3) 8-9. o.

A Bp. a nyomozás elrendelését azért nem kötötte alakszerűséghez, mert ennek az intézkedésnek ügyviteli jelleget tulajdonított, és a határozatot senkivel sem kellett közölni, mivel ellene perorvoslatnak nem volt helye. Ezekből a rendelkezésekből egyértelműen kitűnik, hogy a nyomozás – a törvényben meghatározott kivételtől eltekintve – nem képezte a bűnvádi eljárás szerves részét. Ez azt jelentette, hogy a nyomozásnak közigazgatási jellege volt.

Nyomozás elrendelésére közvadas ügyekben az ügyészség, főmagánvadas ügyekben pedig a rendőri hatóság főnöke voltak jogosultak.

A nyomozás egyedüli célja a vádló vádemelés kérdésében történő tájékoztatása, tehát nem kellett nyomozást elrendelni ha az felesleges volt, mert a vád emeléshez szükséges bizonyító anyag máris a királyi ügyészség rendelkezésére állt, vagy ha az céltalan, mert a bűnvádi eljárás sikeréhez szükséges bizonyítékok nem szerezhetőek be.

Miután a nyomozás nem képezte a bűnvádi eljárás szerves részét, ezért annak elrendelése nem minden esetben jelentette a bűnvádi eljárás megindítását. Erre vonatkozóan Angyal-Degré tankönyvében a következő utalásokat találhatjuk:

- A nyomozás keresztülvitele nem tekintendő a bűnvádi eljárás megindításának.
- A nyomozás elrendelése nem tekinthető a bűnvádi eljárás megindításának.
- Ha a feljelentett a nyomozás alatt, mint terhelt lett kihallgatva, a bűnvádi eljárás megindítottaknak tekintendő.⁶ Ez utóbbi megállapítás garanciális jellegű, mivel a terhelt kihallgatása esetén, az eljárás már konkrét, meghatározott személlyel szemben megindítottaknak tekintendő, ezért számára a törvényben előírt jogokat biztosítani kell.

Az Angyal-Isaak által, az I. Bp.-hez készített magyarázat utal arra is, hogy „tettenkapás esetén, ha a bizonyítékok rendelkezésre állnak, a törvényszék egyes bírāja elé tartozó bűnügyben a nyomozást mellőzni kell.”⁷

Ez egyértelműen rámutat a nyomozás feladatára és szerepére, nevezetesen az adatgyűjtésre, abból a célból, hogy a vádló a vád emelése, vagy nem emelése kérdésében tudjon határozni. Ha a vádemeléshez szükséges adatok rendelkezésre állnak, akkor a nyomozást egyszerű ügyekben nem kell lefolytatni, mert egész egyszerűen nincs miért, ugyanis a bizonyítékok már rendelkezésre állnak.

A I. Bp.-hez írt magyarázatban Vargha Ferenc szerint az adatgyűjtés kétféleképpen történhet: egyrésztől kipuhatolás, másrésztől pedig megállapítás útján.

A feljelentés megtételekor a feljelentő gyakran nem képes az elkövető személyére nézve információkat szolgáltatni. Ilyen feljelentés esetén a nyomozásnak első feladata kipuhatolni

⁶ Angyal-Degré: Anyagi és alaki büntetőjog II. Kötet Alaki büntetőjog Danubia kiadása, Pécs. 1927. 50. o.

⁷ Angyal-Isaak: Bűnvádi Perrendtartás VIII. kiadás, Budapest, 1938. Grill Károly Könyvkiadó Vállalat 107. o.

azt, hogy a tettesre vezető felvilágosító adatok hol találhatóak. Ki kell puhatolni a tanúkat, az objektív bizonyítékokat, s ha már a nyomozó közeg ilyenekre akadt, azt fel kell használnia, vagyis a felvilágosító adatokat „meg kell állapítania”. Tehát az adatok megállapítása nem más, mint a terheltnek, a tanúknak kihallgatása és a vallomások felvétele, az objektív adatok megőrzésre való átvétele. Ezek az adatok alkalmasak a vádló tájékoztatására.⁸

1.3. A terhelt fogalma

Az I. Bp. 13.§-a meghatározza a törvényben használt ügynevezett műszavakat, vagy más szóval szakmai kifejezéseket. A Bp. 13. § (2) bekezdése a terhelt fogalmát, a (3) bekezdése pedig a gyanúsított fogalmát, a (4) bekezdés pedig a vádlott fogalmát adja meg.

Azt, aki ellen a bűnvádi eljárás folyik, a törvény általánosságban „terhelt” névvel jelöli. A terhelt kifejezést azért használja a törvény, mert szerkesztési szempontból elkerülhetetlen volt egy olyan kifejezés használata, amely a büntető per passzív alanyának a per minden szakaszában való megjelölésére alkalmas. Ennek megfelelően a Bp. nyomozásról szóló VIII. Fejezetében (Bp. 100-101.§) a gyanúsított elnevezést, a főtárgyalás elrendelése után pedig a vádlott elnevezést használja.⁹

A gyanúsított bevonásának formai és tartalmi feltételeit kifejezetten nem határozta meg a Bp, de hasonlóan az I. Bp. hatályba lépése előtti normákhoz, a terhelt bevonására idéző levél vagy elővezető parancs kibocsátása után került sor. Ha az idéző levelet a nyomozás során adták ki, akkor azon a bűncselekményt nem kellett megjelölni, csak azt a tényt, hogy a megidézett személyt terheltként fogják kihallgatni.

A terhelt kihallgatására jogosultak voltak a királyi ügyészség, a nyomozást teljesítő rendőri hatóság tagja, illetőleg a vizsgáló bíró. Rendőri közeg nem végezhetett kihallgatást (Bp. 85. §).¹⁰

Az I. Bp. szerint a terhelt kihallgatásának kettős célja volt:

- Egyrészt a terhelt vallomásának beszerzése. A terhelt vallomása bizonyítékká, ebből adódóan mérlegelhetővé válhatott.
- Másrészt lehetőséget adni a terheltnek arra, hogy a vádat és a törvény által vele közölhető adatokat megismerhesse, hogy ezekkel kapcsolatban előterjeszthesse védekezését.

⁸. Balogh Jenő, Edvi Illés Károly, Vargha Ferenc, 1897 (i.m. 3) 6-7. o.

⁹ A büntető per egyéb más résztvevőinek, a feleknek fogalmára és használatára Edvi Illés Károly részletesen kitér a törvényhez írt magyarázat 267-282. oldalain. Ebben az időszakban a Bp. terhelt fogalmához még nem sorolta az elítélt fogalmát, mert a büntetés-végrehajtási jog nem volt önálló jogág. Az elítéltre a Bp. 494-589. §-ai az irányadóak. A terhelt fogalma, amelyet idéztem, a Bp.-hez írt magyarázat 267-269 oldalain található

¹⁰ Rendőri közeg: akik önálló nyomozó-előadói munkát nem végeznek, hanem az előadók mellé, ezek, rendelkezése alá vannak beosztva. (Bp. 85. §)

Az érdemi kihallgatás annak közlésével kezdődött, hogy terheltként hallgatják ki. A személy ezzel a közléssel az eljárás valóságos alanyává (terheltté) vált, majd a büntető igényt ezután közölték. Ebben az időpontban szerzett tudomást arról, hogy a feljelentés, vagy a vizsgálati indítványt milyen tényállásra állapították, és hogy az milyen bűncselekménynek minősülhet. A kihallgatás kizárólag azt a célt szolgálta, hogy a tényállás tárgyában vallomást tessen a terhelt. A kihallgatással kapcsolatos jogaira, hogy nem köteles vallomást tenni, a beismerésnek lehetséges törvényes előnyeire nem lehetett figyelmeztetni. Igazmondási kötelezettségére ugyancsak tilos volt figyelmeztetni.

A terhelt számára a Bp. nem biztosította azt a jogot, hogy az idézés kézhezvételével egyidejűleg megtudja milyen büntető igényt érvényesítenek vele. A büntető igényt csak akkor kellett az idéző levélben vagy elővezető parancsban megjelölni, ha azt a vizsgálat vagy főtárgyalás elrendelése után bocsátották ki (Bp. 130. §).

2. Az 1951. évi III. törvény, a Büntető Perrendtartásról

Az 1951. évi III. törvényt a Büntető Perrendtartásról (továbbiakban a II. Bp.) a büntető eljárásjogi szakirodalomban a felfogás alakult ki, hogy az egyértelműen szocialista büntető eljárási törvény, amely a szovjet büntető perrendtartás szabályain és megoldásain alapul.

A II. Bp. újszerűsége abban rejlett, hogy első ízben szabályozta önálló főszakaszként az előkészítő eljárás, vagy nyomozás lefolytatását. Ez a korábbiakhoz képest feltétlen minőségi változást jelent, mert a Bp. szakított a „perrendtartás-szemlélet” jellegű kódexalkotással. A II. Bp. normáit elemezve arra a következtetésre lehet jutni, hogy számos megoldása az inkvizitórius modell sajátja, valamint emberi jogi szempontból egyfajta minimál követelményeknek megfelelt. A II. Bp. alkalmazásának időszaka viszont olyan történelmi korszakra esett, amely nem az emberi és más alapvető jogok tiszteletben tartásáról volt nevezetes, ezért ebben az időszakban mindenféle állampolgári jog legdurvább módon történő megsértésére kerülhetett sor. A Bp. normaszövege és alkalmazása közötti kirívó ellentét azt bizonyítja, hogy egy jogszabály eredeti rendeltetése és tartalma szerint akkor képes működni, ha mögötte annak megfelelő egységes politikai akarat is létezik.

Ezzel kapcsolatosan Pusztai László a következőket írja: Magyarországon 1949-től kezdődően tízévenként új eljárási kódex megalkotásával igyekeztek kialakítani a szocialista büntetőeljárást. Ez a folyamat két élesen elhatárolható szakaszra osztható, egyrészt az egységes, differenciálatlan büntetőeljárás létrehozásának szakaszára, másrészt az eljárás újra differen-

ciálási szakaszára. Az első szakasz terméke és kialakítója az 1951. évi III. törvény volt, a második szakasz óvatos lépései megkezdődtek az 1954. évi V. törvénnyel, de azt jellemzően inkább az 1966. évi 16. számú tvr-hez kötni. Az 1966. évi 16. sz. tvr. a bűncselekmények tárgyi súlya szerint (büntett-vétség) alakította ki az eljárási formákat. Az enyhébb súlyú bűncselekmények vonatkozásában az egész eljárásra (a nyomozásra és a bírósági eljárásra egyaránt) egyszerűbb és gyorsabb elbírálást tett lehetővé, és bevezette az egyszerűsített külön eljárásokat. A II. Bp. a mintának tekintett szovjet modell másolásával Magyarországon is kialakította az inkvizitórius túlsúlyú vegyes rendszert.¹¹

A szovjet szocialista büntető eljárásjog létezésével illetve nem létezésével kapcsolatosan Bócz Endre bebizonyította, hogy az 1922. évi szovjet-orosz büntetőeljárás törvény és azt követő 1958-as „Alapelvek” normaszövege az 1864-es II. Sándor cár által kiadott Bírósági Szabályzaton alapul, amelynek a CIC (Code d’Instruction Criminelle), 1808-as Napóleoni Kódex) volt a mintája. Az egykori Német-római Birodalom területén létrejött kis államok a napóleoni háborúk után a régi olasz mintára készült büntető eljárási kódexek helyett, a frankfurti nemzetgyűlés határozata után (1848) a CIC-t tekintették alapnak saját büntető eljárási kódexük elkészítésénél. Ausztriában a Glasner nevéhez fűződő bűnvádi perrendtartás 1873-ban nagyobb mértékben, a Német Birodalomban 1877-ben készült bűnvádi perrendtartás pedig kevésbé fejlesztette tovább a vegyes rendszert. A francia mintát követő országokhoz csatlakozott tehát Oroszország is, és a büntetőeljárás szabályait a CIC-hez igazították. Az orosz szabályzat 30 évvel korábban született, mint az I. magyar Bp., így – ellentétben a magyar törvénnyel – nem állt módjában hasznosítani az osztrák és a német tudományos eredményeket.

Hazánkban 1854-től folyamatosan francia ihletésű, vegyes rendszerű büntető eljárásjogon alapuló igazságszolgáltatási rendszer működött.¹² Mindezek alapján kételkedni lehet az önálló szovjet büntető eljárásjog létezésében.

A Bp. másik nagy hibájául róják fel, hogy a nyomozás önálló főszakaszként történő szabályozásával az azonos rangú lett a bírósági főszakasszal. Ezzel kapcsolatosan Hack Péter kitűnő monográfiájában a hatályos, új Be. Professzori tervezetéhez írt Javaslatból a következőket említi: „Az előkészítő eljárást illetően az egyes országok szakítanak a klasszikus eljárási kódexek azon tételével, hogy a törvénykönyvnek csak a bírói eljárásra vonatkozó rendelkezéseket kell tartalmaznia. A büntető eljárás azonos a büntető perrel és legfeljebb a vizsgálóbírói eljárás kíván szabályozást, az azt megelőző rendőri tevékenységet meg szabályozatlanul hagyja. A 80-as

¹¹ Pusztai László Büntető Eljárási jog, Osiris kiadó, Bp. 2000. 67-69. o.

¹² Bócz Endre Büntetőeljárás jogunk kalandjai, sikerek, zátonyok és vargabetűk, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006. 17-20. és 51. o.

90-es évek törvényhozása úgy reagál arra a szociológiai felismerésre, hogy a rendőri tevékenység jelentősen meghatározza az ügy további sorsát, hogy a rendőri szakaszt is részletesebben szabályozás alá vonja és a védekezési jogok egy részét már ebben a fázisban is biztosítja.”¹³

A fent írt idézeteket azért említettem meg, mert a nyomozás büntető eljárási törvényben való szabályozása szükségesnek tűnik, nem ez az oka annak, hogy a nyomozás a bírósági eljárással „azonos rangú” lett. A nyomozás során alapjogok korlátozására kerül sor, és a büntető eljárásnak, ahogy Bárd Károly megfogalmazza nincsen olyan szabálya, amelynek ne lenne emberi jogi vonatkozása¹⁴, ezért azt gondolom, hogy a nyomozásnak meg kell adni a jogszabályi keretét.

Ez a folyamat, és annak megoldása ennél sokkal összetettebb, amelynek megoldása komoly szervezeti, törvénykezési feladatot jelent. Megkockáztatom azt, hogy a tárgyalás primátusát csak egy új büntető eljárási törvény megalkotása adhatja vissza, amelyben az eljárási funkciók és szakok, valamint a szereplők egymáshoz való viszonyát újra kell gondolni és szabályozni, amelynek során vissza kell nyúlni a hatályos Be. törvény Professzori változatának számos megoldásához is.

2.1. A nyomozás elrendelésének feltétele (in rem)

A nyomozás elrendelésének feltétele – hasonlóan az I. Bp.-hez – a bűncselekmény elkövetésének gyanúja volt. A II. Bp. a nyomozás elrendelését alakszerűséghez nem kötött intézkedésként kezelte. A II. Bp. hatályba lépését követően szinte azonnal kiderültek a törvény hiányosságai, amelyek gyors kiegészítést tettek szükségessé, így az 1954. évi V. törvény pótolta a Bp., eredeti normaszövegét. Így a nyomozás elrendelésének feltétele a bűncselekmény alapos gyanúja lett, és a meginduló nyomozás az elkövető kilétére utaló kellő mennyiségű adat megléte esetén konkrét személy ellen is megindulhatott.

Ezen kívül a II. Bp. módosítása – amelyet elsősorban garanciális okok miatt hajtottak végre –, három fő területen módosította a Bp-t. Az első terület a nyomozás volt, ahol garanciális szabályként bevezették a terheltté nyilvánítást (II. Bp. 91/B. §), és a nyomozás végén az iratok megismerési lehetőségét a gyanúsított számára. Itt a gyanúsított észrevételeket és indítványokat tehetett a nyomozás anyagával kapcsolatosan. A második fő területe a módosításnak az elsőfokú bírósági tárgyalás előkészítését érintette, a harmadik pedig a fellebbezési rendszert.

¹³ Hack Péter: A büntetőhatalom függetlensége és számonkérhetősége, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Bp. 2008. 296-297. o.

¹⁴ Bárd Károly: A törvény és az ő alkalmazói. Fundamentum, 1997/2. 93. o. 91-100. o.

A II. Bp. 1954. évi V. törvénnyel történő módosítása után a büntetőeljárás megindítása alatt a következőket kellett érteni:

A nyomozó hatóságnak az az alakszerűséghez kötött intézkedése, amely bűncselekmény alapos gyanúja esetén – a büntető igazságszolgáltatás céljainak elérése érdekében – folyamatba teszi a büntető üldözést.

A büntető eljárás megindításának előírták a ténybeli és jogi feltételeit is. Eszerint a büntetőeljárás megindításának ténybeli feltétele: megbízható, kimerítő értesülés olyan eseményről, amely bűncselekmény alapos gyanújára utal.

A büntetőeljárás jogi előfeltételein a büntető törvénykönyvben és a büntető perrendtartásban megállapított olyan szabályokat kell érteni, amelyek a büntetőeljárás megindítására vonatkozóan tartalmaznak rendelkezéseket.

Különbséget kell tenni a büntetőeljárás megindításának anyagi jogi és büntető eljárásjogi előfeltételein.

A büntető eljárás megindításának anyagi jogi előfeltételei:

- a tudomásra jutott esemény büntett,
- az elkövető büntetőjogi felelősségre vonását büntethetőséget kizáró, vagy büntethetőséget megszüntető ok nem akadályozza.¹⁵

Az anyagi jogi előfeltételeken tulajdonképpen az általános törvényi tényállási elemek meglétét, a felelősségre vonás feltételeinek fennállásával együtt értették.

A büntetőeljárás megindításának eljárásjogi előfeltételei:

- Az eljárásjogi előfeltételek alatt azokat kell érteni, amelyek nélkül akkor sem lehet az eljárást megindítani, vagy folytatni, illetve ítéletet hozni, ha a cselekmény bűncselekmény, ismert az elkövető és a felelősségre vonásnak nincs törvényes akadálya.
- Idetartoznak: a többszöri eljárás tilalma, a joghatóság megléte, a magánindítvány, kivánat, kizárólagos feljelentési jog megléte, a mentesség kérdésében való döntés.¹⁶

A II. Bp. szabályozás alá vonta az előkészítő eljárást, vagy nyomozást, és a hiányosságok kiküszöbölése céljából maga a Bp. és a hozzá írt tankönyvek a jogalkotó által megadott fogalmakat magyarázzák meg. A bűncselekmény alapos gyanúját csak megbízható, vagyis olyan forrásból származó értesülés erősítheti meg, amely nem légből kapott, és kimerítő jellegű, tehát általában jelenheti azt, hogy az értesülés bűncselekmény elkövetésére utal, és nincs szükség kiegészítő értesülések beszerzésére. Az anyagi jogi és az eljárásjogi előfeltételek,

¹⁵ Legfőbb Ügyészség Tanulmányi Csoportja: A nyomozók kézikönyve, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1955. 52-53 oldal

¹⁶ Legfőbb Ügyészség Tanulmányi Csoportja, 1955 (i. m. 15) 79-80. o.

utalnak egyrészt arra, hogy a rendelkezésre álló értesülés büntett elkövetésére utal – ehhez nyújt segítséget a tényállási elemek magyarázása – másrésztől általános eljárási akadály nem látszik megállapíthatónak. Ezeknek a jogi előfeltételeknek a megléte az általános tapasztalat szerint gyakran csak a megindult eljárás során derülnek ki, akkor viszont az eljárást meg kell szüntetni.

2.2. A terhelt (gyanúsított) bevonása az eljárásba (in personam)

Az 1951. évi III. törvény 2. § alapján büntetőeljárást csak törvény alapján, és csak az ellen lehet indítani, aki bűncselekmény alapos gyanúja alatt áll. A Bp. módosításáig tehát a személy gyanúsítottként történő bevonásának a bűncselekmény gyanúja és a személyre vonatkozó alapos gyanú együttes megléte volt a feltétele.

A II. Bp. eredeti normaszövege nem írta elő a nyomozó hatóságok számára azt a kötelezettséget, hogy a terhelttel első kihallgatásakor közöljék a gyanúsítás tárgyát. A módosított II. Bp. a büntetőeljárás megindítása feltételeként írta elő a bűncselekmény alapos gyanújának meglétét, és előírta a büntető igény közlésének kötelezettségét, és egyben meghatározta a terhelt fogalmát is.

Eszerint terhelt: az, akivel szemben a büntetőeljárást folytatják; jelöli azt a személyt, akivel szemben a büntető eljárást folytatják, mind a nyomozás során (gyanúsított), mind a vádirat benyújtását követően (vádolt), úgyszintén a jogerős büntető ítélet meghozatala után (elítelt).

Kialakult a terheltnek az a gyűjtőfogalma, amely egészen a jelenlegi Be. törvény életbeléptetéséig használatos volt.

Ettől az időponttól a személy terheltté válásához a Bp. 91/B. § alapján szükséges volt a terheltté nyilvánító határozat meghozatala. Ha a nyomozó hatóság elegendő adattal rendelkezett annak megállapításához, hogy a bűncselekményt ki követte el, ennek a személynek a terheltként való felelősségre vonásáról indokolt határozatot hozott. A terheltként történő felelősségre vonás azt a célt szolgálta, hogy megszüntesse a gyanúsítottnak azt a korábbi – a Bp. hatályba lépését követő – törvényellenes jogállását, hogy őt a büntetőeljárás alá helyezett személyként kezeljék, anélkül, hogy elegendő adat állna rendelkezésre arra nézve, hogy a bűncselekményt ő követte el.

Abban az esetben, ha a személlyel szemben egyszerű gyanú volt megállapítható, akkor a terheltté nyilvánítás előtt terheltként nem volt kezelhető és nem volt kihallgatható. Rendkívüli esetben azonban – nem határozták meg, hogy ez alatt mit kell érteni – ha a bűncselekmény elkövetésére vagy az elkövető személyére nézve kizárólag olyan személy szolgáltatott ada-

tot, aki egészen bizonytalan gyanú alatt állt, és tőle adatszerzés vált szükségessé, akkor ettől a személytől hivatalos feljegyzésben foglalandó felvilágosítást vagy magyarázatot lehetett kérni. Mindez a személy terheltté nyilvánítása előtt, és jegyzőkönyvi kihallgatása nélkül történt. Ha a személy nyilatkozata nem volt elfogadható, mert ellentmondást tartalmazott, de a gyanút nem erősítették meg, vagy állításainak ellenőrzése vált szükségessé, akkor őrizetbe vételét lehetett elrendelni. A személy őrizetbe vétele mellett az ellenőrzést és az adatgyűjtést késedelem nélkül végre kellett hajtani, a kétséges körülmények tisztázása mellett. Az őrizetbe vétel 24 órát tarthatott, és csak az ügyész hozzájárulásával lehetett az őrizet határideje 72 óra (II. Bp. 86. § (2) bek és, 97. §).

A II. Bp-nek ez e rendelkezése nem állna ki semmilyen törvényességi felülvizsgálatot, ez a szabály még magával a Bp-vel, annak 94. § (4) bekezdésével is ellentmondásban állt. A II. Bp. deklarálta ugyanis a vallomástétel, illetve a beismerésre kényszerítés szigorú tilalmát. Ez az őrizetbe vételi lehetőség pedig beismerésre kényszeríthette még azt a személyt is, aki nem követte el a bűncselekményt, ráadásul a személlyel az alapos gyanút nem kellett közölni, a vallomás megtagadási jog sem illette meg. Ez utóbbi két jogosultság ugyanis csak a terheltként történő bevonás után illette meg az eljárás alá vont személyt.¹⁷

3. Az 1962. évi 8. számú törvényerejű rendelet (az I. Be.)

Az 1962. évi 8. sz. tvr. (továbbiakban az I. Be.) megalkotása volt a kezdete az inkvizitórius jellegű büntetőeljárás feloldásának, amelyben az egységesített eljárás mellett fokozatosan kapott egyre nagyobb szerepet az eljárás gyorsítása és differenciálása, a terhelti garanciák kiépítése, és a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában foglaltak fokozatos beépítése a normarendszerbe.

Az I. Be. tartalmát tekintve új jogszabálynak nem volt tekinthető, az indokolása kimondja, hogy a törvényalkotónak nem az újrakodifikálás volt a célja, hanem az, hogy az új Btk. (1961. évi V. törvény) változásaiból szükséges bizonyos változtatásokat végrehajtsa, és az eljárás gyorsítását, egyszerűsítését tovább szolgálja.

A büntető eljárásjogi szakirodalomban közismert az a tény, hogy az I. Be. a nyomozás tekintetében jelentett új szemléletváltozást, mert az egész eljárást szabályozta, terjedelmét tekintve viszont csaknem azonos volt a korábbi, II. Bp. nyomozásra vonatkozó terjedelmével. Ennek

¹⁷ Szükséges megemlíteni, hogy a II. Bp. bevezette a gyanú és az alapos gyanú fogalmát, de ezek ismeretelméleti és materiális tartalmával nem foglalkozott a korszak büntető eljárásjogi szakirodalma.

oka az volt, hogy a nyomozást számos belső szabályzat, utasítás és egyéb jogszabályok alapján kellett végrehajtani, és a titkos adatgyűjtés nem a Be-ben került szabályozásra.

Ennek ellenére lényeges szemléletváltásként kell felfogni, hogy az I. Be. nevesített alapelvi szinten deklarálta a védelemhez való jogot.

A nyomozással kapcsolatosan az eljárás megindítása, vagy nyomozás elrendelése tekintében lényeges módosítások történtek.

A feljelentés kiegészítés jogintézményének megalkotásával szétvált a büntetőeljárás és nyomozás megindításának kezdete. Büntetőeljárás csak bűncselekmény alapos gyanúja esetén, és csak az lehetett indítani, akit bűncselekmény alapos gyanúja terhelt. A feljelentés kiegészítés célja a cselekményre vonatkozó alapos gyanú megállapítása, vagy kizárása volt abból a célból, hogy alaptalanul indított büntetőeljárásokat minimálisra csökkentsék. Ha a rendelkezésre álló adatok alapján konkrét személy alaposan gyanúsítható bűncselekmény elkövetésével, akkor „terheltté kellett nyilvánítani”. A korábbi Bp-ben ez esetben terheltként történő felelősségre vonásáról kellett indokolt határozatot hozni. Az I. Be. terheltté nyilvánító határozata szokatlanul mondható a tekintetben, hogy nem volt kötelező írásba foglalni, szóban is kihirdethető határozat volt. Az I. Be. lehetőséget adott arra, hogy azt a személyt, aki bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható volt (de nem alaposan!), meg lehessen idézni és ki lehetett hallgatni, valamint 72 óra időtartamra őrizetbe venni. Ez esetben a gyanúsítás tárgyát nem kellett a személlyel közölni.

Ezek a kérdések kutatásom tárgyát szorosan érintik, és a dolgozatom későbbi fejezeteiben elemzem azokat.

4. Az 1973. évi I. törvény (a II. Be.)

Pusztai László az 1973. évi I. törvény megalkotásának körülményeiről, és indokáról a következőket írja, hogy a Btk. 1971. évi módosítása, amely szakított az egységes bűncselekmény fogalommal, visszaállította a bűncselekmények súly szerinti osztályozásánál a büntetvétség kategóriákat. Ez a körülmény szükségessé tette az „egységes bűncselekmény – egységes büntetőeljárás” felfogásával történő szakítást.¹⁸

A II. Be. életbeléptetésével a törvényhozás végleg szakított az egységes büntetőeljárás felfogásával, az egész eljárásban érvényesülő büntetvétségi eljárás, az egyszerűsített külön

¹⁸ Pusztai, 2000 (i. m. 11) 74. o.

eljárások újbóli bevezetésével kialakult egy olyan differenciált eljárási modell, amelybe számos jogintézmény beépíthető volt, ezért írta Bárd Károly, hogy a rendszerváltáskor a II. Be. megfelelt a jogállami minimál követelményeknek és a strasbourgi esetjogban megfogalmazott tételeknek.¹⁹

A II. Be. Európában is újszerű módon lehetővé tette, hogy a védő a gyanúsított kihallgatásán jelen legyen, ott kérdezzen, észrevételeket és indítványokat tegyen. Ezzel a terhelti garanciális jogok jelenkori követelményeknek is megfelelő módon kezdtek kiépülni.

A II. Be. kutatásom tárgyát tekintve abban a körben hozott módosítást, hogy kiiktatta a törvényből a terheltté nyilvánító határozatot, és megszüntette azt a lehetőséget, hogy a nyomozó hatóságok a bűncselekmény elkövetésével (egyszerűen) gyanúsítható személyt idézzék, kihallgassák, őrizetbe vegyék.

¹⁹ Bárd, 1997 (i. m. 14) 92-93. o.

II. FEJEZET

A büntetőeljárás megindítása az angolszász és a kontinentális büntetőjogi rendszerben

Kutatásom során bebizonyosodott, hogy a különböző büntetőjogi rendszerekben figyelembe véve a bűncselekmény jogi természetét, és a büntetőhatalom gyakorlójának személyét, a büntetőeljárás megindítását különböző feltételrendszerben és más – más személy akaratától teszik függővé. Erre való figyelemmel szükségesnek látszik az egyes büntetőjogi rendszerek legjellemzőbb ismérveinek bemutatása és az, hogy az egyes rendszerek milyen feltételek mellett kezdik meg a büntetőjogi igény érvényesítését.

A büntetőeljárás fejlődése során alapvetően három igazságszolgáltatási rendszer alakult ki, az akkuzatórius (vádeltű), az inkvizitórius (nyomozóelvtű) és az ügynevezett vegyes rendszer. Ezek a büntetőjogi rendszerek a maguk teljes tisztaságukban nem léteztek és nem léteznek, akár jogtörténeti, akár jelenkori rendszerüket vesszük figyelembe, ezért azt lehet mondani, hogy adott ország igazságszolgáltatási rendszerét valamelyik elvnek túlnyomó többsége jellemzi.

1. Az akkuzatórius eljárás legfontosabb jellemzői

Az akkuzatórius eljárás az egymással szemben álló egyenlő jogú felek jogvitája. Az eljárás rendszerint a sértett kezdeményezésére, magánvádjára indul.²⁰ Minthogy az akkuzatórius eljárás a vád és a védelem közötti jogvita eldöntésére irányul, ebben az eljárási formában a formális igazság keresése folyik, mert a bíróság – korábban ad hoc testület, utazó bíró, később esküdtszék – a szemben álló felek eléje vitt vitájának eldöntéséhez szükséges mértéken túl nem keresi a tények igazságát. Az eljárás feladata tehát a jogvita igazságának megállapítása²¹. Ez az eljárási forma abból adódóan, hogy kérelemre indul, számos opportunistá elemet foglal magába, a sértett az elkövetővel bármikor kiegyezhet.

²⁰ Kertész Imre – Pusztai László: Qui vadis büntetőeljárás? Jogtudományi Közlöny, 1992. április 172. o. 172-181. o.

²¹ Erdei Árpád: Mi az igazság? A büntetőítélet igazságtartalma, kiadja: Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest 2010. 13-14. o.

A nyomozás nem alkotórésze a büntetőeljárásnak – általában nem is tekintik a büntetőeljárás részének – ezért, mint eljárási szak gyakran kimarad, vagy csak rövid, és a bizonyítékok rögzítésén kívül nem végeznek más eljárási cselekményt.

A nyomozó hatóság nincs alárendelve az ügyésznek, viszont beszámol az ügyésznek a tevékenységéről, munkakapcsolatukat az együttműködés jellemzi.

Az ügyészt a választópolgárok választják, akinek érdeke az ügy gyors felderítése. Az ügyész a rövid nyomozást követően gyorsan vádat emel, de itt nincs „akta”, amit tovább küldenének, és a vádemelés nem önálló alszakasz, vagy szak.

Az akkuzatórius eljárás központi része, vagy súlypontja a tárgyalás, az ügyek érdemben a tárgyaláson dőlnek el, mert a bizonyítás a bíróság előtt történik.

1.1. A büntetőeljárás megindításának elvi alapjai az Egyesült Királyság területén

Az angol büntetőjog és büntető eljárásjog normái nincsenek egységes szerkezetben kodifikálva, ennek oka, hogy a büntetőjog alapját adó szabályok szokásjogilag fejlődtek ki. Ennek hivatalos elnevezése a common law, és emellett létezett és létezik a büntetőjog másik forrása a statutory law, más elnevezéssel törvényjog. Ennek megfelelően a régi angol jogban nem volt különbség a polgári eljárásjog és büntető eljárásjog között, mindkét esetben az állam különféle eszközöket bocsátott a vitázó felek rendelkezésére abból a célból, hogy azok a jóvátétel eszközeiről megegyezhessenek. A régi angol jogban az állam bűncselekmény elkövetése esetén – hasonlóan a polgári jogi jogvitához – nem érezte magát közvetlenül sértve.

Ebből a felfogásból következett a common lawnak az az alapvető szabálya, hogy büntetőeljárás csak magánindítványra indul, és az a szabály, hogy nem állami szerv, hanem a magánvádló, illetve annak költségén fogadott jogi képviselő viszi a vádat.

Az eljárás megindítása technikailag egyszerűnek tűnt, mert hiányzott a kontinentális jogrendszerhez tartozó előkészítő eljárás, vagy nyomozási fázis. Az előkészítő eljárás hiánya azzal magyarázható, hogy a vád valóságának bizonyítása a vádlóra hárul, a bizonyítékok felsorakoztatása, azok ténybeli és jogi megítélése csak a bíróság vagy esküdtszék előtt történhet, ezért ebben a felfogásban teljesen értelmetlen az előkészítő eljárás, hiszen az ügy azonnal a bíróság előtt indul meg.²²

²² Csiky János: Egy állam – Ügyészek nélkül, Szeged, 1938. külön lenyomat a Jog V. évfolyam 3-4 számából, 1-5. o. terjedelme: 1-17. o. Ugyanezek az oldalakon található magyarázatot különböző fogalmakra. Eszerint: A békebírák a legalsóbb fokú bíróságok rendszerint nem hivatásos bírái, eredetileg rendőri és közvádlói felada-

A régi angol büntető eljárásjogi szemléletre kétség kívül nagy hatást gyakorolt annak eldöntése, hogy lehet-e magánszemély kérelmétől függővé tenni a legsúlyosabb bűncselekmények üldözését vagy nem. Erre figyelemmel a törvényhozás 1879-ben, 1884-ben, és 1908-ban különféle rendeleteket hozott, amelyek már tartalmaztak szabályokat a bűncselekmények hivatalból történő üldözése illetve a vád képviselése tárgyában.

Ezek a rendeletek elvi jelentőségű változtatásokat vezettek be. Egyrészt kialakult a hivatalból üldözendő bűncselekmények köre (halállal is büntethető bűncselekmények, pénzhamisítás, választási bűncselekmények, csalárd és hamis bukás) és ebben az esetben a Directornak nemcsak joga, hanem kötelessége is volt az eljárást megindítani, másrészt a magánszemélyek rendelkezési jogát két irányban is korlátozták. A Director bármikor átvette a vád képviselést, és a büntetőügy abbahagyása esetén értesíteni kellett a Directort.

A fent írt igen jelentős változtatások megkövetelték volna az egységes ügyészi szervezet felállítását, amelyre különböző okok miatt nem került sor. Howard szerint az ügyészségek a politika eszközévé válnának, fenntartásuk túl nagy terhet jelentene az államháztartásnak, sok ügyvéd kezéből kivenné a keresetet, és azt a politikusok által kiválasztott személynek juttatná²³. Bodkin pedig azt hangsúlyozta, hogy az angol jog a Director hivatalának felállításával nem akarta a büntető igazságszolgáltatást közvédas rendszerré átalakítani, hanem csak bizonyos bűncselekmény kategóriákra akarta előírni a büntetőeljárás megindításának feltétlen kötelezettségét²⁴. A büntetőeljárás megindításának kötelező volta szempontjából két elvi csoportot lehetett megkülönböztetni. Az egyik csoportba tartoztak azok a bűncselekmények, amelyek a mindenkori kormányzatot, az államot, illetőleg annak vezetését legközvetlenebbül érintették. A másikba pedig azok a bűncselekmények, amelyeknek hivatalból történő üldözését a közérdek parancsolja.

A büntető ügy megindításának fentiekben írt common law rendszerében két hiányosság mutatkozott.

tokat is elláttak, és csak 1848 után váltak ítélező bírökká. Stephent idézve írja Csiky János, hogy angol szerzők gyakran hangsúlyozzák, hogy az ő joguk az igazi közvédas rendszer, még a kontinentális államoké állami vagy hivatali vádrendszerek. Angliában a fél jogi képviselének ellátása két elkülönült részre oszlott. A solicitor (vagy attorney) munkája a büntetőeljárásban a bizonyítási anyag felkutatása, az ügy tárgyalásra történő teljes előkészítése, és az ügy sommás bíróság előtti képviselése. Ha az ügy esküdtbíróság elé került, akkor a barrister (vagy counsel), az aki a solicitornak megbízást és instrukciókat ad, hogy ügyleírása alapján hogyan képviselje a vádat a bíróságon. Nehezebb esetekben a barrister képviselte az ügyet az esküdtbíróságon. Meg kell említeni, hogy az angol jog szerint az előkészítő eljárás mellőzése a vádlott érdekeit akarta szolgálni. Egyes angolszász jogászok véleménye azonban eltért. Willoughby azt írta, hogy a kontinentális előkészítő eljárás azért szolgálja jobban a vádlott érdekeit, mert ott megvan a lehetőség arra, hogy a vádlott már az előkészítő eljárás során tisztázza magát, és ezáltal megkíméli a nyilvános tárgyalástól.

²³ Howard, Pendleton: Criminal Justice in England. 1931. 62. o. idézi Csiky János, id, mű: 8. o.

²⁴ Bodkin, Sir Archibald H.: The prosecution of offenders: English practice. The Police Journal, 1928 (I), 358. o. idézi Csiky, 1938. (i. m. 22) 9-10. o. Howard, Pendleton: Criminal Justice in England. 1931. 62. o. idézi Csiky, 1938. (i. m. 22) 8. o.

Az első hiányosság, hogy a sértett azért nem indítja meg a büntető ügyet, mert anyagi helyzeténél fogva erre nem képes. A másik hiányosság, hogy ha tetten érik a különböző bűncselekmények elkövetőit és ezzel egyidejűleg nem lehet megállapítani a sértett személyazonosságát.

Ezekben az esetekben a közérdek azt kívánná meg, hogy büntető ügy meginduljon, de ez nem lehetséges, mert hiányzik a jogosult személy (sértett) erre irányuló kérelme.

Ezzel kapcsolatosan kialakult egy modern állandó gyakorlat, ami végül szokásjoggá vált.

A joggyakorlat a legkézenfekvőbb megoldást választotta. Ilyen esetekben az a személy, aki sértve érezte magát a bűncselekmény elkövetése miatt, és emiatt megtorlást kért, segítségért a rendőrséghez fordulhatott²⁵.

Így alakult ki az a szokásjogon alapuló gyakorlat, hogy a rendőrség segítséget nyújtott, elfogta a bűnözőket, a bizonyítékokat (amelyet egyéb ügyekben a solicitor gyűjtött össze) beszerezte, majd a nem túl bonyolult ügyekben a vád képviselőjét is ellátta.

Ezután a büntető ügyet a közvadás ügyekhez hasonlóan bírálták el.

Az angol büntetőeljárás során a szokásjog és a joggyakorlat azért alakulhatott sajátosan az európaihoz képest, mert az Egyesült Királyság alkotmányos berendezkedése, társadalmi, történelmi és kulturális viszonyai miatt az állam polgárai számára természetes, hogy résztvesznek az állami és igazságszolgáltatási feladatok ellátásában.

A büntetőjog területén így lehet esküdt az angol állampolgár, és általános szabály, hogy a közvád emelése és képviselője – legalábbis elméletileg – a magánszemélyek, társaságok, testületek vagy egyesületek joga és kötelessége.

Abban az esetben viszont, ha magánszemély lépett fel vádlóként, akkor az állami vagy közjogi hivatalok segítették őt a vádirat megszerkesztésében. A vádirat megszerkesztése a bíróság mellett működő egyik hivatalnok feladata volt, a magánvádlónak ahhoz volt joga, hogy megtekintse a hivatalnok által készített és szerkesztett vádiratot. Kivételesen bonyolult ügyben készítette el a vádiratot ügyvéd (barrister).

A vádirat benyújtása után megszűnt a magánvádló (prosecutor) aktív perjogi szerepe, és a vád alá helyezési eljárás során perjogi helyzete azonos lett az első korona tanú perjogi helyzetével. A vádhatározatban sem említették ezt a korábbi jogkörét, hanem a tanúk névsorában első helyen szerepelt.

²⁵ Csiky, 1938. (i. m. 22) 13-14. o.

A főtárgyaláson pedig a magánvádló csak névleg vádló, egyáltalán nem gyakorol vádlói jogokat, ha képviselője nem jelenik meg a bíróság előtt, akkor nincs kérdezési joga és büntetés kiszabására sem tehet indítványt. Ha a magánvádló nem jelent meg a békebíró előtt, abban az esetben a békebíró kötelezett egy rendőrügynököt, vagy bárki más személyt, aki tanúként megjelent a bíróságon, hogy aláírásával a vád képviselőjét magára vállalja.

A leírtakra figyelemmel el lehet fogadni Balogh Jenő álláspontját, aki különböző angol szerzőkre is hivatkozva, azt az értékelést adja, hogy az angol állampolgárnak az a kötelessége, hogy a népvádat képviselje, tulajdonképpen nem más, mint általános tanúzási kötelezettség.

A kontinentális büntető eljárásjoggal foglalkozó személyek behatóan tanulmányozva az angol vádjogot, arra a következtetésre jutnak, hogy a „private prosecutor” a dolog lényegét tekintve nem ügyfél, hanem csak alakilag vádló, szerepköre leginkább a kontinentális jogban ismert feljelentőéhez hasonlít, akinek kezdeményezésére a bírósági eljárás megindul. A vádirat szerkesztésénél viszont, ahol igazi vádlói tevékenységet kellene kifejtetni, nincs jelentős feladata. Ezt a feladatot elvégzik helyette az állami hivatalok, hatósági közegek. A tárgyaláson, ahol az igazi vádlói teendőket (bizonyítékok előterjesztése, keresztkérdezés, vádbeszéd tartása) kell elvégezni, a prosecutor háttérbe kerül, és a vád képviselője olyan ügyvéd, akit nem meghatalmazottnak, hanem közmegbízottnak kell tekinteni²⁶.

1.2. Az igazságszolgáltatás újraformálásának legfontosabb okai

Az 1990-es években az Egyesült Királyságban és Walesben több radikális változtatást hajtottak végre az igazságszolgáltatás területén.

Ennek a változtatásnak több oka volt. A reformok kiváltó oka a Büntetőeljárással foglalkozó Királyi Bizottság 1981-es jelentése volt. A bizottságot az igazságszolgáltatás tekintélyét megtépázó justizmordok miatt állították fel 1978-ban.

Farkas Ákos tömör megfogalmazása szerint ezek a justizmordok összefüggésben voltak a rendőrség törvénytörtő nyomozásaival – amit bonyolított az ügyészséggel történő összejátszás –, a szakértők és a védelem nem megfelelő szakmai színvonalon ellátott tevékenységével, koholt bizonyítékok gyártásával, és azok rendőrségi manipulációjával, a rendőrségen, kényszer hatása alatt tett beismerő vallomások sokaságával, a mentő bizonyítékok védelem előtt

²⁶ Balogh Jenő, Edvi Illés Károly, Vargha Ferenc: Bűnvádi Perrendtartás Magyarázata, Budapest, Grill Károly, cs.és kir. Udvari Könyvkereskedése, 1898. 48. o.

történő rendőrség vagy ügyész általi eltitkolásával, az ügyészi bizonyítékok előnyben részesítésével, a vádlott vallomásának nem tárgyilagosságot megítélésével²⁷.

A Bizottság létrehozását Róth Erika azzal magyarázza, hogy Angliában megfigyelhető, hogy ha az igazságszolgáltatás területén hiányosságot, hibákat észlelnek, és ezek a körülmények jelentős jogsérelemhez, vagy ártatlan személyek elítéléséhez vezetnek, akkor vizsgálóbizottságot alakítanak. A vizsgálóbizottság évekig tartó munka után javaslatait megteszi, és tanulmánykötetek jelennek meg, amelyek a hibákat és azok okait magyarázzák. Mindezt a jogrendszer jellegzetessége indikálja. A vizsgálatok eredményeit nem szokás eltitkolni, általában nem maradnak hatástalanok, annál inkább szokás rájuk jogszabály-módosításokat eszközölni²⁸.

Roger Leng a Büntetőeljárásról Foglalkozó Királyi Bizottság (továbbiakban: Bizottság) jelentéséről azt az értékelést adja, hogy az úttörő munkát végzett, kiterjedt kutatásra alapozta megfontolásait. A kutatás tárgyát is figyelembe véve, a Bizottság megállapításából a következőket kell kiemelni.

A Bizottság jelentése – úgy vélem angolszász büntetőjogi rendszert figyelembe véve újszerűen – elismeri, hogy a bírósági tárgyalást megelőző döntéshozatalnak a büntető ügyek végső kimenetele szempontjából nagy jelentősége lehet²⁹. A Kormány a jelentés alapján jogszabályt alkotott, és abban feladta az angol büntető igazságszolgáltatás két mélyen gyökerező hagyományos intézményét.

Az egyik alapvető változtatás a Rendőrségi és Bűnügyi bizonyítékokról szóló törvény 1984-ben történő elfogadása (angol rövidítése: PACE). A PACE megalkotása azért bír nagy jelentőséggel, mert korábban, mint ahogy arról már írtam, nem törvénykönyvek, hanem a bírák által esetről-esetre fejlesztett common-law alapján folytatták a büntetőeljárást, és erről a megoldásról mondtak le az Egyesült Királyságban. A PACE szabályozta a tárgyalást megelőző büntetőeljárás minden olyan szakaszát, amely a gyanúsítottat közvetlenül érinti. Így foglalták kódexbe a gyanúsított jogait, különösen azokat a jogait, amelyek a rendőrségi kényszerintézkedésekkel – előzetes letartóztatással, kihallgatással, kutatással, őrizetbe vétellel – kapcsolatos jogok gyakorlásának jogi feltételeit pontosan meghatározzák.

²⁷ Farkas Ákos: Kriminálpolitikai tendenciák Nagy – Britanniában, Kriminálpolitika és büntető igazságszolgáltatás Nagy – Britanniában a 90-es években, Tanulmánykötet, Bűnügyi Tudományi Közlemények 1. Miskolc, 2000. 131. o. 121- 135. o.

²⁸ Róth Erika: A védőhöz való jog érvényesülése a büntetőeljárás tárgyalás előtti szakaszában Nagy – Britanniában, Kriminálpolitika és büntető igazságszolgáltatás Nagy – Britanniában a 90-es években, Tanulmánykötet, Bűnügyi Tudományi Közlemények 1. Miskolc, 2000. 142. o. 136 - 155. o.

²⁹ Pl. A. K. Bottomley: Decision in the Penal Process, 1973. London, : Martin Robertson, idézi Roger Leng, Újraformálódó igazságszolgáltatás a 90 évek Angliájában, Tanulmánykötet, Bűnügyi Tudományi Közlemények 1. Miskolc, 2000. 17. o. 17-33. o.

A másik hagyomány, amelyet megszüntettek, a rendőrség vádemeléssel kapcsolatos eljárást ellenőrző szerepe volt. Ez a tevékenység semmilyen országos ellenőrzésnek nem volt alávetve, kivéve a Királyi Főügyész által kiadott laza irányelveket. Ezt a rendszert szüntette meg a bűnvádi eljárásról szóló 1985-ös törvény, amely felállította a Korona Ügyészi Szolgálatot, amelyet a Közvádloi Hivatal Igazgatója vezet. Ezzel az Egyesült Királyságban is megkezdte működését az egységes – kontinentális jogrendszerhez hasonló – ügyészi szervezet, azzal a különbséggel, hogy az ügyészi szervezetnek nem rendelték alá a rendőrséget.

A Korona Ügyészi Szolgálat felelősséggel tartozik minden olyan ügyért, amelyekben a rendőrség nyomozott. A hivatásos, vagy szakmai tudással rendelkező ügyészi szervezeti rendszert ugyanis azért építették ki, hogy az szakértelménél fogva biztosítja, hogy bizonyítás szempontjából „gyenge” ügyek ne kerüljenek tárgyalásra. Ezen kívül a hivatásos ügyészi szervezet biztosítja, hogy amikor közérdekre történő hivatkozással mellőzik az eljárást, valamint beismerő vallomás ellenében kérdés lehet a vád enyhítése, akkor egységes joggyakorlatot alakítsanak ki³⁰.

1.3. A nyomozás megindítása (in rem)

Az Egyesült Királyságban nyomozást a rendőrség vagy más hatóság rendel el saját kezdeményezéséből.

A büntetőeljárás (nyomozás) akkor kezdődik, amikor a bűncselekményt elkövették és az a rendőrség vagy bármely nyomozó ügynökség tudomására jut. Ez történhet hivatalból való észleléssel vagy bejelentéssel. Erről feljelentés készül, amelynek birtokában a rendőr vagy a jogosult ügynökség megkezdte a büntetőeljárást (nyomozást). Ha a rendőrség úgy látja, hogy elegendő bizonyíték áll rendelkezésre a büntetőeljárás lefolytatásához, akkor értesíteni kell a Korona Ügyészi Szolgálatot. A Korona Ügyészi Szolgálatnak nincs általános vagy fokozott felügyeleti jogköre a büntető ügyek nyomozási során, ami azt jelenti, hogy utasítást sem adhat a rendőrségnek. Szerepe a vádemelés során jelentős, a nyomozás eredményeit figyelembe véve gondoskodik arról, hogy alkalmatlan ügyeket ne tárgyaljon a bíróság. Egyebekben az ügyészi szervezet semmilyen formában nem vesz részt a nyomozásban, kizárólag vádhatósági feladatokat lát el a nyomozás befejezése után.

Első intézkedésként jelentést készítenek az esemény részleteiről, ezt az úgynevezett „bűnügyi jelentést”, közvetlenül továbbítják a rendőrnek, hogy kezdje meg a nyomozást. Azt, hogy

³⁰ ált. G. Mansfield and J. Peay: The Director of Public Prosecutions, 1987. London: Tavistock Press, idézi: Roger Lenger, 2000 (i. m. 29)18. o.

a rendőrségen belül ki folytatja le az eljárást a bűncselekmény tárgyi súlya dönti el. Erre figyelemmel súlyos bűncselekmény elkövetése esetén főnyomozó, kisebb súlyú bűncselekmény elkövetése esetén pedig közrendőr, vagyis a legalacsonyabb rendfokozatú rendőr folytatja le a nyomozást.

A jelentés alapján az adatokat pontosítására kerül sor, az áldozatoktól és a tanúktól olyan módon szerzik be az információkat, hogy otthonukban látogatják meg őket, vagy telefonon keresztül szerzik meg a szükséges adatokat.

A bizonyítékok összegyűjtése és a gyanúsított kihallgatása után kerül sor a nyomozás befejezésére, és a rendőrség vezetője dönt arról, hogy az ügyet vádemelésre alkalmasnak tartja-e. A nyomozás megszüntetése ellen nem lehet jogorvoslattal élni. Ha a rendőrség vezetője az ügyet vádemelésre alkalmasnak tartja, akkor az iratokat megküldi az ügyésznek³¹.

1.4. A gyanúsított bevonása a nyomozási eljárásba (in personam)

Egy személy akkor válik gyanúsítottá, ha elfogadható (ésszerű) indok van azt feltételezni, vagy másképpen fogalmazva kialakult a nyomozóban az a meggyőződés, hogy az adott személy követte el a bűncselekményt. Ez a fázis az, amikor figyelmeztetni kell a jogi képviselő igénybevitelének lehetőségére.

Az említett ésszerű indok meglétét a bizonyítékok összessége, tanúk és az áldozat vallomása, valamint a nyilvánvaló bizonyítékok (felderítési) adatok alakítják ki.

Összefoglalva mindezek alapján, ha egy rendőrtiszt a nyomozás során olyan információt kap, ami azt sejteti vele, hogy egy személy bűncselekmény elkövetője lehetett, akkor ezen a ponton a személy gyanúsítottá válik, és a rendőrség letartóztathatja. A nyomozás addig folytatódik a személy ellen, amíg rendőrség hivatalosan megvádolja bűncselekmény elkövetésével, majd ezután a vádlott bekerül a bírósági rendszerbe.

A gyanúsított személyt bevonásakor figyelmeztetik, hogy gyanúsítottként hallgatják ki, és miért indult ellene eljárás, és arra, hogy jogi tanácsot vehet igénybe. Vádlottá pedig akkor válik, ha a rendőrség hivatalosan megvádolja bűncselekmény elkövetésével. Mindkét jogi aktushoz szükséges a Korona Ügyészi Szolgálat engedélye.

³¹www.homeoffice.gov.uk letöltés ideje: 2010. 10. 15.

1.5. A gyanúsítottat megillető hallgatási jog angol modellje és a védelemhez való jog érvényesülése a nyomozás során

A megváltozott gazdasági, társadalmi és politikai viszonyok miatt – figyelembe véve a bűnözés szerkezetének megváltozását, a bűncselekmények számának növekedését, a terrorizmus egyre nagyobb térhódítását – az angol Kormány (1994.) felállított egy másik Királyi Bizottságot, amelynek feladata volt az ártatlan személyek elítélésének megakadályozására tett javaslatok kidolgozása, valamint „a büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának és a bűnösök elítélésének biztosítása feladatának megvalósítása”.

A Bizottság jelentése alapján bevezetett, bűnvádi eljárás során megvalósuló reformok számos kérdést érintettek, amelyek közül – a disszertáció kutatási tárgyát figyelembe véve – a hallgatási jog gyengítését kell megemlíteni.

A hallgatáshoz való jog – az önvádra kötelezés tilalmához hasonlóan – mélyen gyökerezik az angol jogban³².

Az 1994. előtti időszakban a gyanúsított mindenféle jogi következmény nélkül megtehetette, hogy a rendőrségi kihallgatáson hallgatott és nem tárta fel azt a védekezését, amelyet a tárgyaláson kívánt előadni. Ezen kívül, ha úgy kívánta, akkor hallgatási jogával a tárgyaláson is élhetett. Fontos szabály volt a gyanúsított (vádlott) számára, hogy egyik esetből sem származott semmilyen hátrányos következménye³³.

A gyanúsítottat (vádlottat) kifejezetten továbbra sem kényszerítik vallomás tételére, hallgatása mégis azzal a következménnyel jár, hogy hallgatását bizonyítékként használják fel ellene, így jelentős nyomást gyakorolnak rá, hogy tegyen vallomást.³⁴

³² I. Dennis „Instrumental protection, human right or function necessity? Re-assessing the privilege against self-incrimination” 81995) Cambridge Law Journal 342; S. Sharpe „The privilege against self-incrimination: do we need a preservation order?” (1998) 27 (4) Anglo-American Law Review 494.; idézi: Roger Leng, 2000 (i.m. 29) 20. o.

³³ Büntetőjogi Vizsgáló Bizottság 11. jelentései: Evidence, 1972, Cmnd. 4991, London: Her Majesty's Stationery office; D. Wolchover & A. Heaton Armstrong Confession Evidence, 1996, London: Sweet Maxwell; idézi: Roger Leng 2000. (i.m. 29) 20. o.

³⁴ A hallgatási jog angol nyelvű szövege, magyarra szándékosan nyers fordításban írtam: You are under arrest in suspicion of possessing cannabis. Le van tartóztatva pl. kannabisz birtoklásának gyanújával. You don't have to say anything, Nem kell mondania semmit, but it may harm your defence, de ez rossz hatással lehet a későbbi védekezésére a bíróságon if you do not mention, when questiond something ha nem említ valamit, amikor kérdezik (most) * you later rely on in court. Anything you do say, may be given in evidence. Bármí amit mond, bizonyítéknak adható. Did you understand the caution? Megértette a figyelmeztetést? Ezt a kérdést a kihallgatás végén minden esetben felteszik.

A rendőrségi kihallgatásokat illetően az volt a reform célja, hogy minél több gyanúsított tegyen vallomást, válaszoljon a kérdésekre, feltárják védekezésüket, hogy ezáltal lehetőséget adjanak a rendőrségnek arra, hogy nyomozzanak és kimutassák, hogy a gyanúsított által felhozott védekezés valótlan. Emellett jótékony hatással lenne az ügynevezett eltitkolt bizonyítékok megelőzésére, amelyeket, mivel első alkalommal a bíróságon terjesztik elő, problémás kétségbe vonni, és ez akár meg nem érdemelt felmentésre is vezethet.

A reformot követően is, a fogvatartott gyanúsítottnak joga van ahhoz, hogy a kihallgatáson, és azt megelőzően is ügyvéd lássa el tanácsokkal. A legújabb bírói gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a bíróság a hallgatást akkor is a terhelt bűnössége melletti bizonyítékként értékeli, ha azzal ügyvédi tanácsra élt. Ennek az lett a következménye, hogy az ügyvéd számára lehetetlenné vált megbízható tanácsot adni ügyfele számára arra vonatkozóan, hogy válaszoljon, vagy ne válaszoljon a kérdésekre, illetve, arra, hogy ez hátrányosan érinti vagy sem.

Talán a hátrány kialakulásának van nagyobb kockázata, mert a hallgatási jog megóvása nélkül a gyanúsított ténylegesen arra kényszerül, hogy a rendőrséggel együttműködve részt vegyen az ügy konstruálásában. Ha már egyszer megtették a vallomást, meglehetősen problémás később azzal ellentéteset állítani és az eseményekkel kapcsolatos álláspontját megváltoztatni.

A bíróság előtt, az 1996. évi Büntetőeljárásról és Nyomozásról szóló törvény a bizonyítékok felfedésének egy új, törvény által szabályozott rendszerét hozta létre. Ennek alapján csökkentek a vád kötelezései, ugyanakkor a vádlottat az a kötelezettség terheli, hogy megjelölje védekezésének alapját. Ha a vádlott nem hozza nyilvánosságra a védekezés alapjául szolgáló bizonyítékokat, akkor ezt felhasználhatják ellene bizonyítékként, jóllehet ha a vádló mulasztja el ezt megtenni, akkor nem sújtja ilyen szankció.

Ez a védelem szempontjából eléggé problematikus rendelkezés, mert a bíró felszólítja az esküdtszéket arra, hogy ne adjon hitelt az olyan védekezésnek, amelyet csak a bíróság előtt említenek meg első ízben. Továbbá ha a vádlott a bizonyítékokat nem hozza nyilvánosságra, azt a vádlott terhére szóló bizonyítéknak kell tekinteni³⁵.

Az angol jogi gondolkodás a bírósági eljárásban kifejtett tevékenységet tekinti klasszikus jogász munkának, a rendőri szakban ellátott tevékenység szükséges „rossznak” számít.

Az angol nyomozás során a terheltnek jogi tanácsadóhoz van joga, mert az ügyvédek munkaterhe és a tevékenység „nem szeretem” jellege miatt az ügyvédek gyakran helyettesítetik magukat a rendőrségi kihallgatások előtti tanácsadón illetve magán a kihallgatáson is.

³⁵ Roger Leng, 2000 (i. m. 29.) 22-26. o.

A PACE szerint a letartóztatott személynek joga van ahhoz, hogy bizalmasan konzultáljon egy ügyvéddel. A rendőrnek erre a jogra ki kell oktatni a fogvatartott gyanúsítottat, és lehetőséget kell adni, hogy a gyanúsított éljen e jogával, továbbá a rendőr kötelessége, hogy ügyvédről gondoskodjon.

Róth Erika ezzel kapcsolatosan leírja, hogy az ügyvédi irodák előszeretettel alkalmaznak korábban rendőrtisztként dolgozó személyeket akár direkt alkalmazottként, akár szerződéssel, és velük oldatják meg a rendőrségi kihallgatásokat. Ez a jelenség azzal magyarázható, hogy ezek a személyek gyakran rendelkeznek belső információkkal, hozzászoktak a rendőrség munkamódszeréhez és munkaidejéhez, kapcsolatban állnak rendőrtisztekkel, tudnak blöffölni, vagyis rendelkeznek mindazokkal a tulajdonságokkal, amelyek miatt a legtöbb kliens elégedett lehet munkájukkal, és ebből következően a rendőrség is ajánlhatja őket. Mindez azonban aggályos lehet a kliens számára, mert ezeket a személyeket továbbra is a rendőri kultúra jellemzi, inkább operálnak a bűnösség, mint ártatlanság vélelmével, a büntetőjogi finomságok iránt nem igazán érdeklődnek, a személyeket megpróbálják rábeszélteni a vallomástételre, inkább a rendőrséggel történő együttműködésre törekszenek, mint az ellenfél szerepét betölteni. Mindezek az attitűdök – ha ezek jellemzik az adott személyt – alkalmasak arra, hogy megkérdőjelezzék azt, hogy az ügyvédi irodák által kiküldött személyek a valóságban képesek-e ellátni a védői (jogi tanácsadói) feladatokat. A volt rendőrtisztek gyakran nem rendelkeznek a szükséges jogi képesítéssel, ezért a kliensek bizalma is megrendülhet. Ez az oka annak, hogy státuszukat gyakran nem közlik a klienssel³⁶.

1.6. A büntetőeljárás (nyomozás) megindításának angol modellje

Az akkuzatórius igazságszolgáltatási rendszerhez tartozó büntetőeljárás egyik legjellemzőbb ismérve, hogy hiányzik a bonyolult, kontinentális előkészítő eljárás, ezért is működhetett hosszú ideig az angol igazságszolgáltatás közvádhatóság nélkül.

A tisztán akkuzatórius elemek természetesen az angolszász modellnél is csak a bíróság előtt léteznek, de szemben a magyar büntetőeljárással (ahol a tárgyaláson a vád a közvádoló ügyészé 2010. december 31-ig – vagy a védelem távolléte esetenként megengedett) a felek részt vesznek a tárgyaláson. Ennek az az oka, hogy a bíróság feladata a formális igazság keresése.

Az akkuzatórius modell ezért a nyomozást általában véve nem tekinti a büntetőeljárás szerves részének, hasonlóan az I. Bp. felfogásához. Ebből következik, hogy a nyomozó rend-

³⁶ Róth Erika, 2000 (i. m. 28) 144 – 150. o.

szer nem fejlődhetett ki, és a nyomozás során érvényesülő elvekkkel a szakirodalom nem foglalkozik. Természetesen az akkuzatórius modell nyomozási szakasza inkvizitórius elemekre épül, mint a francia – vegyes rendszer nyomozása. Ennek magyarázata az, ahogyan azt Erdei Árpád megfogalmazta, hogy bizonyos nyomozási feladatok jellegüknél fogva más kezelést igényelnek, mint a bírósági tárgyalás, és e kezelés logikája az ésszerűség szabályaira figyelemmel ugyanaz, függetlenül attól, hogy a nyomozást az angolszász eljárás ügyféli pere vagy az európai vegyes rendszer perszakasza követi³⁷.

Az angol modellben a nyomozás a rendőrség saját döntése alapján indul. De ahogy arra Balogh Jenő felhívta a figyelmet, a rendőri közeg rendszerint hivatalból nyomoz, és az egész pert tulajdonképpen a rendőrség viszi³⁸.

Ez a szabály nem változott. A nyomozás megindítása határozat (vagy feljegyzés) nélkül, reálaktus formájában történik, és a megindítás jogköre nincs a vezető személyéhez kötve.

Általában véve is, az egész nyomozás lefolytatása során az eljárási cselekmények végrehajtása nincs szigorú „formakényszerhez” kötve. Ennek oka az, hogy a nyomozás ténylegesen a bizonyítékok összegyűjtésére irányul, és perrendszerű bizonyítást nem folytatnak. Ez a szemlélet eredményezi azt, hogy nincs kontinentális értelemben vett ügyirat (más szóval akta), mert nincs kötött írásbeliség. A rendőri jelentés megjelöli a beszerzett bizonyítási eszközöket, és az elvégzett eljárási cselekmények célját.

A nyomozás megindításával kapcsolatosan az ügyésznek nincs semmifajta jogosítványa, arról értesíteni sem kell, ebből következik, hogy utasítás-adási jogkörrel sem rendelkezik. A nyomozás befejezésekor a rendőrség vezetője dönti el, hogy az ügy vádemelésre alkalmas-e. A nyomozás megszüntetése ellen nincs jogorvoslati lehetőség. Az ügyész első alkalommal akkor tanulmányozza az ügy iratait, ha azt a rendőrség vezetője vádemelés céljából megküldi. Az ügyészségről szóló 1985. évi törvény nem ad lehetőséget a nyomozás hiányosságainak pótlására, a hiányok pótlására indítványt tehet, ami nem köti a nyomozó hatóságot. Ha az indítványt a nyomozó hatóság nem teljesíti, abban az esetben az ügyésznek egyetlen nyomásgyakorlási lehetősége van, az hogy ilyen esetben nem emel vádat.³⁹

Az klasszikus angolszász felfogás a büntetőeljárás (itt büntetőeljárás alatt szigorúan a bírósági eljárás értendő) megindítását alapvetően az ügyészi jogkör gyakorlásához köti. Ebben a rendszerben érvényesül az ügyész legszélesebb értelemben vett diszkrecionális jogköre, ami

³⁷ Erdei Árpád: Az inkvizitórius és kontradiktórius vonások a büntető eljárási rendszerekben, Jogtudományi Közlemény, 1998. április, 128. o. 127- 130. o..

³⁸ Balogh Jenő, Edvi Illés Károly, Vargha Ferenc, 1898 (i. m. 26) 44. o.

³⁹ Farkas Ákos – Róth Erika, 2004 (i. m. 2) 191. o.

azt jelenti, hogy az ügyész egyrészt a közérdekre és a bizonyítottságra figyelemmel eltekinthet a vádemeléstől. Az ügyész válogathat a cselekmény(ek) és vádlott(ak) vonatkozásában, hogy bíróság elé viszi-e az ügyet. Diszkrécionális jogkörét gyakorolva az ügyész bírói felelősségre vonás nélkül saját hatáskörében is elintézheti az ügyet. Az Amerikai Egyesült Államokban pedig a felek (védő, vádlott, ügyész) megállapodásán alapuló vádalku intézményét alkalmazzák⁴⁰.

2. Az inkvizitórius rendszer általános jellemzése és kialakulása

Az inkvizitórius rendszer a hivatalbóliság elvére épül. Ennek következtében a bűnüldöző hatóságokat sem az eljárás megindítása, sem annak tovább folytatása szempontjából nem kötik a felek indítványai, mert ebben a rendszerben nincsenek eljárásjogi értelemben vett felek. Nem érvényesül a funkciómegosztás, az eljáró hatóság egy személyben valósítja meg a bűnüldözési, védelmi és igazságszolgáltatási funkciót.

A hivatalbóliság elvéből adódóan az eljárás nem kérelemre, hanem a hatóságok bármilyen módon megszerzett értesülése (besúgás, kósza hír, feljelentés) alapján indul.

Az eljárás a bűnösség vélelmére épül, ezért a terhelt az eljárásnak nem alanya, hanem tárgya, nincsenek perbeli jogai, védekezésre csak akkor kap lehetőséget, ha azt a bíróság megengedi részére. A hivatalból lefolytatott vizsgálat eredményeit írásba foglalják, és a bíróság ennek alapján hozza meg az ítéletet. A hatóság elvben az igazság kiderítésére törekszik, de a bizonyítás során igénybe vehető módszerek (például a kínvallatással kicsikart beismerés vagy az eljárás titkossága) ezt erősen kétségessé teszik.

Az inkvizitórius rendszerben az eljárás szakaszai egyenrangúak, a nyomozás során nemcsak adatgyűjtés, hanem bizonyítás is folyik, ami azt eredményezi, hogy vádemelésre csak akkor kerülhet sor, ha már a nyomozás során bebizonyosodott, hogy bűncselekmény történt és azt a gyanúsítottként bevont személy követte el. Ez jelenti azt is, hogy a nyomozás során elvileg a teljes igazságot ismerik meg, szemben az akkuzatórius eljárással, ahol a teljes igazságot csak a bíróság előtti bizonyítási eljárás lefolytatása után ismerik meg⁴¹.

⁴⁰ Az Egyesült Királyságban a rendőrségnek széleskörű jogköre van az ügyek lezárásával kapcsolatosan. Vádemelési javaslat helyett figyelmeztetést alkalmazhatnak, adott esetben még a jelentősebb súlyú bűncselekmények elkövetése esetén is. Ez az eljárás alá vont személyek több mint egynegyedét jelenti. Az Amerikai Egyesült Államokban az elmarasztaló ítéletek túlnyomó többsége (60-90%) vádalku alapján születik. Kertész- Pusztai, 1992 (i.m. 20) 174-176. o.

⁴¹ Kertész - Pusztai 1992 (i.m. 20) 172. o.

Az inkvizíciós eljárásban a nyomozás megállapításait ügyiratban (aktában) foglalják, azt tovább küldik a kinevezett ügyésznek. Az ügyészség a nyomozó hatóságot irányítja, és utasíthatja, a nyomozás felett felügyeletet gyakorol⁴².

Az inkvizitórius rendszert jellemzi bizonyítási rendszerének kötött volta, ami jelenti azt, hogy a bizonyosságot a jog által megkövetelt bizonyítékoknak kellett szolgáltatni. A bizonyítékokat két csoportra osztották, teljes illetve nem teljes bizonyítékokra. A nem teljes bizonyítékokhoz lehet sorolni az úgynevezett gyanúkokokat (például büntetett előélet, rossz hírnév, ha valaki nem tudta igazolni olyan dolgok birtoklásának a jogcímét, amelyek az elkövetés idején a károsulthoz tartoztak, olyan dolgok, eszközök birtoklása, amelyekkel nagy valószínűséggel bűncselekményt követtek el), de ez nem volt elégséges az elítéléshez. A nem teljes bizonyítékok a gyanúsított elleni eljárás, és a tortúra megindításhoz volt szükséges. Az elítéléshez teljes bizonyíték kellett. Teljes bizonyítéknak a gyanúsított beismerő vallomását, vagy két szavahihető tanú vallomását tekintették. Ha a gyanúsított nem tett beismerő vallomást és a kínvallatás sem vezetett eredményre, akkor két szavahihető tanú vallomása alapján is elítélték az eljárás alá vont személyt. A vizsgáló a teljes bizonyítékok megléte esetén – belső meggyőződése ellenére is – köteles volt megállapítani az eljárás alá vont személy bűnösségét. Abban az esetben viszont, ha nem állt rendelkezésre teljes bizonyíték – szintén a vizsgáló belső meggyőződése ellenére is – nem lehetett bűnösséget megállapító ítéletet hozni.

Az inkvizitórius rendszert az olasz glosszátorok dolgozták ki római jogi és kánonjogi alapokon.

A kánonjogi eljárás eredetileg a vádelven alapult, de súlyosabb bűncselekmények esetén érvényesült a hivatalbóliség elve.

Az officialitás vagy hivatalbóliség elve, mint az inkvizitórius rendszer alkotóeleme az egyházi eljárásban vált általánossá. Kialakulása III. Ince pápaságának idejére tehető, amikor is III. Ince pápa a pápaság hatalmának és tekintélyének megerősítését tűzte ki célul (1215). III. Ince pápa a hivatalbóliség elve létjogosultságának igazolására két bibliai idézetet hozott fel.

⁴² Az I. Bp-hez írt Magyarázatban Balogh Jenő részletesen ismerteti a nyomozó rendszerre vonatkozó legkülönbözőbb elméleteket, amelyek gyakran összemostak a hivatalbóliség, az anyagi igazság megállapításának kötelezettsége megállapításának elveivel. Balogh Jenő a nyomozó elv lényegét abban látja, hogy a bűncselekmények üldözése, a bizonyítási anyag összegyűjtése, és az ítékezés feladat egy kézben, az inquirens kezében összpontosul, aki ennek következtében nem lehet az ügy pártatlan elbírálója. Az emberi természet ugyanis tulajdonságainál fogva alkalmatlan arra, hogy valaki ugyanabban az ügyben a vád, a védelem, és az ítékezés feladatait, egyformán pártatlanul és kifogástalanul végezze. Ebből következik, hogy a nyomozó rendszer nem alkalmas a bűnvádi igazságszolgáltatás nagy feladatának megvalósítására, vagyis alkalmatlan az anyagi igazság kiderítésére. Alkalmatlan még azért is, mert a terhelt és a védő jogait nem érvényesíthetik, ezáltal előtérbe a vád érdekeinek túlsúlya. Ehhez járul még hozzá a bizonyítás módszereként a kínvallatás, és külön a kötött bizonyítási rendszer is. Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc, 1898 (i. m. 26) 153 – 156. o.

Az egyik idézet Mózes I. könyvéből, a másik pedig Lukács evangéliumából való. Ez a két bibliai idézet azt igazolja, hogy az ezekre alapított egyházi inkvizíciókban is, a bűnüldözés joga, és nem pedig kötelezettsége fogalmazódott meg⁴³.

A későbbi időszakban az officialitás a világi igazságszolgáltatásban is általánossá vált, mert itt is alkalmasnak tűnt a politikai hatalom megerősítésére. Ahogy az egyházi hatalmon belül a központi hatalom, úgy a középkor végén kifejlődött abszolutizmus is csupán a bűnüldözés elé emelkedő akadályok elmozdításának eszközét látta a hivatalbóltság elvében. Önma-ga számára azonban semmilyen korlátot nem ismert el, ezért csupán a bűnüldözés monopóli-umát sajátította ki anélkül, hogy ennek gyakorlására kötelezettséget vállalt volna⁴⁴. Ebből következik, hogy a legalitás és officialitás nem szükségszerűen érvényesülnek együtt. A leg-alitást csak a XIX. században vált a büntető igazságszolgáltatás alapvető elvévé. A legalitás büntető igazságszolgáltatási rendszert alakító elvként történő elismerése a jogállamiság esz-méjének kialakulásával egy időben történt⁴⁵.

Az inkvizitórius rendszer eredendően a középkori Európában honosodott meg, az V. Kár-oly által, 1532-ben életbeléptetett Constitutio Criminalis Carolina (CCC) megalkotásával. A CCC a legisztább nyomozó rendszert vezette be, és meghatározta a büntető eljárásjog fejlő-dését egészen a XIX. századig.

3. A vegyes rendszer

A büntető eljárásjogi szakirodalomban általánossá vált az a felfogás, hogy a vegyes rendszer létrehozásának bevallott célja, hogy átvegye az akkuzatórius és inkvizitórius rendszerek helyes elemeit, és azokat a jogállamiság eszméinek szem előtt tartásával öntse korszerű formába.⁴⁶

Másképpen megfogalmazva: „A vegyes rendszer születése óta az inkvizitórius rendszer ta-gadását jelentette: létrejött annak köszönhető, hogy Európa-szerte úgyszólván egyeduralko-dónak tekinthető inkvizitórius eljárással szemben érzett elégedetlenség annak eltörlését és valami újjal történő felváltását sürgette.”⁴⁷

⁴³ Bárd Károly: A büntetőhatalom megosztásának buktatói. Értekezés a bírósági tárgyalás jövőjéről. Közgazda-sági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 67-68.

⁴⁴ Germann, A. O.: Zum strafprozessrechtlichen Legalitätsprinzip. Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht (ZStrR) 1961/1. sz. 2-3. o. 1-33. o., idézi Bárd, 1987 (i. m. 43) 68. o.

⁴⁵ Bárd, 1987 (i. m. 43) 68-69. o..

⁴⁶ Kertész – Pusztai, 1992. (i. m. 20) 173. o.

⁴⁷ Erdei Árpád, 1998 (i. m. 37) 127. o. Erdei Árpád a hatályos Be. törvény megalkotása elveinek okán részlete-sen elemezte a különböző büntető eljárásjogi rendszerek akkuzatórius és inkvizitórius vonásait.

A vegyes rendszer bevezette a közvetlenség alapelvét, megszűnt a bizonyítása felvételének titkos és írásbeli módja, maga a kötött bizonyítási rendszer, valamint az eljárás lefolytatásának titkos lehetősége, a kínvallatás és tortúra. A tiszta akkuzatórius rendszer kiépítése elmaradt, mert ez a rendszer nem alkalmas az anyagi igazság megvalósítására. Az inkvizitórius rendszer pedig jellegénél fogva volt eleve alkalmatlan az anyagi igazság megtalálására, annak ellenére, hogy bevallott célként azt kereste.

Fentiekből következik, hogy a vegyes rendszer alakult ki utoljára. A vegyes rendszer olyan módon próbálta a közérdek és a magánérdek egyensúlyát megteremteni, hogy a nyomozás során elsősorban az inkvizitórius, a bírósági tárgyalás során pedig az akkuzatórius rendszer elemeit építette be, ügyelve arra, hogy az eljárás alá vont személy már a nyomozás során is gyakorolhassa védelemhez való jogát. A terhelt ebben a rendszerben már nem az eljárás tárgya, hanem a büntető per ügyfele.

A vegyes rendszer bevezetésében elsősorban a felvilágosodás kiváló gondolkodói, állam és társadalom-tudományokkal foglalkozók, valamint az enciklopédisták játszottak kiemelkedő szerepet. Az igazságszolgáltatás területén a francia forradalom idején két jelentős reformra került sor. Az elsőre 1789-ben, a másodikra 1791-ben. Az első reform biztosította a védelemhez való jogot és a nyilvánosságot, a második pedig szervezeti és eljárásjogi változtatásokat⁴⁸ vezetett be. A jogtudomány fokozatosan vett át az angol jogból különféle intézményeket, de azokat az eltérő társadalmi, jogi és kulturális viszonyok miatt nem sikerült meghonosítani. Ennek eredményeként számos intézményt⁴⁹ és alapelvet visszaállítottak, majd a közbiztonság nagy mértékű romlása miatt még a kivételes hatáskörű bíróságok újbóli felállítására is sor került.

Mindezek alapján került sor az 1808 évi Code d'instruction criminelle megalkotására és elfogadására. A leírtakra figyelemmel az európai büntető eljárásjogi kódexek alapját képező francia törvény (Napóleoni Kódex) a bírósági eljárás során az akkuzatórius rendszerre jellemző alapelveket – szabad védelemhez való jog, szóbeliség, közvetlenség, kontradiktórium, nyilvánosság, relatíve szabad bizonyítási rendszer – fogadta el. A bíróság feladata továbbra is a materiális igazság megállapítása, ami a vegyes rendszer egyik legnagyobb értéke, valamint a tárgyalási szakban érvényesül a funkciómegosztás és a következetes vádelv.

⁴⁸ Ilyen eljárásjogi változtatás volt például az előkészítő eljárás szerepének minimálisra csökkentése, a gyanús haláleseteken kívül angol mintára a népvád bevezetése, a közvetlenség elvének túlzó értelmezése, mivel a tárgyaláson nem vettek fel jegyzőkönyvet, a bizonyítékok teljes szabad értékelése, az esküdtszék nyilvános szavazása. Balogh Jenő, Edvi Illás Károly, Vargha Ferenc, 1898 (i. m. 26) 164 - 165. o.

⁴⁹ Például az ügyészség visszaállítása, állampolgári vádjog megszűnése, vizsgálóbíró, terhelt jelenléti jogának korlátozása, vizsgálat titkossá és írásbelivé válása

A nyomozás, vagy előkészítő eljárás során pedig visszatért az inkvizitórius rendszer elveire. Ez azt jelenti, hogy a nyomozás során megmaradt a hivatalbóliság elve, a nyomozás (és vagy) vizsgálat során a nyilvánosság általában véve kizárt, de a védő részvétele nem tiltott, korlátozott iratbetekintési jog érvényesül, az ügyész törvényességi felügyeletet gyakorol. Büntető perre kizárólag törvényes vád lapján kerülhet sor. Vádat elsősorban a közvádhatóság tagja (ügyész) vagy egyes esetekben a sértett (fő-, vagy pótmagánvádló) emelhet.

Balogh Jenő a francia kódex Európában történő meghonosodásának okát abban látja, hogy a Napóleon győzelmei Belgiumban, Hollandiában és Németországban és egyes rajnai tartományokban, I. Napóleon leverése után is fennmaradtak. A német inkvizitórius rendszer gyűlöletes volta miatt, azok, akik a reformot sürgették, gyorsan felismerték, a francia törvény relatív fölényét, ők az angol és skót jogot még nem tanulmányozták, ezért szorgalmazták a nyomozó rendszerrel szemben a francia vádeljárás bevezetését. Ekképpen a francia Napóleoni Kódex által szabályozott vegyes rendszer bevezetésre került Európa törvényhozási szempontból jelentős államaiban, amelyet az egyes országok csak kisebb mértékben módosítottak.

3.1. A büntetőeljárás (nyomozás) megindításának kontinentális modellje

A kontinentális igazságszolgáltatási modellen belül további két csoportot lehet megkülönböztetni. Az egyik alapvetően a legalitás elve, a másik az opportunist elv szerint szerveződött. A két elv túlnyomó többségére épülő csoporttal disszertációm e fejezetének alpontjában nem kívánok részletesen foglalkozni, mert ezek a témakörök – figyelembe véve a kutatás tárgyát – a későbbiekben kidolgozásra kerülnek. Itt csak annyit kívánok megjegyezni, hogy amíg a legalitás elvét követő rendszer általánosságban véve szűk körű diszkrecionális lehetőséget biztosít az ügyész számára a büntetőeljárás megindításakor, addig az opportunist rendszer számos jogot biztosít az ügyésznek ahhoz, hogy a büntetőeljárás megindításától eltekintsen. E jogkörön kívül a kontinentális modellben a büntetőeljárás megindítása hasonló ismérvekkel bír.

A büntetőeljárás hivatalból (ex officio) indul, és a nyomozó hatóságok nincsenek kötve a felek indítványához. Az eljárás megindításának feltételei mind cselekmény (in rem), mind meghatározott személy (in personem) vonatkozásában a büntetőeljárás törvényekben szabályozott. A büntetőeljárás kódexek az eljárás megindítása feltételei meghatározásakor vagy jogászi vagy kriminalisztikai felfogást tükröznek. Ennek megfelelően vagy bizonyítékkal (bizonyítékokkal) alátámasztott gyanú, vagy objektív adatokkal megerősített tények, ismeretek igazolják a bűncselekmény elkövetésének lehetőségét.

A büntetőeljárás - törvényben meghatározott kevés számú kivételektől eltekintve – nyomozással indul. Kivételesen indul az eljárás bíróság előtt (magánvád, vagy pótmagánvád egyes eseteiben), ezekben az esetekben a vádlói jogokat és kötelezettségeket magánszemély (sértett vagy törvényes képviselője) gyakorolja.

A büntetőeljárás megindítása írásbeli határozattal (esetleg feljegyzés) indul, a határozatot az arra feljogosított vezető hozza, és a törvények kivételesen engedik meg a nyomozás határozattal történő elrendelése előtt eljárási cselekmények elvégzését.

A kontinentális büntetőjogi rendszer nyomozási fázisának központi szereplője az ügyész. Az ügyész kezében van a nyomozás feletti rendelkezés. Az ügyész vagy elrendeli a nyomozást, egyben meghatározza a nyomozás irányát, és nyomozási cselekmények elvégzésére utasítja a nyomozó hatóságot (olasz, német Be.), vagy az ügyész nyomoztat, és a nyomozó hatóság segítségét veszi igénybe (francia, belga Be.).

Adott ország jogalkotója bármelyik modellt is választotta, hogy az ügyész vagy nyomoztat, a rendőrség a jogszabályok szerint csak végrehajtó-segítő szerepet tölt be⁵⁰, és az ügyész törvényességi felügyeletet gyakorol, valamint utasíthatja a nyomozó hatóságot.

A nyomozás akár felderítő, akár vizsgálói jellegű a büntetőper teljes előkészítését szolgálja, ezért perrendszerű bizonyítást vesznek fel. Ennek következménye a kontinentális előkészítő szakasz teljes írásbeliséghez kötöttsége, és ügyirat (akta) készítése, hiszen ebben a rendszerben az anyagi és nem a formális igazságot kell a bíróságnak megállapítani.

A kontinentális büntetőjogi rendszerben az eljárás megindításának következményeit tekintve rendkívül nagy a jelentősége, mert fennáll a nyomozás széleskörű teljesítésének kötelezettsége, még abban az esetben is, ha azt „gyenge alapokon” indították meg, és ebből adódik az alapvető alkotmányos és egyéb jogok korlátozásának gyakori lehetősége.

3.2. A büntetőeljárás (nyomozás) megindítása egyes kontinentális büntetőjogi rendszerhez tartozó országban

A kontinentális büntetőjogi rendszer jellemzően a francia-vegyes rendszerre épült. Ebből következik, hogy ehhez a rendszerhez tartozó büntetőeljárás kódexek szigorúan meghatározzák az eljárás megindításának feltételeit mind cselekmény (in rem), mind konkrét személy (in

⁵⁰ Farkas – Róth, 2004 (i. m. 2) 191-192. o.

personam) vonatkozásában. A felek kezdeményezésének alapvetően csekély jelentősége van, és ha az állam valamilyen oknál fogva lemond büntetőhatalmának gyakorlásáról, akkor azt törvényben írja elő, és okát megmagyarázza.

A kontinentális büntetőjogi rendszeren belül adott ország igazságszolgáltatási rendszere többségében a legalitás avagy az oportunitás elvére épül. Ha többségében véve a legalitás a vezérlő elv, abban az esetben az eljárás megindításakor az ügyész általában véve nem rendelkezik diszkrecionális jogkörrel, az opportunista elv elfogadása esetén az ügyész már az eljárás megindításakor mérlegelhet, hogy mi a hasznosabb; a büntetőeljárást lefolytatni, vagy a büntető igény érvényesítéséről lemondani.

A kontinentális büntetőjogi rendszerhez tartozó államok jogalkotói a büntetőeljárás megindítását és meghatározott személy gyanúsítottként történő kihallgatását feltételekhez kötik. Ezek a feltételek vagy jogászai vagy kriminalisztikai felfogást tükröznek aszerint, hogy az eljárás megindításához bűncselekmény elkövetését alátámasztó bizonyítékot vagy tény, adat meglétét írják elő.

A leírtakra figyelemmel az albán Büntetőeljárási Kódex⁵¹ rendelkezései alapján az ügyész vezeti a nyomozást, a nyomozó hatóságok pedig jogosultak a vizsgálatot vezetni attól az időponttól fogva, hogy tájékoztatták őket arról, hogy bűncselekményt követtek el.

Meghatározott személyt gyanúsítottként akkor lehet kihallgatni, ha a bűncselekmény elkövetésében való részvételét valamilyen objektív jellegű adat, tény megerősíti; vádlottá nyilvánítani pedig akkor lehet, ha elegendő bizonyíték van a hatóság birtokában, amely megerősíti, hogy a vádlott volt a bűncselekmény elkövetője.

Hasonló feltételeket írnak elő az ukrán, a lett, az észt, és az azerbajdzsáni Kódexek is.

A nyomozást meg kell indítani az ukrán Kódex⁵² szerint, ha bűncselekmény elkövetése jutott a hatóság tudomására, a lett Kódex⁵³ szerint abban az esetben, ha alapos okkal lehet feltételezni azt, hogy bűncselekmény történt, az észt Kódex⁵⁴ alapján akkor, ha tények mutatnak rá

⁵¹ <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1654/file/3e7ef0be7ad60ee6e16cbd8b63db.htm/preview> letöltés ideje. 2010. 10. 30.

⁵² <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1711/file/573df3ccfe73a97311785d575f13.htm/preview> letöltés ideje. 2010. 07.25.

⁵³ <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1666/file/1f0a92298f6ba75bd07e101cdb93.htm/preview> letöltés ideje. 2010. 07. 25.

⁵⁴ <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1666/file/1f0a92298f6ba75bd07e101cdb93.htm/preview> letöltés ideje. 2010. 07. 25.

arra, hogy bűncselekmény történt, az azerbajdzsáni Kódex⁵⁵ pedig akkor írja elő a nyomozás elrendelésének kötelezettségét, ha elegendő ismérv mutat bűncselekmény elkövetésére.

Ezek a Kódexek konkrét személy gyanúsítottként történő bevonását azokban az esetekben engedik meg, ha elegendő bizonyíték mutat arra, hogy ő követte el a bűncselekményt, vagy alaposan gyanúsítható a személy bűncselekmény elkövetésével, és az alapos gyanút bizonyíték is megerősíti (azerbajdzsáni Kódex).

Hasonló felfogást képvisel az örmény és az üzbegisztáni Kódex is. Az örmény Kódex⁵⁶ a büntetőeljárás megindítását kötelezővé teszi, ha bűncselekmény ismérveinek felfedezése miatt, ha okkal feltételezhető, hogy a nyomozást meg kell indítani. Az üzbegisztáni Kódex⁵⁷ megfogalmazása szerint a bűncselekmény elemeinek elismerésekor kell a büntetőeljárást megindítani. Mindkét ország előkészítő szakasza nyomozásra és vizsgálatra különül el. Így a gyanúsított bevonásának alapja, ha meghatározott személy ellen elegendő bizonyíték áll rendelkezésre arra vonatkozóan, hogy ő követte el a bűncselekményt. Vádlott pedig az a személy, akivel szemben külön állásfoglalást (határozatot) hoztak arról, hogy a tárgyaláson vádlottként vonják be az eljárásba.

A bosnyák⁵⁸, a montenegrói⁵⁹, a szerb⁶⁰, a moldovai⁶¹, a macedón⁶² és bolgár Kódexek⁶³ kötelezően írják elő a büntetőeljárás megindítását, ha bizonyíték áll rendelkezésre arra vonatkozóan, hogy bűncselekményt követtek el. Ezen kívül a bosnyák, a szerb és a moldovai kódexek különféle fogalmakat határoznak meg, amelyeket a Kódex általánosan használ. A bosnyák Kódex a gyanú fogalmára a következő meghatározást adja: személy vonatkozásában akkor beszélhetünk gyanúról, ha okkal feltételezhető, hogy részt vehetett a bűncselekmény elkövetésében. A megalapozott gyanú pedig a gyanú magasabb foka, amikor már bizonyítékok is alátámasztják, hogy a személy részt vehetett a bűncselekmény elkövetésében. Hasonló a szerb és a moldovai Kódexek fogalmi elemei is.

⁵⁵ <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1657/file/05448c03adb4cd7f5a4222ce9425.htm/preview> letöltés ideje. 2010. 07.25.

⁵⁶ <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1656/file/7b41931f4d887e18084d413f1a27.htm/preview> letöltés ideje. 2010. 07.25.

⁵⁷ <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1713/file/d6356a54f81eebad3ba253f23eac.htm/preview> letöltés ideje. 2010. 07.25.

⁵⁸ <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1662/file/febae4b8531e5ec27f2e92df3b7b.htm/preview> letöltés ideje. 2010. 06.01.

⁵⁹ <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4023/preview> letöltés ideje. 2010. 06. 10.

⁶⁰ <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/8234/preview> letöltés ideje. 2010. 06. 12.

⁶¹ <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1689/file/ebc7646816aac2a3a1872057551.htm/preview> letöltés ideje. 2010. 06. 08.

⁶² <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1675/file/4ba42818f79d41cc0cf56398c304.htm/preview> letöltés ideje. 2010. 06. 08..

⁶³ <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/6243/preview> letöltés ideje. 2010. 06. 07.

A felsorolt Kódexek akkor engedik meg a személy gyanúsítottként történő kihallgatását, ha bizonyíték is merősíti azt a feltevést, hogy a bűncselekmény elkövetésében részt vehetett.

A francia Kódex⁶⁴ rendelkezései értelmében el kell rendelni a nyomozást, ha bizonyítékok vannak arra vonatkozóan, hogy bűncselekményt követtek el, és azt a személyt lehet gyanúsítottként bevinni az eljárásba, akiről elfogadható okkal gyanítják, hogy bűncselekményt követhetett el.

A francia büntetőeljárás során a nyomozásnak három formája létezik. Egyrészt a normál nyomozás, másrészt a tettenérés során folytatott nyomozás és a vizsgáló bíró által, a megbízólevélben meghatározott bűncselekmények elkövetése esetén történő nyomozás. A normál nyomozás nagyban hasonlít a magyar büntetőeljárásban folytatott nyomozáshoz, amelyet az ügyész felügyel, célja a bizonyítékok összegyűjtése az ügy alapos megismerése céljából. A rendőri szervek által beszerzett bizonyítékok alapján dönt az ügyész az eljárás megszüntetéséről vagy a vádemelésről. A tettenérés esetén folytatott nyomozásnak a célja a bizonyítékok eltűnésének, megsemmisülésének megakadályozása, amely csak nyilvánvalóan bűncselekmények elkövetése esetén indíthatóak, tettenérés esetén, és a nyomozást nyolc napon belül be kell fejezni. A nyomozás harmadik formája a vizsgálóbíró által folytatott nyomozás, amelyet a vizsgálóbíró az államügyész felhatalmazása alapján végez. Erre a legsúlyosabb törvénysértések esetén kerül sor.

3.3. A rendszerek közeledése

Európában az elmúlt évtizedtől kezdődően a két büntetőjogi rendszer közeledése figyelhető meg.

A rendszerek egyik mozgatórugója az Emberi Jogok Európai Egyezményét kidolgozó Európa Tanács és az Emberi Jogok Európai Bírósága. A másik mozgatórugó pedig az Európai Unió.

Az Egyezségokmány alapvető, minden tagállamra kötelező eljárási szabályokat határoz meg.⁶⁵ A Bíróság elmarasztaló ítéletei miatt az Egyesült Királyságban 1996-ban elfogadták a Human Rights Act-et, és ezzel az Egyesült Királyság igazságszolgáltatási rendszere közelíteni kezdett a kontinentálishoz. Európában is megfigyelhető ez a tendencia, hogy az országok büntetőeljárási kódexei egyre több akkuzatórius elemet építenek be rendelkezéseik közé.

⁶⁴ http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1674/file/848f4569851e2ea7eabfb2ffcd70.htm/prview/letöltés_ideje_2010_06. 15.

⁶⁵ Ezek a következők: tortúra tilalma 3. cikk, törvénytelen letartóztatás tilalma 5. cikk, tisztessége eljárás követelménye, fegyverek egyenlőségének elve, pártatlan és független bírósághoz való jog 6. cikk, fellebbezési jog biztosítása 7. cikk

A két büntetőjogi rendszer között közvetít az Európai Unió. Az Európai Unió elvei, és az Amszterdami Szerződés (1997) az *aquis communautaire* részévé teszi az Emberi Jogok Európai Egyezségokmányát. Ezen kívül az Európai Unió területén közös bűnüldöző szervek és nyomozó csoportok felállítása történik a határon átnyúló bűnözés leküzdésére, megalakult az Europol és az Eurojust. Ezen kívül 2002-ben kiadják az Európai Letartóztatási Parancsról (European Arrest Warrant) szóló kerethatározatot, amely egységes eljárást ír elő valamennyi tagállam számára⁶⁶.

Mindezek alapján Európában a két büntetőjogi rendszer fokozatos feloldódása, egymás elveinek és jogi megoldásainak átvétele figyelhető meg, amelynek közös vegyes rendszer lesz az elnevezése.

Álláspontom szerint az alkotmányos jogállam büntetőeljárása alapvetően a vegyes rendszer elve szerint szerveződik, ez a rendszer felel meg azoknak a garanciáknak, amelyek azt hivatottak biztosítani, hogy a bíróság az elkövetőt mondja ki bűnösnek. Véleményem megerősítésére Farkas Ákost, Pap Gábort és Erdei Árpádot idézem:

A büntetőeljárás egész menete alkotmányos kérdés, mivel lényegéről fakadóan az egyén alkotmányos jogait érinti, a büntető igény érvényesítése nem járhat az egyén alkotmányos jogainak korlátozásával.⁶⁷

Erre való figyelemmel fogalmazza meg Erdei Árpád, hogy modern büntetőeljárás a tárgyalást megelőző nyomozás nélkül általában nem lehet meg, függetlenül attól, hogy milyen szakasznak az eljárási modellben meghatározott felépítése.⁶⁸

A kontinentális rendszerben léteznek nyomozó hatóságok, amelyek a polgár helyett elvégzik a felderítést, és előkészítik a bírósági tárgyalást. Ebben rejlik hátránya is, hogy az emberi jogok minden irányú korlátozását teszi lehetővé. Ugyanakkor bizonyos kontradiktórius elemek beépítése, és amiatt, hogy egyfajta bizonyítást is végez a nyomozó hatóság, az ügyeket nem szükséges bíróság elé vinni. A nyomozó hatóság vagy az ügyész jogosultak a nyomozás megszüntetésére. Az angolszász rendszerben, ha a polgár nem képes gondoskodni a felderítésről, akkor az államnak van joga elvégezni, de a klasszikus értelemben vett bírósági tárgyalás előkészítését az állam nem vállalja magára. Az akkuzatórius rendszer hátránya, hogy ha a

⁶⁶ Di Marino, Geaten: L implantation et lesw remises en cause des dogmes accusatoire et inquisitoire, *Revue Internationale de droit penal*, 1997/2.

⁶⁷ Farkas Ákos-Pap Gábor: Alkotmányosság és büntetőeljárás, *Kriminológiai és Kriminálisztikai Évkönyv*, 1993. IKVA, Budapest, XXX. 54-56. o. 45-91. o.

⁶⁸ Erdei Árpád: Kodifikációs megfontolások a büntető eljárás elvei ürügyén, *Magyar Jog*, 1990. március, 217. o. 215-225. o.

polgár nincs abban a helyzetben, hogy bizonyítson, akkor az ügyész segítségét kell kérnie, mert a kontinentális értelemben vett büntetőeljárás törvény nem létezik.

A nyomozás szabályozásának igénye tehát abból fakad, hogy a büntetőhatalom gyakorlása során az állam a legmesszebb menőkig avatkozhat be polgárai életébe, és e hatalom gyakorlásának jogszerűnek, alkotmányos jogelvekkel összhangban lévőnek kell lenni. A két rendszer közeledésével azonban ezek a különbségek fokozatosan megszűnnek.

III. FEJEZET

A büntetőeljárás megindításának formai és materiális feltételei

1. Az alapos gyanú fogalmáról folytatott szakmai vita összegzése

A büntető eljárásjogi szakirodalomban kevés olyan fogalom van, amely olyan tartós vitára adott okot, mint a gyanú és alapos gyanú lényegének elfogadható megmagyarázása. Az ezzel kapcsolatos párbeszéd az 1962. évi 8. sz. törvény életbeléptetésével kezdődött. E párbeszéd során – a jogászokon kívül – szinte valamennyi tudományág képviselői szóhoz jutottak. Végül odáig fejlődött a vélemények kifejtése, hogy az alapos gyanú értelmezése vált a vita céljává úgy jogi, mint nyelvészeti szempontból. A '70-es évek végére, pedig szinte „akadémikussá” váltak az e témával foglalkozó megnyilatkozások.

A '60-as években kibontakozott vita arra vezethető vissza, hogy az I. Be. megalkotta a feljelentés kiegészítés jogintézményét (101. §). A feljelentés kiegészítés megalkotásával szétvált a büntetőeljárás és a nyomozás megindításának kezdete. E jogintézmény megalkotásával az első Be. ismerte a bűncselekményre vonatkozó egyszerű és alapos gyanút, valamint a terheltté nyilvánítás előtti ún. gyanúsított eljárás bevezetésével az elkövetői egyszerű és alapos gyanút is. A '70-es években a vita tovább folytatódott, elsősorban arról, hogy a „csak egyszerűen” gyanúsítható személlyel szemben milyen eljárási cselekményeket lehet fogyanatosítani.

Disszertációmban összefoglalom az igen magas szakmai színvonalon folytatott szakmai megbeszélés legfontosabb megállapításait, hiszen ezzel kezdődött el a szakirodalomban az a vita, amelyet többek között az ártatlanság vélelméről, a nyomozás helyéről és szerepéről a büntetőeljárásban, a terhelti és a védői jogok érvényesüléséről folytattak. Ennek a tudományos párbeszédnek lett a felismerése, hogy a büntetőeljárás megindítása és adott személy gyanúsítottként történő bevonása az eljárásba szükségszerűen jár együtt az állampolgári jogok korlátozásával, ezért az eljárás megindításának feltételrendszerét és fogalmi elemeit pontosan ki kell dolgozni.

A büntető eljárásjogi szakirodalomban az a helyes felfogás vált általánossá, amely szerint a gyanú két alapvető iránya különböztethető meg. Ez a felosztás megfelel a korábbi és a jelenlegi büntetőeljárás törvények törvényességi és garanciális biztosítékainak, ugyanis a büntetőeljárás során először mindig azt kell eldönteni, hogy a múltban megtörtént emberi magatartás

bűncselekmény elkövetésének megállapítására alkalmas-e. Ha erre a kérdésre nemleges választ kapunk, akkor abban az esetben nem lehet a büntetőeljárást megindítani, vagy a nyomozást meg kell szüntetni, illetve a bíróságnak felmentő ítéletet kell hozni. Ilyen esetben közös, hogy ki tanúsította az adott emberi magatartást, még akkor is, ha személye ismert a hatóságok előtt, ugyanis elkövetőről nem beszélhetünk, mert elkövetője csak bűncselekménynek lehet.

Balog János és mások a gyanú oldalairól írnak.⁶⁹ Ez a felosztás anyagi jogi jellegű szemlélet tükröz amely, megfelel a bűncselekmény tárgyi és alanyi oldali ismérveinek.

Processzualis szempontból mégis a gyanú irányairól helyesebb beszélni, mert a bűncselekményre és a személyre vonatkozó gyanú vonatkozásában maga a Be. ad prioritást a bűncselekmény gyanújának, és másodlagossá válik a személyre vonatkozó gyanú megléte.⁷⁰

1.1. A bűncselekmény elkövetésére irányuló gyanú (in rem)

Cséka Ervin a nyomozás megindításával kapcsolatosan hangsúlyozza, hogy a nyomozó a ténymegállapítás kezdetén meg kell, hogy elégedjen a valószínűséggel. A nyomozás a bűncselekményre vonatkozó alapos gyanúval indul és a valószínűség mind magasabb fokát elérve halad előre. A nyomozás teljesítésekor, pedig az alapos gyanú valószínűséggel alátámasztott fokozódó szilárdulásáról van szó.⁷¹

Kiemeli, hogy az alapos gyanú megállapításánál a hiányos adatok elemzésekor az ismeretelméleti felkészültség, és logikus gondolkodás alapján szükség van a feltevések, következtetések és verziók pontos kialakítására is. Nem feltétlenül szükséges, hogy minden törvényi tényállási elemre vonatkozólag legyen verzió, bár nyilvánvaló, minél több és sokoldalúbb verzióval rendelkezünk, annál erősebb a gyanú, annál megnyugtatóbb a gyanú alapos voltára vonatkozó megállapítás.

Az alapos gyanú tartalmát tekintve, lényegében a rendelkezésre álló adatok alapján felállított következtetések összesítése, végső értékelés arra vonatkozóan, hogy fennáll-e a lehetséges valamilyen előzményi cselekmény megtörténtének.

Fontos tudnivaló, hogy a nyomozás megindításakor az elsődleges verziók ellenőrzésére általában nincs lehetőség.⁷²

⁶⁹ Balog János: A gyanú két oldala, Belügyi Szemle, 1966. 9. sz. 49. o. 46-54. o.

⁷⁰ Tremmel Flórián: Gyanú és Büntető eljárás. Jubileumi tanulmányok 40. JPTE ÁJK, Pécs 1985. 318. o.

⁷¹ Cséka Ervin: A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 303-304. o.

⁷² Cséka Ervin: A bűncselekmény alapos gyanújáról, Rendőrségi Szemle 1962. 1. sz. 40-41. o. 32-43. o.

Megváltozik a helyzet a nyomozás befejezésekor és a vádirat benyújtásakor, amikor a valószínűségnek a bizonyosságig kell fokozódnia. Itt már minden esetben, szabályként megkövetelhető pontosan olyan objektív megalapozottságú, bizonyosság erejű belső meggyőződés a nyomozótól, ügyésztől, mint amilyen mindenkor követelmény a bíróval szemben.⁷³

A megismerés szempontjából hasonló véleményt hangoztat Gödöny József is, aki leírja, hogy a nyomozás menetében a bűntett alapos gyanúja erősödik, jut a valószínűség magasabb fokára, egészen a bizonyosságig, s felel meg az objektív igazságnak. A nyomozás kezdetén a valószínűség kisebb-nagyobb fokán keresztül jutunk el a nyomozás befejezéséhez, vagyis az objektív igazság megállapításához.⁷⁴

Nézetét alapvető kriminalisztikai tételekkel támasztja alá. Minél hosszabb idő telik el a bűncselekmény elkövetésétől, annál nagyobb a valószínűsége a bizonyítékok elkallódásának, megsemmisülésének. Az olyan ügyekben, ahol a nyomozás során az ügy releváns tényeit nem derítették fel sokoldalúan, tárgyilagosan, a bírósági tárgyaláson a bizonyítás hiányosságait nem, vagy csak nehezen lehet pótolni. A hiányosságokat a bíróság pótolhatja a tárgyaláson, ami a tárgyalások elnapolásával jár, vagy pótnyomozás elrendelésére kerül sor. A bíróságnak ezek az erőfeszítései pedig az eljárások jelentős elhúzódtását eredményezik. Ugyanakkor leszögezi, hogy a nyomozás során megállapított tények, még ha azok ténylegesen megfelelnek is a valóságnak, jogilag nem kötelezik a bíróságot. A bíróság döntését a tárgyaláson megvizsgált bizonyítékokra alapozva saját belső meggyőződése alapján hozza meg, viszont a nyomozás során megállapított objektív igazság megkönnyíti a bíróság munkáját, elősegíti a bizonyítási eljárás sikeres lefolytatását.⁷⁵

Balog János is csatlakozik a fent írt nézetekhez miszerint, a nyomozó hatóságok a nyomozás befejezésekor kötelesek az objektív igazságot megállapítani, mert ez a vádemelés pozitív feltétele. A nyomozás során lefolytatott bizonyítás során megállapított objektív igazság viszont nem kötelező a bíróság számára.⁷⁶

Cséka is osztja azt a véleményt, hogy a bíróságot a nyomozó hatóság meggyőződése nem köti.⁷⁷

Álláspontom szerint a bíróságot nem köthette és nem is kötheti a nyomozó hatóság meggyőződése – ilyen jellegű rendelkezést nem is találunk az I. Bp. vagy az I. Be. rendelkezései

⁷³ Cséka Ervin 1968 (i. m. 71) 305. o.

⁷⁴ Gödöny József: Gyanúsított – Terhelt, Kriminalisztikai Tanulmányok, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1963. 2. sz. 16-17. és 22-23. o.

⁷⁵ Gödöny József: Bizonyítás a nyomozásban Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 27-30. és 39-40. o.

⁷⁶ Balog János: Az igazság a büntetőeljárársban Jogtudományi Közlöny 1965. 7. sz. 266. oldal

⁷⁷ Cséka Ervin: A büntető ténymegállapítás jellege, Magyar Jog 1965. 5. sz. 206. o. 194-240. o.

között –, mivel az számos alapelvbe ütközne, többek között az eljárási feladatok megoszlása, a szóbeliség, a közvetlenség, a bizonyítékok szabad értékelésének alapelveibe.

Ugyanakkor Cséka Ervin és Gödöny József is kiemelik, hogy a nyomozás elrendelésekor a valószínűség alapján kell dönteni. A valószínűségnek azonban nem szubjektív, hanem objektív jellegű adatokból kell következnie. A rendelkezésre álló adatok, pedig a nyomozás során a valószínűséget – a bűncselekmény alapos gyanúját – vagy tovább erősítik, vagy gyengítik.

Egyetértek a szerzőkkel abban, hogy a nyomozás elrendelésekor csak valószínűségi megállapítást lehet tenni arra vonatkozóan, hogy a múltban lejátszódott emberi magatartás büntetendő. A nyomozás elrendelése kérdésében való helyes döntés meghozatalához szükség van feltevések, verziók pontos kialakítására, hogy a hiányzó ismereteket pótolni, majd folyamatosan ellenőrizni tudjuk. A rendelkezésre álló adatokból levont következtetés helyességének megállapítására viszont nem áll rendelkezésre bizonyíték, sőt nem is lehet vizsgálni azt, hogy az alapos gyanút kellő számú bizonyíték támasztja-e alá. Ennek az oka, hogy a nyomozás egyik feladata a bizonyítási eszközök felderítése és rögzítése. Ezzel magyarázható, hogy nem lehet a nyomozást megtagadni (vagy ma a feljelentést elutasítani) bizonyíték-hiányra hivatkozva.

Közismert tény, hogy már a nyomozás során el lehet jutni a valóság megismeréséhez. Kérdésként az merül fel, hogy követelményként lehet-e állítani a valóság megállapítását a nyomozó hatóságok számára?

Vitathatatlan, hogy a nyomozás minősége, a tárgyilagos, sokoldalú nyomozati eljárás, vagy annak hiánya befolyásolja a bíróságok tevékenységét. A nyomozás során is folyik egyfajta bizonyítás – természetesen a tárgyalás garanciái nélkül –, a nyomozó és az ügyész is kialakítják belső meggyőződésüket az adott ügyben.

A hanyag nyomozati munka, a lehetséges bizonyítási eszközök felkutatásának elmaradása, vagy azok törvényellenes rögzítése, a tárgyaláson a bizonyítási eljárás lefolytatását megnehezítik, a tárgyalási napok számát megsokszorozzák. Mindezek ellenére úgy vélem, hogy a nyomozás során nem lehet követelmény a valóságnak megfelelő tényállás, vagy bizonyosság megállapítása.

Ha ez a helyzet megvalósulna, a büntetőeljárás elveszítené valódi lényegét, központi elemét, „dinamikuserejét” a gyanút és az alapos gyanút, a bírósági szakasz pedig önállóságát, függetlenségét, talán feleslegessé is válna.

A nyomozás célja azért sem lehet a valóságnak megfelelő tényállás megállapítása, mert az alapelvek (kontradiktórium, közvetlenség, fegyverek egyenlőségének elve, ártatlanság vélelme, nyilvánosság) a bírósági szakaszban érvényesülnek, garanciákat nyújtanak az eljárás törvényességére.

Az ítélembíró számára nem a nyomozás által megállapított tényeknek kell a bizonyosságot szolgáltatni. Ez visszatérés lenne a XIX. század első felében hatályos perrendtartásokhoz, amikor az előkészítő eljárás ismét az ítélet legfontosabb alapját képezte.

Kérdésként merül fel az is, hogy számszerűségét tekintve hány objektív igazság létezhet egy ügyben? Balog János szerint a nyomozó hatóságok kötelesek az objektív igazságot megállapítani, mert ez a vádemelés pozitív feltétele. Ez viszont nem köti a bíróságot. Vádemelés után a bírósági eljárás befejezésekor a bírói tanács egy „másik objektív” igazságot állapít meg. Ez azt jelentené, hogy mind a nyomozó hatóság, mind a bíróság megállapítaná ugyanabban a büntető ügyben az objektív igazságot. Lehetséges, hogy két objektív igazság létezne, ha a nyomozó hatóság és bíróság más-más meggyőződésre jutna? Valószínűleg ez a felfogás, hogy a nyomozó hatóságoknak kötelességük az objektív igazság megállapítása, lehetett a magyarázata annak, ahogy azt Pusztai László írta, hogy „az elmélet idegenkedett a bírói felmentéstől, amögött – alappal – a nyomozási szak törvénysértő lefolytatását vélelmezte.”⁷⁸

A nyomozó hatóság tagjának, és a vádat emelő ügyésznek a nyomozás befejezésekor – feltéve, hogy annak megszüntetésére nem kerül sor – természetesen követelmény a belső meggyőződés a terhelt bűnösségét illetően, de ez nem lehet azonos a bírói meggyőződéssel.

Szükséges megemlíteni, hogy a szerzők monográfiájukat és tanulmányaikat az I. Be. hatályba lépése után írták. Ebben az időszakban kezdődött el az a folyamat, amelynek során a terhelti garanciák, és a nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségek teljesítése ténylegesen kezdett érvényre jutni. Korábban, a személyi kultusz időszakában Visinszkij szellemi hegemóniája érvényesült, aki tagadta, hogy a büntetőeljárás során az objektív igazságot meg lehet állapítani.⁷⁹ Így az a nézet vált általánossá, hogy elég a maximális valószínűségegre törekedni. Ez a felfogás hihetetlen károkat okozott a társadalom életének minden területén.

A II. Bp. és az első Be. is a büntetőeljárás egységes részének tekintette a nyomozást, ezért úgy gondolom, a szerzőket nézeteik megfogalmazásakor az a belső meggyőződés is vezérelte, hogy a jövőben törvénytelen koncepciós perekre ne kerülhessen sor. Az említett jogszabályokból „nem a garanciák hiányoztak, hanem nem működtek azok a politikai garanciák, amelyek nélkül a jogi garanciák sem működnek”⁸⁰.

Bócz Endre a bűncselekmény alapos gyanúját kétféleképpen értelmezi:

- A nyomozás elrendeléséhez szükséges alapos gyanú. Az alapos gyanú akkor áll fenn, ha a rendelkezésre álló adatokból a közfelfogás, élettapasztalat szerint, mint több lehetőség

⁷⁸ Pusztai, 2000 (i, m. 11) 73. o.

⁷⁹ Cséka Ervin, Király Tibor, Kratochwill Ferenc, Szabóné Nagy Teréz, Vargha László: Magyar Büntető Eljárás jog, Egységes Jegyzet, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. 16-19. o.

⁸⁰ Király Tibor: Büntetőeljárás jog, Osiris Kiadó, Budapest, 2002. 71. o.

egyike, okvetlenül adódik az a feltételezés, hogy az észlelt jelenségek bűncselekmény eredményeként jöttek létre.

- A nyomozás befejezésére és vádemelésre csak akkor kerülhet sor, ha a nyomozás során feltárt adatokból az élettapasztalatoknak megfelelő helyes értékeléssel bárkinek – így a bírónak is – feltétlenül arra a meggyőződésre kell jutnia, hogy bűncselekményt követtek el.

Bűncselekmény egyszerű gyanújáról, pedig akkor lehet beszélni, ha a közfelfogás szerint nem feltétlenül áll fenn a bűncselekmény lehetősége, de a konkrét egyedi esetben azt mégsem lehet kizárni.⁸¹

A feljelentés kiegészítés bevezetésével így Bócz Endre a gyanú három fokozatát különbözteti meg. A feljelentés kiegészítés elrendeléséhez szükséges egyszerű gyanút, a nyomozás elrendeléséhez és befejezéséhez megkívánt alapos gyanút. A nyomozás elvégzése és a vádemelés során meglévő alapos gyanút „az alapos gyanú felső fokának” nevezi, de annak részének kezeli.⁸²

Úgy vélem a megismerés oldaláról vizsgálva elfogadható Bócz Endre véleménye, mivel bizonyosságnak (valóságnak) a jogerős bírói ítéletet lehet csak tekinteni, így a gyanút, tartalmát tekintve helyesnek tűnik fokozatokra osztani. A hatóságok a megismerést egymástól függetlenül, és időben elkülönülten végzik. Az egyik hatóság által megszerzett ismeretanyag szolgál a másik hatóság tevékenységének alapjául. Ez a sorrend: a magánvádas ügyeket kivéve a nyomozó hatóság, ügyészség, bíróság; ez egyben a büntetőeljárás főbb szakaszai felosztásának is megfelel. Ahhoz, hogy adott ügy az egyik szakaszból a másikba kerüljön, a törvény a tudás különböző szintjeit határozza meg feltételként. Amennyiben a szükséges tudás mégsem lenne meg, úgy vissza kell lépni az előző eljárási szakaszba, vagy az egész eljárást meg kell szüntetni. Meglátásom szerint azonban a szerző a gyanú és az alapos gyanú fogalmainak meghatározásánál önmagával kerül ellentmondásba.

A bűncselekmény gyanújának fogalma alatt a következőt érti: „a nyomozó hatóságnak az a feltételezése, hogy a tudomására jutott és általa megvizsgált tények bűncselekménnyel függenek össze”.⁸³

„Az alapos gyanú az a feltételezés, hogy a jelenségek bűncselekmény eredményeként jöttek létre” írja fogalmának definiálásánál korábban, és nem könnyű eldönteni a gyanú és alapos gyanú közötti különbséget. Ugyanis, ha a nyomozó hatóság a tudomására jutott tényeket elemzi, értékeli és ennek a szellemi tevékenységnek az eredményeként arra a következtetésre

⁸¹ Bócz Endre: Gondolatok az alapos gyanú fogalmáról, Rendőrségi Szemle, 1962. 11. sz. 1044-1045. o. 1042-1047. o.

⁸² Bócz Endre: Az alapos gyanú a büntető eljárásban, Jogtudományi Közlöny, 1962. november 581. o. 576-586. o.

⁸³ Bócz Endre, 1962 (i. m. 82). 578. o.

(eredményre) jut, hogy azok bűncselekménnyel függnek össze, akkor azon az elrendeléshez szükséges alapos gyanút kell érteni.

Finszter Géza szerint: a megismerési folyamat szempontjából a nyomozóhatóság tudomására jutott objektív adatokból levont valószínűségi következtetés arra nézve, hogy feltehetően bűncselekmény történt és annak ki, vagy kik voltak az elkövetői. Továbbá: az egyszerű gyanú nem szubjektív vélekedés vagy megérzés, hanem a valóság tényein alapuló valószínűségi következtetés.⁸⁴

A nyomozás elrendelése előtt a hatóság bizonyos adatok, közlések birtokába jut, amelyek gyakran hiányosak abból a szempontból, hogy valószínűsíthető legyen a bűncselekmény elkövetése. Kizárólag belső, szubjektív megérzésre nem lehet a gyanút (alapos gyanút) megállapítani, hanem azt objektív tényeknek is alá kell támasztani. E tekintetben kétségkívül egyetértek Finszter Gézával.

A gyanút a logikai valószínűség fogalmával azonosítja Kratochwill Ferenc. A logikai valószínűség bizonyos fokig megalapozott, amely megalapozottságot analógiára vezet vissza. Alapos gyanúról, pedig akkor van szó, ha a gyanú adatokon nyugszik, amelyek az eljárás további menetében is felhasználhatóak, és az adatok bizonyos mennyiségi szintje is rendelkezésre áll.⁸⁵ Úgy vélem minden adatnak rendelkezésre kell állni az eljárás későbbi szakaszában is, nemcsak azoknak, amelyek alapján az alapos gyanút megállapítottuk. Az adatok jelentősége a későbbiekben megváltozhat, az adatok veszíthetnek jelentőségükből, vagy fordítva, jelentőssé válhatnak. Az adatok mennyiségi szintjét nem lehet meghatározni, fontos annak minősége is.

Találhatunk természetesen olyan nézetet is, amely elfogadhatatlannak tartja a gyanú fokozatokra való osztását.

Ádám György a gyanú „fokainak” megjelölését erősen problematikusnak tartja. Véleménye szerint az egyszerű és az alapos nem ellentétei egymásnak, ezért több-kevesebb, nagyobb-kisebb viszonyban nem állhatnak egymással. Az egyszerű ellentéte a bonyolult, míg az alapos ellentéte az alaptalan.

Ugyanakkor Ádám György is elismeri, hogy a gyanúnak léteznek fokozatai, mert a gyanú valószínűség, és nullától száz százalékig minden fokot elérhet benne a lehetőség és valóság aránya. Felveti annak a szükségességét, hogy kutatás tárgyává kell tenni a gyanú fokozatainak jellegét, jogi jelenségeit és joghatását, továbbá azt, hogy milyen fokú valószínűség az, amely

⁸⁴ Finszter Géza: Az alapos gyanú kriminalisztikai fogalma, *Belügyi Szemle*, 1980. 9. sz. 19. o. 18-25. o.

⁸⁵ Cséka - Király – Kratochwill – Vargha: *Magyar Büntető Eljárási Jog II. Egységes Jegyzet*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1984. 13-14. o.

már jogilag releváns, és melyik az a mennyiségi határ, amelyet meghaladva már bizonyosságról beszélhetünk.⁸⁶

Ádám Györgynek kétségtelenül helyes az a megállapítása, hogy a Be. nem ismeri, nem használja az egyszerű gyanú fogalmát, azt a szakirodalom művelői alkották meg. Ez nem egyedi jelenség. A gyanú fogalmának nyelvi szempontból való megközelítését azonban nem tartom szerencsés megoldásnak. Úgy vélem arról van szó, hogy a feljelentés kiegészítés jogintézményének megalkotásával feltétlenül szükséges volt az alapos gyanú fogalma mellett azt a gyanú fogalmat is elnevezni, amely e jogintézmény alkalmazásához volt szükséges. „Az egyszerű és alapos nem ellentétei egymásnak” és nem is kell annak lennie. Arról van szó, hogy ha az alapos gyanú nem állapítható meg, akkor „egyszerűen csak gyanúról lehet beszélni”. Ismeretelméleti vonatkozásban ez azt jelenti, hogy az egyszerű gyanú alkotó része, eleme az alapos gyanúnak, azt a legkevesebb tudásszintet jelöli, amikor a nyomozó hatóságoknak az adott ügygel foglalkozni kell.

Király Tibor a gyanú fokozatainak elhatárolásánál – Bócz Endréhez hasonlóan – szintén fontosnak tartja a társadalmi tapasztalatot. Ugyanakkor rendkívül jelentősnek ismeri el a gyanút megalapozó adatokhoz fűződő bizalom mértékét is. Szerinte az alapos gyanú a valószínűségnek az egyszerű gyanúhoz viszonyított magasabb foka, amely függ az adatok mennyiségétől, és a bizalom (hittel) mennyiségétől, amelyet irántuk tanúsítunk.⁸⁷

Egy másik művében Király Tibor saját korábbi álláspontját bírálja a tekintetben, hogy nagyobb hangsúlyt helyez a gyanúnak tényekkel való megalapozására. „A gyanúnak, ha azt statisztikai vagy valószínűségként interpretáljuk, objektív értelmet”⁸⁸ tulajdonít. Nem tartja helyesnek – és bírálja korábbi nézetét⁸⁹ – azt a véleményt, amely a gyanút szubjektív valószínűségként fogja fel.

Álláspontom szerint el lehet fogadni Király Tibor azon megállapítását, hogy a gyanú meglétét vagy meg nem létét illetően csak szubjektum alapján nem lehetséges dönteni, annak ellenére, hogy megítélése szubjektív elemeket is tartalmaz. Kétségtelenül, a nyomozó hatóság szubjektuma, szakmai tudásának színvonala, élettapasztalata is szerepet játszik a gyanú megítélése vonatkozásában. Az értékelő tevékenység során a bizonyító tények iránti bizalom is szerepet játszik, gyakran függ attól is, aki rá következtet.

Tremmel Flórián a gyanú lényegét a következőkben határozza meg.

⁸⁶ Ádám György: A személyi szabadság és az alapos gyanú, Magyar Jog és Külföldi Jogi Szemle 1969. december 718. és 721. o. 716-723. o.

⁸⁷ Király Tibor: A terheltté nyilvánítás jövője, Magyar Jog 1968. évi 11. sz. 654. o. 651-655. o.

⁸⁸ Király Tibor: Büntető ítélet a jog határán, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972. 248. o.

⁸⁹ Király Tibor, 1968 (i. m. 87) 654. o.

A gyanú tulajdonképpen átmenet a nemtudás és a tudás között. A büntetőeljárás kezdetén a hatóság tudása részleges, ideiglenes, ezért elsősorban csekély mértékben megalapozott és megbízható sejtés, vagy feltevés. Álláspontunk szerint, a nyomozás elrendelésekor fennforgó gyanú lényegében valószínűségi ismeret, éspedig a valószínűségnek mind pszichikai, mind logikai értelmében.⁹⁰

A gyanút egyben logikai kategóriának is tartjuk, objektív jellegűnek, mint a kiindulási adatok és valószínűségi következtetés közötti relációnak, amely mindenki számára egyforma érvényű és ellenőrizhető.⁹¹

A gyanú logikai értelmezésben alapvetően azt jelenti, hogy a bűncselekmény létre, vagy az elkövető kilétére vonatkozó valószínű következtetés milyen logikai kapcsolatban van a rendelkezésre álló adatok összefoglaló kijelentésével, ami egyben a következtetés megalapozottsági fokát mutatja. A gyanú meglétének vagy meg nem létének megállapításában vitathatatlan szerepe van az értékelő személy szubjektivitásának, élettapasztalatának, szakmai tudásának abban a tekintetben, hogy az adatoknak milyen megbízhatóságot tulajdonít.

Az alapos gyanú az egyszerű gyanúhoz képest a valószínűség magasabb fokát jelenti. Fel fogásunk szerint, ha az adott ténykérdéssel, vagy személyi kérdéssel kapcsolatban a bűncselekmény elkövetés, vagy elkövetői minőség valószínűsége az 50%-ot sem éri el, csak egyszerű gyanúról (lehetőségről) van szó. A gyanú alaposnak tekinthető 50% feletti valószínűség esetén, legalábbis az eljárás megindításakor.⁹²

A gyanút, alapos gyanút az eljárás megindulásakor nem kell „perrendszerű” bizonyítéknak alátámasztani, az a „puhatolás” és ún. „operatív adatok” révén is kialakulhat, megerősödhet. A „perrendszerű” bizonyítékok beszerzése a további eljárás feladata.

Természetesen nem tagadjuk az 50%-os határ elméleti jellegét, mert nincs pontos határ az egyszerű és alapos gyanú között.⁹³

Tremmel Flórián és a Pécsi Iskola a gyanú és az alapos gyanú fogalmát alapos, kimerítő elemzésnek veti alá ismeretelméleti, valószínűségi, logikai és az általános élettapasztalatot, vagy kriminalisztikai szempontokat is figyelembe véve. A nyomozás elrendeléséhez szükséges gyanú megállapítása még nagymértékben alapul valószínűségi ismereteken, amely valószínűségi ismeret objektív jellegű. Objektív jellegű, tehát mindenki számára ellenőrizhető, és kapcsolatban áll a rendelkezésre álló adatokkal. Tremmel Flórián is kiemelkedő jelentőséget tulajdonít az értékelő személy szubjektivitásának, élettapasztalatának, szakmai tudásának, hi-

⁹⁰ Tremmel Flórián: Magyar Büntetőeljárás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2001. 351. o.

⁹¹ Tremmel Flórián, 1985 (i. m. 70) 318. o.

⁹² Tremmel Flórián, 2001 (i. m. 90) 351-352. o. és Tremmel Flórián, 1985 (i. m. 70) 319. o.

⁹³ Herke Csongor: Büntetőeljárásjogi alapismeretek, JPTE ÁJK, Pécs, 1998. 71. o.

szén a szubjektumot nem lehet és nem is szabad kiiktatni a gyanú meglétének vagy meg nem létének értékelésekor. A gyanú és az alapos gyanú közötti különbség „keresésében” a valószínűség magasabb fokának tulajdonít nagy jelentőséget, és azt százalékos arányban határozza meg, hiszen matematikailag így célszerűbb az elhatárolást megtenni. Ezt azonban maga is elméleti jelleggel teszi, hiszen ahogy azt írja, a szubjektív elemeket nem lehet kikapcsolni az értékelő elemző tevékenységből.

A gyanú vagy alapos gyanú fogalmának meghatározásakor kétség kívül nem lehetséges éles határvonalat húzni, mert az adatok értékelésekor azok jelentősége folyamatosan változhat, és minőségüknek is óriási a jelentőségük a gyanú (alapos gyanú) megállapításában.

A gyanú, és az alapos gyanú fogalmával kapcsolatosan álláspontomat az alábbiakban fejtem ki:

A gyanú, és az alapos gyanú fogalmával kapcsolatosan nem lehet egységes, minden élethelyzetre elfogadható definíciót adni; továbbá nem lehetséges olyan fogalom-meghatározást kialakítani, amely alkalmas lenne arra, hogy a törvény értelmező rendelkezései közé kerüljenek, mivel ez ellentétben állna a bizonyítékok szabad értékélésének alapelveivel. A belső meggyőződés kialakulásának folyamatát és a nyomozás dinamizmusát, eljárási cselekményeit előre nem lehet definiálni.

Álláspontom szerint a gyanú (alapos gyanú) kategóriájának kialakításánál arról van szó, hogy a nyomozó hatóság tudomására jut egy esemény, jelenség, és arra keresi a választ, hogy ez az esemény, jelenség büntetendő vagy nem büntetendő emberi magatartással összefüggésben keletkezett-e.

A gyanú (alapos gyanú) létezésének vannak kötelező, objektív ismérvei, elemei, amelyek segítségével a döntést ki kell alakítani. Ezek a fogalmi ismérvek, elemek:

- a valószínűség,
- a logika,
- és az analógia.

Ezeket a fogalmi ismérveket kötelező tartalommal kitölteni, amelyek vagylagosan lehetnek:

- adat
- tény
- információ
- értesülés
- bizonyíték.

A tartalmi ismérveknek rendelkezniük kell bizonyos tulajdonságokkal:

- objektivitás,
- megbízhatóság (megfelelő minőségű),
- kimerítő, (kellő mennyiségű) valamint,
- alappal bírónak és
- ellenőrizhetőnek kell lennie.

A gyanú (alapos gyanú) létezésének ezen kívül vannak kötelező szubjektív ismérvei, elemei.

Az értékelést végző alany:

- csak a nyomozó hatóság tagja, és az ügyész lehet, akik döntésükért felelősséggel kell, hogy tartozzanak.

Az értékelést végző alanynak rendelkeznie kell:

- általános ismeretelméleti felkészültséggel,
- szakmai ismerettel, tudással,
- általános élet- és társadalmi ismeretekkel,
- és a fentiekben alapuló belső meggyőződéssel.

Mindezekben túlmenően az értékelést végző alany rendelkezhet egyéb, más speciális ismeretekkel, például egészségügyi, gazdasági, műszaki ismeretekkel, de ez nem kötelező elem, minden esetre segítheti a nyomozó hatóságot a helyes döntés kialakításában.

A gyanú kötelező, objektív fogalmi elemei alapján az értékelést végző alany az alábbi tevékenységet kell végezni:

- elemzés,
- értékelés,
- végső következtetés levonása.

A gyanú valószínűsége alapuló feltételezés, figyelembe veszi a formális logika szabályait, és felhasználja az analógiai hasonlóságot, így jut arra a következtetésre, hogy a nyomozó hatóság tudomására jutott esemény vagy jelenség egyik előidézője bűncselekmény elkövetése is lehet. A bűncselekmény elkövetésére irányuló hatósági feltételezést objektív jellegű, ellenőrizhető adatnak, vagy ténynek is meg kell erősíteni, az nem alapulhat kizárólag belső, szubjektív jellegű meggyőződésen. A nyomozás kezdeti szakaszában a gyanú meglétét természetesen nem kell bizonyíték(ok)nak alátámasztani, bizonyíték lehet a hatóság birtokában, de ez nem feltétele a gyanú megállapításának.

A bűncselekmény gyanúja megállapításában a nyomozó hatóság tagja, ügyész ismeretelméleti és szakmai felkészültségének döntő jelentősége van, hiszen a nyomozás kezdeti szaka-

szában kevés adat áll rendelkezésre, mert a nyomozás egyik feladata pont a bizonyítékok és az adatok beszerzése, amelyeknek nagy jelentősége van a gyanú megerősödésében, vagy elenyészésében.

Az alapos gyanú a valószínűség magasabb foka, amely olyan ismereteken alapul, amelyet kellő mennyiségű és minőségű objektív adat erősít meg arra vonatkozóan, hogy a kérdéses esemény vagy jelenség büntetendő emberi magatartás eredményeképpen jöhetett létre. Az alapos gyanú meglétét sem kell perrendszerű bizonyíték(ok)nak megerősíteni. Az alapos gyanút csak a személyes szabadság elvonásával vagy korlátozásával járó kényszerintézkedés elrendelésekor szükséges kötelezően perrendszerű bizonyíték(ok)nak alátámasztani.

A nyomozás befejezésekor is a valószínűség magasabb fokáról lehet szó, de a nyomozás befejezésekor az (kétirányú) alapos gyanút perrendszerű bizonyíték(ok)nak szükséges megerősíteni, hiszen az ügyésznek a tárgyaláson a vádiratban leírtakat bizonyítani kell. A bizonyosságot természetesen a jogerős bírósági ítélet tartalmazza.

A gyanú meghatározható a következő módon is:

Lényegét tekintve, rendelkezik olyan tulajdonságokkal, amelyek kötelező tartalmi elemekkel vannak kitöltve, és bizonyos tulajdonságokkal bírnak; az értékelést végző alanynak megvannak a szükséges ismeretei, ami alapján elvégzi a számára előírt tevékenységet, és ennek eredményeképpen dönt a bűncselekmény gyanúja meglétének kérdésében.

1.2. Az elkövető kilétére irányuló gyanú (in personam)

A cselekményre vonatkozó gyanú az elsődleges a büntetőeljárás során, mert csak akkor válik relevánssá a személyre irányuló gyanú, ha a cselekményre vonatkozó gyanú megállapításra került, ugyanis bűncselekményre vonatkozó gyanú megléte nélkül nem létezik személyre irányuló gyanú. Ettől az időponttól a nyomozás már meghatározott személlyel szemben is folytatódik, ami azt eredményezi, hogy az eljárás alá vont személy köteles túrni azoknak alkotmányos és egyéb jogainak a korlátozását, amelyeket vele szemben. Ezzel egyidejűleg nyílik lehetőség arra, hogy a terhelt a számára biztosított garanciális jogaival éljen, védekezzen a gyanúsítás ellen.

A büntető eljárásjogi szakirodalomban vita folyt arról, hogy a terheltté váláshoz elegendő-e az alapos gyanú, vagy bizonyosság szükséges. Az elméleti és gyakorlati szakemberek közötti nézetkülönbségek abból adódtak, hogy II. Büntető Perrendtartásunk a terheltté válás feltételként a következőket határozta meg: ha a nyomozóhatóság elegendő adattal rendelkezik annak megállapításához, hogy ki követte el a bűncselekményt..., az I. Be. pedig terheltnek azt a

személyt tekintette, aki a nyomozás során feltárt adatok alapján alaposan volt gyanúsítható bűntett elkövetésével.

A kérdés megválaszolásában első olvasásra szokatlan nézetet képvisel Bócz Endre. A személyre vonatkozó gyanút akkor tekinti alaposnak, ha a rendelkezésre álló adatokból az élettapasztalatoknak megfelelő, helyes értékelés mellett egy meghatározott – a terheltként felelősségre vonandó – személy kivételével mindenki másnak a felelőssége kizárt. Ha a bűncselekményt többen követték el, akkor értelemszerűen nem „egy meghatározott”, hanem több személy felelősségére kell a fentiek szerint állnia a feltételezésnek.

Alaposnak a személlyel szemben támasztott gyanút addig nem lehet tekinteni, amíg a bűntett elkövetőjeként alternatíve több személy jöhet szóba.⁹⁴

Úgy vélem, igaza van Gödöny Józsefnek, aki alapos érvekkel bírálja Bócz Endre nézetét. A terheltté váláshoz Bócz Endre olyan feltételt kíván meg, amely már túlmutat az alapos gyanú fogalmán.

Gödöny hangsúlyozza, hogy a valószínűségnek csak egy magasabb foka lehet, amelyet a terheltté váláshoz meg lehet követelni. Nem kell tehát, hogy minden más személy felelőssége kizárt legyen.⁹⁵

Véleményem szerint a bűnügyek töredékénél, az ügyek jellegénél fogva igaza van Bócz Endrének. Itt olyan ügyekre gondolok, ahol a rendelkezésre álló adatokból nyilvánvaló, hogy egy személy követte el a bűncselekményt, és ha alternatíve egyidejűleg több személy jöhet szóba, akkor elkövetői egyszerű gyanúról beszélhetünk csak. A terheltté váláshoz azonban azt megkívánni, hogy „mindenki másnak a felelőssége kizárt” legyen, ez már a bizonyosságot jelenti. A bizonyosságot, mert felelősség alatt a büntetőjogi felelősséget kell érteni, és ebben a vonatkozásban Bócz Endre nem hagy kétséget. Vita tárgyát nem képezi, hogy az lenne az ideális helyzet, ha minden esetben az elkövetőket vonnák be az eljárásba terheltként, de ez lehetetlen, mert olyan igazságszolgáltatási rendszer nem létezik, amely képes lenne ezt a feladatot teljesíteni.

„Mindenkinek más felelőssége kizárt” már csak azért sem helyeselhető feltétel, mert a nyomozó hatóságok felelősséget nem állapíthatnak meg, az a bíróság hatáskörébe tartozik.

Az általános élettapasztalatokat is figyelembe véve elfogadható gondolom Cséka Ervin véleménye, aki a személyre vonatkozó alapos gyanút akkor tartja megállapíthatónak, „ha a ter-

⁹⁴ Bócz Endre, 1962 (i. m. 31) 1045. o.

⁹⁵ Gödöny József: Gyanúsított – Terhelt, Kriminológiai Tanulmányok, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1963. 2. sz. 20. és 22. o. 5-45. o.

helő adatok mennyisége és minősége olyan „fokozatot” ér el, hogy egy meghatározott személy bűnössége egy meghatározott bűncselekményben alaposan valószínűsíthető”.⁹⁶

Úgy vélem, ha arról van szó, hogy a rendelkezésre álló adatok (esetleg bizonyítékok) valószínűvé teszik, hogy az eljárás tárgyát képező bűncselekményt az adott személy követte el, és ezeket az adatokat más tények, adatok, információk nem cáfolják, akkor a személyre vonatkozó alapos gyanú megállapítható, és figyelembe véve az általános eljárási akadályokat, a személy terheltként történő bevonásának nincs akadálya.

Finszter Géza az elkövetői alapos gyanúhoz kizárólag a közvetett bizonyítékokat nem tartja elegendőnek. Véleményét Tremmel Flórián sem elméletileg, sem gyakorlatilag nem fogadja el, mivel az a felfogás olvasható ki belőle, hogy kizárólag közvetett bizonyítékok alapján nem lehet eljutni a bizonyossáig. A szerző ugyanakkor a bűncselekmény alapos gyanújához bizonyítékok meglétét tartja szükségesnek.⁹⁷

Kérdésként merül fel: elkövetőre irányuló alapos gyanút eljárásjogi bizonyíték(ok)nak alá kell-e támasztani?

Ebben a kérdésben azoknak a szerzőknek a véleményével értek egyet, akik azt hangoztatják, hogy az elkövetői alapos gyanú megállapításához nem szükséges bizonyíték(ok) megléte..

Az elkövetői alapos gyanú is kialakulhat perrendszerű bizonyítékok nélkül (például adatszerező tevékenység, puhatolás, szagazonosítás vagy szaktanácsadói vélemény), a legsúlyosabb kényszerintézkedések elrendeléséhez viszont szükségesnek tartjuk a bizonyítékokkal alátámasztott gyanút.⁹⁸

2. Az alapos gyanú és az ártatlanság vélelme

Az ártatlanság vélelmét alapelvei szinten leelőször az 1789-es francia Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatában deklarálták azzal, hogy minden embert ártatlannak kell tekinteni, amíg bűnösségét a bíróság be nem bizonyította. Lényegét tekintve a római jogi jó hírnévhez való jog, a praesumptio boni viri továbbéléséről van szó.⁹⁹

⁹⁶ Cséka Ervin: Büntető Eljárásjoguk reformja és a nyomozási szak néhány elvi kérdése, Kriminológiai Tanulmányok, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1962. 1. sz. 54. o.

⁹⁷ Finszter Géza, 1984 (i. m. 34) 20. o.

⁹⁸ Tremmel Flórián, 2001 (i. m. 90) 324. o. és Tremmel, 1985 (i. m. 70) 352. o.

⁹⁹ Király Tibor, Büntetőeljárás jog, Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 309. o.

Az ártatlanság véelme már az I. Bp. hatályba lépése előtti időszakban is kiemelkedő szerepet kapott¹⁰⁰, de közismertté a XIX. században vált ez a fogalom. Klasszikus Büntető Perrendtartásunk az Általános rendelkezések körében a vádelvet és a bírói út kizárólagosságát nevesítette az alapelvek közül, de természetesen az ártatlanság véelmét is elfogadta irányelvként, mert a felmentő ítélet okaiból ezt egyértelműen ki lehetett olvasni.¹⁰¹

Törvényhozási szinten kifejezetten a II. Be.-ben jelent meg. Jelenleg az ártatlanság véelmére irányadó normák négy helyen kerültek megfogalmazásra:

Az 1976-ban kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányában, az 1989-es Alkotmányban, az 1993-ban kihirdetett Emberi Jogok Európai Egyezményében és az 1989. évi XIX. törvényben, a III. Be.-ben. Mindezekon kívül a 67/1995. (XII. 7.), a 9/1992. (I. 30.), és a 26/1999. (IX. 8.) AB határozatok foglalkoznak valamilyen összefüggésben az ártatlanság véelmének alapelvvel.

Az ENSZ Alapokmányban az ártatlanság véelmének megfogalmazása a francia alkotmányos tételnek csaknem szó szerinti megismétlése:

„Mindenkit ártatlannak kell tekinteni, amíg olyan eljárás során, amelyben a védelmét biztosíthatja, el nem ítélik.”

A magyar Alkotmány, pedig a következőképpen fogalmazza meg:

„A Magyar Köztársaságban senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg a büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata meg nem állapította.”

A két fogalom-meghatározásból az ártatlanság véelme akár alkotmányos szintű alapjogként is definiálható lenne¹⁰², de úgy vélem ezek a megfogalmazások utalnak arra, hogy büntetőeljárás során érvényesülő alapelvről beszélhetünk.

Ezzel kapcsolatosan azokkal a szerzőkkel értek egyet, akik azt hangoztatják, hogy a személyi és szabadságjogok kodifikálása során a határozatlan jogfogalmakra különös gondot kell fordítani, és azokat magyarázni, értelmezni szükséges.

A hatályos Be. az ártatlanság véelmét, a hatósági kötelezettségeket és tilalmakat a 4. §. és 7. §-ban foglalja össze. A rendelkezések a következőket tartalmazzák:

– praesumptio boni viri (a tisztesség vélelmezése)

¹⁰⁰ Vuchetich Mátyás, 2007 (i. m. 1) 213-226. o

¹⁰¹ I. Bp. 326. §. Felmentő ítélet hozandó: ha a vád alapjául vett bűncselekmény, vagy pedig az, hogy a vádlott követte el, nincs bizonyítva

¹⁰² Szikinger István: Az ártatlanság véelme – alkotmányos alapelv! Belügyi Szemle, 1982. 3. sz. 8-17. oldal Ezt az álláspontot Szikinger István képviseli a leghatározottabban, aki véleményévé egészen addig megy el, szerinte a nyomozhatóság a legcsekélyebb megnyilvánulástól is tartózkodni köteles, amellyel a vélelemmel ellentétes véleményét tükrözi és a hagyományos krimináltaktikai fogásokat is alapelvbe ütközőnek tartja.

- onus probandi (a bizonyítási teher)
- in dubio pro reo (kétség esetén a terhelt javára döntés)

A tisztesség vélelmezését a 7. § így fogalmazza meg:

„Senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg a bűnösségét a bíróság jogerős határozatában nem állapította meg.”

E kérdéskörben négy alkérdést kell feltétlenül tisztázni, nevezetesen:

- ártatlanságról,
- a vélelemről,
- senkiről,
- tekintésről

van-e szó?

Mind az anyagi büntetőjog és az eljárási jog a bűnösség fogalmát a büntetőjogi bűnösséggel azonosítja. Az „ártatlanságot”, amely a büntől való mentességet jelenti, nem használja fogalomként; ezért ártatlanság megállapítására bűnügyekben soha nem kerül sor. A jogerős bírósági döntések is, felmentés esetén nem bűnösséget, marasztalás esetében pedig bűnösséget mondanak ki, ezért valójában nembűnösségről van szó.¹⁰³ Arról van szó, hogy ha valaki nem bűnös, távolról sem jelenti azt, hogy ártatlan. A terhelttel szemben elenyészhet a gyanú, lehet kóros elmeállapotú, lehet hogy más jogi normát sértett, ahol a vétkekesség, vagy felróhatóság fogalmakat használják a felelősség megállapításánál. Ezekben az esetekben büntetőjogi értelemben nem bűnös személyekről van szó.

Kérdésként merül fel, hogy igazi vélelemről van-e szó? A vélelemben két tényt köt össze a jog, a vélelmező és vélelmezett tényt. Ha bizonyítást nyert az egyik vélelem, akkor a vélelmet a törvény bizonyítás nélkül igaznak fogadja el.

Az ártatlanság vélelméből hiányzik a vélelmező tény, nincs szükség ártatlanságra mutató tényhez, nem kell bizonyítani semmilyen megelőző tényt, amelyből a törvény az ártatlanságra való következtetést megengedné. Ebből adódik, hogy álláspontunk szerint a bűnösség megállapításakor nem lehet azt mondani, hogy „megdől” az ártatlanság vélelme.¹⁰⁴ Sokkal inkább azokkal lehet egyet érteni, akik azt hangsúlyoztatják, hogy nem annyira vélelemről, hanem ideiglenes igazságról, vagy ahogy Király Tibor megfogalmazta, „quasi vélelemről”, vélelem-szerű jogi tételről van szó.¹⁰⁵

¹⁰³ Tremmel Flórián, 2001 (i. m. 90). 83. o.

¹⁰⁴ Tremmel Flórián, 2001 (i. m. 90). 84. o.

¹⁰⁵ Király Tibor: Az ártatlanság vélelme, Jogtudományi Közlöny, 1958. 281. o. 277-289. o.

Az ártatlanság véelme büntető eljárásjogi alapelv, az eljárással függ össze, vagyis az eljárás alapjául szolgáló bűncselekménnyel van összefüggésben. A büntetőeljárás során azonban nem mindenkinek, hanem csak annak kell a nembűnösségét vélelmezni, aki ellen az eljárást folytatják. Nincs értelme így bárkire, a sértettre, a tanúra, a bíróra, az ügyészre kiterjeszteni.

A „nem tekinthető” szigorú nyelvtani értelmezésére a miniszteri indokolás ad magyarázatot, hogy a megfogalmazott törvényhely (7. §.) nem áll ellentétben az eljárást előrevivő cselekményekkel, sem a kényszerintézkedésekkel, mert azok nem előrehozott büntetések. Itt lényegében a terhelttel való bánásmódról van szó, aki még nem elítélt, ezért joga van a kedvező bánásmódra, tehát tilos bűnősként kezelni, és kizárólag a büntető ügyekben eljáró hatóságokat köti.

A bizonyítási teher pontos és helyes értelmezése szerint nem bizonyítási teherről, hanem bizonyítási kötelezettségről van szó, mert a bizonyítási teher lényege abban áll, hogy ki viselje az esetleges bizonyíthatatlanság jogkövetkezményeit (a római jogban, ha a vádlottat nem ítélték el, akkor a vádlót kellett elítélni).¹⁰⁶

A Be. 4. §-a alapján a vád bizonyítása a vádlót terheli, amely összhangban áll a hivatalbóliség elvével; a jogállamban az eljáró hatóságokat indokolt bizonyításra kötelezni. A bizonyítási jogosultság, pedig azt jelenti, hogy a terhelt jogosult a bizonyításban közreműködni, de általában nem kötelezhető nembűnösségének bizonyítására.

Kivételesen a magánszemélyeket is terhelheti bizonyítási kötelezettség, valóságbizonyítása esetén.

A bizonyítási kötelezettség elvének felülvizsgálata várható volt, jól körülhatárolt garanciákkal ellensúlyozva, feltételezhetően elméleti és gyakorlati szakemberek levonásával.

Ezzel szemben a Btk. 2001. 04. 01-én hatályba lépett novellája fordította meg a bizonyítási kötelezettséget. Kimondta, hogy a bünszervezetben részvétel időszakában szerzett minden vagyont az ellenkező bizonyításig vagyonek Kobzás alá eső vagyonnak kell tekinteni.

Ezzel kapcsolatosan Tóth Mihály a következő megalapozott szakmai érveket sorakoztatja fel: „A dolgot nem enyhíti az az álszent, vagy legalábbis óvatos megfogalmazás, amely megkerüli a lényegét, t.i., hogy ki jogosult az „ellenkező” bizonyításra. Nagyon jól tudjuk, hogy ez nem a hatóság, hiszen őt vélelem jogosítja fel a bizonyítás mellőzésére. A Btk. – szemet hunyva a ki sem dolgozott eljárásjogi részletek felett, és ügyelve arra, hogy személytelen szerkezetet használjon – csak annyit közöl, hogy nincs helye vagyonek Kobzásnak, „ha bizonyított” a vagyontörvényes eredete”.

¹⁰⁶ Tremmel Flórián, 2001 (i. m. 90) 85. o.

Most tehát az eljárásjogászokon a sor, hogy színvonalasan megalapozzák és megmagyarázzák az anyagi jog által teremtett kész helyzetet, kidolgozzák a bűncselekmény bizonyításával nem azonos „vagyonszármazási bizonyítási szabályokat”, stb. „Vagyonek Kobzást csak a jogerős ítéletet megelőzve, és így az ártatlanság védelmét sértve – jóval korábban, a bizonyítási eljárás során kellene igazolni.”¹⁰⁷ Tóth Mihály rövid, tömör véleménye megfogalmazza a szakmai érveket, amelyhez nincs mit hozzáfűzni.

A kételyek a terhelt javára szolgálnak (in dubio pro reo), ugyanis a Be. 4. §. második mondata kimondja:

„A kétséget kizáróan nem bizonyított tény a terhelt terhére értékelni nem lehet.”

A Pécsi Iskola álláspontja szerint – amelyhez csatlakozok – az in dubio pro reo tétellel kapcsolatban három dolgot kell kiemelni:

- csak ténykérdésre vonatkozhat, jogkérdésre nem,
- csak a jogerőre képes ügydöntő határozat meghozatalakor irányadó,
- csak az összes törvényes bizonyítási lehetőség kimerítése után alkalmazható. A kétségeket ugyanis az eljárás során számos eljárási cselekmény elvégzésével, és bizonyíték beszerzésével el kell oszlatni. Amíg van bizonyítási lehetőség, az elv nem alkalmazható.¹⁰⁸

Kérdésként merülhet fel, hogy a gyanú (alapos gyanú) és az ártatlanság védelme között vajában létezik-e ellentmondás?

A válaszom nem, a gyanú és alapos gyanú valamint az ártatlanság védelme között nem létezik, és nem létezhet ellentmondás. Álláspontomat az alábbiakban indokolom:

Az ártatlanság védelme a büntetőeljárásban funkcionál, és a terheltet védi. Védi a terheltet abban az értelemben, hogy büntetőjogi értelemben vett bűnösnek tilos kezelni (nem bűnös) mindaddig, amíg a bíróság jogerős határozatában azt meg nem állapította. Garanciát nyújt az alapelv arra is, hogy bűnösségét, csak a bíróság állapíthatja meg. ezért a bűnösség megállapításával együtt járó jogi következmények a terhelt eljárási helyzetét az ítélet jogerőre emelkedéséig nem befolyásolhatják. A terhelt az egész eljárás alatt jogait gyakorolhatja, a jogok gyakorlását a hatóságok kötelesek biztosítani.

Az ártatlanság védelme tehát a nyomozó hatóságokat, ügyészt, bíróságot köti, megsérteni is csak ők sérthetik meg.

¹⁰⁷ Tóth Mihály: Kritikus értékelés a büntetőjogi jogalkotás „új hullámáról”. Tanulmányok Erdős Emil professzor tiszteletére, PTE ÁJK Pécs, 2002. 22. o. 21-30. o.

¹⁰⁸ Tremmel Flórián, 2001 (i. m. 90) 87. o.

A terhelten szemben elrendelt kényszerintézkedések, különösen az előzetes letartóztatás nem büntetés, hanem a büntetőeljárás sikerét biztosító kényszerintézkedés, így nem ellentétes az ártatlanság véelmével. A terhelt bűnösségét – ha törvény kivételt nem tesz – a vádlónak kell bizonyítani. Ez nem kedvezmény. A kivételek vonatkozásában kizárólag megfelelő elméleti és szakmai gyakorlati vita után lehet dönteni, ebben tökéletesen igaza van Tóth Mihálynak.

Az ártatlanság véelme tehát nem „kedvezmény”, amelyet azért kell adni a vádlottnak, hogy az „ügyfélegyenlőség” alapján felvehesse a küzdelmet az ügyésszel, mint ahogy azt Visinszkij megfogalmazta.¹⁰⁹

A „kedvezményt” bármikor el lehet venni, és akkor már a bűnösség véelméről beszélhetünk.

Az ártatlanság véelmével kapcsolatban sok téves, felületes, és megalapozatlan vélemény terjedt el a közvéleményben. A médiában gyakran tájékoztatnak büntető ügyekről, és a gyanúsítottak nevét, bűncselekménnyel együtt közlik. A közvélemény és maguk a gyanúsítottak is az ártatlanság véelmének megsértéséről beszélnek. Itt lényegében a személyhez fűződő jogok megsértéséről lehet csak szó, és polgári jogi szankciót lehet kérni.

Király Tibor írja, hogy az ártatlanság véelme elsősorban a büntetőeljárás normája, ugyanakkor alkotmányos elv és általános kulturális norma is.¹¹⁰ Igen, egyetértek azzal, hogy az ártatlanság véelme alapelvének kulturális normának kellene lenni.

2.1. Az ártatlanság véelme az Orosz Föderáció Büntető Eljárási Kódexében

Az Orosz Föderáció Alkotmányának 49.¹¹¹ és Büntető Eljárási Kódexének 14.¹¹² §-ai fogalmazzák meg az ártatlanság véelmének alapelvét.

A normaszöveg megfogalmazása szerint a vádlottat nem bűnösnek kell tekinteni mindaddig, amíg a bűncselekmény elkövetésében a Büntető Eljárási Kódex által megállapított formában bűnössége bizonyítást nem nyert, és a bűnösséget megállapító ítélet nem emelkedett jogerőre.

A Kódex normaszövege az ártatlanság véelmének alapelvét szöveg szerint csak a vádlottra vonatkoztatja, vagyis arra a személyre, akivel szemben határozatot hoztak arról, hogy vádlottként vonják be az eljárásba, vagy a vádiratot benyújtották, azonban az alapelv rendelkezései ugyanúgy vonatkoznak a gyanúsítottra is, arra a személyre, akivel szemben a büntető ügyet

¹⁰⁹ Visinszkij, A. J. A perbeli bizonyítás elmélete a szovjet jogban, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1952. 139. o.

¹¹⁰ Király Tibor: Kit köt az ártatlanság véelme? Magyar Jog, 1986. 1022. o. 1019-1026. o.

¹¹¹ <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-4.htm>, letöltés ideje: 2010. február 12.

¹¹² Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации, Элит издательство Москва 2004. 9. с., 208. с.

megindították, vagy aki bűncselekmény gyanúja alapján fogva van, vagy akivel szemben a vád benyújtásáig biztonsági intézkedést alkalmaztak. Függetlenül a felmentés jogalapjától, a felmentő ítélet kizárja a lehetőségét annak, hogy kétségek merüljenek fel a személy bűnösségét illetően, vagyis közömbös milyen alapon mentették fel, nem lehet kételkedni nem bűnösségében a felmentett személynek. Nem lehet szó annak a vádlottnak a bűnösségéről sem, akivel szemben nyomozást megszüntető határozatot hoztak a bűnvádi felelősségre vonás határidejének lejárta okán, vagy amnesztiára való tekintettel, a vádlott halála miatt, a körülmények megváltozása, vagy egyes, más ún. „nem rehabilitációs jogalapra” való tekintettel.

Ezzel kapcsolatosan figyelemre méltó az Orosz Föderáció Alkotmánybírósága 1996. október 28-án kelt 18. számú határozata, amely kinyilvánította, hogy a büntető ügy megszüntetése „nem rehabilitációs alapon” nem minősül olyan jogi aktusnak, amely helyettesíthetné a bíróság ítéletét. Az Alkotmánybíróság előbb említett határozata rámutat arra is, hogy a büntető ügy megszüntetése a körülmények megváltozása okán szintén nem helyettesítheti a bíróság ítéletét, következésképpen nem olyan aktus, amely megállapítja a vádlott bűnösségét abban az értelemben, ahogy azt az Alkotmány 49. §-a előírja.

A Büntető Eljárási Kódex 14. § (2) bekezdésében került megfogalmazásra a bizonyítási terher, amely szerint a gyanúsított, a vádlott nem kötelesek nem bűnösségük bizonyítására. A vád bizonyításának terhe, és azoknak a bizonyítékoknak a megcáfolása, amelyet a gyanúsított, vagy a vádlott védelmére hoztak fel, a vádlót terhelik. Az előbb említettek alapján az oroszországi Büntető Eljárási Kódex az ártatlanság vélelme alapelveinek tartalmát pontosabban fejezi ki, mint a magyar Be., azonban a magyar büntető eljárásjogi szakirodalomban is egyértelművé vált az alapelv lényege, hogy az eljárás alá vont személyt (terheltet) büntetőjogi értelemben vett bűnősként tilos kezelni a marasztaló ítélet jogerőre emelkedéséig.

A kétségeket az oroszországi Kódexhez fűzött Kommentár kiküszöbölhetetlen kétségnek nevezi. Kiküszöbölhetetlen kétségnek kell elismerni azokat az eseteket, amikor az ügyben összegyűjtött bizonyítékok nem engedik meg az egyértelmű következtetés levonását a vádlott bűnösségét, vagy nem bűnösségét illetően, és a törvényben biztosított lehetőségek a kiegészítő bizonyítékok eszközeinek, módszereinek összegyűjtésére kimerültek. Az Orosz Föderáció Alkotmánybíróságának 1999. évi április 20-án kelt 7. számú határozata kijelentette, hogy nemcsak azokban az esetekben van szó a kétségek kiküszöbölhetetlenségéről, amikor objektíve hiányoznak az új bizonyítékok a vádlott bűnösségére vagy nem bűnösségére, hanem azokban az esetekben is, amikor ilyen bizonyítékok létezése mellett – bármilyenek is legyenek

azok – a nyomozó szervek, az ügyész, a sértett nem tesznek meg mindent, hogy beszerezzék azokat, ugyanis a bíróság a vád bizonyításának fogyatékoságait nem pótolhatja.¹¹³

3. A büntetőeljárás megindításának materiális feltételei

A büntetőeljárás megindítása részben formai (eljárásjogi), és részben materiális (információs) ismereteken alapul. Büntetőeljárás törvényeink az eljárás megindításának feltételeit, mind cselekményi, mind személyi vonatkozásban meghatározták, és meghatározzák, de a büntető eljárásjogi szakirodalom a tartalmi, vagy információs részletekre nem fordított kellő figyelmet. Az érdeklődés, vagy figyelem elmaradásáért az eljárás jogászokat nem érheti komoly bírálat, mivel a formai feltételeket a büntetőeljárásról szóló törvények meghatározták ugyan, de azt tartalommal kriminalisztikai ismeretek töltik ki.

Az információs ismeretek körében feltétlenül szükségesek bizonyos fogalmi tisztázások, mivel azok fontos jelentőséggel bírnak a büntetőeljárás rendje, az eljárási cselekmények láncolata szempontjából is. A bűnügyi tudományok rendszerében, ezen belül a kriminalisztikában is fontos jelentőséggel bírnak a tény, az adat, az információ, a bizonyíték, a bizonyítási eszköz fogalmai. E fogalmak esetében induló ismeretekről van szó, amelyek az eljárás megindítása szempontjából jelentősek, mivel a normatív oldalt tartalommal töltik ki, és rámutatnak arra, hogy a bűncselekmény formai oldala megállapíthatónak látszik-e.

3.1. A büntetőeljárás megindítása materiális feltételei meghatározásának történeti áttekintése

A modern bűnüldözés tudományának kialakulása a büntetőjog közjogi jellegének kialakulása előtti időszakban Vuchetich Mátyás munkásságához köthető.

Megfogalmazása szerint a bűnügyi vizsgálat semmi más, mint a tényállás folyamatos nyomozása és tanulmányozása, amelynek lényege azt jelenti, hogy az elkövetett bűncselekményről az igazságot feltárjuk, és annak létezését minden rá vonatkozó körülménnyel együtt meghatározzuk.

A nyomozás célja pedig, hogy a bíró bizonyosságot szerezzen az elkövetett bűncselekményről. A bűncselekményi nyomozás tárgya általában és különösen a bűncselekmény is-

¹¹³Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации, Спарк Москва 2003. 38-40. с.

mérvei szerinti egyedi cselekmény, amelyet állítólag elkövettek, valamint a bűncselekmény tettese és a bűncselekmény által okozott sérelem.¹¹⁴

Vuchetich Mátyás szétválasztja a bűncselekmény létezésének bizonyosságához, és az elkövető kinyomozásához vezető utat, amellyel a gyanú oszthatóságát vallja, elsőbbséget tulajdonítva a bűncselekmény kinyomozásához vezető módszereknek. Megfogalmazása szerint: „minden bűncselekményt cselekmény alapozza meg, azok az eszközök tehát, amelyek igazolják a cselekmény kétségtelen létezését, egyben igazolják a bűncselekmény létét. A cselekmények igazságának felismeréséhez vezető törvényen alapuló eszközök különösen: szemle, tanúk, eszközök, iratok, terhelt vallomása, valamint a gyanúokok.”

A bűncselekmény elkövetőjét pedig a gyanúokokból, és a tanúk vallomásából, valamint a házkutatásból lehet megállapítani. A gyanúokokat és a tanúk vallomását természetüknél fogva a bizonyítástan körébe helyezi el.¹¹⁵

Gyanúokok alatt számításba jönnek a cselekmények azon körülményei, amelyekből az elkövetett cselekményre és annak elkövetőjére nagy valószínűséggel következtetni lehet.

Vuchetich Mátyás a „gyanúokok tanában” olyan kriminalisztikai összefüggésekre hívja fel a figyelmet, amelyek mind a bűncselekmények, mind az elkövetők kilétének megállapításában jelentős szerepet játszhatnak. Ezeknek az ismereteknek és összefüggéseknek, mint tudásnak a birtoklása a mai nyomozóknak is nagy haszonnal jár.

A szerző által írtakat vizsgálva és elemezve egyértelművé válik, hogy a büntető eljárásjog – vagy ahogyan ő nevezi azt, gyakorlati büntetőjog – tudománya elválaszthatatlan olyan gyakorlati ismeretektől, fogásoktól, amelyek a jog előírásait végrehajtani hivatottak.

Az I. Bp. szerint a nyomozás feladata adatok gyűjtése volt, abból a célból, hogy a vádló dönthessen a vádemelés kérdésében, ezért a Bp-hez fűzött magyarázat – ellentétben a később hatályban lévő kódexekkel - az eljárás megindításának materiális kérdéseit is érinti. Erre tekintettel disszertációmban a Bp. által használt fogalmakat elemezni kell.

A magyarázat szerint adat mindaz, ami alkalmas a vádló tájékoztatására. A vádló tájékoztatására pedig azok az adatok szükségesek és alkalmasak, amelyeket a bíróság határozatának alapjául elfogad, amikor az előzetes eljárás anyaga alapján határoz.¹¹⁶ Adat fogalma alatt értettek tehát minden olyan eszközt, amely bizonyítás eszközeként felhasználható volt, és azt bizonyító adatnak nevezték (tanú vallomása, terhelt vallomása, szemle, szakértő megállapítása, tárgyak), mivel a bizonyításban felhasználhatóak voltak. A nyomozás során azokat az ada-

¹¹⁴ Vuchetich Mátyás, 2007 (i. m. 1) 71-72. o.

¹¹⁵ Vuchetich Mátyás, 2007 (i. m. 1) 75. és 85. o.

¹¹⁶ Balogh Jenő, Edvi Illésd Károly, Vargha Ferenc, 1897(i. m. 3) 6-7. o.

tokat, amelyeket maga a feljelentő sem volt képes megjelölni felvilágosító adatnak nevezték, és azokat az adatgyűjtés során kellett megállapítani.

Az adatgyűjtésnek két formáját ismerték egyrészt a puhatolást, másrészt a megállapítást. A puhatolás a felvilágosító adat hollétének kiderítését jelentette, a megállapítás pedig felvilágosító adat őrizetbe vételét megtalálása esetén.

A Bp-hez fűzött magyarázat utalva a nyomozás természetére, kiemeli, hogy ezek közül az intézkedések közül viszont csak az tarthat igényt hitelességre és elfogadhatóságra, amelyek az eljárás későbbi szakaszában rendes, alakszerű eljárás keretében is megállapítást nyertek.¹¹⁷

A Bp-hez fűzött indokolásból megállapítható, hogy a tartalom mellett az eljárásjogi szabályok betartása is nagy jelentőséggel bírt, hiszen csak olyan cselekményeknek lehetett az eredményét a későbbi eljárás során is figyelembe venni, amelyek az alakszerűségek betartása mellett lettek jutottak a hatóságok tudomására.

Auer György megfogalmazásában ez a követelmény azt jelenti, hogy ezeket az adatokat a főtárgyaláson reprodukálni szükséges.¹¹⁸

A nyomozás során feltárt lényeges adatoknak tehát rendelkeznie kell azzal a tulajdonsággal, hogy a nyomatékos gyanút valószínűsítsék, és a bizonyosságot megkövetelő ítélet alapja lehessen.

A nyomozás során feltárt adatok minőségén kívül Auer György foglalkozik az induló adatokkal is, amikor a feljelentési kötelezettséggel foglalkozik. A feljelentés bűncselekményre utaló, megbízható értesülés, amely alkalmas bűncselekmény tényelemeinek kimerítésére.¹¹⁹

A Bp-hez írt magyarázatokból azt a következtetést lehet levonni, hogy a nyomozás elrendelése csak olyan adatok alapján volt lehetséges, amelyek komolyak, megbízhatóak és kimerítőek voltak, és fontos jelentősége volt annak is, hogy ezek az adatok az eljárási szabályok betartásával kerüljenek a rendőrhatalóságok vagy a királyi ügyészség birtokába. Az adat tartalmi és minőségi követelménye mellett az adat beszerzésének mikéntjére is nagy hangsúlyt fektetett a korszak jogalkotása és jogalkalmazása.

3.2. A büntetőeljárás megindítása materiális feltételeinek alapfogalmai a jelenkorban

3.2.1. Az adat fogalma

Katona Géza megfogalmazása szerint a nyomozás feladata a múltban lefolyt eseménynek a felderítése, vagyis megismerése, mégpedig gyakran nagyon is hiányos megismerési források

¹¹⁷Balogh Jenő, Edvi Illés Károly, Vargha Ferenc, 1897 (i. m. 3) 30. o.

¹¹⁸Auer György – Mendelényi László, 1932 (i. m. 3) 121. o.

¹¹⁹Auer György – Mendelényi László, 1932 (i. m. 3) 129. o.

alapján. A nyomozó a bűnper legelső bírója, akinek a nyomozás minden egyes adatáról, amit felderített, megállapított, el kell döntenie, hogy az okozati összefüggésben áll-e az elkövetett bűncselekménnyel.¹²⁰

Rudas György a Kriminálisztikai Általános Rész tankönyvben az adat fogalmát a következőképpen fogalmazza meg: „adatnak tekinthető minden olyan tény, amely – közvetve, vagy közvetlenül – a bűncselekménnyel kapcsolatban felvilágosítást nyújt, és ezáltal a felderítés érdekében használhatónak látszik.”

Az adatokat forrásuk alapján két részre osztotta, úgymint személyi jellegű adatokra, és tárgyi jellegű adatokra. A személyi jellegű adatok a nyomozó közvetlen észleléséből, vagy más személy (például: sértett, tanú, gyanúsított, feljelentő) észleletéből származott. A tárgyi jellegű adatok pedig gyakorlatilag a nyomozó által felkutatott tárgyakat jelenti, amelyek a bűncselekmény elkövetésével valamilyen módon összefüggésbe hozhatók. A nyomozónak természetesen kötelező mind a személyi, mind a tárgyi jellegű adatokat megvizsgálni, és bírálat alá vetni, hogy azok az ügyel kapcsolatban relevánsak, vagy nem relevánsak.¹²¹

Lakatos János az adat fogalmát a nyomozásban és jogalkalmazásban betöltött szerepe szerint a következőképpen határozta meg: „Az adat a tényre vonatkozó ismeret.”

Az adat a vizsgált eseménnyel, jelenséggel kapcsolatosan bármire (személyre, elkövetés körülményeire) vonatkozhat, származhat bármely forrásból (adatgyűjtésből, feljelentésből, nyilvántartásból), formáját, jellegét tekintve bármilyen lehet (nyom, anyagmaradvány, mérési eredmény).

Lakatos János az adatokat a következőképpen csoportosítja:

- Az elsődleges adatok. Ebbe a körbe azok az adatok tartoznak, amelyek a nyomozó hatóság előtt még nem ismert tényre vagy eseményre vonatkoznak. Ezeket az adatokat még nem lehet mihez kapcsolni, mert még nem ismert, hogy konkrétan milyen ügghöz tartoznak. Az elsődleges adatok származhatnak feljelentésből, a nyomozó hatóság számára adott tájékoztatásból, titkos információgyűjtésből. Az elsődleges adatok lehetnek ellenőrizetlenek, ame-

¹²⁰ Beck – Demeter – Déri – Fekete – Földes – Garamvölgyi – Illár – Katona – Lassó – Láng – Lázár – Lippovitz – Molnár József – Molnár Rezső – Bajnár – Rudas – Vincze – Viski: Kriminálisztika, Általános rész, kiadta: BM Tanulmányi és Módszertani Osztálya, Bp. 1961. 15. és 18. o. Ez volt az a tankönyv, amely gyakorlatilag a rendszerváltásig meghatározta, és összefoglalta a legfontosabb krimináltechnikai és taktikai ismereteket. A nyomozás fogalmára számos meghatározást lehet találni a szakirodalomban, amelyek talán pontosabbak, vagy teljesebbek, de úgy gondolom, hogy a nyomozás kezdeti szakaszára ez a megfelelő fogalom. A feljelentés megtételekor ugyanis gyakran hiányos, kevés ismeret áll a hatóság rendelkezésére. Ugyanakkor több esetben a feljelentés lehet teljes, szakszerű, és tartalmazhatja mindazokat az ismereteket, amelyek a helyes döntés meghozatalához szükségesek.

¹²¹ Kriminálisztika, Általános rész, 1961 (i. m. 120) 687. o.

lyeket még közvetlenül nem lehet felhasználni, és lehetnek ellenőrizettek, amelyek valóságtartalmáról, felhasználhatóságáról már valamilyen formában meggyőződtek.

- Az induló adatok. Az az adatbázis, amely abban az időpontban áll a nyomozó hatóság rendelkezésére, amikor a büntetőeljárás megindításáról kell dönteni, és ha az eljárást meg kell indítani, akkor azt milyen formában kell (nyomozás elrendelése, késedelmet nem tűrő eljárási cselekmény végzése).
- A rendelkezésre álló adatok. Azok az adatok, amelyek adott időpontban adott nyomozó hatóság tagja előtt ténylegesen ismertek.

Lakatos János, Rudas György csoportosításához képest, az adatforrásokat illetően egy harmadik csoportot is megkülönböztet, mégpedig a kombinált adatforrást. Kombinált az az adatforrás, amely tárgyi és személyi források együttes alkalmazásában jelenik meg.¹²² Ebben az esetben az információtartalom az adatok összekapcsolásából ered. Ide sorolható minden olyan nyomozási cselekmény, amelynek során a tárgyi adatok feldolgozása személyek közbejöttével történik (például helyszíni kihallgatás, vagy poligráf alkalmazása).

Az adatnak a nyomozás, különösen annak kezdeti szakaszában óriási jelentősége van. Az adat határozza meg azokat az ismereteket, amelyekkel a nyomozó hatóság rendelkezik, és amelyek alapján döntéseit meghozni köteles. Az adat, a meglévő ismeretek alapján jelenti konkrét ügyben a nyomozó hatóság tudását is. Ezt a tudást nagyban befolyásolja az adatból származó ismeretek mennyisége és minősége. Nem közömbös ugyanis a nyomozó hatóság számára, hogy az elsődleges adatokat mennyiségileg és minőségileg hogyan lehet értékelni.. Büntetőjogilag akkor van jelentősége az adatnak, ha az a hatóság számára bűncselekmény elkövetését valószínűsíti, ebben az esetben ugyanis a hatóságnak döntési kötelezettsége van, hogy a büntetőeljárás megindításával egyidejűleg a szükséges kriminalisztikai fogásokat is alkalmazza (forró nyomon üldözés, helyszín biztosítása, körözés elrendelése, adatgyűjtés végzése stb.).

Az adat fogalmát illetően úgy gondolom, el lehet fogadni Lakatos János fogalmát, hogy az a tényre vonatkozó ismeret, de a nyomozás szempontjából szükségesnek tartom azt kiegészíteni.

Eszerint: az adat a tényre vonatkozó olyan ismeret, amely bűncselekmény elkövetésének lehetőségéről, vagy az elkövető kilétének azonosítási ismérveiről nyújt tájékoztatást a nyomozó hatóság számára.

¹²² Lakatos János: Bevezetés a kriminalisztikába, Rejtjel kiadó, Budapest, 2004. 63-65. o.

3.2.2. Az információ fogalma

Az információ fogalmát büntető eljárásjogi vagy kriminalisztikai aspektusból még nem elemezték, a szakirodalomban egy helyen találtam rá utalást.

Lakatos János az információ fogalmát megadja vezetéleméleti szempontból, amely szerint információ: ismeret, adat, hír, tájékoztatás; vagy az adatoknak az a tulajdonsága, amely feldolgozás hatását, következményeit fejt ki; vagy az adat tartalma.

A nyomozásban pedig az információ az adat hírtartalmát jelenti. Az adat hírtartalma jelenti azt, amivel kiegészíti a vizsgált eseményre vonatkozó meglévő ismereteinket. Ebből adódik, hogy az adatban rejlő információtartalom összetett, mivel lehet újdonság, és lehet az adat információ tartalmának megerősítése is.¹²³

Az adat hírtartalma jelenti azt, hogy az tartalmilag mire vonatkozik, mire irányul, mit tudunk meg belőle. Ez a hírtartalom irányulhat, már meglévő tudásra, vagy irányulhat teljesen új hírre, tudásanyagra is. Ebből az aspektusból vizsgálva az információ fogalmát, azt lehet mondani, hogy az adatok értékelése, elemzése, összevetése egymással, mindez jelenti az adat információtartalmának megállapítását. Ez a gondolati művelet különösen a jellemző a nyomozás kezdeti szakaszára, amikor az adatból megállapítható hírek valódiságának ellenőrzésére kevés lehetőséggel bír a nyomozó hatóság.

3.3. A bizonyíték meghatározása

A büntető eljárásjog és a kriminalisztika tudományának kevés olyan fogalma van, amelyre vonatkozóan annyiféle megállapítás, magyarázat, elméleti és gyakorlati fejtegetés létezne, mint a bizonyítás, és a bizonyítás alapfogalmainak meghatározása. Disszertációmnak nem célja tisztázni ezeket a fogalmakat teljességgel ismertetni, esetlegesen új fogalmat adni, de a legfontosabb megállapításokat szükségesnek tartom ismertetni, mivel azoknak kiemelkedő jelentősége van a büntetőeljárás megindításával kapcsolatban.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a hatályos Be.), és a korábbi törvények sem határozták meg a bizonyíték és bizonyítási eszköz fogalmát, de a hatályos Be. – anélkül, hogy megadná ezeket a fogalmi meghatározásokat – taxatív felsorolja a bizonyítási eszközöket és a bizonyítási eljárásokat. Ezzel kapcsolatban azoknak a szerzőknek a véleményéhez csatlakozok, akik nem tartják elfogadhatónak a bizonyítási eszközök törvényben történő taxatív felsorolását, mivel a kriminalisztika fejlődésével egyre több bizonyítási mód

¹²³ Lakatos, 2004 (i. m. 122) 66. o.

önálló jelentőségre tesz szert, és azok eljárásba történő „bekerülésével” adott helyzetben problémák származhatnak.¹²⁴

Tremmel Flórián a bizonyíték lényegének meghatározásával kapcsolatban összefoglalja a szakirodalom megállapításait, azokat részletesen elemzi, és komoly bírálatnak veti alá.

Ennek alapján a bizonyíték lényegét az alábbiakban határozza meg:

A bizonyítékok a büntetőeljárásban olyan adatok,

- amelyek a büntetőjogilag releváns tényekre vonatkoznak,
- amelyeket a törvény által megengedett forrásból szereznek be s éppen ezért összességükben és összefüggéseikben felhasználhatóak, alkalmasak a büntetőjogilag releváns tényállásnak az ügydöntő hatóság általi megállapítására.¹²⁵

Tremmel Flórián fogalom meghatározását általánosságban el lehet fogadni, mivel kifejezi a büntetőeljárás lényegét, annak sokmozzanatúságát, viszonylagosságát, és kifejezi azt, hogy az adat és tény, és bizonyíték nem azonos fogalmak.

Az adat és bizonyíték fogalma nem azonos, a bizonyítékok körébe csak azok tartoznak, amelyek a törvény által megengedett forrásból származnak, tehát megfelelnek az eljárásjogi követelményeknek is.

3.4. A titkos bizonyítékok

A bűnözés robbanásszerű növekedése és szerkezetének átalakulása következtében a bűnüldöző hatóságok és rendészeti szervek nem működhetnek bűnügyi hírszerző és egyéb más, titkos információgyűjtő és titkos adatszerző tevékenység nélkül. Az úgynevezett titkos nyomozási tevékenység – természetéből adódó leplezett vagy konspiratív jellege miatt – egyes pontokon ütközhet az alkotmányos jogállamiság követelményrendszerébe.

Ezzel kapcsolatban Tremmel Flórián az alábbi, igen komoly megoldásra váró problémákra hívja fel a figyelmet:

- Titkos bizonyítékok esetén titokban marad az adatforrás, illetve annak csak absztrakt meghatározottsága van.
- A keletkezett információk utólag ellenőrizhetetlen szelekción mennek keresztül, ezért probléma merülhet fel a hiteltérdemlőség kérdésével kapcsolatosan.
- A bűnüldözést ugyan hatékonyabbá teszi, de korlátok közé sorolja a személyiségi jogok elleni fellépést.

¹²⁴ Fenyvesi – Herke – Tremmel: Új magyar büntetőeljárás, Dialóg Campus kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 220. o.

¹²⁵ Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2004 (i. m. 124) 223. o.

- Forráskritikára alig van lehetőség. Az információk gyakran olyan tömegűek, hogy rendkívül erős a szelekciója, és így válogatás nélkül semmire sem alkalmasak.
- A fentiekből adódóan csak valószínűségi megállapításra alkalmasak.
- Minimális az adatforrás ellenőrizhetősége, és a szerzőmódbeli túlkapás bűncselekménynek is minősülhet, ami azt jelenti, hogy közel állunk a jogellenes bizonyítékokhoz.¹²⁶

A jogalkotó érdeme, hogy a titkos adatgyűjtésre vonatkozó szabályokat első alkalommal helyezte el a hatályos Be. normaszövegébe. Ennek megfelelően látszólag egyszerű a titkos információgyűjtés és adatszerzés eredményeinek felhasználása a büntetőeljárásban. Ezzel kapcsolatosan helyesen mutat rá arra Tremmel Flórián, hogy a Be. ezzel a sajátos okiratossággal gyakorlatilag a polgári perrendtartásra emlékeztető „teljes bizonyító erejű” közokiratot hoz létre, a visszaélésekre nagyon is alkalmas titkos információkból. A titkos adatszerzés hármass felépítésű okiratóval kapcsolatosan az a probléma, hogy a tárgyaláson nem lehet az összes alapelv maradéktalan érvényesülése mellett alaposan és sokoldalúan megvizsgálni az összes a felhasználásra kerülő információk környezetét és részleteit, ezért csak csonka jellegű bizonyítékról lehet szó. A megoldást Tremmel Flórián abban látja, hogy bizonyításelemleti szempontból be kell vezetni a „pótbizonyíték” (titkos bizonyítási eszköz) fogalmát, mivel ezek a titkos bizonyítékok mind az öt bizonyítási eszközt helyettesíthetik.¹²⁷

4. Az Orosz Föderáció Büntető Eljárési Kódexének meghatározása a bizonyíték fogalmával kapcsolatosan

Az Orosz Föderáció Büntető Eljárési Kódexének 73. §-a felsorolja azokat a körülményeket, amelyeket a büntetőeljárás során bizonyítani kell. Ezek a következők:

- a bűncselekmény tényállása, (hely, idő, mód, és az elkövetett bűncselekmény más körülményei)
- a személy bűnössége a bűncselekmény elkövetésében, a bűnösség formája és motívumai,
- azok a körülmények, amelyek jellemzik a vádlott személyiségét,
- a bűncselekménnyel okozott kár jellege és nagysága,
- azok a körülmények, amelyek kizárják a cselekmény bűncselekménnyé nyilvánítását és a büntethetőséget,

¹²⁶ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban, Dialóg Campus kiadó, Budapest-Pécs, 2006.167. és 168. o.

¹²⁷ Tremmel, 2006 (i. m. 126) 177-178. o.

- a büntetést enyhítő és súlyosító körülmények,
- azok a körülmények, amelyek maguk után vonhatják a büntetőjogi felelősség és büntetés alóli mentesülést.

Ezen kívül bizonyítani kell azokat a körülményeket, amelyek lehetővé tették a bűncselekmény elkövetését.

Az oroszországi felfogás szerint a bizonyítás körébe tartozó körülmények törvényben történő megerősítése fontos gyakorlati jelentőséggel bír, mivel lehetővé teszi a nyomozás során a büntető ügy konkrét körülményeinek kivizsgálását és eldöntését, amelyeket később a bizonyítási eljárásban kell hitelt érdemlően megállapítani. Természetesen a körülmények felsorolása általánosnak mondható mind az előzetes eljárás, mind a bíróság számára. A bizonyítás körébe tartozó körülmények (bizonyítás tárgya) csak bizonyítékokon alapulhatnak.

Az Orosz Föderáció Büntető Eljárási Kódexe 74. § (1) bekezdése meghatározza a bizonyíték fogalmát. A törvény úgy határozza meg a bizonyítékot, hogy az bármely ismeret (információ) lehet, amelynek alapján a büntető ügyben a Kódex által megállapított rendben a bizonyítandó tények (bizonyítás tárgya) meglétét vagy hiányát megállapítják, valamint megállapításra kerülnek más körülmények is, amelyeknek jelentősége van a büntető ügyben. Bizonyítékként szerepelhetnek: a gyanúsított, a vádlott vallomása, a sértett és a tanú vallomása, a szakértő véleménye és vallomása, a tárgyi bizonyítási eszközök, a vizsgálati és bírósági cselekmények jegyzőkönyvei, és egyéb okiratok.

A bizonyíték mindig az objektív tartalom (amely visszatükrözi, visszaadja a körülményeket, tényeket) és szubjektív forma (amelyben kifejezésre jut a konkrét alany alkotása) egységet jelent. A bizonyíték tartalmának objektivitása azokkal a körülményekkel kapcsolatban mutatkozik meg, amelyeket bizonyítani kell. A bizonyíték szubjektív formáját határozza meg, akitől az ügyre vonatkozó adatok származnak. A bizonyítéknak két követelménynek (betudhatóság és megengedhetőség) kell megfelelni, amelyek a tartalom és a forma vonatkozásában merülnek fel.

A bizonyíték betudhatósága jogi követelmény, amely a bizonyíték tartalmára vonatkozik, és a büntető ügy jelentőséggel bíró körülményeivel és tényeivel való kapcsolatot jelenti. A bizonyítandó körülmények megállapításának eszközeül szolgál. Azok a bizonyítékok lesznek betudhatóak, amelyek tartalmunknál fogva a bizonyítandó körülmények és tények meglétére mutatnak rá, és tanúskodnak azok hiányáról is.

A bizonyíték megengedhetősége jogi előírás, követelmény, amely a bemutatott bizonyítékok formájához, mint a tényeknek a forrásához, és a bizonyítékok összegyűjtésének módjához kötődik. A bírósági gyakorlat következetesen tartja magát a bizonyítékok nem megengedhető-

ségének elismerése pozíciójához, ha a bizonyítékok összegyűjtése során az emberi és állampolgári jogokat megsértették, vagy azok beszerzése olyan hatóság, vagy személy által történt, akinek erre a cselekményre nem volt jogköre, vagy a cselekmény során a büntető eljárási törvény rendelkezéseit nem vették figyelembe.¹²⁸

Az Orosz Föderáció Büntető Eljárási Kódexéhez fűzött magyarázat szerint az operatív kutatási tevékenység eredményei nem minősülnek bizonyítéknak. Ezek az eredmények megfelelhetnek a betudhatóság követelményének, vagyis tartalmazhatnak a büntető ügy szempontjából jelentős tényeket és adatokat. Amennyiben ezek az adatok nem a törvény által előírt forrásokból vagy módokból származnak, akkor azok a megengedhetőség követelményének nem felelnek meg. Az operatív kutatási tevékenység eredményeit a büntető ügy bizonyítékai kialakítása alapjaihoz lehet felhasználni.

¹²⁸ Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации, 2003, (i. m. 113)180. и 164-165, 170. с.

IV. FEJEZET

A gyanú jelentősége a hatályos Büntetőeljárásról szóló törvényben

A kontinentális, ezen belül a legalitás elvét elfogadó büntetőeljárás rendszerben a gyanú meglétének elismerése – a vádemeléssel együtt – a büntetőeljárás legjelentősebb következménye, amely maga után vonja a nyomozási fázis teljesítését. A vádemelés pedig jelenti a bíróság döntési kötelezettségét a benyújtott törvényes vádról. A büntetőeljárás egésze, lényege épül a gyanú meglétére és a törvényes vád benyújtására, hiszen a gyanúra épül a törvényes vád, amely kijelöli az ügyben eljáró bíróság döntési kötelezettségét, és ennek a tevékenységnek lesz az eredménye a büntető igazságszolgáltatás. A büntetőeljárás jogintézményei együtt szolgálják azt, hogy a gyanú és a törvényes vád betölthessék szerepüket az igazságszolgáltatás megvalósítása érdekében.

Hatályos Be. törvényünk, a többször módosított 1998. évi XIX. törvény 6. § (2) bekezdése újraszabályozta a büntetőeljárás megindításának pozitív normatív feltételrendszerét:

„Büntetőeljárás csak bűncselekmény gyanúja alapján, és csak az ellen indítható, akit bűncselekmény megalapozott gyanúja terhel.”

A Be. alapján az eljárás megindításának pozitív minimum feltétele a bűncselekmény elkövetésének gyanúja lett, és azzal szemben lehet büntetőeljárást (nyomozást) indítani, akivel szemben – a bűncselekmény gyanújának megléte mellett – a személyre vonatkozó megalapozott gyanú is megállapítható. Ezzel a jelentős törvénymódosítással büntető eljárásjogunk új fogalmakkal gazdagodott, a gyanú és a megalapozott gyanú fogalmaival. A korábbi alapos gyanú fogalomrendszer megszűnt, és a megismerés oldaláról vizsgálva a büntetőeljárás megindításának feltétele látszólag egyszerűbbé, a gyanúsított bevonása pedig szigorúbbá vált. A szakirodalom az új Be. életbeléptetésével a gyanú, különösen pedig a megalapozott gyanú fogalmaival nem foglalkozott és foglalkozik kellő részletességgel; így olyan következtetés is levonható, hogy egyrészt ezek a fogalmak mind az elmélet, mind a gyakorlat számára tisztázottak, másrészt az alapos gyanúra vonatkozó megállapításokat szinonimként lehet alkalmazni. Ez a feltevés annak ellenére nem helytálló, hogy a jogalkotó – az eljárás megindítása feltételeinek átalakítása után – a fogalmak tartalmi ismérveinek meghatározására nem vállalkozott, de mégsem lehet azt állítani, hogy a korábbival azonos ismeretek birtokában lehet az eljárást megindítani, hogy a korábbi alapos gyanú és a jelenlegi gyanú azonosak lennének.

Abból a feltevésből kiindulva, hogy a jogalkotó nem játszott a szavakkal, tisztázni kell, vagy legalábbis meg kell magyarázni a gyanú fogalmát, mivel a gyanú megléte esetén a bűnüldözési apparátus adott ügyben köteles eljárni. A gyanú megléte nemcsak az eljárási kötelezettség teljesítése szempontból jelentős, hanem számos rendszertani kérdés megvizsgálását is igényli.

Ennek megfelelően meg kell vizsgálni a bűnüldözési rendszereket, azok csoportosítási lehetőségeit, valamint a gyanú bűnüldözési rendszerekre gyakorolt hatását,

1. A gyanú fogalmának meghatározása

A jelenkori szakirodalomban elsősorban az új törvény alapján készült tankönyvekben található a gyanú fogalmára vonatkozóan meghatározásokat, magyarázatokat.

Király Tibor a gyanút a valószínűségi értékű kijelentések közé sorolja, ami nem bizonyosság, hanem csak valószínűségi értékű állítás.

„A gyanú valószínűségi foka nehezen mérhető, mégis elvárjuk, hogy gyanú esetén több legyen a valószínűsége annak, hogy bűncselekmény történt, mint annak, hogy nem történt.”¹²⁹

Tremmel Flórián a gyanú fogalmára a következő meghatározást adja: „A gyanú tulajdonképpen átmenet a nemtudás és a tudás között. A büntetőeljárás kezdetén éppen a rendelkezésre álló adatok szűkössége és bizonytalansága miatt az eljáró hatóság tudása rendkívül részleges és ideiglenes, következésképpen elsősorban csak – gyakran igen csekély mértékben megalapozott, és megbízható – sejtés vagy feltevés. Mindebből látható, hogy a bűnügyek megindításakor fennforgó gyanú lényegében valószínűségi ismeret, éspedig a valószínűségnek mind pszichikai, mind logikai értelmében.”¹³⁰

Bócz Endre a gyanú fogalmával kapcsolatosan a megismerés oldaláról, annak kialakulási és értékelési folyamatával foglalkozik, amelynek lényege a következőkben foglalható össze: „A gyanú voltaképpen egy megismerési folyamatnak az a fázisa, amikor a szubjektum valószínűnek tartja, hogy a megismerés tárgya számára negatív értéket képvisel majd, de a tárgy pontos mibenlétét még nem ismeri. A hatóság nevében emberek járnak el, emberek jelentik, ki, hogy a hatóság milyen belátásra jutott. A hatóság, bűncselekményre vonatkozó gyanúja ezért így az egyes eljáró alkalmazottainak olyan aktuális pszichikai állapotát jelenti, melyben a múltbéli történés mibenlétére vonatkozó ismereteik hézagos vagy hiányos volta miatt nem

¹²⁹ Király, 2000 (i. m. 99) 309. o.

¹³⁰ Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2004 (i. m.124) 380. o.

tudják ugyan, de lehetségesnek/valószínűnek tartják, hogy az ismert jelenségek háttérben büntetendő cselekmény húzódik meg.”¹³¹

A korábbi, az I. Be. hatályba lépése utáni és jelenlegi szakirodalmat tanulmányozva levonható az a következtetés, hogy a magyar jogirodalom és joggyakorlat a valószínűséghez köti a gyanú megállapítását, és a mérlegelésnek, valamint a nyomozó hatóság, ügyész és bíró szakmai és általános élettapasztalatának kiemelkedő jelentőséget tulajdonít.

A gyanú meghatározásakor felmerül az a kérdés, hogy egységes, zárt, minden élethelyzetre irányadó fogalom megadása elvárható-e a tudománytól? Mendelényi László arra az álláspont-ra helyezkedik, hogy a Bp-hez fűzött korábbi, első indokolás helyesen mutat rá arra, hogy a nyomatékos gyanú fogalmát nem lehet egységesen, részletesen meghatározni, mert az a bizonyítékok szabad mérlegelésének rendszerébe ütközne¹³².

A kontinentális büntető eljárásjogi jogszabályok és gyakorlat a bírói döntéshozatal alkalmával a bírói mérlegelésnek elsődleges szerepet biztosít. A bírói mérlegelésnek biztosított kiemelkedő szerep történelmi tapasztalatokon alapul, amelynek helyes voltát manapság senki sem kérdőjelezi meg. Az nem is volna helyes. Ha a bírói mérlegelés helyességét elfogadjuk, akkor elvehetjük-e a nyomozó hatóságoktól és a felügyeletet gyakorló ügyésztől a rendelkezésre álló adatok, információk önálló elemzésének értékelésének jogát? Nem, a nyomozó hatóságoktól és az ügyésztől az önálló értékelés, elemzés lehetőségét nem szabad elvenni, ebben a szisztémában a nyomozó hatóságnak és az ügyésznek biztosítani kell ezt a jogkört. Ez a jogkör nyilvánul meg többek között az eljárási feladatok megoszlása alapelveiben. A nyomozó hatóság és ügyész jogosultak és egyben kötelesek is a felderített, beszerzett, rendelkezésre álló információkat folyamatosan elemezni, értékelni, abból a célból, hogy azok a törvényes vádban felhasználhatóak legyenek.

Álláspontom szerint tehát rövid, tömör, egységes fogalom meghatározás nem lehetséges, ennek ellenére mégis törekedni kell a gyanú – természetesen a megalapozott gyanúra ezt a követelményt ugyanúgy értem – megmagyarázására. Ez mind elméleti, mind gyakorlati szempontból kiemelkedően fontos, mert a nyomozás központi fogalmi eleme, „dinamikusereje” a gyanú (megalapozott gyanú), amelynek megállapítására, kizárására hozták létre a nyomozás intézményeit.

Álláspontom szerint a gyanú fogalmának léteznek objektív elemei, amelyek nélkül azt nem lehet megállapítani.

¹³¹ Bócz, 2006 (i. m. 12) 90. o.

¹³² Auer – Mendelényi, 1932 (i. m. 3) 8-9. o.

Bűncselekmény gyanúja esetén a nyomozó hatóság valószínűségi megállapítást tesz arra vonatkozóan, hogy a tudomására jutott esemény vagy jelenség létrejöttenek egyik oka feltétlenül lehet bűncselekmény elkövetése is, és ezt a megállapítást a nyomozó hatóság tagjának általános élet- és szakmai tapasztalatai is megerősítik.

A gyanú kialakításában döntő szerepe van a nyomozó hatóság birtokában lévő ismeretanyagoknak (tény, adat, információ, értesülés, vagy esetleg bizonyíték) és a nyomozó hatóság aktuális szakmai ismereteinek. A nyomozó hatóság döntésének kialakításában ezen kívül nagy jelentősége lehet az egyes büntető és más jogszabályok szakmai színvonalának, áttekinthetőségének, világos, egységes, logikus és közérthető voltának, valamint annak, hogy van-e az adott helyzetre jogszabály. A jogszabályok minősége nem tartozik a nyomozó hatóság hatáskörébe, de kétség kívül jelentős mértékben járul hozzá a helyes döntés kialakításához. A jogalkotó felelőssége tehát óriási a törvények magas szakmai színvonaláért.

A gyanú megállapításához – a szakirodalomban nem is találtam ilyen követelményt – nem szükséges bizonyíték. A Be. jelenlegi feltételrendszerében, amely az eljárás megindítására vonatkozik, kötelező elemként szükségesnek tartom az igazolt, objektív adatokon (ismereteken) nyugvó gyanú meglétének igazolását. A büntetőeljárást megindítani csak objektív és igazolt adatokkal alátámasztott gyanú alapján lehet.

Itt ezen a ponton úgy érzem, előre kell bocsátani azt a meggyőződésemet, hogy nem volt szerencsés megoldás az eljárás megindításának feltételrendszerét átalakítani, a jelenleginél mind dogmatikailag, mind gyakorlati szempontokat is figyelembe véve elfogadhatóbb volt a korábbi törvény rendelkezése.

Ezt igazolja Ridegh – Olchváry, akik a valószínűség szempontjából a nyomozás során a gyanú három fokozatát különböztetik meg:

- Egyszerű gyanú, amelynek alapja a nyomozó egyszerű véleménye, a közvélemény vagy híresztelés, stb. lehet, amit bizonyítékok nem támasztanak alá. Az egyszerű gyanú értéktelen, így legfeljebb feltevés tárgyául szolgálhat.
- Alapos gyanú, amely alatt a nyomozónak adatokkal alátámasztott meggyőződését értjük.
- Nyomatékos gyanú, amelyet olyan számú és súlyú adatok indokolnak, hogy az a nyomozó meggyőződése szerint kétségekívül igaz, megdönthetetlen tény, assertorikus igazság. A nyomozó meggyőződése természetesen nem a bírói meggyőződéssel azonos, mert a nyomozó meggyőződése még a szabad bírói mérlegelés tárgyát képezi.¹³³

¹³³ Ridegh Rajmund – Olchváry – Milvius Attila: Bűnügyi Nyomozástan, Budapest, Hornyánszky Viktor R-T. nyomdai Műintézet kiadványa, a kiadás éve nem szerepel, 138-139. o.

Ridegh – Olchváry felosztásából is látható, hogy az egyszerű gyanú a megismerés szempontjából még nem bír olyan tartalommal, hogy arra az eljárás megindítását lehessen alapozni, hiszen a sejtéseken alapuló gyanú indokolatlan tevékenységre kényszerítheti a nyomozó hatóságokat és ezáltal lehetőséget ad az alapvető alkotmányos jogok legmesszebbmenőig történő korlátozására is.

2. A verziók

A gyanú megállapításában a kriminalisztikai módszerek nélkülözhetetlenek, mivel a nyomozás megkezdése előtt és megkezdésekor a büntetőjogilag releváns tények csak részben állapíthatóak meg.

A büntetőeljárás megkezdésének időszakában a nyomozó hatóság tudomására jutott esemény vagy jelenség kiváltó oka gyakran többféleképpen magyarázható. A kiváltó okok több esetben büntetőjogilag nem releváns cselekménnyel vannak összefüggésben. A nyomozó hatóság tagjának a rendelkezésre álló adatok alapján elvégzett szellemi tevékenység eredményeként ki kell dolgoznia elképzeléseit, hogy a tudomására jutott esemény, jelenség milyen emberi magatartás tanúsításával lehet összefüggésben. A nyomozó hatóság tagjának a nem ismert tények, események bekövetkezése okául elképzeléseket, magyarázatokat, feltevéseket (idegen szóval verziókat) kell kidolgozni. A verziók határozzák meg ugyanis az adatgyűjtés és az egyéb kriminalisztikai fogások (például: forró nyomon üldözés), valamint a felderítés irányvonalát, ami alapján a bizonyítás tárgya pontosan meghatározható, és amely nyomozási terv részét is képezi.

A verzió lényegét a szakirodalomban többféleképpen magyarázzák.

Tremmel Flórián szerint a verzió: A bűncselekmény egészét, vagy egy részét megmagyarázó feltételes logikai ítélet (feltevés), a nyomozási tervvel szoros összefüggésben álló taktikai eszköz, amelynek révén körvonalazható a további adatgyűjtés célja (tárgya), illetőleg a felhasználható adatforrások köre.¹³⁴

Gödöny József a verziók nyomozásban betöltött szerepét a következőkben látja: „a verziók lényegében tehát, feltételes jellegű bizonyítandó tényeket jelölnek meg, és ezzel megfelelő kiindulópontot biztosítanak az adatgyűjtésnek, a bizonyításnak.”¹³⁵

¹³⁴ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba: Kriminalisztikai tankönyv és atlasz, Dialóg Campus, Budapest, Pécs, 2002. 248. o.

¹³⁵ Gödöny, 1968 (i. m. 75) 199. o.

Pusztai László hangsúlyozza, hogy már a nyomozási tervnek tartalmazni kell a bizonyítás tárgyát azoknak a forrásoknak a megjelölésével, ahonnan a bizonyítékokat meríthetjük, továbbá meg kell jelölni azokat a nyomozási cselekményeket, amelyekkel a bizonyítékokat és azok forrásait felkutathatjuk, rögzíthetjük, ellenőrizhetjük. A bizonyítás tárgyát pontosan meghatározni csak megfelelő mennyiségű és minőségű adat alapján lehet. A feljelentés értékelésekor és a nyomozás megkezdésekor, a felderítés kezdeti szakaszában ezek az adatok csak ritkán állnak rendelkezésre. A bizonyítás tárgyának ilyen szűkebb, pontosabb meghatározásához nyújtanak segítséget a verziók.¹³⁶

A verzió(k) szerepe az ügyek többségében a büntetőeljárás kezdeti szakaszában, de talán az egész nyomozás során végig meghatározó jelentőségű. A kezdeti adatok értékelésekor hihetetlen nagy szerepe van a nyomozó hatóság szakmai ismereteinek, ideértve a büntető anyagi jogot és a kriminalisztikát is.

Meglátásom szerint a nyomozó hatóság értékelést végző tagjának a büntető anyagi jog minden területét ismerni kell a helyes döntés meghozatalához. Azt is lehet mondani, hogy a feljelentést felvevő és értékelő hivatalos személyeknek kell(ene) a legnagyobb szakmai tudás (helyi nyomozó hatóságok szintjén minden esetben), mert az elsődleges információk alapján azonnal kell döntenie a gyanú meglétének kérdésében. Ez akkor is igaz tétel, ha a bűncselekmény minősítése egészen a jogerős ítéletig változhat, vagy változik. Abban az esetben ugyanis, ha a verziók alapján bűncselekmény elkövetése feltétlenül szóba jöhet, az eljárás megindításakor a pontos minősítésnek még nincs kiemelkedő szerepe, a büntetőjogi minősítésre vonatkozó bizonyítékokat pedig további verziók felállításával lehet beszerezni.

A büntetőeljárás kezdeti szakaszában az értékelő tevékenység alapján felállított verziók segítségével lehet gondoskodni a nyomozás tervezéséről, ezen belül a bizonyítás tárgyának (történeti tényállás és az elkövető személye; ehhez nyújt segítséget a kriminalisztika alapkérdéseire adandó válaszok felvetése és az azokra adott helyes válaszok) meghatározásáról, amely kiindulópontja a további felderítésnek, adatgyűjtésnek, és a büntetőeljárást megindító egyéb döntéshozatalnak.

Ebben a szellemi tevékenységben nagy szerepet játszik a kriminalisztikai gondolkodás, és meggyőződésem szerint a nyomozói intuíció is. A nyomozói intuíció természetesen csak akkor „működik”, ha a nyomozó hatóság tagja szakmailag folyamatosan képzzi magát, és tevékenységét kellő alázattal gyakorolja.

¹³⁶ Pusztai László: A nyomozási verziók, *Kriminalisztikai és kriminológiai tanulmányok*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972. 9. szám, 207-208. és 211-212. o. 205-240. o.

3. A gyanú meghatározása a német Büntető Eljárási Kódexben

A Német Szövetségi Köztársaság Büntető Eljárási Törvénye (StPO.) a gyanú három fokozatát különbözteti meg:

- egyszerű, vagy kezdeti gyanú (einfacher Verdacht),
- vizsgálati fogság, vagy más szóval a személyes szabadság korlátozásával járó kényszerintézkedés elrendeléséhez szükséges gyanú (dringender Verdacht),
- és a vádemeléshez szükséges gyanú (hinreichender Tatverdachts), amelyet adott esetben a gyanú legmagasabb fokának lehet tekinteni.

A német jogirodalom szerint az egyszerű, vagy kezdeti gyanú (ezeket a fogalmakat szinonimként használják) a nyomozás elrendeléséhez szükséges gyanú. Az egyszerű, vagy kezdeti gyanúnak bűncselekményre utaló ténynek kell lenni, amely akkor áll fenn, ha fennáll egy büntetendő cselekmény elkövetésének lehetősége. Ennek alapján az elkövetőnek elvileg lehetősége volt a büntetendő emberi magatartás tanúsítására. Másképpen megfogalmazva az egyszerű vagy kezdeti gyanú megléte esetén fennáll a bűncselekmény megtörténtének lehetősége. Az egyszerű, vagy kezdeti gyanú megállapításához nem elegendők a sejtések, hanem annak konkrét esettel összefüggő gyanúoknak kell lenni. Az egyszerű, vagy kezdeti gyanú meglétének megállapítása alapulhat még nem ellenőrzött, és már ellenőrzött információkon. A még nem ellenőrzött információkon alapuló gyanút ellenőrizni kell, és ez az ellenőrzés az elrendelt nyomozás során történik.

A vizsgálati fogság elrendeléséhez szükséges gyanú fogalmát a következőképpen lehet magyarázni: A gyanúnak ez a foka akkor áll fenn, ha a nyomozás eddigi eredményét figyelembe véve nagy a valószínűsége (50%-nál mindenképpen több, de a gyakorlat ezt 70%-ra teszi) annak, hogy a gyanúsított volt az elkövető, vagy mint részes részt vett a bűncselekmény elkövetésében. Úgy is lehet fogalmazni, hogy szinte bizonyosra vehető, hogy a gyanúsított volt az elkövető vagy a részes. Ha a gyanúsított nem szabadlábon védekezik, akkor ebben az esetben a gyanúnak ez a foka magasabb, mint a vádemeléshez szükséges gyanú.

A vádemeléshez szükséges gyanú tartalmilag jelenti azt, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján a gyanúsított elítélése valószínű. A joggyakorlat értékelése alapján a gyanúnak ez a foka áll fenn, ha az elítélés valószínűsége 50% felett van.¹³⁷

¹³⁷ prof. Wolfgang Heinz: Das Deutsche Strafverfahren Rechliche Grundlagen, rechtstatsachliche Befunde, historische Entwicklung und aktuelle Tendenzen <http://www.uni-konstanz.de/rf/kis/strafverfahren.htm>; Konstanz 2004., letöltés ideje: 2008.06.20.

A fentiek alapján levonható az a következtetés, hogy a német jogirodalom és joggyakorlat a gyanú meglétét – hasonlóan a magyarhoz – a valószínűséghez teszi, de a matematikai és statisztikai számításnak és következtetésnek is döntő jelentőséget tulajdonít.

A nyomozás elrendeléséhez szükséges gyanú ennek alapján akkor állapítható meg, ha konkrét bűncselekmény elkövetésének lehetősége fennáll, és ez a gyanú kizárólag szubjektív meggyőződésen nem alapulhat. Ennek ellenére, az egyszerű gyanú – amely a bűncselekmény elkövetésének 50% alatti lehetőségét jelenti –, álláspontom szerint elég sok bizonytalansági tényezőt tartalmaz, mert a gyanú meglétét elrendelt nyomozás során lehet csak ellenőrizni.

Álláspontom szerint a vizsgálati fogság elrendeléséhez megkívánt gyanú fokozat helyesen követeli meg azt, hogy a gyanúsítottat igen nagy valószínűséggel (70%) elítélik. Ez a gyanú fokozat ugyanis számol azzal, hogy a nyomozás elrendelése és különös tekintettel a személyes szabadság elvonásával járó kényszerintézkedések döntő mértékben befolyásolják az eljárás alá vont személy egész későbbi élethelyzetét, még felmentése esetén is.

A leírtakra figyelemmel látszatra olyan következtetés is levonható, hogy a Német Szövetségi Köztársaság jogalkotója az eljárás gyorsaságára és a költségkímélésre nem fordít elegendő figyelmet, hiszen az elsődleges adatok ellenőrzését csak elrendelt nyomozás során lehet elvégezni, és az StPO. nem ismeri a feljelentés kiegészítés jogintézményét.

Ez magában hordozza az időigényes és drága nyomozások lefolytatásának lehetőségét.

A német büntetőeljárás alapelveinek és szabályozásának lényegét áttekintve azonban azt kell megállapítani, hogy különösen 1987-től kezdődően, a jogalkotó folyamatosan az eljárás gyorsítását szorgalmazza, ez a gyorsítás azonban elsősorban a bírósági eljárás lefolytatására vonatkozik. Az StPO. az eljárás gyorsítása érdekében számos különös eljárási formát ismer és alkalmaz. Ezek közül ki kell emelni a „büntető parancs” intézményét, amely tulajdonképpen sommás eljárás és egyik legfontosabb intézménye a büntetőeljárásnak. A vádlottak igen jelentős hányada nem kéri a tárgyalás lefolytatását, ezért a kisebb súlyú bűncselekmények elkövetésekor a feltételek fennállása esetén az ügyek 2/3-a ebben a formában kerül lezárásra. A német jogalkotó tehát az eljárás gyorsítását és egyszerűsítését a bírósági eljárás során a különböző eljárási formák kialakításával oldja meg.¹³⁸

¹³⁸ Wolfgang Heinz, (i. m. 137) <http://www.uni-konstanz.de/rtf/kis/strafverfahren.htm>; Konstanz 2004

4. A büntetőeljárás megindítása feltételeinek meghatározása az Orosz Föderáció Büntető Eljárási Kódexében

Az oroszországi Kódex is – hasonlóan más kontinentális jogrendre épülő büntető eljárási törvényhez – pontosan körülhatárolja az eljárás megindításának tartalmi és formai követelményeit. Ez következik az Orosz Föderáció Alkotmányának 50. § 2. részének rendelkezéseiből¹³⁹, amely szerint, ha a büntető ügy megindítására vonatkozó szabályokat megsértették, akkor valamennyi, ezután következő eljárásjogi cselekmény nem bír jogi erővel. A büntető ügy megindítására vonatkozó formai és tartalmi előírások betartása tehát következményei miatt jelentősnek mondható.

A Kódex 140. §-a alapján a büntető ügy megindításának alapja a bűncselekmény ismérveire rámutató elegendő adat megléte. Ellentétben a korábban hatályban lévő büntetőeljárási kódexekkel – amelyek kimerítő felsorolását adták a büntető ügy megindítása alapjainak – a jelenleg hatályos törvény elismeri a bűncselekmény elkövetéséről bármilyen információ forrását alapként a szerző megnevezésével.

Ez azt jelenti, hogy bármilyen alapon meg lehet indítani a büntető ügyet, feltéve, hogy az információ, amely a bűncselekmény ismérveire rámutat összekapcsolható az információ forrásával. Ez utóbbit nevezik a büntető ügy megindítása indokának. A büntető ügy megindításának indokai és alapjai a következők:

- bűncselekményről történő bejelentés,
- önkéntes jelentkezés,
- az elkövetett, vagy folyamatban lévő bűncselekményről tájékoztatás, amely más forrásból származik, feltéve mindhárom esetben, hogy bűncselekmény ismérveire elegendő adat mutat rá.

A büntető ügy megindításának szakasza tartalmánál fogva magába foglalja az elkövetett és folyamatban lévő, az előkészületben lévő bűncselekmény elsődleges információjának megkapását és rögzítését, vagyis a tárgyat érintő ellenőrző tevékenység megvalósítását, hogy a cselekmény ténylegesen veszélyes-e a társadalomra, és amelyek alapján dönteni lehet a büntető

¹³⁹ (i. m. 111) <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-4.htm>,

ügy megindítása vagy elutasítása felől. A büntető ügy megindítása formális előfeltétele a nyomozás megindításának és az ügy érdemben való elbírálásának.¹⁴⁰

A fent írtakra figyelemmel a vizsgált kérdéssel kapcsolatosam megállapítható, hogy az oroszországi Büntető Eljárási Kódex felfogása a büntető ügy megindítása feltételeinek meghatározásakor elsősorban kriminalisztikai felfogást és gondolkodásmódot tükröz. A büntető ügy megindításának elsősorban a materiális, vagy tartalmi feltételeit határozza meg és ebből adódóan különös hangsúlyt kapnak azok az információforrások, amelyekből a tényre vonatkozóan adatokat lehet kapni a bűncselekmény ismérveinek megállapítására.

5. A gyanú elismerésének bűnüldözési rendszerekre gyakorolt hatása

A bűnüldözési rendszerek csoportosítása – figyelembe véve a büntetőhatalom gyakorlásának rendszerét, alapelveit valamint módszereit – során alapvetően három rendszert lehet megkülönböztetni. A feltétlen államvédelmi elven alapuló, a szervezetvezérelt és a jogállami felfogáson alapuló bűnüldözési rendszert. A különböző bűnüldözési rendszerek a gyanú elismerésének más-más következményt tulajdonítanak.

5.1. A feltétlen államvédelmi elven alapuló bűnüldözési rendszer

A feltétlen államvédelmi elven alapuló bűnüldözési rendszer több elvi tételrendszerből építi fel magát, amelyek a következők:

- A rendszerváltás után világossá vált, hogy a fejlődő demokráciák nem képesek hatékonyan kezelni a bűnözés elleni küzdelmet, a gazdasági egyenlőtlenségből származó feszültségeket. Ezen kívül az új típusú veszélyek – ami elsősorban a terrorizmusban ölt testet – megjelenése miatt egyre többen követelik a klasszikus jogelvek feladását.

A terrorizmus elhatárolása más, erőszakos és durva bűncselekményektől csak látszatra könnyű feladat.

Ezzel kapcsolatosan Korinek László a terrorizmus általánosnak mondható fogalmát a következőképpen határozza meg:

¹⁴⁰ Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации, 2003, (i. m. 113) 299-300. c.

„A terrorizmus eltérő eszmerendszerekből merítő, sajátos logikának engedelmessé, változatos formákat öltő módszeres erőszak-alkalmazás vagy ezzel való fenyegetés, amelynek célja politikai törekvések elérése azáltal, hogy az áldozatban, a nézőközönségben, az államban, a társadalomban megalkuvó magatartás alakuljon ki. A meghirdetett cél általában politikai, ideológiai, vallási, etnikai stb. tartalmú radikális változás kikényszerítése, a cél elérésére alkalmazott cselekménysor. Az eszköz viszont jogi lényegét tekintve köztörvényes, erőszakos bűncselekmény...

További lényeges elem, hogy a terrorista erőszak értelemszerűen törvénytelen, politikailag pedig szélsőséges. Hátterében általában, mozgalom, szervezet húzódik meg. Többnyire fegyveres fellépés, amelynek elkövetési módja rendkívül változatos, például túszejtő akció, emberrablás, gyújtogatás, gáztámadás, repülőgép-eltérítés, bombamerénylet, számítógépes rendszerek tönkretétele stb.

Megoldásában nagy szerepet kap a tömegtájékoztatáson keresztül megcélzott nyilvánosság.

Ennek elsődleges oka a figyelemfelkeltés, a terrorista szervezet céljainak megismertetése, míg másodlagosan a tömegek mozgósítása, és indirekt módon a fennálló hatalomra az így felkeltett indulatokkal nyomás gyakorlása.

A terrorista erőszak ugyanakkor egyidejűleg egy erőszakos bűncselekmény is. Terrorizmussá indítékával válik, azáltal, hogy a személy vagy a szervezet politikai törekvései érdekében hajtja végre az egyébként köztörvényes büntetett. Ez az egyik elhatárolást kívánó terület, a másik pedig a szervezett bűnözéssel történő átfedése”.¹⁴¹

Korinek László utal arra is, hogy a szakirodalomban gyakran használják a bűnügyi terrorizmus kifejezést is. Bűnügyi terrorizmus alatt értendő, amikor vagyoni előny megszerzése céljából, de számítva az erős kommunikációs visszhangra terrorista jellegű merényleteket hajtanak végre, Ezekben az esetekben azonban hiányzik a politikai célzat, az ideológiai motívum, ezek a tényezők nem indítékai ezeknek a bűncselekményeknek. A kriminológia az ilyen jellegű tevékenységi kört a szervezett bűnözés eszköztára egyik válfajának tekinti.¹⁴²

A terrorizmus – akármelyek fajtájáról is van szó – elleni küzdelem kétségkívül az alkotmányos jogállam egyik legnagyobb kihívása, hogy az ellene történő fellépés a hagyományos, alapvető értékek megtartásával történjen. Az államok többféle módon reagálnak, vagy többfé-

¹⁴¹ Korinek László: Kriminológia II. Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2010. 407-408. o.

¹⁴² Korinek, 2010 (i. m. 141) 408-409.

leképpen küzdenek korunk egyik legnagyobb kihívásával, és léteznek olyan leképzelések is, amelyek a klasszikus jogelvek feladását sürgetik.¹⁴³

Erre, a klasszikus jogelveket nélkülöző „iskolára” hívja fel a figyelmet Finszter Géza. Finszter Géza Kagan Robertet idézi, aki ennek az „új típusú iskolának” 2002-ben hirdette meg tantételeit, amely tantételek lényege az alábbiakban foglalható össze: A várakozások ellenére az alkotmányos demokráciák centrumországaiiban a demokratikus alapértékekről vallott közös víziók felbomlottak. Az Egyesült Államok politikai hitvallásában határozottan felismerhető, hogy – Kant harmóniát és békét teremtő eszmerendszere helyett – a jogi garanciákban a gyengeség jeleit látja, és a hatalom korlátlanságát hirdeti. Ez az amerikai szemlélet a veszélyek olyan fokozatait jelöli meg, amellyel szemben a jog hagyományos önkorlátozó eszközeivel már nem lehet harcolni. Ennek az új védelmi logikának következménye a társadalomnak jókra és rosszakra való felosztása. Ezen az alapon lehet különbséget tenni országok között is. Vannak tehát, akiknek bűnösségéhez nem kell külön bizonyítási eljárás, és van hatalom, amely jogosult ennek a szelekciónak az elvégzésére.¹⁴⁴

– A represszív bűnözési kontroll, vagy „zéró toleranciaként” is emlegetett kriminológiai irányzat, ahogy azt Finszter Géza találóan jellemzi, nem is elmélet, hanem a hatalom rögtönzéseinek sorozata, azonnali eredményeket produkáló taktika.

E felfogás szerint, a bűnözés elleni küzdelem háború, igazi élethalálharc, amely a klasszikus büntetőjogi elvek maradéktalan betartásával nem vívható meg. A bűnözőt jogfosztottá kell tenni, aki garanciát nem érdemel, megérdemli viszont a legszigorúbb büntetést, csak tudni kell célszerűen felhasználni azokat.

A jogalkotás feladata lehet a büntetőnormák szüntelen termelése, ennek keretében olyan törvényi tényállások megalkotása, amelyek már egy távoli veszély esetén is befejezett deliktumként értékelnek előkészületi cselekményeket. A rendészet ehhez igazodva a legcsekélyebb jogsértéseket is példás szigorral torolja meg, ennek érdekében fokozza a rendőri jelenlétet és az intézkedési gyakoriságot. A bűnüldözés számára a jogalkotás nem ad megoldhatatlan feladatokat, ezért tudatosan kerül azokat a tényállási elemeket, amelyek bizonyítása nehézséget

¹⁴³ A terrorizmus fajtáit, az ellene folytatható harc alternatíváinak elemzését adja Korinek László a 141-142 hivatkozásban jelölt tankönyvének 407-432. o.

¹⁴⁴ Kagan, Robert: *Puissance et faiblesse*. Commentaire, N. 99. Automne 2002, 517. p. idézi Finszter, 2003 (i. m.145) 76-77. o.

okozhat, törekszik a bizonyítási teher megfordítására, továbbá arra is, hogy meghatározott büntetőjogi intézkedések alkalmazására objektív felelősség alapján kerülhessen sor¹⁴⁵.

Korinek László Brattonra¹⁴⁶ utalva részletesen bemutatja és elemzi a nulla (zéró) tolerancia rendőrség fajtájához, modelljéhez és stílusához tartozó hatalomrögtönzésének legjellemzőbb vonásait.

Eszerint a nulla (zéró) tolerancia elve és rendőrségi gyakorlata a problémaorientált rendőrséghez hasonlóan, a közösségi rendőrség eszmekörében jött létre, de azzal nem azonos, bizonyos kérdésekben annak ellent is mond. Az irányzat kimunkálója William Bratton, volt New York-i (2010-ben Los Angeles-i) rendőrfőnök a közösségi rendőrségi gyökerekre való hivatkozás mellett gyakran hivatkozott J. Q. Wilson és George Kelling szerzőpáros 1982 márciusában megjelent „Betört ablakok” című, az *Athlantic Monthly*-ben¹⁴⁷ megjelent cikkükre. Wilson és Kelling a betört ablakok elméletén alapuló rendvédelme azonban nem azonos a nulla (zéró) toleranciával.¹⁴⁸ A szerzők a betört ablak analógiájával érzékeltették hogyan zajlik a fizikai és kulturális környezet leromlása, ha azt senki sem ápolja, gondozza. Ebből adódóan a bűnözés elleni küzdelem leghatékonyabb eszközének azt tartották, ha a súlyosabb bűncselekmények elkövetését megelőző állapotot felszámolják. Ez azt jelenti, hogy szabálysértés sem maradhat reakció nélkül, mert ezek a magatartások általában fejlődési láncolatot képeznek. Nem lehet tehát szankció nélkül hagyni a koldulást, a graffiti készítést, a jegy nélkül utazást, mert ezek a magatartást azt közvetítik a társadalom felé, hogy a terület kontrollálatlan, és a polgárok nem képesek megvédeni területüket, a rendőrség pedig tehetetlen.¹⁴⁹

A Bratton által bevezetett New Yorki modell – ahogy ezt ő is elismerte – nem azonos a nulla (zéró) toleranciával, – nem is használta ezt a kifejezést –, de annak számos elemét átvette. Így például a már említett szabálysértésekre történő gyors rendőrhatalósági reagálást, mert így lehet a társadalom tagjaihoz a törvénytisztelet és következetesség példáját eljuttatni, amely végső soron azt eredményezte, hogy a rendőrségi kontroll a szegények, a munkanélküliek, a hajléktalanok, a kisebbségek irányába fordult, amely már a „nyomor elleni hadviselésé” vált. A kriminológiai

¹⁴⁵ Finszter Géza: A rendészet elmélete, KJK- KERSZÖV Jogi és Üzleti Könyvkiadó, Budapest, 2003. 164-166. o.

¹⁴⁶ Bratton, William J. (1998): Crime is Down in New York City: Blame the Police. In: Dennis, Norman (ed.): Zero Tolerance: Policing a Free Society. IEA Health and Welfare Unit, London, pp. 29-43. idézi: Korinek, Kriminológia I. Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 336. és 570. o.

¹⁴⁷ Wilson, James Q. – Kelling, George L.: Broken Windows. *The Atlantic Monthly*, vol. 249., no. 3., pp. 29-38, idézi: Korinek, 2010. I. (i. m. 146) 336. o.

¹⁴⁸ Korinek, 2010 (i. m. 146) 570. o.

¹⁴⁹ Finszter Géza: Zéró tolerancia a kontinentális jog országaiban, A rendvédelmi munka társadalmi beágyazottsága, Tudományos konferencia, 2003, november 11-12. Rendőrtisztviselői Főiskola, az Ariadne Stúdió Bt., MNM Komplex Bt, a Szent György Biztonságvédelmi és Számítástechnikai Szakközépiskola és a Virtuóz Kiadó és Nyomdaipari Kft. Támogatásával megjelent kötet, 23-24. o. terjedelme: 23-33. o.

szakirodalomban ezért számos szerző állítja, hogy a nulla (zéró) tolerancia eszmerendszere tulajdonképpen egy olyan élethelyzetet büntet, amelyről az érintett maga nem tehet.¹⁵⁰

Ezzel kapcsolatban Finszter Géza arra mutatott rá, hogy a kezdeti sikerek után maguk a rendvédelmi szakemberek is gyorsan kiábrándultak a nulla (zéró) tolerancia taktikájából, mert munkájuk egyetlen mércéje a statisztikai számokban is mérhető intézkedési aktivitás lett. Ennek következtében számos rendőri vezetőt leváltottak. A nulla (zéró) tolerancia a rendészet számára egyet jelent a szakmai rang elvesztésével, mert a hozzáértés és kooperatív vezetés elvének helyébe a hektikus vezetői döntéseknek való kiszolgáltatottság, a létbizonytalanság és a törvénysértésekbe torkolló teljesítési kényszer lépett.¹⁵¹

Finszter Géza elemzéséből mintegy önkényesen emelem ki, hogy a nulla (zéró) tolerancia Európába nem importálható. Ez ütközne az Európa Tanács számos rendelkezésébe. Ezen kívül tudatosítani kell, hogy a bűnözés elleni küzdelem nem háború, mert nincs előre meghatározható ellenség, nincs frontvonal, nincs győzelemre kötelezés, és nem lehet elfogadni a „cél szentesíti az eszközt” elvét. A rendőrködés külön szakma, amely szakszerű, szolgálatszerű és jogszerű tevékenységet követel. Ezt a szakmai érvet támasztja alá többek között Wesley Skogan, a kriminológiai Világkongresszuson tartott előadása is, az intelligensen vezetett rendőrségi modellről. Skogan hangsúlyozza, hogy a rendőrség felelőssége megmarad a társadalom „jogépségének” fenntartásában. Ez azt jelenti, hogy a rendőrség az alkotmánynak, a jogszabályoknak, a bírói döntéseknek és saját belső szabályainak megfelelően viselkedik. Ez azért olyan fontos, mert a rendőröknek nagy hatalmat adunk, és mert a kutatások bebizonyították, hogy a jogszerűtlen rendőri eljárások aláássák a hatékonyságot. Németországban például deprofesszionálni kellett a rendőrséget, mielőtt elnyomó rendszer részévé vált. A professzionális rendőrség ugyanis túlságosan elhivatott volt az alkotmányosság védelmével kapcsolatban.¹⁵²

- A tisztán prevenciós érdekből folytatott titkos felderítés tükröződik az 1994. évi XXXIV. a Rendőrségről, szóló törvény 63. §-nak felfogásán. Az Rtv. 63. §-a egyetlen célt, nevezetesen a megelőzés célját jelöli meg a rendőrség által végzett rendészeti jellegű felderítésnek, és elmarad e tevékenység feltételrendszerének törvényi szintű kidolgozása, amely emiatt ütközik az Alkotmány több rendelkezésébe is (54. § (1) bek., és az 59. § (1) bek., valamint a 70/K. §). A titkos információgyűjtés és titkos adatgyűjtés feltételrendszerével a későbbiekben részletesen foglalkozok, ezért az ezzel kapcsolatos megállapításokat nem itt írom le.

¹⁵⁰ Korinek, 2010 (i. m. 146) 570-572. o.

¹⁵¹ Finszter, 2003 (i. m. 149) 24-26. o.

¹⁵² Finszter, 2003 (i. m. 149) 25. o.

A fent idézett elvi tételrendszerek alapján a feltétlen államvédelmi elven alapuló bűnüldözési rendszer jellemzői a következők:

A normatív feltételrendszerek hiánya következtében az állam életének folyamatos működése szempontjából különösen jelentőséggel bír az a körülmény, hogy a hatóságok – különösen azok vezetői maguk – döntenek el, hogy mit tekintenek büntetőjogi értelemben gyanúsnak, milyen bűncselekmény esetén és mely időpontban indítanak büntetőeljárást, azt mely időpontig folytatják; kivel szemben indítanak büntetőeljárást, az előkészítő eljárásban keletkezett iratokat átadják-e az igazságszolgáltatásnak, vagy nem. Ezt a felfogást létező, de ki nem mondott felfogásnak kell tekinteni.

A legalitás elvére épülő feltétlen államvédelmi elven alapuló bűnüldözési rendszer látszólag teljesíti a feltétlen felderítési/bűnüldözési kötelezettséget. A legalitás elve a nyomozó hatóságok számára a feltétlen felderítési/bűnüldözési kötelezettséget írja elő, ezért ez a bűnüldözési rendszer tűnhet a legmegfelelőbb megoldásnak, hiszen célja az elkövetett bűncselekmények megtorlása, amely látszólag összhangban van a klasszikus büntetőjogi iskola tanításaival is.

Ennek ellenére ez a rendszer már alapjaiban nem felel meg a felvilágosodás eszmerendszerét elfogadó, a jog uralmát valló országok politikai berendezkedésének sem. Nem létezik a hatalmi ágak megosztása, a törvényhozás gyakran a végrehajtás kezébe került, de hiányzik az eljárási feladatok megosztása is, hiszen a bűnüldöző hatóságok eldönthetik ki a bűnös, ki a rossz. A bírósági eljárás felesleges, mert nem szükséges a bizonyítási eljárás lefolytatása. Ezzel tulajdonképpen visszatérhetünk a korábbi eljárási modellekhez, amikor a nyomozás állapította meg a tényállást, mai értelemben vett közvádoló nem létezett, a bíróságnak pedig csak a büntetést kellett kiszabni.

Ennél a rendszernél fennáll többek között az a veszély is, hogy a gyanú csak ürügyként szolgál, amelyet lehet utólag, akár az eljárás megindítása után is igazolni, hiszen az állam előre meghatározott feltételek nélkül avatkozhat be polgárainak életébe.

5.2. A szervezetvezérelt bűnüldözési rendszer

A rendészeti bűnüldözés egyetlen célja a büntető igazságszolgáltatás előkészítése, az állam büntető igényének érvényesítése¹⁵³.

Ennek a célnak megfelelően kialakításra került a bűnüldözési apparátus, amelynek feladata a bűncselekmények felderítése, az elkövető kilétének megállapítása, a bizonyítási eszközök

¹⁵³ Finszter, 2003 (i. m. 145) 141. o.

felderítése, összegyűjtése és rögzítése, és a keletkezett okiratok – a vádemelés feltételeinek fennállása esetén – a bizonyítási eszközök átadása az igazságszolgáltatást megvalósító bíróságnak. A szervezet érdekeire és tevékenységére – a feladatok ellátásán kívül – együttesen hathat több tényező is a következők közül: a szervezet társadalmi rendeltetése, a szervezet felépítése, a szervezet struktúrája, a szervezet anyagi- technikai ellátottsága, az aktuális kriminálpolitika elvárásai.

A szervezetvezérelt bűnüldözési rendszer működése során ellentmondás keletkezhet a szervezet társadalmi rendeltetése és a működésére ható több tényező között, amelynek eredményeképpen az adott szervezet nem képes a rendeltetésének megfelelő feladatokat ellátni.

Ennek a negatív hatásnak lesz a következménye az úgynevezett hatósági szelektációs tevékenység. Különböző „elhárítási technikák, ügyeskedések” alakulnak ki, abból a célból, hogy bizonyos ügyekben ne dolgozzanak a nyomozó hatóságok, vagy bizonyos ügyekben eleve el se rendeljenek nyomozást. A szervezet igyekszik kitalálni, hogy milyen követelményeket támasztanak vele szemben, melyek az elvárások, és ennek megfelelően kezeli az ügyeket. A kriminálpolitikának rendkívül nagy jelentősége van ennél a modellnél.

A szervezetvezérelt bűnüldözési rendszer egyrésztől nem képes, másrésztől pedig nem akarja teljesíteni a legalitás feltétlen felderítési/bűnüldözési parancsát. Ennek az lesz az eredménye, hogy a törvényeket a végrehajtó hatalom szervei nem teljesítik, és emiatt az igazságszolgáltatás nem valósul meg. A bűnüldözési rendszer e fajtájánál az eljárás megindításának törvényben meghatározott normatív feltételei vannak, de a feltételek megléte esetén az eljárás megindítására gyakran törvényen kívüli okok miatt nem kerül sor.

5.3. A jogállami felfogáson alapuló bűnüldözési rendszer

„Az alkotmányos jogállam védelmezése nem csupán erkölcsi kérdés, hanem a józan ráció, a célszerűség parancsa. A jogállami eszközök Európában alkalmasak voltak arra, hogy az amerikai kontinenshez képest jobb közbiztonságot teremtsenek. A bűnözés a 60-as évektől megfigyelhető terjedését nem a büntetőhatalom gyengesége, hanem a társadalom értéktermelő képességének a szellemi javak területén tapasztalható visszaesése okozta. A jóléti programok mellett a szolidaritás és a tolerancia hozták azt az eredményt, amely szerint ez az emelkedés a 90-es évek közepére megállt.”¹⁵⁴

¹⁵⁴ Finszter, 2003 (i. m. 149) 26. o.

A jogállami felfogáson alapuló bűnüldözési rendszer alapelveként fogadja el a jogbiztonságot, az előre láthatóságot, a kiszámíthatóságot, és fontos követelménye, hogy a büntetőeljárás lefolytatása során okozott esetleges kár vagy jogsérelem a jog alapján orvosolható. A büntetőeljárás során beszerzett és felhasznált bizonyítékok törvényesek, hitelesek, és a védelem által ellenőrizhetőek.

A jogalkotó a jogállami felfogáson alapuló bűnüldözési rendszerben a büntető eljárási törvényben előre meghatározza az eljárás megindításának és a személy terheltként történő bevonásának feltételeit. A büntetőeljárás, vagy nyomozás megindításának minimum feltétele az igazolt adatokon alapuló gyanú megléte. Az eljárás megindítása a hatóság oldaláról különböző olyan jogokat keletkeztet, amelyek korlátozzák, vagy korlátozhatják az állampolgárok, vagy a résztvevők jogait, de ezzel egyidejűleg az állampolgárokat és a résztvevőket megillető garanciák is megjelennek, vagy ügyészi, vagy bírói kontroll formájában. Ebben a rendszerben nemcsak az eljárás megindításának feltételei, hanem a büntetőeljárás megindításának akadályai és az opportunitásnak tett bármilyen engedmény egyaránt büntető törvények által meghatározott, hogy alkalmazása és végrehajtása bárki által ellenőrizhető legyen.

A jogállami felfogáson alapuló bűnüldözési rendszerben „A nyomozásnak nincs önálló célja, egyetlen alkotmányos rendeltetése csak az igazságszolgáltatás előkészítése lehet.”¹⁵⁵

A három bűnüldözési rendszer közül a jogállami felfogáson alapuló rendszer a hosszú és rövid távú megoldás. Természetesen ennél a rendszernél is létezik szervezeti érdek. Egyfajta szervezetérdekeltséggel minden bűnüldözési apparátus működésénél számolni kell, hiszen minden szervezetnek lehetnek társadalmi rendeltetésén kívüli pillanatnyi érdekei. Minden szervezetnek változhat az anyagi-technikai ellátottsága, vagy akár szakmai felkészültsége is, tehát a szervezeti érdekeket nem lehet kiküszöbölni. Mindezek ellenére ez utóbbi rendszer felel meg az alkotmányos büntetőeljárás követelményeinek.

¹⁵⁵ Finszter, 2003 (i. m. 145) 113. o.

V. FEJEZET

A legalitás, az officialitás, az opportunitás és a diverzió

1. A legalitás – officialitás meghatározása

Balogh Jenő az I. Bp.-hez készített indokolásban a legalitás mellett a következő érveket sorakoztatja fel: „Hogy az anyagi jog alkalmazását nem szabad egyéni tekintetből, vagy a célszerűség alkalmi okaitól függővé tenni, oly elemi igazság, melynek bizonyítása felesleges.”¹⁵⁶ A legalitás csak az officialitás által érvényesíthető, amely elv mellett szintén Balogh Jenő érvel meggyőzően: „a törvény feltétlen végrehajtást követel, rendeleteinek megvalósítása nem függhet senkinek a szubjektív véleményétől. Ha a törvényhozó oly szempontok figyelembevételét óhajtja, melyek nem jogiak, ennek kijelentése, az esetek meghatározásával együtt, a törvényre tartozik és nem bízható az állam vagy egyes közegek belátására. A jogrendnek legerősebb támadása és a jogegyenlőségnek tartalma éppen az, hogy a bűncselekmény megítélésének szempontja mindig s mindenkire nézve változhatatlan. Ezért a büntetőtörvény alkalmazásának egyéni okokból történő mellőzhetőségét kizárja a jogállam eszméje.”¹⁵⁷

Az I. Bp. korszakának szakirodalma a legalitás, officialitás és opportunitás kérdéskörét abból az aspektusból vizsgálta, hogy az ügyész milyen esetekben köteles vádat emelni, tekintve, hogy a Bp. csak a vádemelés feltételeit határozta meg. Ennek az a magyarázata, hogy büntetőeljárás egyet jelentett a büntetőperrel, így az előkészítő szakasszal (felderítési/bűnüldözési kötelezettséggel) a szakemberek nem foglalkoztak.

Király Tibor szerint a legalitás, a büntetőeljárásban megfogalmazott büntetőjogi következmény. Az így elfogadott legalitás jelentésének az elemzése legalább két elemét képes feltárni. Az egyik elem arra vonatkozik, hogy bűncselekmények, vagyis minden bűncselekmény miatt alkalmazni kell a büntetőtörvényt, a másik pedig az, hogy csak bűncselekmény miatt.”¹⁵⁸

A legalitás sommásan megfogalmazva a következő parancsot írja elő:

- a nyomozó hatóságok kivétel nélkül derítsenek fel minden bűncselekményt és elkövetőt (felderítési/bűnüldözési kötelezettség),

¹⁵⁶ Az igazságügyi miniszter által az 1892-1897. évi országgyűlés negyedik ülészakájában a Képviselőház elé terjesztett Bünvádi Perrendtartás törvényjavaslatához, Indokolás, Budapest, 1895., 155. oldal

¹⁵⁷ 1895 (i. m. 156)155. oldal

¹⁵⁸ Király Tibor: A legalitás a büntetőeljárásban, Jogtudományi Közlöny, 1986. 5. sz. 205. o. 201-206. o.

- az ügyész minden esetben emeljen vádat, ha a bírósági eljárás megindításának ténybeli és jogi feltételei fennállnak,
- a bíróság a bűncselekményre büntetést alkalmazzon.

A szakirodalom a legalitást együtt tárgyalja az officialitással, gyakran azonos fogalomként kezelve azokat.

Bárd Károly megfogalmazása szerint a legalitás a büntetőigény érvényesítésének kötelezettségét, az officialitás pedig az állam által erre feljogosított szerveinek a jogosultságát fogalmazza meg. Jogosultságot arra, hogy a büntetőigényt mások akarata ellenére is, beleegyezése nélkül érvényesítse a hatóság. A hivatalbóliség tehát, a bűnüldöző szervezetek ruházta fel hatalommal. A hivatalbóliség sem érvényesül töretlenül, különböző szempontokat figyelembe véve a jogalkotó korlátozza a bűnüldöző apparátus monopóliumát.¹⁵⁹

Bárd Károly tehát a legalitást élesen elhatárolja az officialitástól, kitűnő monográfiájában bebizonyítja, hogy azok nem azonos fogalmak, és tudományos érvelése nagy hatást gyakorolt a későbbi szerzők fogalom meghatározásaira is.

Tóth Mihály a hivatalból való eljárás alapelveinek két oldalát különíti el, egyrészt a legalitást, mint köteletséget arra vonatkozóan, hogy bűncselekmény gyanúja esetén érvényesíteni kell az állam büntető igényét, másrészt az officialitást, mint jogot. Bűncselekmény gyanúja esetén az állam felhatalmazást ad a nyomozó hatóságnak, az ügyésznek és a bíróságnak az állam büntetőjogi igényének érvényesítésére.¹⁶⁰

Tremmel Flórián leszögezi, hogy az eljárási szakirodalom túlnyomórészt és szinte hagyományosan az anyagi joggal kapcsolatos legalitás elvének büntetőeljárásbeli megfelelőjét látja a hivatalbóliségben. Az anyagi jogi rendelkezések kogens jellegűek. A büntető törvények ugyanis feltétlen érvényesülést, végrehajtást kívánnak. Éppen ezért az állam, mint a legerősebb közhatalom a törvényhozás útján meghatározza nemcsak az összes bűncselekményt és büntetést (nullum crimen sine lege, nulla poene sine lege), hanem az egységes és következetes végrehajtás érdekében kifejezetten az állami szervek feladatává, köteletségévé nyilvánítja a büntetőjogi felelősségre vonás lefolytatását. Minthogy az anyagi büntetőjog az alaki büntetőjog alkalmazása nélkül nem hatályosulhat, annak alapelvi kimondásával, hogy minden bűncselekmény miatt minden bűnelkövetővel szemben – mások kérelmére, álláspontjára való tekintet nélkül – le kell folytatni az eljárást, tulajdonképpen ki van mondva a „nullum crimen

¹⁵⁹ Bárd Károly, 1987 (i. m. 43) 66-77. o.

¹⁶⁰ Bánáti – Belovics – Csák – Sinku – Tóth – Varga: Büntető eljárásjog, HVG Orac. Lap- és Könyvkiadó Kft. 2003. 40. o.

sine poena” elve, azaz elkövetett bűncselekmény nem maradhat törvényesen kiszabott büntetés nélkül.

Az officialitás alapelve a büntetőjog közjogi jellegének, közérdekűségének felismerésével és elismerésével fejlődött ki, mert minden bűncselekmény elkövetése megzavarja a társadalom rendjét, veszélyt jelent a társadalomra. A büntetőeljárás megindítása és lefolytatása nem alapulhat magánszemélyek aktív vagy passzív magatartásán, objektív, szubjektív megítélésén stb.¹⁶¹

Herke Csongor: „Azt is mondhatnánk, hogy a legalitás/hivatalbóltság elvének története valójában lazulásának története.” Ezek a lazulások a teljesség igénye nélkül: a magánindítvány, a kívánat a magánvád, az együttműködő gyanúsítottal kötött megállapodás a feljelentés elutasításakor és a nyomozás megszüntetésekor, a feljelentés elutasítása és a nyomozás megszüntetése a fedett nyomozóval, a nyomozás részbeni mellőzése, kábítószeres ügyben való megszüntetés, tartási ügyben való megszüntetés, a vádemelés részbeni mellőzése, a vádemelés elhalasztása, a bizonyítás mellőzése stb.¹⁶² Herke Csongor felsorolása mutatja, hogy a jogalkotó különböző jogpolitikai indokokat és nemzetközi ajánlásokat is figyelembe véve az opportunitásnak egyre nagyobb engedményeket tett.

Farkas Ákos és Róth Erika által írt tankönyvben a szerzők szerint a legalitás elve az a kötelezettség, hogy a nyomozó hatóságok minden bűncselekmény esetén nyomozást rendeljenek el, az ügyész minden bűncselekmény esetén emeljen vádat a bíróság pedig minden bűncselekmény esetén szabjon ki büntetést¹⁶³.

Erdei Árpád a legalitás – officialitás együttes meglétét látja a hivatalból való eljárás alapelveiben, amely alapelv az ügyész számára fogalmaz meg kötelezettséget, és nem terjed ki a bíróságra. Az officialitás elve azt jelenti, hogy a bűnügyi hatóságok eljárásához nincs szükség más személyek, szervezetek, hatóságok hozzájárulására.¹⁶⁴

A fent idézett szerzők érvelései és magyarázatai alapján többséginek mondható az a felfogás, hogy a legalitás a büntető anyagi jogi törvények feltétlen érvényesülését követelik meg, az officialitás, pedig a bűnüldöző hatóságok és ügyész eljárási kötelezettségét jelentik.

Erdei Árpád az ügyészre terjeszti ki egységes parancsként a legalitás-officialitást, amely a hatályos Be-ben végül nem valósult meg maradéktalanul, mert az ügyész nem vált a nyomozás tényleges urává, megmaradt a nyomozó hatóságok önállósága, és az ügyész a vádemelés feltételeinek megállapítása végett a valóságban nem folytat nyomozást és nyomoztat. Ha

¹⁶¹ Herke – Fenyvesi – Tremmel, 2004 (i. m. 124) 71-72. o.

¹⁶² Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs, 2008. 16. o.

¹⁶³ Farkas Ákos – Róth Erika, 2004 (i. m. 2) 60-61. o.

¹⁶⁴ Erdei Árpád: A célszerűség rejtélye, avagy opportunitás a büntetőeljárásban. Györgyi Kálmán-jubileum. 2004. 171. o. 163-179. o.

megvalósul az ügyész tényleges felelőssége a nyomozásért, akkor a legalitás-officialitás az ügyész számára ír elő aktív cselekvési kötelezettséget. A bíróságra vonatkozóan annyiban érvényesül az alapelv, hogy törvényes vád esetén a bírósági eljárást meg kell indítani, a bíróságnak a törvényes vádat ki kell mérítenie. A bíróság csak abban az esetben járhat el, ha a törvényes vád szigorú kritériumai kétségkívül fennállnak. A bíróság saját kezdeményezésére soha nem indíthat eljárást. Ennyiben az alapelv sajátosan érvényesül a bírósági főszakaszban, és ezzel kapcsolatosan igazat kell adni Erdei Árpádnak.

1.1. A legalitás – officialitás meghatározása az Orosz Föderáció Büntető Eljárási Kódexében

Az Orosz Föderáció Büntető Eljárási Kódexe a legalitás-officialitás végrehajtójának az ügyészt, a vizsgálót és a nyomozót jelöli ki, tekintve, hogy a bűncselekmény ismérveinek elismerése esetén kötelesek az eljárást megindítani. A bűncselekmény ismérveinek elismerése esetén a magánvádas és a vegyesen magán-közvádas ügyeket kivéve az ügyész, az ügyész jóváhagyásával a nyomozó és a vizsgáló kötelesek az eljárást megindítani.¹⁶⁵

Az oroszországi büntető eljárásjogi jogalkotás álláspontom szerint az ügyészt tekinti a legalitás-officialitás jogosultjának és egyben kötelezettjének, mivel a büntető ügy nyomozó hatóságok¹⁶⁶, általi megindításához szükséges feltétel az ügyész egyetértése, valamint a bűnvádi felelősségrevonás megvalósítása is az ügyész feladata.

Az oroszországi Büntető Eljárási Kódex 5. §-a hatvan fogalmat határoz meg – mintegy értelmező rendelkezésként –, amelyet a Kódex használ. Eszerint a bűnvádi felelősségrevonás a vádló fél részéről kifejtett olyan eljárási tevékenység, amelynek az a célja, hogy a gyanúsítottra, vádlottra rábizonyítsa a bűncselekmény elkövetésében való részvételt.¹⁶⁷

¹⁶⁵ A Kódex 5. § 41. pontjának meghatározása szerint a vizsgáló olyan hivatalos személy, aki az előzetes vizsgálat lefolytatására kapott jogkört, és ezen kívül a kódex más jogkörrel is felruházta. Nyomozó: a nyomozó szerv hivatalnok (hivatalos személy), aki a nyomozó szerv vezetőjének felhatalmazása alapján jogosult az előzetes eljárás lefolytatására, feltéve, ha az nyomozás formájában folytatódik, valamint a Kódex által meghatározott egyéb jogkörrel rendelkezik. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации, Элит издательство Москва 2004

¹⁶⁶ A nyomozó szervek az Orosz Föderáció Belügyminisztériumának szervei, ideértve a rendőrséget – amelyen belül a bűnügyi rendőrség és a közbiztonsági rendőrség is nyomozhat – a Szövetségi Biztonsági Szolgálatot, az adórendőrséget, a pénzügyőri szolgálatot, az Igazságügyi Minisztérium büntető-javító rendszer alosztályait, a bírósági végrehajtót, a katonai csapatok, magasabb egységek, katonai hivatalok és helyőrségek vezetőit, az Állami Tűzvédelmi Szolgálat nyomozó szerveit, és a közlekedési nyomozó szerveket, amelyek a BM-hez tartoznak. Ezen kívül a Kódex 146. §-a felsorolja azokat a személyeket, akik a nyomozás elrendelésére és a sürgős eljárási cselekmények elvégzésére jogosultak. Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации, 2003, (i. m. 113) 91-92. c.

¹⁶⁷ Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации, Элит издательство Москва 2004. 5. § 55.

A bűncselekmény jellegétől és tárgyi súlyától függően a bűnvádi felelősségrevonás – ideértve a vádat a bíróságon – köz-, vegyesen magán-köz-, és magánvád formájában valósul meg, és a közvádat megvalósító ügyész jogkörének gyakorlása – a Kódexben felsorolt kivételektől eltekintve – nem függ a sértett akaratnyilatkozatától.

A bírói hatalom szerveinek megnevezése – ellentétben a korábban hatályban lévő kódexszel – hiányzik a bűnvádi felelősségre vonás címzettjeinek felsorolásából, ami jelenti azt, hogy a legalitás-officialitás jogkörének tényleges gyakorlója az ügyész, mivel az ő hozzájárulása nélkül a büntető ügy nem indítható meg. Ezt a felfogást erősíti meg az Alkotmánybíróság már korábban hivatkozott határozata¹⁶⁸, amely egyértelműen kinyilvánítja, hogy a vád bizonyítása során a kétségek kiküszöbölhetetlenségének egyik esetén, amikor is a kétségek feloldására léteznek bizonyítékok, de a nyomozó szervek, az ügyész, a sértett nem tesznek meg mindent beszerzésük iránt, akkor a bíróság saját kezdeményezése alapján a vád bizonyításának fogyatékoságait nem pótolhatja.¹⁶⁹

1.2. A legalitás – officialitás meghatározása a Német Szövetségi Köztársaság Büntető Eljárási Kódexében

A Német Szövetségi Köztársaság Alkotmánybíróságának kinyilatkoztatása szerint a legalitás a jogállamiság egyik elve –, amely ezáltal az Alkotmány általános jogelve is – így alkalmas az önkényeskedés tilalmának megvalósítására.¹⁷⁰ A legalitás/hivatalbóltság ugyanis bűnüldözési kényszert ír elő valamennyi terhelttel szemben és ezen kívül a feltételek megléte esetén kötelező vádemelési kényszert az ügyész számára. Az ügyészségnek és a nyomozó hatóságnak bűncselekmény gyanújának fennállása esetén ugyanis kötelessége a nyomozást elrendelnie.¹⁷¹

A német büntető eljárásjogi szakirodalom a büntetőeljárás alapelveit négy csoportra osztja¹⁷², és ennek megfelelően az eljárás megindításának alapelvei közé tartozik a legalitás és az officialitás.

¹⁶⁸ Az Orosz Föderáció Alkotmánybíróságának 1999. évi április 20-án kelt 7. számú határozata

¹⁶⁹ Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации, 2003, (i. m. 113) 39-41. c.

¹⁷⁰ L. NSTZ (neue Zeitschrift für Strafrecht) 1982/430. oldal, idézi: Herke Csongor: Pécs, 2008. 12. oldal

¹⁷¹ Kleinknecht, Theodor – Meyer, Karlheinz: Strafprozessordnung. 44. Auflage, Beck, 1999. a 152. §-hoz fűzött kommentár, 2. pont. Idézi: Herke Csongor, 2008(i. m. 162) 12-13. o.

¹⁷² A német jogirodalom az alapelveket a következőképpen csoportosítja: az eljárás megindításának alapelvei (officialitás, legalitás, akkuzatórius elv, törvényes bíró elve) az eljárás végrehajtásának alapelvei (nyomozás elve, vizsgálat elve, bírói úthoz való jog, gyorsaság elve azzal, hogy ez utóbbi két alapelvnek az egész eljárásra vonatkozóan kell érvényesülnie) bizonyítás elvei (közvetlenség, szabad értékelés, a kétségeket nem lehet a terhelte terhére értékelni) az eljárás formái (szóbeliség, közvetlenség) Wolfgang Heinz, (i. m. 137) <http://www.uni-konstanz.de/rtf/kis/strafverfahren.html>; Konstanz 2004

Az StPO. 152. § (2) bekezdése szerint: az ügyész, ha törvény másként nem rendelkezik köteles minden olyan bűncselekményt felderíteni, vagy felderíttetni, amely üldözhető, és amelyet üldözni kell. A cselekmény „üldözhető”, amennyiben elegendő adat, információ áll rendelkezésre. Abban az esetben, ha az ügyész bűncselekményre utaló adattal rendelkezik, akkor jogosult felvilágosítást kérni, nyomozni, vagy nyomoztatni a rendőrséggel. A rendőrség pedig köteles az ügyész megkeresését teljesíteni. Az ügyészségnek nincs olyan szerve, amely nyomozást folytatna, az ügyész a rendőrséggel nyomoztat, a rendőr csupán segítője az ügyésznek, és szervezetenként nincs alárendelve a rendőrség az ügyésznek.¹⁷³

A legalitás tehát a német büntetőeljárásban az ügyészséghez kapcsolódik, amely azt jelenti, hogy az ügyész köteles minden bűncselekményt üldözni, ha a törvényben előírt feltételek fennállnak, vagyis a bűnüldözési kötelezettségnek feltétlennek kell lenni. A német felfogás szerint a legalitás elsősorban kötelező nyomozás elrendelési kötelezettséget fogalmaz meg a nyomozó hatóságok és az ügyész számára, ami biztosítja a polgárok számára a kiszámíthatóságot, a törvény előtti egyenlőséget, jogbiztonságot, mivel a hatóságoknak egyformán kell reagálniuk bűncselekmény gyanújának észlelése esetén.

A fenti idézetek alapján levonható az a következtetés, hogy az oroszországi, a német és a magyar büntetőeljárás kódexek a törvényi előfeltételek fennállása esetén kötelező bűnüldözési nyomozás elrendelési kötelezettséget írnak elő a végrehajtó hatalom bűnüldöző szervei számára. A legalitás-officialitás ugyanis az ügyész számára ír elő aktív cselekvési kötelezettséget. Ezzel a paranccsal a jogalkotó a legalitás elvére épülő igazságszolgáltatási rendszerben a hatósági önkényt, az ötletszerűséget kívánja elkerülni és kiszámíthatóvá, egységessé kívánja tenni polgárai számára a büntető törvények alkalmazását, amely tényleges érvényesülése esetén megfelel a jogállami büntetőeljárás követelményrendszerének.

2. A felderítési/bűnüldözési kötelezettség

Kutatás tárgyát tekintve a legalitás-officialitás elemei közül a felderítési/bűnüldözési kötelezettséggel kell részletesebben foglalkozni. Ez a parancs látszólag egyszerű, mivel bűncselekmény gyanúja esetén a nyomozó hatóságok kötelesek az eljárást megindítani, és ez egyben jelenti a nyomozás-teljesítésének kötelezettségét is.

¹⁷³ Wolfgang Heinz, (i. m. 137) <http://www.uni-konstanz.de/rtf/kis/strafverfahren.html>; Konstanz 2004

Lényegét tekintve az alapelv a nyomozó hatóságok számára feltétlen felderítési/ bűnüldözési parancsot ír elő abból a célból, hogy bűncselekmény felderítetlenül, megtorlatlanul ne maradjon. A nyomozó hatóságoknak minden bűncselekményt fel kell deríteni, minden elkövetőt le kell leplezni, tehát az ügyészi vádemeléshez szükséges adatokat be kell szerezni. A nyomozó hatóságnak ez a tevékenysége nem függhet senkinek sem az akaratától, kívánságától, és bárki hatalmi törekvésétől.

A korábbi eljárási szakirodalom képviselői – ahogy azt már említettem – nem mutattak érdeklődést a nyomozás, ezen belül a felderítési/bűnüldözési kötelezettség iránt, mert a nyomozásnak közigazgatási jelleget tulajdonítottak. Amikor pedig a nyomozás jelentősége kétségkívülivé vált, a kriminalisztikai és titkos nyomozási módszerek ismeretének sajátos jellege akadályozta a tudományos kutatást.

Ezzel kapcsolatosan Bárd Károly a következőkre hívja fel a figyelmet: Az eljárásjogot a gyanú, csak, mint „végtermék” érdekli, kialakulásának folyamata nem, és ezért nem is vonja szabályozási körébe. Így nem kutatja azt sem, hogy milyen előzmények után, milyen körülmények között jutott a gyanút megalapozó információhoz. A büntető eljárásjog szabályai nem terjednek ki a kutató jellegű „proaktív” tevékenységre, amelynek célja, hogy a hatóságok egyelőre ismeretlen jogsértésekre bukkanjanak. Ezért nem is marasztalható el az eljárásjog tudománya amiatt, hogy mellőzte a homályos mező és a hatóságok működésmódja közötti feltételezhető kapcsolat elemzését.¹⁷⁴

Az eljárási szakirodalom képviselőitől valóban nem várható el, hogy a rendészeti felderítés, titkos információgyűjtés, bűnügyi hírszerzés, titkos adatgyűjtés, kriminalisztikai adatgyűjtés tudományos alapjaival, tárgyával, módszereivel, eszközeivel, valamint a rendőrség egyéb más feladatkörébe tartozó kérdéseit vizsgálja. Ezek a témakörök ma már az új tudományág, a rendészet elméletének témakörébe tartoznak, és a tudományos kutatások nagy részét ott kell elvégezni.

Finszter Géza arra mutat rá, hogy a büntetőeljárásen kívüli bűnüldözés, a felderítés során az egyedüli megismerési forrás a hatóság saját észlelése, mivel ebben a szakaszban a feljelentésnek nincs joghatása, ha pedig mégis fűződik hozzájuk joghatás, akkor már nem felderítésről, hanem nyomozásról beszélünk. A felderítés során a megszerzett ismeretek a nem tudástól a teljes bizonyosságig terjedhetnek, anélkül, hogy ezek a szintek jogi értékelést kapnának. Lehetséges tehát adatgyűjtésbe kezdeni mindenféle gyanúok nélkül, de mód van attól eltekin-

¹⁷⁴ Bárd, 1987 (i. m. 43) 73-74. o.

teni még alapos gyanú esetében is, végül, pedig a felderítés abban az esetben is megszüntethető, amikor az teljes bizonyossággal igazolta a bűncselekmény elkövetését.

A büntetőeljárásen kívüli hatósági észlelés a legalitás elvének egyik leghatékonyabb eszköze, mert akár totális rendőri aktivitást is képes biztosítani, ugyanakkor a legsúlyosabb gátat is jelentheti, mert a feltárt bűncselekményt elzárhatja az igazságszolgáltatás elől, ezáltal a korlátlan és ellenőrizetlen opportunitásnak ad teret. Ez utóbbi veszélyt fokozza az a tény is, hogy a feltárt dokumentumok valóságának mérlegelése és azok jogi minősítésének hatásköre is kizárólag a felderítő szervezetet illeti. Ezt a hatáskört pedig semmiféle jogorvoslati lehetőség, vagy külső kontroll nem korlátozza.

Megváltozik a helyzet a büntetőeljárás előkészítő szakaszában, mert a nyomozásban a megismerésnek már három forrása lehetséges. A hatósági észlelés, a feljelentés és a bejelentés¹⁷⁵, ezeknek kötelező jogi következményeik vannak, bár a feljelentés és bejelentés esetén a legalitás csak korlátozott eszközökkel élhet, hiszen nem lehet bevezetni az általános feljelentési kötelezettséget. A megismerés e három forrása alapján végzett értékelésnek már léteznek külső kontroll formái a jogorvoslat és az ügyészi felügyelet.¹⁷⁶

Az eljárási szakirodalom rendkívül nehéz helyzetben van, ha fel akarja tárni, meg akarja ismerni a büntetőeljárásen kívüli felderítés, adatgyűjtés törvényszerűségeit, módszereit és eredményeinek felhasználhatóságát. A kutató teljesen ismeretlen térben próbálja munkáját végezni.

Finszter Géza írja, hogy a felderítés és nyomozás rendszertani helye nagyon is problematikus¹⁷⁷, ezzel egyidejűleg Bárd Károly arra az összefüggésre hívja fel a figyelmet, hogy minél szigorúbb feltételhez köti a jog a büntetőeljárás megindítását, minél későbbre teszi a büntetőeljárás működése kezdő időpontját, hogy ilyen módon csökkentse az állampolgárok indokolatlan zaklatásának lehetőségét, annál inkább bővül a hatósági tevékenységen belül e szabályozatlan, a megismerés és ellenőrzés alól elvont terület.¹⁷⁸

Milyen megoldási lehetőségek kínálóznak a büntetőeljárásen kívüli felderítés és nyomozáson belüli felderítés problémáinak összehangolt megoldására?

A megoldás csak összetett tevékenység lehet, az nem várható el kizárólag a büntető eljárásjog tudományától, azt a rendészet tudományával közösen kell elvégezni. Különbséget kell tenni a rendészeti felderítés és bűnügyi felderítés között. A rendészeti felderítés célja a bűnüldöző és nyomozó hatóságok saját ismereteinek gyarapítása lehet, amelyet a rendőrségi törvény szabályoz, és belső, szakmai kontrolljai lehetnek. A rendészeti felderítés során a titkos

¹⁷⁵ A monográfia megjelenése idején a II. Be. volt hatályos, ami még ismerte a bejelentést

¹⁷⁶ Finszter, 2003 (i. m.145) 160-161. o.

¹⁷⁷ Finszter, 2003 (i. m. 145)143. o.

¹⁷⁸ Bárd, 1987 (i. m. 43) 75-76. o.

információgyűjtés ügyészi, illetve bírói engedélyhez kötött eszközei, módszerei nem vehetőek igénybe, mert alkalmazásához minimum feltételként a bűncselekmény gyanúját kell megjelölni. Bűncselekmény gyanúja esetén ez a tevékenység már a bűnügyi felderítés hatáskörébe tartozik.¹⁷⁹

Álláspontom szerint a fentiek alapján fontos követelmény a rendészeti felderítés feltételrendszerét, tevékenységének határát kijelölni, és kidolgozni a követendő eljárást arra az esetre, ha a rendészeti felderítés során bűncselekményre utaló adatokat észlelnek. Pontosítani szükséges, hogy ebben az esetben az ügy mikor kerül átadásra a bűnügyi felderítő szerveknek, és itt ebben a szakaszban már minimum az ügyészi külső kontroll feltételeit meg kell teremteni. Ezek a témakörök jellegüknél fogva külön-külön tudományos kutatás tárgyát adják, ezért dolgozatomban erre a figyelmet kívánom felhívni.

Szükségesnek látszik bizonyos fogalmak tisztázása, többek között az, hogy milyen módon lehet tisztázni a büntetőeljárás fogalmát? Milyen tevékenység tartozik és tartozhat a büntetőeljárás fogalomkörébe? Közismert, hogy az I. Bp. alkalmazásának korszakában a büntetőper egyet jelentett a büntetőeljárással, majd a II. Bp. hatályba lépése után már a nyomozás is a büntetőeljárás fogalomkörébe tartozott, és tartozik ma is. Az új, jelenleg hatályos Be. életbeléptetésével pedig már a titkos adatszerzést is a büntetőeljárás szerves részének kell tekinteni. A fogalmak elhatárolása jelentősen megkönnyíti a tudományos kutatás, és természetesen a jogalkotás munkáját is, mert ezáltal pontosítható az egyes tevékenységi körök rendészeti, bűnügyi felderítés illetve büntetőeljárás körébe történő sorolása. Ezek közül azokat, amelyek a büntetőeljárás szerves részét képezik, a büntetőeljárás törvényben kell szabályozni. A rendőrségi törvényben kell elhelyezni a rendészeti felderítés feltételrendszerére, végrehajtására, ellenőrzésére vonatkozó normákat, ideértve az ügy átadását a bűnügyi felderítő szervek részére.

Abban az esetben, ha pontosan tisztázásra kerülnek, hogy egyes eljárási szakaszok hogyan kapcsolódnak össze, milyen feladatuk, céljuk van, akkor vizsgálni lehet azt, hogy a legalitás milyen feladatokat ír elő. Ezek mind olyan megoldásra váró kérdések, amelyek komoly elemző tevékenységet igényelnek, és a választ a bűnügyi és rendészeti tudományoknak közösen kell megadni.

A felderítési/bűnüldözési kötelezettséggel kapcsolatosan a nyomozó hatóságok feladatkörét azért is bonyolult meghatározni, mert hatósági észlelés esetén a gyanút jelentős mérlegelési jogkör eredményeképpen ismerik el, több szolgálati ág működését is érintheti, amelyekre

¹⁷⁹ Finszter, 2003 (i. m. 145) 42. o.

ebből adódóan több jogi norma is vonatkozhat¹⁸⁰. Az ügyész vádemelési kötelezettségét egyszerűbb meghatározni, mert az ügyész a nyomozás anyaga alapján dönt, és ezek az ügyek a nyomozó hatóságok feltételezése szerint alkalmasak a bírósági eljárás megindítására. Az ügyész természetesen nem köteles egyetérteni a nyomozó hatóság véleményével, továbbá a vádemelés feltételei esetén élhet az oportunitás eszközeivel, de ez a folyamat már az eljárási törvényben egyértelműen szabályozott.

2.1. A legalitás (felderítési/bűnüldözési kötelezettség) érvényesülésének akadályai

A legalitás sohasem érvényesült tiszta formában, már születésekor olyan szabályozási alapelv volt, amely eleve ismerte a kivételeket, ezért dolgozatomban meg kell vizsgálni azokat a körülményeket, amelyek miatt nem valósul meg a legalitás parancsa. A legalitás, ezen belül a felderítési/bűnüldözési kötelezettség érvényesülésének akadályait álláspontom szerint a következőképpen lehet csoportosítani:

- a legalitás természetéből származó akadályok,
- az oportunitás,
- a büntető jogszabályokból eredő akadályok,
- a nyomozó hatóságok diszkrecionális jogköréből adódó akadályok,
- a büntető jogszabályok meglétén kívül eső okokból származó akadályok.

2.1.1. A legalitás természetéből származó akadály:

A legalitáson belül a nyomozó hatóságok felderítési/bűnüldözési kötelezettsége eleve teljesíthetetlen parancsot ír elő a bűnüldöző szervek részére, hiszen nem lehet minden bűncselekményt és elkövetőt felderíteni.

Az európai eljárási rendszereket tanulmányozó amerikai jogászok arra a következtetésre jutottak, hogy:

„a kötelező eljárás elve a lehetetlent követeli meg, a törvények érvényesítését, miközben növekszik a bűnözés és az erőszakos küzdelem a javak megszerzéséért. Elkerülhetetlen szükség

¹⁸⁰ A többször módosított 1994. évi XXXIV. tv. a Rendőrségi törvény, a többször módosított 1995. évi CXXV. tv. a Nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény, és a 2004. évi XIX. tv. a Vám-és Pénzügyőrségről szóló törvény

van változtatásokra az alapelvek érvényben hagyásával, és ahol ezt a formális törvény vagy ideológia nem teszi lehetővé, informális eljárásokat kell rá kidolgozni.”¹⁸¹

Ma már közhelynek számító megállapítás, hogy a bűnüldöző és igazságszolgáltató szervek csak az ügyek egy meghatározott hányadát képesek feldolgozni, minden bűncselekményt nem lehet megtorolni, és nem jelent megoldást a szervezeti változtatás, vagy létszámemelés sem. Ilyen teljes körű felderítésre talán nincs is szükség, ezért itt arra szerettem volna utalni, hogy ez a nyomozó hatósági kötelezettség már születésének pillanatában teljesíthetetlen volt.

2.1.2. Az opportunitás

Az opportunitás, mint a legalitás követelményének ellentéte azon az elképzelésen nyugszik, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás törvényben meghatározott esetekben mellőzhető, elkerülhető, és ez gyakran hasznosabb, mint az eljárás következetes lefolytatása.

A legalitást és opportunitást találóan határolja el egymástól Bárd Károly: A két rendszer között csupán a jogkörmegosztásban van különbség. Az opportunitás elve az ügyészt, a legalitás elve pedig a bíróságot ruházza fel arra, hogy a büntetés hasznosságát, célszerűségét mérlegelje, és döntésében figyelembe vegye.¹⁸²

Bócz Endre a büntető igazságszolgáltatási rendszereket két csoportra osztja. Ennek megfelelően a legalitás elvén nyugvó rendszerekben a vádhatóság köteles szorgalmazni azt, hogy az összes elkövetett bűncselekmény összes elkövetőjét felelősségre vonják. Az opportunitásra épülő rendszerekben viszont a hatóságoknak széleskörű diszkrecionális jogköre van és gyakorlati megfontolások alapján döntheti el, hogy mely bűncselekmények miatt folytassa le a büntetőeljárást.¹⁸³

Finszter Géza az opportunitás legszélesebb értelemben vett és szűkebb értelemben vett kategóriáit különbözteti meg. A legszélesebb értelemben vett opportunitás magába foglalja azt az ismeretelméleti adottságot, amely szerint a büntető igény érvényesítésének legfőbb akadály a múlt feltárásának és bizonyíthatóságának korlátozottsága. Szűkebb értelemben az opportunitás azoknak az anyagi és eljárásjogi intézményeknek, valamint büntetőpolitikai elveknek a foglalta, amelyek lehetővé teszik a büntető igazságszolgáltatási útról történő elterelést, a büntetőjogi

¹⁸¹ Abraham S. Goldstein and Martin Marcus: The Myth of Judicial Supervision in Three „Inquisitorial” Systems: France? Italy and Germany. The Yale Law Journal. Vol. 87: 240, 1977. p. 280. idézi Kertész Imre: A legalitás eróziója, az opportunitás inváziója, Magyar Jog, 1998. április, 152. o. 151-158. o.

¹⁸² Bárd Károly: Legalitás és bűnüldözés. Jogtudományi Közlöny 1986. szeptember 402. o. 402-408. o.

¹⁸³ Bócz Endre: Legalitás, opportunitás és az ügyész diszkrecionális jogköre, Rendészeti Szemle, 1994. 12. o. 12-18. o.

büntetések felváltását más alternatív intézkedésekkel, a bíróságon kívüli megegyezést és végül az eljárások egyszerűsítését.¹⁸⁴

A legalitás a magyar büntetőeljárásban sohasem érvényesült tiszta formában, törvényeink különféle érdekeket szem előtt tartva mindig ismertek kivételeket a főszabály alól: vagyis bűncselekmény gyanújának megállapítása esetén nem indul büntetőeljárás. Általánosnak mondható az a tétel a magyar eljárási szakirodalomban, hogy az opportunitás az ügyész diszkrecionális jogkörét jelenti azt, hogy a vádemelés feltételeinek fennállása esetén az ügyet nem viszi bíróság elé, hanem maga alkalmaz valamilyen, törvényben meghatározott (nem büntetőjogi) szankciót. Ebből a tételből kiindulva az ügyész rendelkezik azzal a jogkörrel, hogy bűncselekmény gyanúja esetén ne indítsa meg az eljárást, hanem maga alkalmazzon büntetőjogi intézkedést.

Az Orosz Föderáció Büntető Eljárási Kódexe és a Kódexhez fűzött Kommentár alapján megállapítható, hogy a büntető ügy megindításakor az ügyész nem élhet az opportunitás eszközeivel. Megváltozik ez a helyzet a büntető ügy és a bűnvádi felelősségrevonás megszűntéskor, de ez szorosan nem érinti kutatási témakörömet, ezért ezzel az ügyészi jogkörrel dolgozatomban nem kívánok foglalkozni.¹⁸⁵

A német büntetőeljárási törvény a nyomozási főszakaszban (a köztes eljárás megindítása előtt) az ügyészt nevezi meg az opportunitás letéteményesének. Ha az eljárás tárgya vergehen (olyan jogellenes cselekmény, amelynek büntetési tétele kevesebb, mint egy év, vagy pénzbüntetés), akkor az ügyész eltekinthet a bűnüldözéstől, ha az elkövető bűnössége kicsi (gering), illetve a közérdek sérelme alacsony, vagy nem áll fenn, valamint ha a cselekmény szabálysértés.¹⁸⁶

A kontinentális igazságszolgáltatási rendszerhez tartozó francia büntetőeljárási törvény már az eljárás megindítása eldöntésekor biztosítja az ügyész számára az opportunista jogkört. Ez azt jelenti, hogy a törvény a Köztársaság ügyészének értékelésére bízta a döntési jogkört a feljelentések és bejelentések elbírálása tekintetében. Ennek keretében az ügyész diszkrecionális jogköre megindítani az eljárást vagy eltekinteni attól. A diszkrecionális jogkör gyakorlása ezzel véget ér, mert a már megindított eljárást le kell folytatni, azt be kell fejezni, ekkor tehát már a legalitás elve érvényesül.

A francia ügyészségek nem indítanak eljárást:

¹⁸⁴ Finszter, 2003 (i. m. 145) 163. o.

¹⁸⁵ Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации, 2003, (i. m. 113) 52-55. o.

¹⁸⁶ Wolfgang Heinz <http://www.uni-konstanz.de/rtf/kis/strafverfahren.html>; Konstanz 2004

- kriminálpolitikai okokból (például, az elkövető időközben már szocializálódott, kis jelentőségű ügy, bűnüldözési érdek miatt),
- vagy közrendi okokból, ha az eljárás a közrendnek nagyobb kárt okozna, mint maga a bűncselekmény (például, törvénytörő sztrájkok, paraszttüntetések útlezárással, gyárfoglalások miatt) illetve,
- az ügyészség túlterheltsége miatt.¹⁸⁷

A holland büntetőeljárás törvény ismeri a nyomozás megszüntetésének legalitásra jellemző okait, de az eljárás megindításakor az ügyész igen jelentős diszkrecionális jogkört kapott. Az ügyész eltekinthet az eljárás megindításától ismertté vált elkövető, jól bizonyított bűncselekménye esetén is.¹⁸⁸

Az ügyésznek a határozat meghozatalakor el kell döntenie, hogy megjavul-e az elkövető, ha most megbüntetik, vagy pont fordítva, még gyakrabban fogja a törvényt megszegni, illetve nem kelt-e társadalmi nyugtalanságot, ha nem indítanak ellene eljárást és a bűncselekményt nem torolják meg.¹⁸⁹

Álláspontom szerint a német, a francia és a holland jogalkotó igen bonyolult kérdések eldöntését bízta az ügyészre diszkrecionális jogkörének gyakorlásakor. A rendelkezésre álló információk segítségével az ügyésznek gyakorlatilag a bíró, a társadalomtudós, a kriminológus, a közgazdász és a felderítő nyomozó szemszögéből is vizsgálni az adott emberi magatartást és annak következményeit. A vizsgálandó kérdések köre alapvetően a következőképpen csoportosíthatóak:

- az elkövető szocializációs helyzete, a bűncselekmény elkövetése után bekövetkezett magatartása és az ezen alapuló életvitele,
- bűnüldözési érdek,
- bűnüldöző hatóságok teherbíró képessége,
- a rendelkezésre álló anyagi erőforrások nagysága, és azok gazdaságos elosztása,
- valamint a közérdek érvényesítése.

¹⁸⁷ Gerhardt Grebing: Staatsanwaltschaft und Strafverfolgungspraxis in Frankreich., In: Hans-Heinrich Jeschek und Rudolf Leibinger (Hrsg.): Funktion und Tätigkeit der Anklagebehörde im ausländischen Recht. Nomos Verlagsgesellschaft. Baden-Baden. 1979. S. 45. idézi: Kertész Imre: Ügyészbíráskodás? Magyar Jog, 1996. évi 1. szám 4. o. 1- 8. o.

¹⁸⁸ Dieter Schaffmeister: Die Rolle der Staatsanwaltschaft bei der Ermittlung und Vorfelgung von Straftaten. In: Hans-Heinrich Jeschek und Rudolf Leibinger (Hrsg.): Funktion und Tätigkeit der Anklagebehörde im dischen Recht. Nomos Verlagsgesellschaft. Baden-Baden. 1979. S. 137-139. idézi: Kertész, 1996 (i. m. 187) 4. o.

¹⁸⁹ Dato Steenhuis: Criminal Prosecution in the Netherlands. In: J. E. Hall Williams (ed): The Role of the Prosecutor, Report of the International Criminal Justice Seminar held at the London School of Economics and Political Science in January 1987. Aldershot, Vermont. 1988. p. 53. idézi: Kertész, 1996 (i. m. 187) 4. o.

Fentiekkel kapcsolatosan a magyar törvényhozásnak is mérlegelni kell azt a lehetőséget, hogy az ügyésznek megadja azt a jogkört, hogy törvényben leírt esetekben és feltételek fennállása esetén eltekinthessen az eljárás megindításától. A nyomozó hatóságok „többszörössé váló szelekcións tevékenysége” miatt ezeknek a kérdéseknek az eldöntését nem lehet tovább halasztani.

2.1.3. A büntető jogszabályokból eredő akadályok

Büntetőjogszabályaink ismernek olyan jellegű jogintézményeket, amelyek esetén a büntetőhatalom gyakorlója különféle szempontokat mérlegelve lemond a büntető igény érvényesítéséről. Ebbe a körbe tartoznak az állam büntetőjogi igényének biztosítása különleges eszközökkel (fedett nyomozó és a nyomozó hatóságokkal „együtműködő személy”), a magánindítvány, a kívánat, a kizárólagos feljelentési jog és büntetőeljárás helyett idegenrendészeti kiutasítás alkalmazása.

– Az állam büntetőjogi igénye érvényesítésének biztosítása különleges eszközökkel.

Az állam büntetőjogi igényét nemcsak úgynevezett nyílt, hanem titkos eszközökkel is igyekszik biztosítani. Ha Finszter Géza legszélesebb értelemben vett opportunizmus fogalmát vesszük alapul, akkor a fedett nyomozó és a nyomozó hatóságokkal „együtműködő” személy jogintézményei a múlt feltárhatóságát és bizonyíthatóságát törekszenek biztosítani. A két jogintézmény rendszertani elhelyezése bonyolult, mivel mind a fedett nyomozó, mind a nyomozó hatóságokkal „együtműködő személy” bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsíthatóak, és az ügyész előzetes beleegyezésével nyomozás elrendelésére nem kerül sor, „büntetlenséget” kapnak. A fedett nyomozó és a nyomozó hatóságokkal „együtműködő személy” mégsem tartozik az opportunizmus intézményei közé, mivel mindkét intézmény célja a felderítés és bizonyítási eszközök beszerzése titkos szolgálati módszerekkel. Erre való tekintettel az ügyész nem alkalmaz semmiféle alternatív intézkedést, hanem az állam nevében lemond a két személy elleni bűnüldözésről, abból a célból, hogy más bűncselekmények megismerését és bizonyítását biztosítsa.

Az Rtv. 67/A. § (1) bekezdése, a Be. 175. § (1) és a 192. § (2) bekezdései rendelkeznek a fedett nyomozó által elkövetett bűncselekmény esetén a büntetőjogi felelősségre vonás mellőzéséről. Az Rtv. 67/A. § (1) bekezdése azonban csak a bűnszervezetbe beépült titkos ügyök

által elkövetett bűncselekmények esetén biztosít büntetlenséget, addig a Be. 175. § (1) bekezdése a fedett nyomozónak szolgálati feladata teljesítése közben, bűnüldözési érdekből elkövetett valamennyi bűncselekmény miatt tekint el a büntetőjogi felelősségre vonástól, feltéve, hogy a bűnüldözési érdek jelentősebb, mint az, amely az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez fűződik. Mindkét jogszabály esetén kivétel ez alól a más életének szándékos kioltásával járó bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanúja (Btk. 166. §, Btk. 167. § Btk. 175/A. § (4) bek., Btk. 262. § (2) bek., Btk. 352. § (3) bek. b) pont, Btk. 355. § (4) bek.).

A kutatás tárgyát tekintve azt kell megvizsgálni, hogy a fedett nyomozó által, szolgálati feladatának teljesítése közben, bűnüldözési érdekből tanúsított magatartása bűncselekményként értékelendő, vagy nem. A kérdés megválaszolása azért fontos, mert ha ezek a cselekmények bűncselekmények, akkor a legalitás alól kivételek és egyben az officialitás érvényesülésének is akadályai, ha pedig nem bűncselekmények, akkor nem minősülnek kivételnek.

Mészáros Bence arra az álláspontra helyezkedik – amelyhez e dolgozat írója is csatlakozik –, hogy jogi a tárgy sérelmét is figyelembe véve, a fedett nyomozó által tanúsított magatartás nem minden esetben bűncselekmény, mert hiányzik a bűncselekmény egy fogalmi ismérve a társadalomra veszélyesség. Az álvásárlást végrehajtó fedett nyomozó, aki kábítószer „megszerez” éppen a „díler” ellen gyűjt bizonyítékokat, ami által a közegészség érdekében lép fel, és nem ellene, tehát magatartása tényállásszerű, de nem bűncselekmény. Abban az esetben viszont, ha a fedett nyomozó által elkövetett bűncselekménynek létezik sértettje, akkor ezek a magatartások bűncselekmények.¹⁹⁰

Ez utóbbi kategória természetesen felveti azt a kérdést, hogy milyen bűncselekményeket követhet el a fedett nyomozó büntetőjogi felelősségre vonás nélkül.

Többséginek mondható az a vélemény, hogy a fedett nyomozónak nem lehetséges előre meghatározott listát adni arról, hogy milyen bűncselekményeket követhet el, mert fennáll a veszély, hogy a bűnözői körök olyan bűncselekmények elkövetését követelnék a fedett nyomozótól „hűségpróbaként”, amelyek nem szerepelnek a listában.¹⁹¹

A fedett nyomozó által elkövetett bűncselekmény esetén azt kell vizsgálni, hogy a sértett alapjogai sérülnek-e, ha bizonyos körülmények esetén elmarad a büntetőjogi igény állam általi érvényesítése, illetve, a fedett nyomozó a bünszervezetbe történő beépülésével „bianco felhatalmazást” kapott-e bűncselekmények elkövetésére. Az Alkotmánybíróság kinyilatkoztatta

¹⁹⁰ Mészáros Bence: A fedett nyomozó és a „szolgálat által megkövetelt bűncselekmények” – de lege ferenda, Magyar Rendészeti, 2007/3-4. szám 119-120. o. 114-130. o.

¹⁹¹ Krey, V.: Rechtsprobleme des strafprozessualen Einsatzes Verdeckter Ermittler einschließlich des „Lauschangriffes” zu seiner Sicherung und als Instrument der Verbrechensbekämpfung BKA-Forschungsreihe, Sonderband, 1993. 66. o. idézi: Mészáros, 2007 (i. m. 190) 125. o.

határozatában, hogy a sértettnek nincs az Alkotmányból levezethető alapjoga az elkövető megbüntetésére, és miután polgári jogi igényét az állam megtéríti, ezért nem sérülnek a sértetti alapjogok. A „bianco felhatalmazással” kapcsolatosan pedig nemlegesen foglalt állást az Alkotmánybíróság (a 135./B/2006. AB határozatban).

Az említett határozathoz Lévay Miklós különvéleményt fűzött, amely szerint a fedett nyomozóra vonatkozóan egységes, nyílt szabályozás szükséges, hiszen nincs rögzítve, hogy mely bűncselekmények elkövetése esetén vehető igénybe ez az eszköz. Ehhez a véleménnyel – hasonlóan Mészáros Bencéhez – csatlakozok, hozzátéve, a büntetőjog tudomány képviselői már kidolgozták az ide vonatkozó elméleti alapvetést. Ha a fedett nyomozó által tanúsított magatartásnak nincs sértettje, akkor nem valósít meg bűncselekményt, ha pedig van sértettje, akkor bűncselekményt valósít meg, de a tényállásszerű magatartás kivétel a legalitás érvényesülése alól, ami jelenti azt is, hogy nem érvényesül az officialitás. A büntetőjog tudomány álláspontját figyelembe véve, a jogalkotónak kell megfelelő szabályozással a fedett nyomozói minőséget beilleszteni a büntethetőségi akadályok rendszerébe. Lehetséges itt is olyan megoldás, hogy „kettős jogi természettel” bírna ez a jogintézmény, hasonlóan a magánindítványhoz.

A nemzetközi és hazai bűnüldözési tapasztalatok azt igazolják, hogy a bűncselekmények felderítése, az elkövető kilétének megállapítása, és a bizonyítékok beszerzése gyakran leplezett eszközöket és módszereket igényel, és szükség van (lehet) arra is, hogy a nyomozó hatóság magával az „elkövetővel” állapodjon meg olyan módon, hogy az „elkövető” a felderítés érdekében jelentős információkat szolgáltat, amiért cserébe büntetőjogi felelősségre vonása nem történik meg.

Törvényi szinten az Rtv. 67. §-a rendelkezett első alkalommal az úgynevezett „nyomozási alkuról” vagy más kifejezéssel együttműködési megállapodásról, de ekkor csak a rendőrségnek volt lehetősége arra, hogy az ügyész engedélyével – a feltételek fennállása esetén – „megállapodjon” az „elkövetővel” információszolgáltatásban. Ezután, a II. Be. már valamennyi nyomozó hatóság számára lehetővé tette a megállapodást. A nyomozási alku, hasonlóan a fedett nyomozóhoz mind az Rtv-ben (67. § (1) bek.), mind a Be-ben (175. § (1) bek. és a 192. § (1) bek.) létező jogintézmények. Az Rtv-ben a titkos információgyűjtés egyik eszközeként működik, a Be-ben pedig a bűncselekmény megalapozott gyanúja esetén felderítési és bizonyítása célokat szolgál.

A büntetőeljárás során – vagyis a Be. alapján – kötött nyomozási alku jogintézményének kiindulópontja, hogy egyes bűncselekmények felderítéséhez, vagy az elkövetők felelősségre vonásához olyan nyomatékos érdek fűződhet, hogy a bűncselekmény elkövetésével megal-

pozottan gyanúsítható személlyel szemben a feljelentés elutasítása (vagy a nyomozás megszüntetése) is lehetséges, ha az elkövető a felelősségre vonás elkerülésének reményében kész együttműködni a hatósággal.

A Be. alapján első lépésként azt kell vizsgálni, hogy az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez fűződő érdek jelentősebb-e, mint az együttműködéshez fűződő bűnüldözési érdek. Az együttműködéshez fűződő érdek fogalma nincs meghatározva – talán erre nincs is szükség – de szükséges azt, iránymutatásokkal, példákkal magyarázni.

Az együttműködési megállapodás megkötése előtt vizsgálni kell, hogy az együttműködő személy terhére kétség kívül megállapíthatónak látszik-e a bűncselekmény elkövetése, aki emiatt büntethető-e? A megalapozott gyanú megállapítható-e, azt igazolt objektív adatok (esetleg) bizonyítékok megerősítik-e? Ez azért fontos körülmény, mert ha nem bizonyítható a bűncselekmény elkövetése, vagy a személy nem büntethető, akkor nyomozási alku nem köthető.

Nem köthető (vagy legalábbis nem célszerű) megállapodás, ha az elkövető magánindítványra, kívánatra büntethető, vagy az eljárás meghatározott szerv vagy személy feljelentése alapján indítható.

Lényeges feltétele a megállapodás megkötésének, hogy az együttműködő személy információja olyan elkövetett, vagy jövőbeni bűncselekményre vonatkozhat, amelynek tárgyi súlya lényegesen meghaladja az együttműködő személy által elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyát.

Olyan bűncselekmény elkövetése esetén, amikor nyilvánvaló, hogy azt több személy követte el, akkor feltétele lehet a megállapodásnak, hogy a közös elkövetésben résztvevő személy információján kívül, aki jelentkezik együttműködésre, feltétlenül legyen egyéb bizonyíték is a nyomozó hatóság birtokában.

Ezek, a teljesség igénye nélkül megfogalmazott követelmények, mérlegelési jogkörbe esnek, amelyet a döntés jelentősége miatt csak az ügyésszel együtt lehet meghozni.

A Legfőbb Ügyészség 256. számú állásfoglalása az általam írtakat lényeges körülményekkel egészíti ki. Az együttműködési megállapodás jóváhagyásának nem feltétele, hogy az együttműködésre ajánlkozó személy a megállapodást megelőzően bűnüldözési érdekből jelentős adatokat előzetesen szolgáltatasson. Az előzetes adatszolgáltatás azért nem lehet feltétele a megállapodás jóváhagyásának, mert ütközne az önvádra kötelezés és az ártatlanság védelme alapelveibe.

Az ügyésznek mérlegelnie kell, hogy az együttműködésre jelentkező személy igazolhatóan, vagy legalábbis valószínűsíthetően birtokában lehet-e az általa jelzett adatoknak, és azokat képes-e, illetve kívánja-e ténylegesen szolgáltatni. Ez a követelmény azt jelenti, hogy vizsgálni kell a személy szavahihetőségét vagy szándékának komolyságát és a személyes helyzetét, hogy

képes-e az általa vállalt kötelezettségnek eleget tenni. Ezeket olyan konjuktív feltételként kell meghatározni, amelyek megléte nélkül az ügyész nem hagyhatja jóvá az együttműködési megállapodást, mivel az eleve komolytalan lenne.

Az említett állásfoglalás többes elkövetés esetén általában akkor ajánlja az együttműködési megállapodás jóváhagyását az ügyésznek – az egyéb feltételek fennállása esetén –, ha az adatközlés nem a közösen megvalósított, hanem attól különböző ügyre vonatkozik. Ez a követelmény az állásfoglalás megfogalmazása szerint kivételt eltűrő lehet, vélhetően ilyen esetben létezhet ún. „fokozott” bűnüldözési érdek, ami megalapozhatja az együttműködési megállapodás jóváhagyását.

– A magánindítvány

A magánindítványra üldözendő bűncselekmények esetén csak az előterjesztésre jogosult személy feljelentése alapján indítható büntetőeljárás.

A magánindítványra vonatkozó szabályok részben a Btk-ban, részben a Be-ben találhatóak, jelenti a sértett jogosultságát az eljárás megindítására és kívánságát az elkövető megbüntetésére. A magánindítványra üldözendő bűncselekmények esetén a sértettnek feljelentési, eljárás megindítási monopóliuma van. Különböző jogpolitikai indokokat vett figyelembe a jogalkotó, amikor a sértett akaratától teszi függővé az elkövető megbüntetését. A magánindítványra büntethető bűncselekmények és az előterjesztésre jogosultak körét a Btk. határozza meg.

A magánindítványra üldözendő bűncselekmények három, csoportba oszthatóak:

- A magánvádas bűncselekmények. A magánvádas bűncselekmények esetén a sértett képviseli a vádat, hiányzik a nyomozási fázis, az eljárás a bíróságon indul, és a sértett nemcsak ügyészi jogokat, hanem ügyészi kötelezettségeket is kapott, mert a vád bizonyítása a magánvádlót terheli. A magánvádra üldözendő bűncselekmények: könnyű testi sértés (Btk. 170. § (1) bek.), magántitok megsértése (Btk. 177. §), levéltitok megsértése (Btk. 178. §), rágalmazás (Btk. 179. §), becsületsértés (Btk. 180. §), kegyeletsértés (Btk. 181. §). Az itt felsorolt hat bűncselekmény tárgyi súlyát tekintve csekélynek mondható, valójában a sértett, vagy a magánindítványra előterjesztésre jogosult személy megítélésére bízta a jogalkotó, hogy a magatartást bűncselekménynek értékeli-e. A nyomozás megindításánál ezek a bűncselekmények komoly szerepet nem játszanak.
- Egyes, erőszakos nemi erkölcs elleni bűncselekmények alapesetei. Ezeknél a bűncselekményeknél a sértett kímélete miatt mondott le az állam a büntetőhatalom gyakorlásáról. Ezek a bűncselekmények: erőszakos közöszlenség alapesete (Btk. 197. § (1) bek.), szemérem

elleni erőszak alapesete (Btk. 198. § (1) bek.), megrontás súlyosabban nem minősülő esetei (Btk. 201. § (1) és (2) bekezdések).

– A hozzátartozó sérelmére elkövetett egyes vagyon elleni bűncselekmények, amelyek esetén a jogalkotó a hozzátartozói kapcsolat miatt mondott le a bűnüldözésről.

A magánindítványra üldözendő bűncselekmények utóbbi két csoportja esetén a magánindítvány előterjesztése után a nyomozó hatóságok lefolytatják a nyomozást, és a vádemelés feltételeinek fennállása esetén ezek a bűncselekmények közvádasak.

Az oroszországi Kódex a bűnvádi felelősségre vonás szempontjából a magánindítványra üldözendő bűncselekményeket vegyesen magán-közvádas ügyeknek nevezi. Ezek olyan bűncselekmények, amelyek kizárólag a sértett, vagy a sértett törvényes képviselője bejelentése alapján indulhatnak, és a tevékeny megbánás esetétét kivéve nem lehet megszüntetni a sértett és a vádlott kibékülése esetén.¹⁹² A vegyesen magán-közvádas bűncselekményeket az Orosz Föderáció Büntető Törvénykönyve felsorolja, és azok az erőszakos közösülés esetét kivéve a kisebb súlyú bűncselekmények közé tartoznak. Ezeket a bűncselekményeket ugyanúgy kell nyomozni, mint a közvádas bűncselekményeket, csak a büntető ügy megindításához szükséges a sértett, vagy a sértett törvényes képviselőjének bejelentése.

A magyar szabályozáshoz képest létezik egy igen lényeges eltérés.

A következőről van szó: A vegyesen magán-közvádas bűncselekmények esetén az ügyésznek, az ügyész egyetértésével a vizsgálónak és a nyomozónak joga van a büntető ügyet megindítani sértett bejelentésének hiányában is, ha a bűncselekményt olyan sértett sérelmére követték el, aki függő helyzetben van, vagy más okok miatt nem képes önállóan gyakorolni a számára biztosított jogokat. Itt hivatali, anyagi vagy más okok miatt (például megtorlástól való félelem) áll fenn függőségi viszony a sértett és az elkövető között, vagy a sértett élemedett kora, cselekvőképtelen állapota illetve betegsége miatt nem képes jogait gyakorolni.

Ezekben az esetekben a jogalkotó eltekint a sértett akaratától és lényegét tekintve az ügyész belátása pótolja azt. Ha az ügyész úgy látja, hogy a sértett bármely körülmény miatt

¹⁹² A vegyesen magán-közvádra üldözendő bűncselekmények a következők: a polgárok egyenjogúságának megsértése; erőszakos közösülés minősítő körülmények nélkül; a magánélet sérthetlenségéhez való jog megsértése; a levél, a telefonbeszélgetések, postai, távirati és más egyéb közléseket érintő titkok megsértése; a magánlakás sérthetlenségének megsértése; a terhes nő és a három évesnél nem idősebb gyermeket nevelő nő munkafelvételi kérelmének indokolatlan elutasítása; a szerzői és szomszédos jogok megsértése; a találmányi és szabadalmi jog megsértése. Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации, 2003, (i. m. 113) 49. o.

nem meri vagy nem képes a számára biztosított jog gyakorlására, akkor ő a büntető ügyet megindíthatja, vagy ahhoz hozzájárulását adhatja.

Ennél a megoldásnál álláspontom szerint az ügyész nagy felelősséget kapott, mert olyan bűncselekmények esetén indíthatja meg a büntető ügyet, amelyek esetén az állam különböző jogpolitikai indokokat mérlegelve lemondott a büntető hatalom gyakorlásáról, és ő a sértett eljárás megindítására vonatkozó kérelmét pótolhatja. Az ügyészi jog viszont azért gyakorolható, mert a jogalkotó véleménye szerint a sértett személyes vagy mentális állapota miatt nincs abban a helyzetben, hogy jogait gyakorolhassa. Álláspontom szerint e szabály indokoltságát csak a joggyakorlat tanulmányozása során lehet eldönteni. Kizárólag a gyakorlati példák tanulmányozása után lehet megmondani, hogy a sértett későbbi életére hogyan hatott az a körülmény, hogy ha például megtorlásától való félelem miatt nem tett bejelentést, az ügyész pedig pótolta azt, akkor milyen helyzetbe került a sértett a büntetőeljárás befejezése után.

– A kívánat

A kívánat a magánindítvány előterjesztésének különleges módja, amikor a diplomáciai, vagy egyéb személyes mentességet élvező személy sérelmére elkövetett rágalmozás, vagy becsületsértés, esetén az elkövető a sértett diplomáciai úton kijelentett kívánatára büntethető (Btk. 183. § (3) bek.)

– A kizárólagos feljelentési jog

Meghatározott esetekben a Btk. a bűnüldözést külön megjelölt hatóság vagy személy kizárólagos feljelentési jogának gyakorlásától teszi függővé. Ebbe a körbe tartozó bűncselekmények esetén a nyomozás csak a feljelentési jog gyakorlása után teljesíthető.

Ezeket a bűncselekményeket a Btk. 221. §, 222. §, 222/A. §, figyelemmel a 224. §-ra, valamint a 236. § (1) bekezdése, és a 240. §-a nevezi meg. Ezen kívül kizárólagos feljelentési jogosultságról rendelkezik a Btk. 4. § (3) bekezdése is.

Az Orosz Föderáció Büntető Eljárési Kódexe megfogalmaz a legalitás elve alól – a magyarországihoz – képest egy sajátosnak is mondható kivételt.

Az Orosz Föderáció Büntető Törvénykönyve 23. fejezetében megfogalmazott bűncselekmények megvalósulása esetén, ha a kár kizárólag kereskedelmi, vagy szervezet érdekeit sérti, amelyek nem állami vagy községi vállalatok, és a cselekmény nem okozott kárt más szerve-

zetnek, állampolgárnak, társadalomnak, államnak, akkor a büntető ügy kizárólag az adott szervezet vezetőjének bejelentése alapján, vagy egyetértésével indulhat meg.

Az oroszországi Btk. 23. fejezete a gazdasági élet területén elkövetett bűncselekményeket fogalmazza meg, és a hivatkozott alfejezet a munkahelyi szolgálat érdekei ellen elkövetett bűncselekményeket írja le a kereskedelmi és más gazdasági szervezeteknél.

Itt négy bűncselekményt neveznek meg: visszaélés rendelkezési joggal, visszaélés magánközjegyzői és könyvvizsgálói jogkörrel, magán-őrző és magánnyomozói szolgálattal összefüggésben történő hatásköri túllépés és kereskedelmi vesztegetés bűncselekményeket.¹⁹³

Ennek a rendelkezésnek az az elvi célja, hogy biztosítsa a különböző kereskedelmi szervezetek gazdasági tevékenységének normális mechanizmusát, mert ezek a bűncselekmények a gazdasági tevékenység során bizalmatlanságot válthatnak ki, és ezáltal jelentős anyagi és erkölcsi kárt is okozhatnak, ha nyilvánosságra kerülnek. E megfontolás alapján ezek a bűncselekmények kizárólag a szervezet vezetőjének bejelentése alapján, vagy egyetértésével indulhatnak meg.¹⁹⁴

Álláspontom szerint hazánkban, de lege ferenda szükséges bevezetni hasonló szabályozást, gyakorlatilag azonos megfontolás alapján, hiszen a gazdasági élet résztvevőinek – az ilyen bűncselekmények nyilvánosságra kerülésük esetén – gyakran olyan vagyoni és nem vagyoni kára keletkezhet, amely a jövőben akár felszámolási eljárás bevezetését is szükségessé teheti. Az ilyen esetek elkerülése érdekében az érdekelt gazdasági szervezet vezetőjének megítélésére kell bízni a büntetőeljárás lefolytatásának szükségességét. Ennek a feljelentésnek a szabályozását a magánindítványhoz lehet igazítani, kettős jogi természetű lenne, és abban az esetben, ha az eljárás során derülne ki, hogy a magatartás ténylegesen sem az államnak, sem más jogi vagy természetes személynek közvetlenül nem okozott kárt, akkor nyilatkoztatni lehetne a szervezet vezetőjét, hogy kívánja-e a büntetőeljárás tovább folytatását.

– büntetőeljárás helyett idegenrendészeti kiutasítás alkalmazása

A 170. § (6) bekezdés a HVG-Orac által kiadott Kommentár szerint sajátos eljárási - valószínűleg anyagi jogi – akadály, amelynek célja az eljárás-gazdaságosság, vagyis a büntetőeljárás

¹⁹³ Уголовный Кодекс Российской Федерации с постановочными материалами Москва "Спарк" 2001, 580-601. с.

¹⁹⁴ Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации, (i. m. 113) 51-52. с.

helyett az egyszerűbb államigazgatási eljárás keretében történő idegenrendészeti kiutasítás alkalmazása¹⁹⁵.

A rendelkezés lényege abban foglalható össze, ha hamis, vagy hamisított, illetőleg más nevére szóló valódi úti okmányt külföldi az ország területére történő beutazás érdekében használ fel, ellene közokirat-hamisítás miatt nem lehet büntetőeljárást indítani, feltéve, ha vele szemben idegenrendészeti eljárásnak is helye van. Ebben az esetben az állam lemond a büntetőhatalom érvényesítéséről, így a jogalkotó kivételt teremtett a legalitás és egyben az officialitás érvényesítése alól is. Gazdasági szempontokat figyelembe véve indokolatlan a külföldivel szemben a büntetőeljárás lefolytatása abban az esetben, ha az egyszerűbb államigazgatási eljárás keretében is elérhető ugyanaz a cél, nevezetesen az elkövetővel szemben a kiutasítás alkalmazása. A nyomozás elrendelése tilalmának feltétele, hogy a személlyel szemben idegenrendészeti eljárásnak van helye. Ha más bűncselekmény miatt is nyomozást kell indítani a külföldivel szemben, akkor a nyomozást az általános szabályok szerint kell elrendelni és lefolytatni.

A legalitás érvényesülésének büntetőjogszabályokból eredő akadályai egyben a nyomozás megindításának tilalmát is jelentik, tehát ezekben az esetekben a feljelentést el kell utasítani.

2.1.4. A nyomozó hatóságok diszkrecionális jogköréből eredő akadályok

Álláspontom szerint a nyomozó hatóságok diszkrecionális jogkörébe tartozó akadályok két csoportba sorolhatók. Az egyik csoportba azok a körülmények sorolhatóak, amikor a nyomozó hatóságok maguk rendelkeznek diszkrecionális hatalommal, amely diszkrecionális hatalom a büntetőjogszabályok sokaságából ered, de ellentétben a büntetőjogszabályokból eredő akadályokkal, ezek az akadályok természetüknél fogva a nyomozó hatóságok mérlegelésén alapulnak. A másik csoportba azok a körülmények sorolhatóak, amelyek a nyomozás, vagy kriminalisztikai tevékenység jellegéből adódnak.

- A büntetőjogszabályok elég nagy számban tartalmaznak bizonytalan, homályos jogi fogalmakat, amelyek megítélése természetesen függ az értékelést végző ember megítélésétől. Az értékelést végző ember elemző tevékenysége pedig tartalmazza az azt végző ember szakmai felkészültségét, élettapasztalatát, és természetesen lelkiismeretességét is.
- A diszkréció valódi területe azonban a felderítés, az adatgyűjtés és a bizonyítás. Meddig tart a titkos információgyűjtés és adatszerzés, a felderítés, ennek alapján mikor rendelik el

¹⁹⁵. Berkes György (szerk.): Büntetőeljárásjog. Kommentár a gyakorlat számára. HVG-Orac, Budapest, 2003. 560. o.

a nyomozást és az meddig tart? A nyomozás addig folytatódik, amíg az ügy vádemelésre nem érett, vagy a nyomozást megszüntetésére kerül sor, vagyis amíg a nyomozó hatóság felderítettnek vagy bizonyítottnak nem látja az ügyet. Mikor felderített vagy bizonyított az ügy? A bűnüldöző hatóságok maguk döntenek el, milyen erőfeszítéseket tesznek a felderítés érdekében, milyen intenzitással gyűjtik a bizonyítékokat. A beszerzett bizonyítékok értékelése, verziók felállítása gyakran járnak együtt olyan szabadsággal, amelyek nem ellenőrizhetők, különösen nem a nyomozó hatóság tagjának belső meggyőződése mondjuk az ügy vádemelésre alkalmassága tekintetében, vagy a megalapozott gyanú közlésekor. Ezeknek a kérdéseknek az ellenőrzése gyakran olyan természetű, amely a törvényességi felügyelet során sem valósítható meg maradéktalanul, de az nem is volna kívánatos, például a nyomozó hatóság tagjának belső meggyőződése tekintetében.

2.1.5. A büntető jogszabályok meglétén kívül eső okokból eredő akadályok

A legalitás érvényesülése akadályainak ebbe a csoportjába azokat a körülményeket kell sorolni, amelyek a büntetőjogszabályok engedélyén, illetve alkalmazásuk körén kívül esnek. Ennek megfelelően ebbe a csoportba sorolható a felderítés eredményességének mutatói, a látens bűnözés, az úgynevezett „szervezeti hiányosságok”, valamint a nyomozó hatóságok „többszörös szelekciós” tevékenysége.

2.1.5.1. A felderítés eredményességének mutatói.

Közismert, hogy a felderítés eredményességi mutatója országos átlagban 40 – 50%, de ezen belül rendkívül nagy szórást mutat. A betörések és rablások esetében 4-5% a felderítési mutató, az emberölések elkövetésekor pedig 80%. Ez azt jelenti, hogy számszerűségét tekintve az elkövetők nagy részét nem sikerül leleplezni, ezáltal bíróság elé állítani.

2.1.5.2. A látens bűnözés

A hazai kriminológiai kutatások az 1980-as évektől foglalkoznak a látens bűnözéssel, mint tömegjelenséggel. E kutatások vezetője Korinek László volt, aki e témakörben két kitűnő monográfiát jelentetett meg. A Korinek László által vezetett két kutatás kimutatta, hogy a bűncselekmények nagy része nem is jut a nyomozó hatóságok tudomására. A baranyai kutatásokat 1982-ben és 1992-ben végezték. A kutatás tárgyát tekintve a feljelentési magatartás vizs-

gálata bír elsősorban jelentőséggel. A kutatások eredményeképpen el lehet mondani, hogy az emberek érzékenysége bizonyos mértékben megváltozott a rendszerváltás óta. Más típusú jogsértéseket tartanak bűncselekménynek 1992-ben mint 1982-ben. A szocialista tulajdon ellen elkövetett jogsértések bocsánatos bűnnek számítottak, még 1992-ben a magántulajdon ellen elkövetett jogsértések elkövetői már nem számíthattak toleranciára. 1992-ben három esetből kettőt még mindig nem jelentenek fel. Azonban a vizsgált bűncselekmények körében a rablások és a betöréses lopások látenciahányada nőtt, az összes többiben pedig csökkent. Kriminológiai szempontból érdekes jelenségnek mondható, hogy 1992-ben a válaszadók nagy része magyarázatot adott a feljelentések elmaradásának okaira. Így a válaszokból kiderül, hogy egyrészt a kár csekély volta, másrészt pedig a felderíthetőségben való kétkedés miatt nem tesznek az emberek feljelentést.¹⁹⁶

A kutatások tehát egyértelműen kimutatták, hogy maguk az állampolgárok is szelektálnak, latolgatják a felderítés jövőbeni eredményét, és ennek megfelelően tesznek, vagy nem tesznek feljelentést!

2.1.5.3. Az úgynevezett „szervezeti hiányosságok”

Finszter Géza álláspontja szerint a legalitást rontó tényezők a nyomozók hatóság oldaláról a bűnüldözés gyenge anyagi és szellemi kapacitása, a szervezeti ellenérdekeltség és a hibás teljesítményértékelés. Csökkenhet a legalitás parancsának érvényesülése akkor is, ha az ügyész rendelkezésére nem állnak szervezetirányítási jogosultságok, ha az ügyész nem rendelkezik a bűnüldözés szellemi kapacitása felett, hiányosak a kriminalisztikai ismeretei és tapasztalatai, és ha a teljesítmény mérése az ügyésztől független.

Finszter Géza olyan körülményeket sorol fel a legalitás érvényesülésének akadályairól, amelyek tárgya nemcsak a szorosan vett büntető eljárásjog tudományához tartozik, azok közigazgatási, ezen belül a rendészet reformjának megvalósítását is igénylik. A szorosan vett büntető eljárásjogi tudományhoz tartozó kérdés, hogy az ügyésznek – az új Be. Professzori változatában megfogalmazottak szerint – ténylegesen a nyomozás urává kell válnia, ami azt eredményezi, hogy a legalitás tényleges letéteményese az ügyész lesz.

¹⁹⁶ Korinek László: Félelem a bűnözéstől, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995., 127-131. o.

2.1.5.4. A nyomozó hatóságok szelekciós tevékenysége

„Az ismertté vált bűncselekmények számát és körét mindenképp az szabja meg, hogy mennyire hajlandó a rendőrség arra, hogy a lakosság köréből érkező bejelentéseket, vagy a közbelépésre irányuló kéréseket feljelentésként értelmezze, illetőleg a feljelentés nyomán eljárást kezdjen, s ezeket nyilvántartásba is vegye. Mindezeket túl a regisztrált bűncselekmények száma országos mértékben függ még a proaktív rendőri tevékenység mértékétől is, ahol szigorúan elméletileg véve a bűncselekmények megelőzésének jut legnagyobb szerep.”¹⁹⁷

Korinek László fogalom-meghatározását is figyelembe véve a nyomozó hatóságok szelekciós tevékenységét következő ismérvekkel lehet meghatározni:

- A szelekciós tevékenységet végző alany elsősorban az általános nyomozó hatóság, a rendőrség, de ebbe a körbe tartozik a proaktív tevékenységet végző bármely rendészeti szerv is.
- A szelekciós tevékenységet végző hatóság elsősorban a feljelentést tevő természetes vagy jogi személyek, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező más alanyok, bűncselekmény elkövetésére utaló közléseit akár szándékosan, akár szakmai hibák miatt tévesen értelmezi. Ettől különbözik a proaktív tevékenységet ellátó rendészeti szerv szelekciós tevékenysége, mert ezek nagy része nem nyomozó hatóság, vagy ha nyomozó hatóság végez proaktív jellegű munkát, akkor azt általában nem külső személy közlései, hanem saját kezdeményezése alapján végzi.
- A nyomozó hatóság szelekciós tevékenysége következtében nem tesz eleget törvényben előírt kötelezettségének, és ennek következtében elmarad a büntetőeljárás megindítása. Ha a proaktív tevékenység körében merül fel bűncselekmény gyanúja, és az erre vonatkozó adat a proaktív tevékenységet végző hatóság birtokában marad, akkor egyrészt a törvény előírása ellenére elmarad a büntetőeljárás megindítása, másrészt az adatok nem kerülnek át az igazságszolgáltatás előkészítését végző szervekhez. Az információ a felderítést végző hatóságnál marad, és arra vonatkozóan nem lehet kutatást vagy vizsgálatot végezni, hogy ezek az információk a későbbiekben „nyílt” eljárásban felhasználásra kerülnek-e, vagy nem.

Király Tibor a büntetőügyek kezelésében a szelekciós tevékenység három szintjét különbözteti meg:

¹⁹⁷ Korinek László: Szelekció a rendőrség munkájában, Belügyi Szemle Tájékoztató, 1983. 39. szám, 29. o. 29-33. o.

- Az első szint a jogalkotó által végzett szelekció, amikor a törvényhozás dönt arról, hogy a jogsértő emberi magatartások közül melyiket nyilvánítja büntetendőnek, vagyis bűncselekménynek, és azok közül tárgyi súlyukat tekintve melyik lesz a súlyosabb bűncselekmény.
- A második szint a hiteles jogszabály-értelmezés által végzett szelekciós tevékenység. Például, jogos védelmi helyzet megítélése, vagy például a vámbűncselekmények értékélésének megváltozása közismertek, és jelentőséggel bírhatnak az ügy megítélésekor.
- A szelekció harmadik szintje a jogalkalmazás során valósul meg. A büntetőeljárás, vagy nyomozás megindításakor már maguk a hatóságok szelektálják az ügyeket abból a szempontból, hogy eredményt mikor tudnak elérni, illetve a média, és a közvélemény mely esetekben kíséri figyelemmel a nyomozást. A nyomozó hatóságok saját presztízsük megőrzése érdekében eleve érdekeltek abban, hogy a közvélemény által is felháborítónak tartott bűncselekmények elkövetőit leleplezze, akár azon az áron is, hogy a kisebb súlyú bűncselekmények felderítetlenül maradnak.¹⁹⁸

A szelekciós tevékenység során a bűnüldöző hatóságok erőforrásaikat oda csoportosítják, ahol egyrészt a társadalmi nyomás jelentősnek mondható, másrészt pedig ahol eredmény várható. E tevékenység során a nyomozó hatóságok mérlegelik a hatékonyság elvét, költség-elemzést is végeznek, hogy minimális erőfeszítéssel hol lehet maximális eredményt elérni. Ez az értékelő tevékenység nyilvánvalóan függ a nyomozó hatóság aktuális jogi, kriminalisztikai, közgazdasági szakértelmétől is.

Ez az értékelő tevékenység nyilvánvalóan ellentmond a legalitás követelményének, de nem mond ellent a hatékonyság és költségkímélés követelményének.

A rendőrség szelekciós tevékenységével kapcsolatosan Korinek László álláspontja szerint a szelekció „szakmai munkamódszer” és vélhetően velejárója a rendőri munkának hazánkban is. Ez önmagában véve nem jelenthet gondot, feltéve, ha azt a nyomozó hatóságok azért teszik, hogy véges emberi, anyagi és technikai kapacitásukat nagyobb mértékben kihasználva azért foglalkoznak kevésbé intenzíven a bagatell ügyekkel, hogy ezáltal feladataik nehezebb részét megoldják. Ha viszont azért teszik, hogy a bűnügyi statisztikát – amelyben tevékenységük eredménye megmutatkozik – kozmetikázzák, és ezért bonyolultabb ügyekben a feljelentést fel sem veszik, akkor egyértelműen elítélendő gyakorlatot folytatnak.¹⁹⁹

¹⁹⁸ Király, 1986 (i. m. 158) 206. o.

¹⁹⁹ Korinek, 1983 (i.m. 197) 33. o.

A szelekcións tevékenység közvetlen okát pedig a következőkben látja: „a rendőrség, mint totális és bürokratikus, továbbá viszonylag zárt szervezet a társadalmi elvárásokból következően eredménycentrikus. A szervezet létének és fontosságának igazolását – paradox módon – nem a (nehezen mérhető) közbiztonság javulásával, hanem a felderített bűncselekmények arányának növelésével érhető el....

A rendőrségi döntéshozónak, mint minden racionálisan gondolkodó „szervezet-embernek”, mérlegelnie kell a (biztos) ráfordítás és a (csak jövőben) esedékes hozam viszonyát, és már csak szervezete egészének – az általa akkor és ott is képviselt – presztízse érdekében ezt a viszonyt optimalizálnia kell.²⁰⁰

A fentiek alapján úgy vélem, hogy jogalkalmazás során az általános nyomozó hatóság, a rendőrség szelekcións tevékenysége nem zárható ki, az talán nem is volna kívánatos. Be kell ismerni, hogy ez a fajta tevékenység a rendőri munka velejárója. Az igazságszolgáltatás esődjének elkerülése érdekében azonban a jogalkotónak és a mindenkori kormánynak a maga eszközeivel segítenie kell a nyomozó hatóságokat, hogy azok az Alkotmányban és egyéb más jogszabályokban leírt kötelezettségeiket teljesíteni tudják.

2.1.5.4.1. A lehetséges megoldások

Király Tibor már említett tanulmányában azt írja, hogy a legalitás és az officialitás érvényesülésének vannak természetes határai, amelyeket a jog elismerhet, amelyeket a jog megrajzol. Ez minden.²⁰¹

Az igazságszolgáltatás összeomlásának elkerülése érdekében látszatra úgy tűnik, hogy az opportunitás térhódítása jelent megoldást.

Kertész Imre megfogalmazása szerint – amellyel a hazai szakirodalom képviselői alapvetően egyetértenek – az opportunitás nem összeférhetetlen a demokratikus jogállam eljárásjogával. A bűnözés ilyen mértékű emelkedése mellett az ügyész diszkrecionális jogkörének gyakorlása közérdek. A közérdek érvényesítése az eljárásban nem igazságszolgáltatási tevékenység, hanem mentőöv az ügytengerben elmerülő igazságszolgáltatásnak.²⁰²

Az igazságszolgáltatás ellehetetlenülése elkerülése érdekében feltétlenül enyhíteni kell a legalitás szigorán, és szorgalmazni kell az opportunisták jogintézmények bevezetését.

²⁰⁰ Korinek, 2010 (i. m. 146) 308-309. o.

²⁰¹ Király, 1986 (i.m. 158) 206. o.

²⁰² Kertész, 1996 (i.m. 187) 1-2. o.

Kérdésként az merül fel, hogy az opportunitás valóban alkalmas-e a problémák megoldására? Bárd Károly már idézett monográfiájában az alábbi jelenségeket írja le:

Az 1970-es években, Norvégiában a bűnüldöző szervek gyakorlatában az opportunitás elve nemcsak a felnőttek, hanem a fiatalkorúak ügyeiben is elveszítette korábbi erejét.

Hollandiában, pedig amíg az ügyészségek ténylegesen a legalitás szellemében jártak el addig a lakosság támogatását és rokonszenvét élvezve működtek. Amikor pedig az ügyészség kezdett élni a diszkrecionális jogkörével, egyre inkább a holland igazságszolgáltatás gyanús és problematikus vonását vélték felfedezni.

Nem bizonyult helytállóknak az az elképzelés sem, hogy az opportunitás elvében szükségképpen a humánus jut kifejezésre, hiszen a vádemelés mellőzése nem minden esetben mentesíti a bűnelkövetőt a szociális kontroll bevezetése alól. A bírósági út elkerülése önmagában még egyáltalán nem biztosítja az elkövetővel szemben az enyhébb, emberibb bánásmódot.²⁰³

Anélkül, hogy a legalitás és az opportunitás kérdéseivel, és vitájával tovább foglalkoznánk, arra szeretnék utalni, hogy egyik rendszer sem képes megoldani az igazságszolgáltatás problémáit, mindkét elvnek megvannak a maga érdemei, de a bűnözés kérdését a jog önmagában nem képes megoldani, azt nem is lehet tőle elvárni.

Ezek után rátérek arra, hogy az eljárások megindítása tükrében milyen megoldási lehetőségeket képzelek el a probléma orvoslására.

– A jogalkotásra váró feladatok:

Álláspontom szerint a legfontosabb megoldásra váró feladat – egyetértve Hack Péterrel – az ügyészség alkotmányos helyzetének tisztázása, hiszen nincs közjogi értelemben vett felelősség az ügyészség tevékenységéért.

Amennyiben a büntető eljárási törvény a szigorú legalitás talaján áll, abban az esetben ez nem jelent problémát, hiszen a jogalkotó vállalja a közjogi felelősséget azokért a rendelkezésekért, amelyek betartása vagy be nem tartása tekintetében a jogalkalmazónak nincs mérlegelési lehetősége. A közjogi felelősség hiánya működésképtelenné teheti az új büntetőeljárási törvényt, mivel így nincs társadalmi támogatottsága, mert a polgárok úgy érzik, hogy az igazságszolgáltatás nem megfelelő módon reagál a bűnözésre, mint társadalmi jelenségre.

Lehetetlen kezelési módja a bűnözésen bekövetkezett változásoknak, hogy a mindenkori kormány csak a büntető anyagi vagy eljárásjogi szabályok változtatásával képes reagálni. A bűnözésen belüli változások megoldásának egyik legfontosabb eszköze, hogy a kormányzatra

²⁰³ Bárd, 1986 (i.m. 182) 402-404. o.

kell bízni a büntetőpolitika kialakítását és gyakorlását. Ennek keretében a kormányzatnak jogi felhatalmazást kell kapnia arra, hogy a büntetőpolitikai prioritásokat meghatározhassa például normatív módon, irányelvek formájában. Ezek a prioritások pedig előírhatják az ügyész számára diszkrecionális jogköre gyakorlásának alapvető szempontjait (például fegyveresen elkövetett bűncselekmény esetén az ügyész ne halassza el a vádemelést)²⁰⁴.

Hack Péter gondolatát tovább fűzve a kormányzat a bűnüldöző hatóságok számára ilyen módon meg tudja adni a bűnüldözés prioritásait is, a „többszörös szelektív tevékenység” kezelésének céljából.

Kiss Anna ezzel kapcsolatosan arra mutat rá, hogy ha a Kormány nem irányíthatja az ügyészséget, annak az lesz a következménye, hogy a Kormány kénytelen lesz a büntetőpolitikát a rendőrségen keresztül irányítani.²⁰⁵

Az ügyészség alkotmányos helyzetének tisztázása és a prioritások megadása azért is elsődlegesen megoldásra váró feladat, mert például Hollandiában felismerték, hogy ma már sok ügyben pusztán azért nem járnak el a hatóságok, mivel a bűnüldöző hatóságok erőforrásai végesek. A holland főállamügyész már 1981-ben a következőket írta a költségvetéshez mellékelt jelentésben:

„...a rendőrség, az államügyészség és a bíróság jelenlegi teljesítőképessége nyomatékosan megköveteli, hogy a bűnözés egyes formáira – amelyek elvileg szükségessé teszik az eljárást – kevesebb figyelmet fordítsunk... szembe kell nézni a rideg ténnyel: a prioritások megállapítása annyit jelent, hogy bizonyos tevékenységekkel nem foglalkozunk más bűncselekmények felderítése érdekében...”²⁰⁶

Ez a felismerés természetesen hazánkban is megtörtént, de elmaradt az erre való jogalkotói reagálás.

Hollandiában nem indít az ügyész az eljárást, ha:

- más hatóság intézkedését az ügyben elegendőnek tartja (fegyelmi eljárás, nevelőintézeti elhelyezés...),
- a jogrend érdeke kívánja (nemzetbiztonsági vagy nemzetközi kapcsolatoknak ez árthat, zavargást válthat ki...),
- az elkövetett bűncselekménnyel kapcsolatos körülmények indokolják (a terhelt jelentéktelen szerepet játszott a bűncselekmény elkövetésében, az elévülés ugyan még nem következett be, de túl régen történt a cselekmény...),

²⁰⁴ Hack Péter: Az ügyészség alkotmányos helyzete és az új büntetőeljárás törvény, Magyar Jog, 1998. június, 337. o. 335-339. o.

²⁰⁵ Kiss Anna: Elképzelések az ügyészség helyéről és szerepéről, 1993-as OKRI évkönyv, 108. o. 93-111. o.

²⁰⁶ Annual Report of the Procurator General. 1981. p. 2-3. idézi Dato Steenhuis: i.m.p. 54. idézi: Kertész, 1996 (i. m. 187) 5. o.

- a terhelt személyével kapcsolatosan ez látszik célszerűnek (az elkövetésnél maga a gyanúsított vagy családtagjai megsérültek, illetve kárt szenvedtek, korlátozott beszámítási képességgel rendelkezik a gyanúsított, vagy testi fogyatékos, magas életkorú...),
- a sértett és a terhelt közötti kapcsolat ezt indokoltá teszi (a sértett megbocsátott, kárát az elkövető megtérítette, az eljárás károsítaná a sértettet, mert olyan körülmények kerülnének nyilvánosságra, amelyek ismertté válása számára előnytelen lenne...).²⁰⁷

Németország igazságszolgáltatási rendszere – amely szemben a hollanddal a legalitás elvére épül – hasonló problémákkal és nehézségekkel küzd. A Max Planck Intézet kriminológiai kutatócsoportja már a 70-es években megállapította, hogy a bűnüldöző szervek gyakorlata a legalitás elvének palástja alatt kialakította sajátos szelektálási rendszerét. Az ügyek kezelése és az eljárás megindítása függ a rendelkezésre álló személyi állománytól, a várható eredmény nagyságától, az elvégzendő munka mennyiségétől, a sértett szociális helyzetétől és makacsságától, valamint a bűncselekmény tárgyi súlyától és társadalmi kárától. Mindezek alapján arra következtetésre jutottak, hogy a „legalitás-elv de facto jórészt elvesztette hatályát.”²⁰⁸

Németországban a büntető eljárási törvények lehetővé teszik az eljárástól való eltekintést nemzetközi vagy belpolitikai vonatkozású ügyekben, ha az eljárás a Német Szövetségi Köztársaságra súlyos hátrányt jelentene, vagy ellentmondana egyéb lényeges társadalmi érdekeknek. Ezen kívül az ügyész diszkrecionális jogköre kiterjed az eljárás megindítására és megszüntetésére, valamint ezzel egyidejűleg arra is, hogy „szankciószerű intézkedést” hozzon. Ez az intézkedés általában megrovás, és a rendőrség a hónapnak az ügyész által előre meghatározott határnapjára küldi a meghívót. Ezen a határnapon az ügyész közli az eljárástól való eltekintés tényét és annak feltételeit.²⁰⁹

A fent említett külföldi jogirodalmi megállapítások alapján azt a következtetést lehet levonni, hogy Európában mind a legalitásra, mind az opportunításra épülő igazságszolgáltatási rendszerek működőképességét veszélyezteti a bűnözés és az ügyek számának hihetetlen mértékű növekedése. Az opportunításra épülő igazságszolgáltatási rendszerek – a francia és a holland – már az eljárás megindítása kérdésében való döntés meghozatalakor igen jelentős jogkört adott az ügyész kezébe. Az ügyész eltekinthet a nyomozástól, és dönthet az ügy más hatóság jogkörébe utalásáról, vagy egyszerűen arról, hogy „semmi sem történik” az ügyben.

²⁰⁷ Annual, fenti lábjegyzet. Idézi: Kertész, 1996 (i. m. 187) 4-5. o.

²⁰⁸ Erhard Blankenburg, Klaus Sessar, Wiebke Steffen: Die Staatsanwaltschaft im Prozeß strafrechtlicher Sozialkontrolle, Berlin, 1978. S. 331. o. idézi Kertész, 1996 (i. m. 187) 5. o.

²⁰⁹ Dagmar Pohl-Laukamp: Legalitätsprinzip und Diversion. Kriminalistik. 1983. No. 3. S. 133. idézi: Kertész, 1996 (i. m. 187) 5. o.

Hazánkban megoldandó feladat az ügyészség alkotmányos helyzetének tisztázása, mivel ezáltal lehetőség nyílik a bűnüldözés prioritásainak meghatározására, ugyanis a nyomozó hatóságok az ügyeket maguk szelektálják. Ez a megoldás nem jogállami és nem célszerű, az állam e kérdés megoldásában a nyomozó hatóságokat nem hagyhatja magára.²¹⁰ Ezzel kapcsolatban meg kell említeni, hogy egységes úgymond „központi” (a törvényhozás vagy a Kormány által kiadott) prioritás, iránymutatás, meghatározás a nyomozó hatóságok felé nem létezik. Ennek hiányában az ORFK vezetése maga gyakorolja a „reagáló-prioritás meghatározást” a bűncselekmények tárgyi súlya alapján. Ezeket az információkat a Rendőrtiszti Főiskola hallgatóitól oktatói munkám során kaptam.

A nyomozó hatóságok ugyanis prioritások nélkül maguk szelektálnak, ami nem törvényes megoldás, nem lehet a szelektálás szempontjait előre megismerni, és ezt a tevékenységet utólag sem lehet ellenőrizni. Nem gondolom, hogy át kell térni az opportunistá rendszerre, de az opportunistá rendszer megoldásait tanulmányozni szükséges, hogy azok az adott másik országban hogyan működnek, milyen előnyei és hátrányai vannak és ezek közül melyek azok, amelyeket be lehet építeni a magyar jogrendszerbe. Természetesen a magyar büntetőeljárás hagyományait, és a magyar társadalmi viszonyokat figyelembe kell venni, de feltétlen szükséges az ügyész diszkrecionális jogkörének bővítése már az eljárás megindításakor.

- Feltétlenül vizsgálni kell, hogy milyen körben lehetséges a magánindítványra üldözendő bűncselekmények számát növelni. A gazdasági életben például, amikor nem az állam, hanem magántulajdonban lévő gazdálkodó szervezet a sértett, a sértett nem minden esetben tesz feljelentést, hiszen ez megnehezítheti a gazdasági életben való részvételét. Ezeknél a bűncselekményeknél tehát az elkövető büntetőjogi felelősségre vonását lehet kötni a joghatályos magánindítvány meglétéhez.
- A jogalkotásnak továbbra is keresni kell azokat a lehetőségeket, ügyfajtákat vagy terhelti köröket amelyek alkalmasak lehetnek a további elterelésre, még abban az esetben is, ha az elterelés nem egyedüli gyógyír a problémák megoldására.

²¹⁰ Finszter Géza a gyakorlati kriminálpolitika három szintjét különbözteti meg: a reagáló, a tervező kriminálpolitikát, és harmadikként a közbiztonsági stratégiát, amely már túlmutat a szűkebb értelemben vett büntetőjog-alkotás és alkalmazás folyamatán, beletartozik a politikai szféra, a civil társadalom, a gazdasági élet és a bűnmegelőzés intézményrendszere, valamint a közigazgatási hatósági jogalkalmazás eszköz-és intézményrendszere is. A reagáló kriminálpolitika jelenti a bűnüldöző és igazságszolgáltatási szerveknek a bekövetkezett jogsértésekre adott válaszainak összességét. Ezek olyan válaszok, amelyek magukba foglalják az említett intézményrendszerek alkotmányos, szakmai, gazdasági, és technikai tevékenységét. A tervező kriminálpolitika a törvényhozás és a kormány, bűnözés prognózisára épülő jogalkotási terveit, a bűnüldözés és igazságszolgáltatás szervezetfejlesztési elképzeléseit, azok pénzügyi finanszírozását jelöli. A kriminálpolitikai első két fajtája tartozik szorosan a bűnüldözési tudományokhoz, annak ellenére, hogy az eredményesen nem működhet a harmadik nélkül. Finszter Géza: Kriminálpolitika tegnap és ma, Rendészeti Szemle, 2006. 12. 87-88. o. 75-89. o.

- Az eljárás egyszerűsítése további megoldást jelenhet a leterheltség oldására. Ki kell építeni azokat a jogintézményeket, amelyek alkalmasak akár a nyomozás, akár a bírósági eljárás gyorsítására. Megfontolandó megoldás lehet például az „eljárás mellőzésének” bevezetése természetesen teljes ügyészi kontroll megvalósítása mellett.
- A felderítés esélyeinek prognosztizálása

A második megoldási lehetőségről Finszter Géza előadásában hallottam.

Külföldi szakirodalmi példát hozott fel, amikor a nyomozó hatóságok a felderítés esélyeit latolgatják. Különböző pontszámokkal illetik az ügyeket abból a szempontból, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján mennyi az esélye az ügy eredményes felderítésének. Ebben az esetben is a jogalkotónak meg kell adni a prioritásokat – ezért is fontos az ügyészség többek között az ügyészség alkotmányos helyzetének tisztázása –, abból a célból, hogy a nyomozó hatóságok erőforrásaikat és szakmai tudásukat adott helyzetben milyen ügyek megoldására fordítsák. Természetesen ez nem egyszerű feladat, mert például bármennyire is felderíthetetlennek tűnik egy emberölési ügy, nem lehet lemondani a felderítési/bűnüldözési kötelezettségről.

Kérdésként merül fel az is, hogy az új Be. mennyire költségkímélő? Azáltal, hogy a bűncselekmény gyanúja lett a nyomozás megindításának egyedüli pozitív feltétele, azt lehet mondani, hogy az új Be – a legalitás fenntartása mellett – nem felel a takarékoság, költségkímélés és hatékonyság elveinek. Ebben a kérdéskörben külön kutatás tárgyát képezhetné, hogy a feljelentések hány százalékában került sor nyomozás elrendelésére, és ezekben az ügyekben hány százalékban és milyen törvényes ok alapján szüntették meg a nyomozást. Ezekben az esetekben a nyomozás mennyire volt költségigényes?

Végezetül meg kell említenem, hogy természetesen nem volt célom a legalitás és az opportunitás fogalmi elemeit részletesen kifejteni, nézetrendszerét ütköztetni, hanem elsősorban a megoldásra váró problémákra kívántam felhívni a figyelmet az eljárás megindítása tükrében.

3. A diverzió

A jogirodalomban ismeretes a diverzió fogalma is, amely fogalom alatt azt kell érteni, amikor kisebb súlyú bűncselekményeket büntető igazságszolgáltatáson kívül intéznek el, bűnösség kimondása nélkül.

Király Tibor a diverziót az opportunitás egyik eszközéhez sorolja, aminek alapja büntetőjogi rendelkezés is lehet. A diverzióhoz sorolja azokat az eszközöket, amikor büntetőjogi felelősséget fegyelmi, vagy társadalmi felelőséggel váltanak fel, vagy diverzióról lehet beszélni, akkor is, ha az eljárási törvény megengedi a teljes mentességet (például elenyésző súlyú cselekmény esetén). A mentességet lehet feltételhez is kötni, erre a vádemelés elhalasztása a példa, amikor az alkohol-, vagy kábítószerfüggő gyanúsított vállalja a gyógykezelést.²¹¹

A magyar büntető eljárásjog történetében, különösen az I. Be. alkalmazásának idején ismertek voltak a társadalmi bíróságok, és a fegyelmi hatóságok, amelyek bűncselekményeket bírálhattak el.²¹² Ezeknek az intézményeknek az eljárás gyorsításán kívül azt volt a célja, hogy a tárgyi súlyukat tekintve kisebb súlyú bűncselekmények ne kerüljenek a büntető ügyekben eljáró hatóságok elé, mert egyrészt a hatóságok tehermentesítése célként volt meghatározva, másrészt ezeknek az ügyeknek a helyi közösségben való „elbírálása” elég nagy visszatartó hatással rendelkezett.

A diverzió és jogállamiság viszonyát vizsgálva elsődleges szempont, hogy bűncselekmény elkövetéséért büntetőjogi felelősséget, valamint büntetőjogi szankciót csak büntető bíróság alkalmazhat. Ez az elsődleges követelmény, amelynek eredményeképpen a diverzió során lehet egyéb más, de sohasem büntetőjogi szankciót alkalmazni. Az ügynevezett nem büntetőjogi intézkedés alkalmazására pedig olyan eljárási rendet kell kialakítani, hogy az alapvető garanciák biztosíthatóak legyenek, és a döntés ellen bírósághoz lehessen fordulni. Ezeket az alapvető követelményeket figyelembe véve, egyes ügycsoportok, vagy terhelti körök vonatkozásában (például: kábítószer-fogyasztó gyógyítása, vagy életes korú személy által első bűncselekmény elkövetése, amely cselekmény tárgyi súlya kisebb vagy elenyésző) a hatóságok tehermentesítése céljából kialakíthatóak a diverzió intézményei. Ezek az intézmények azonban csak kivételképpen működhetnek, mivel bűncselekmények elbírálása büntetőeljárás keretében kell, hogy történjen.

3.1. A bűncselekmény elbírálása fegyelmi eljárásban

A restoratív (helyreállító) igazságszolgáltatás egyik központi tételének számít az a gondolat, hogy az arra alkalmas ügyeket a hagyományos bírói útról eltereljék, abból a célból, hogy az igazságszolgáltatás munkaterheit csökkentsék. A szakirodalomban általánossá vált az a felfogás, hogy a bűncselekmény elbírálása fegyelmi jogkörben a diverzió egyetlen klasszikus

²¹¹ Király, 2000 (i. m. 99) 119 o.

²¹² Erre vonatkozóan olvasható el az 1964. évi 24. számú tvr.

jogintézménye a magyar büntető eljárásjognak. A fegyelmi útra terelés lehetőségéről dönthet a katonai ügyész a feljelentés elutasításával egyidejűleg, ezért szükséges az alkalmazásának feltételeit megvizsgálni.

A katonai büntetőeljárás „ősi” jogintézménye, a bűncselekmény elbírálása fegyelmi eljárásban az elterelés egyik eszközének számít, és összhangban van az Európa Tanács R. (87) 18. számú Ajánlásával, amelyet a büntető igazságszolgáltatás egyszerűsítése tárgyában adtak ki. Az Ajánlás szorgalmazza az ügyész diszkrecionális jogkörének bevezetését és alkalmazását, ahol ezt az adott ország jogrendszerének fejlődése és alkotmánya lehetővé teszi. A bűncselekmény elbírálása fegyelmi eljárásban lehetőséget ad a katonai ügyésznek arra, hogy diszkrecionális jogkörét gyakorolhassa, vagyis mérlegelje azt, hogy a büntetés célja fenytés kiszabásával is elérhető-e.

A katonai büntetőeljárás e jogintézménye kivétel a legalitás elve alól, hiszen katonai vétség elkövetése esetén az ügyész nem nyomoztat, nem emel vádat és nem indítványozza a vádlott megbüntetését, hanem az ügyet fegyelmi eljárás elé utalja, ebből a szempontból tehát a restoratív igazságszolgáltatási rendszerhez tartozik azzal a különbséggel, hogy a sajátos katonai életviszonyok és hierarchikus rendszer miatt az eljárás gyorsasága és hatékonysága a „civil” eljárásokhoz képest sokkal fontosabb követelmény. A bűncselekmény elbírálása fegyelmi eljárásban egyrészt tehát a restoratív igazságszolgáltatási rendszerhez tartozik, mivel a jogrend gyors helyreállítására alkalmas, másrészt ezzel egyidejűleg szolgálja a katonai hierarchikus rendszer szakszerű működését.

A magyar büntetőeljárás történetében a katonai büntetőeljárásra vonatkozóan az I. Bp-ben nem találunk szabályokat, az első magyar normák az 1912. évi XXXIII. törvénycikkben (Kat. Bp.) jelentek meg, amely módosításokkal ugyan, de egészen 1952. január 1-ig volt hatályban. A törvénycikk lehetőséget adott a bűncselekmények elbírálására fegyelmi jogkörben²¹³

A II. Bp. életbeléptetésével megszűnt a katonai büntetőeljárás szabályainak önálló kodifikációja, megvalósult a polgári és katonai jogrend egysége, mivel a II. Bp. III. fejezete tartalmazta a katonákra vonatkozó eltérő rendelkezéseket. Az I. és a II. Be. alkalmazásának időszakában a katonai parancsnok és ezzel összefüggésben a katonai ügyész meghatározó szerepet kaptak, de hatáskörükbe utalt bűncselekményekkel, a katonai büntetőeljárás személyi

²¹³ A történeti rész feldolgozásra került, Hautzinger Zoltán: A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története, Jogtudományi Közlöny, 62. évfolyam, 2007/6. 263-276.o. Kardos Sándor monográfiájában és Pap János: Történeti áttekintés a katonai parancsnok szerepéről a katonai büntetőeljárásban, Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma, Pécs, 2007. 193-201 o.

hatályával²¹⁴, az eljárás szabályaival nem kívánok foglalkozni, tekintve, hogy az a szorosan vett kutatási témakörömet nem érinti.

A jogintézmény történetében mérföldkönek mondható az 1993. évi XVII. törvény, amely hatályon kívül helyezte a Btk. (1978. évi IV. törvény.) és a II. Be. azon rendelkezéseit, amelyek lehetőséget adtak a parancsnoknak arra, hogy a katonák által elkövetett egyes bűncselekményeket fegyelmi jogkörben elbírálják. A jogintézmény megszüntetésének alapvetően az volt az oka, hogy a jogalkotó abból a felfogásból indult ki, hogy bűncselekményeket kizárólag bíróságok bírálhatják el, ezért ez az intézmény alapelvekbe és különböző nemzetközi ajánlásokba ütközik.

A nemzetközi tapasztalatok²¹⁵ és az Emberi Jogok Európai Bíróságának Egyezményei és esetei döntései azonban rávilágítottak arra, hogy bűncselekményeket nem kizárólag bíróságnak kell elbírálni, feltéve, ha biztosítják a terhelt számára, hogy a fegyelmi fenytés ellen bírósághoz fordulhasson. Az ECHR Bíróság az Engel ügy kapcsán kimondta, hogy az államok saját katonai fegyelmi rendszerük megszervezésében rendelkeznek bizonyos mozgásszabadsággal. A strasbourgi testület elismerte, hogy a civil és a katonai élet közötti különbség kellő indokul szolgál az államok számára ahhoz, hogy eltérő szabályozást vezessenek be.²¹⁶

A jogintézmény alkotmányossági felülvizsgálatára kérelemre sor került. Az Alkotmánybíróság 45/2009. (IV. 10.) számú határozatában rámutatott arra, hogy az Alkotmány 50. § (1) bekezdése a bűncselekmény elkövetőinek megbüntetését a bíróság funkciójaként határozza meg. Ugyanakkor sem az Alkotmány 45. § (1) bekezdéséből, illetve 50. § (1) bekezdéséből, sem pedig a büntető hatalom gyakorlásának állami monopóliumára és kötelezettségére vonatkozó alkotmányos tételekből nem következik annak tilalma, hogy a törvényben bűncselekménnyé nyilvánított magatartások elkövetőinek megbüntetésére más, a büntetőjogi jogkövetkezményeknél dogmatikailag enyhébb szankciók, így például fegyelmi fenytések alkalmazásával történhessen. Az Alkotmánybíróság kimondta azt is, hogy magának az Alkotmánybíróságnak nincs jogosítványa arra, hogy a büntetőpolitika által megfogalmazott szükségletek, követelmények és célok helyességéről és indokairól, így különösen azok célszerűségéről és hatékonyságáról határozattal döntsön. Az Alkotmánybíróságnak tehát arra van jogosítványa, hogy a büntetőpolitika alkotmányos korlátait állapítsa meg, de ne a politika tartalmáról dönt-

²¹⁴ A katonai büntetőeljárás személyi hatályával részletesen foglalkozik: Bögöly Gyula: A katonai büntetőeljárás hatálya Rákócziól napjainkig, Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma, Pécs, 2007. 17-33. o., valamint Kardos Sándor már idézett monográfiájának 225-227. o.

²¹⁵ A nemzetközi kitekintésre vonatkozóan lásd Kovács Tamás: A katonai igazságszolgáltatás szervezeti és eljárásjogi megoldásaival kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok. *Ügyészek Lapja* 1998. 1.sz. 15-58. o. és Venczl László: A katonai parancsnok büntető hatalma és a strasbourgi joggyakorlat, 2001. szakdolgozat, valamint Kardos Sándor következő jegyzetben megjelölt monográfiáját

²¹⁶ Kardos Sándor: A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene, 350/2003. számú PhD dolgozat, Miskolc, 252. o.

sön, ennek során pedig különös tekintettel legyen az alapjogok alkotmányos büntetőjogi garanciáira. Megállapításra került az is, hogy a hatályos szabályozásban meghatározóan érvényesül a terhelt önrendelkezési joga, mert alkalmazása a terhelt és védője hozzájárulásától függ, valamint a fegyelmi jogkör gyakorlójának határozatával szemben lehetőség van bírósághoz fordulni. A katonai vétség miatt a fegyelmi eljárásban nem büntetőjogi, hanem fegyelmi felelősség megállapítására, továbbá nem büntetőjogi, hanem fegyelmi fenyítésre kerülhet csak sor. Mindezek alapján, hogy a katonai vétség elbírálása fegyelmi eljárásban nem ütközik semmilyen alkotmányos elvbe, ezért véleményem szerint az intézmény fenntartása továbbra is indokolt és hasznos.

3.2. A bűncselekmény elbírálása fegyelmi eljárásban elvi alapjai

A bírói útról történő elterelés lehetőségének központba kerülésével az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a büntető igazságszolgáltatás egyszerűsítéséről kiadott R (87) 18. számú Ajánlása is, amely kimondja, hogy elfogadhatónak tartja a csekély súlyú, nagy gyakoriságú bűncselekmények esetében azok közigazgatási hatóságokra történő telepítését, dekriminálizáció, vagy sommás eljárások és megegyezések keretében történő rendezését is.

A hatályos Be. ismét élő jogintézménnyé tette a fegyelmi elterelés lehetőségét, mivel a katonáknál veszélybe került az ésszerű határidőn belüli elbírálás és a szakszerűség követelménye, ami miatt a katonai szervezet fegyelmi helyzete romlott. A fegyelmi elterelés újbóli bevezetése mellett szólt az a tapasztalat is, hogy korábban pont a gyorsaság, mint követelmény volt a katonai büntetőeljárás kialakításának egyik oka. Ezen kívül az ún. bagatell ügyek civil igazságszolgáltatásba kerülésével az eljárások elhúzódtak olyan módon, hogy a szakszerűség nem minden esetben volt biztosítható.

Álláspontom szerint a fegyelmi elterelés lehetősége összhangban áll a költségkímélés követelményével is, hiszen gazdaságosabb megoldásnak tűnik a bagatell, kisebb súlyú bűncselekményeket a katonai ügyész egyetértésével (jóváhagyásával) az illetékes parancsnok elbírálási jogkörébe hagyni, mint követni a meglehetősen költséges bírói utat. Ha a terhelt a parancsnoki fegyelmi elbírálás miatt panaszt jelenthet be és kérheti a bírósági eljárás lefolytatását, valamint jogot kap arra is, hogy a sérelmesnek tartott fegyelmi fenyítés bírósági felülvizsgálatát kérje, akkor ez a megoldás nem ütközik a nemzetközi dokumentumokba, ajánlásokba és alapelvekbe. A hatályos Be. ezeket a garanciákat beépítette a normaszövegbe, ami azt jelenti, hogy a parancsnok fegyelmi eljárása megfelel a szükséges garanciáknak.

A katonai ügyész a feljelentést elutasítja, illetőleg a nyomozást megszünteti, és az:

- iratokat a fegyelmi eljárásra illetékes parancsnoknak megküldi,
- ha a katonai vétség miatt a büntetés célja fegyelmi fenytéssel is elérhető (485/A.§ (1) bek.).

Amennyiben a nyomozást az illetékes parancsnok végzi, lehetőséget lát a bűncselekmény elbírálására, akkor az iratokat felterjeszti a katonai ügyészhez a határozat meghozatala céljából, amiről hetvenkét órán belül határoznia kell.

A Kaposvári Katonai Ügyészségen történő kutató munkám során megállapítható volt, hogy a korábbi KK. 14. számú állásfoglalásban felsoroltakat a joggyakorlat a mai napig is alkalmazza, hiszen ezek olyan figyelembe vehető ismérvek, amelyek a jelenlegi alkalmazás során is alkalmasak arra, hogy tényleges iránymutatásul szolgáljanak a katonai ügyész számára diszkrecionális jogkörének gyakorlásához.

Ennek alapján a katonai ügyésznek a következő körülményeket kell figyelembe venni, amikor büntetőeljárás során fegyelmi fenytés kiszabása mellett dönt: a cselekmény tárgyi súlya, a szolgálat jellege, az elkövetés körülményei, az elkövető személyi körülményei, első alkalommal követett-e bűncselekményt az elkövető, szolgálatát ez ideig kifogástalanul látta-e el az elkövető, a gyanúsított kárenyhítő magatartása, a sértetti közrehatás, a bűncselekmény elkövetése járt-e jelentős érdeksérelemmel, a gyanúsított beismerő vallomása, a gyanúsított megbánó magatartásának tanúsítása, a gyanúsított bocsánatkérése, a gyanúsított kitüntetései és dicséretei, a gyanúsított előléptetései.

VI. FEJEZET

A büntetőeljárás megindítása és a feljelentés elutasítása

A büntetőeljárás megindításával kapcsolatos jogintézményeket – figyelembe véve a magyar büntető eljárásjog tudomány hagyományait és fejlődését – két részre osztottam.

Az első részben a büntetőeljárás megindításának általános módjával foglalkozok. Ebben a csoportban a nyomozó hatóságok a büntetőeljárást vagy írásbeli feljegyzéssel, vagy reálaktus végzésével indítják meg. Írásbeli feljegyzéssel indul a büntetőeljárás a feljelentés kiegészítése és a nyomozás elrendelésével. Reálaktus végzésével - amely felfogható egyfajta sajátos magyar büntető eljárásjogi hagyománynak is - indul a büntetőeljárás, ha a nyomozó hatóság a nyomozás elrendelése előtt végez úgynevezett késedelmet nem tűrő, sürgős eljárási cselekményt. Logikailag idetartozik a nyomozó hatóságok, gyanút megalapozó információforrások elemzése is.

A második rész a büntetőeljárás megindításának különleges módjait teszi vizsgálat tárgyává.

A büntetőeljárás megindítása különleges módon történik a bíróságok előtt, mert ezekben az esetekben hiányzik a nyomozási fázis teljesítése, és ennek következtében az ügyész általános és fokozott törvényességi felügyelete is, valamint az általa előterjesztett közvád. A büntetőeljárás bíróság előtt indul, ha a magánvádló feljelentést tesz, illetve a feljelentés elutasítása után a sértett pótmagánvádlóként lép, feltéve, ha a bíróság elfogadja a pótmagánvádló által előterjesztett vádindítványt.

Disszertációmban vizsgálni kellett a büntetőeljárást megindító döntéshozatal egyéb összefüggéseit is. A büntetőeljárás megindításakor kell döntenie arról, hogy ki a sértett, kit illetnek és terhelnek a sértett jogai és kötelezettségei. Ezen kívül a magyar büntetőeljárásban léteznek olyan jogintézmények (bíróság elé állítás, és a diverzió körében már tárgyalta bűncselekmény elbírálása fegyelmi eljárásban), amelyek feltételrendszerét egyidejűleg kell elismerni a büntetőeljárás megindításának feltételrendszerével. Ezek az intézmények ugyanis csak akkor eredményesek, ha már az eljárás megindításakor alkalmazzák őket.

A negyedik alcímben a feljelentés elutasításának okait elemzem és az ezzel kapcsolatos megállapításaimat írom le.

1. A büntetőeljárás megindításának általános módja

A büntetőeljárás – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – nyomozással kezdődik (164. § (1) bek.). A feljelentés kiegészítés teljesítésével a nyomozás nem, de a büntetőeljárás megindul, és annak eredményéhez képest kerül sor a nyomozás megindítására vagy a feljelentés elutasítására.

1.1. A feljelentés kiegészítése

A büntetőeljárás, nyomozás megindítása kérdésében való helyes döntés meghozatala azért bonyolult, mert ez ideig nem létezik olyan igazságszolgáltatási rendszer, amely képes lenne arra, hogy csak bűncselekmény elkövetése esetén és csak az elkövetővel (az elkövető minden esetben elkövető, de nem biztos, hogy azonos a terheltként bevont személlyel) szemben indítson eljárást. Ennek ellenére a büntető eljárási kódexeknek olyan szabályozást kell kialakítani, hogy az előbb említett nehézségek ellenére is, csökkentse az alaptalanul indított büntetőeljárások számát, alkalmasak legyenek tehát egyfajta egyensúly megteremtésére az alkotmányos jogok korlátozása és a nyomozás megindítása között.

A büntetőeljárás során racionális bűnüldözési rendszert kell kialakítani, amelynek keretében lehetőség van olyan adatok összegyűjtésére, amelyre a törvényes vádat lehet alapozni, vagy egyértelműen meg lehet szüntetni a nyomozást.

Bizonytalan alapokon nem lehet büntetőeljárást indítani, mert ez egyrészt ellentmond a hivatalbóliság alapelveinek, másrészt a nyomozás megindításával egyidejűleg az összes emberi és alkotmányos jog korlátozására lehetőséget kapnak a nyomozó hatóságok, ezért büntetőeljárást, nyomozást csak törvényes és valós feltételek megléte esetén lehet indítani.

Ennek a követelmények nem könnyű eleget tenni, és álláspontom szerint a feljelentés ki-elégítés intézménye lehetőséget teremt arra, hogy a nyomozó hatóságok és ügyész az eljárás megindítása tárgyában felelős döntést tudjanak hozni.

1.1.1. A feljelentés kiegészítés a korábbi magyar büntetőeljárási kódexekben

A feljelentés kiegészítés jogintézményét az 1912. évi XXXIII. tc. az első magyar Honvédségi Katonai Perrendtartás (Kat. Bp) 130-131. § vezette be, amelynek alapján az illetékes parancsnok elrendelhetette az előzetes megállapításokat. A bűnvádi üldözés elrendelésének formai feltétele a bűncselekmény elkövetésének gyanúja volt, és abban az esetben, ha az illetékes

parancsnok számára kétséges volt, hogy a feljelentésből, vagy más módon tudomására jutott adatokból a cselekmény büntetőbírószági üldözésre alkalmas-e, akkor az előzetes megállapítások elrendelése felől intézkedett. Az előzetes megállapítások célja akként határozható meg, hogy hivatalból üldözendő cselekmény megállapítható-e, vagy sem. Ha nem, akkor az illetékes parancsnok a feljelentés félretételéről rendelkezett, ha pedig a bűncselekmény gyanúja fennállt, akkor intézkedni kellett a bűnvádi üldözés elrendeléséről.

Mindezek alapján az előzetes intézkedések felfogható a feljelentés kiegészítés első történeti elődjének, hiszen ennek keretében a bűnvádi üldözés feltételeit lehetett és kellett megvizsgálni. Ez az intézmény azonban csak a katonai büntetőeljárás során volt lehetséges – a polgári büntetőeljárás során nem –, amelynek az lehetett az indoka, hogy a nyomozást olyan ügyészi tiszt végezte, akinek nem volt jogász szakmai ismerete.

A II. Bp. alapján az előzetes ellenőrzés elrendelésére akkor kerülhetett sor, amikor a nyomozás nem volt megtagadható, a nyomozás elrendelésére viszont azért nem kerülhetett sor, mert a feljelentés, hivatalos észlelés adatai alapján nem volt megállapítható kétségekívül az a körülmény, hogy fennforog-e a bűncselekmény.²¹⁷ Az előzetes ellenőrzés egyébként kívül esett a büntető eljárásjog területén, ezért az előzetes ellenőrzésre vonatkozó szabályok nem találhatók a Bp-ben.²¹⁸

Az előzetes ellenőrzés során olyan jellegű intézkedéseket lehetett fogantatosítani, amelyek a kriminalisztikai puhatolás vagy megfigyelés körébe estek, de ezeket is csak abban az esetben, ha a bűncselekmény elkövetésének megállapítása más módon nem volt lehetséges.

A Nyomozók kézikönyve külön is hangsúlyozza, hogy előzetes ellenőrzés során kizárólag olyan intézkedéseket lehet fogantatosítani, amelyek az ügyész általános törvényességi felügyelete körébe tartoznak. Ezen kívül nyomatékosan felhívja a tankönyv a figyelmet arra, hogy a bűncselekmény elkövetésére, nemkülönben meghatározott személy bűnösségére vonatkozó bizonyítékok beszerzése a terhelt büntetőjogi felelősségre vonásának biztosításával kapcsolatos intézkedések megtétele már a nyomozás körébe tartozik.²¹⁹

Ezek ugyanis olyan eljárási cselekmények végrehajtását teszik szükségessé, amelyekre a Bp. csak a büntetőeljárás megindítása után jogosítja fel az illetékes nyomozó hatóságokat.

²¹⁷ A Legfőbb Ügyészség Tanulmányi Csoportja, 1955 (i. m. 15) 93. o.

²¹⁸ Az előzetes ellenőrzésre vonatkozó szabályokat a Legfőbb Ügyészség 65/1954. számú utasítása tartalmazta

²¹⁹ A Legfőbb Ügyészség Tanulmányi Csoportja, 1955 (i. m. 15) 95. o.

Az I. Be. tette törvényes alapelvvé, hogy büntetőeljárás csak bűncselekmény alapos gyanúja esetén, és csak az ellen indítható, akit bűncselekmény alapos gyanúja terhel.

Bevezette a feljelentés kiegészítés jogintézményét, ha a nyomozás elrendelése, vagy megtagadása tárgyában nem lehetett dönten.

A feljelentés kiegészítés jogintézményéről egyértelműen megállapítható, hogy az a korábbi előzetes ellenőrzés intézményének utóda, mind célját, mind tartamát tekintve, azzal a különbséggel, hogy szabályozásának alapja a Be. törvény lett.

A feljelentés kiegészítés jogintézményét tehát az I. Be. alkotta meg, és a 101. §-a szerint, ha a feljelentés tartalma alapján a nyomozóhatóság a nyomozás elrendelése vagy megtagadása kérdésében nem tudott állást foglalni, a feljelentés kiegészítéséről kellett gondoskodni, amelyet a feljelentés beérkezésétől számított 15 napon belül kellett foganatosítani. A törvény 101. § (2) bekezdésben két módszerét különböztették meg a feljelentés kiegészítésének:

- A feljelentőtől, a sértettől, állami szervtől, társadalmi szervezettől, vagy szövetkezettől, valamint magánszemélyektől okiratok és adatok rendelkezésre bocsátását, megküldését, illetve felvilágosítás adását követelheték.
- A feljelentő állami szerv, társadalmi szervezet, vagy szövetkezet vezetőjétől vizsgálat tartását, kármegállapítási eljárás lefolytatását és személyek meghallgatását követelheték.

E két lehetőségen kívül a nyomozóhatóság minden olyan intézkedést megtehetett, amely a Be. szerint nem minősül nyomozási cselekménynek. Törvénytörő, éppen ezért tilos a feljelentés kiegészítés során bármilyen nyomozási cselekményt foganatosítani, kivéve a halaszthatatlan nyomozási cselekményeket, de akkor már csak a nyomozás elrendelésére, vagy megszüntetésére kerülhetett sor, ha a nyomozási cselekmény az alapos gyanút kizárta.

Ennek alapján a feljelentés kiegészítés tényállás megállapítási módszer, amelynek lényegét a büntető eljárásjog szabályozta, – de a többségi vélemény szerint nem tekinthető büntetőeljárásnak – azonban sajátossága éppen abban rejlett, hogy ezen a címen büntetőeljárás cselekmény végrehajtása nem volt lehetséges.

A II. Be. célja a feljelentés kiegészítés jogintézményének megtartásával hasonló volt az I. Be-hez.²²⁰

A II. Be. (126. § (1) bek.) fenntartotta tehát a feljelentés kiegészítés jogintézményét azzal, hogy példálózva sorolta fel milyen intézkedéseket lehetett tenni (ezek hasonlóak voltak az I. Be-ben megfogalmazottakhoz), de ellentétben az I. Be-vel a magánszemélyektől nem lehetett

²²⁰ Szabóné Nagy Teréz – Cséka Ervin – Szilágyi József – Lukács Tibor – Sasvári Tibor – Korda György – Szijjártó Károly: Büntetőeljárás-jog BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség 1974. 334. o.

követelni a felvilágosítás adását. A különböző jogi személyek esetében is felvilágosítás kérésről rendelkezett a törvény, de ők a megkeresésre vonatkozó szabályok szerint kötelesek voltak válaszolni.

A feljelentés kiegészítés ideje alatt nem lehetett a feljelentettől felvilágosítást kérni, amelynek az volt a magyarázata, hogy még a bűncselekmény alapos gyanúját sem tisztázták, valamint nem lehetett bizonyítékokat beszerezni, hiszen az a nyomozás feladata.

1.1.2. A hatályos Be. törvény életbeléptetése és a feljelentés kiegészítése

A két korábbi Be. törvénnyel ellentétben, a büntetőeljárás és a nyomozás megindításának egyetlen pozitív feltétele lett a bűncselekmény elkövetésének gyanúja. Az „alapos” mértékjelző szó elmaradása miatt a korábbi egyszerű gyanú lett az eljárás megindításának feltétele, amelynek következtében a feljelentés kiegészítés jogintézménye kiiktatásra került a törvényből. A feljelentés kiegészítése jogintézményének létjogosultsága szakmai körökben vitát váltott, hiszen közismert volt, hogy a nyomozó hatóságok gyakran időhúzásra használták ezt a jogintézményt, és nyomozás elrendelése előtti „nyomozást” folytattak.

Bócz Endre összefoglalta a feljelentés kiegészítése megszüntetésére elhangzott érveket, amelyeket az alábbiakban ismertetek:

- A nyomozás, mint eljárási szakasz viszonylagos (túl)súlyát külön növelte egy újabb – a nyomozás elrendelése vagy megtagadása felőli döntést előkészítő – jogintézmény, a „feljelentés kiegészítés” beiktatása. Ez ugyanis alkalmas volt annak a politikai víziónak a közzelfogásban hitelt kölcsönözni, hogy „ártatlan ellen nem indul eljárás”²²¹
- Az I. Be. hatályba lépése után bevezetett feljelentés kiegészítés az 1963-ban bevezetett Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Statisztikai Rendszer (ERÜBS) nyomán növekvő jelentőségre tett szert, miután a rendőrségi munka értékelésében és a javadalmazásban a statisztikai mutatók egyre nagyobb szerepet kaptak. Az 1970-es években pedig a „nyomozás-eredményességi index” mindinkább előtérbe került, és az eredményes nyomozások számát nagy mértékben lehetett növelni az elrendelt nyomozások számának csökkentésével. A nyomozás elrendelések száma csökkentésének egyik igen jó eszköze lett a feljelentés kiegészítés intézménye.²²²

²²¹ Bócz, 2006 (i.m. 12) 38-39. o.

²²² Bócz, 2006 (i.m. 12) 162-163. oldal, ahol a szerző meghökkentőnek mondható eseteket is leír a jogintézmény alkalmazásával kapcsolatban.

- A feljelentés-kiegészítése intézménye tehát egészében a nyomozó hatóság ismereteinek bővítésére szolgált a büntetőjog-ellenes tett lehetséges, sőt valószínű megtörténtét illetően. Ez egybeesik a nyomozás céljával. Módszerei is a nyomozás során alkalmazott módszerek közül kerültek ki. Eltörlése többlet feladatokkal nem járt, hiszen a kérdéses további ismereteket a feljelentés kiegészítés keretében is a nyomozó hatóságoknak kellett végezni.²²³

Király Tibor a feljelentés kiegészítése megszüntetésének okát abban látja, hogy a feljelentés kiegészítése a nyomozó hatóság számára széles körű jogosítványokat biztosít anélkül, hogy kötelezné a hatóságokat az egyébként kötelező eljárási szabályok, például a szemle, a tanúkihallgatás szabályainak a megtartására, és ezzel lehetőséget nyújt törvénysértésre. A feljelentés kiegészítése intézményének elhagyása miatt a nyomozó hatóságok nem esnek el a szükséges információk megszerzésének a lehetőségétől, csak ezt most már a nyomozás keretében tehetik meg, továbbá a feljelentés kiegészítést a „puhatolás” szabályainak törvényi meghatározása feleslegessé teszik. Nem tartozik viszont a nyomozás körébe, a feljelentésben foglalt adatok kiegészítése, a nem világos közlések tisztázása, amelyet a nyomozó hatóság a feljelentőtől kér.²²⁴

A fenti nézetekkel szemben Katona Géza fogalmazta meg azoknak az érveknek egy részét, amelyek a feljelentés kiegészítése intézményének fenntartása mellett szólnak.

Katona Géza rámutat arra, hogy a hatályos Be. életbeléptetésével, amely a nyomozás elrendelésének szabályait alapjaiban módosította, át kell értékelni az eljárás megindításának és elutasításának feltételrendszerét. Az átértékeléshez feltétlenül hozzájárul a feljelentés kiegészítés intézmények megszüntetése is. A törvény logikai és nyelvtani értelmezése alapján utal arra, hogy a 174. § (1) bek. b. pontban megfogalmazott „bűncselekmény gyanújának hiánya” mint feljelentés elutasítási ok, tulajdonképpen negatív kritérium alapján, közvetve utal a nyomozás elrendelésére. Ebből következik, hogy abban az esetben is a nyomozás elrendelése szükséges, ha a „bűncselekmény hiánya”, vagy a „bűncselekmény gyanúja hiánya” a feljelentésből nem állapítható meg. A korábbi feljelentés kiegészítése helyett most nyomozás indul:

- a bűncselekmény gyanújának, vagy éppen
- a bűncselekményre utaló gyanú hiányának megállapítására.

Az ellentmondást a Nyer. 97. §-a sem oldja fel, amely szerint”a nyomozás csak bűncselekmény gyanúja, a törvényben megfogalmazott ténybeli és jogi feltételek együttes fennállása esetén rendelhető el.”

²²³ Bócz, 2006 (i.m. 12) 164. o.

²²⁴ Király, 2000 (i.m. 99) 310. o.

Nem szorul magyarázatra, hogy a „bűncselekmény gyanúja hiánya” jogi és hétköznapi értelemben nem azonos a „bűncselekmény gyanújával”.²²⁵

A szerző utal arra a ma már közismert tényre is, hogy a feljelentés kiegészítése megszüntetése olyan vagyoni elleni vagy gazdasági bűncselekmények esetén, amelyek érintik gazdálkodó szervek tevékenységét, üzleti hírnevét, felvethetik az indokolatlan nyomozást elrendelő szerv, vagy hatóság felelősségének kérdését. A bűncselekmény gyanújának hiányában elrendelt nyomozások felvetik a személyiségi jogok törvényellenes megsértésének lehetőségét, ami szintén járhat súlyos anyagi érdeksérelemmel és vagyoni kár bekövetkezésével. Ezen kívül az emberi élet védelméhez fűződő alapvető érdek megköveteli, hogy a hatóságok képesek legyenek megállapítani a halállokokat (természetes halál, vagy emberi tevékenység által előidézett halál). Hirtelen halál, öngyilkosság, orvosi előzmények nélkül bekövetkezett halál esetében nem zárható ki az élet elleni bűncselekmények gyanúja, de az ezzel kapcsolatos elsődleges hatósági intézkedések már a XIX. századi kodifikáció óta nem a büntetőeljárás, hanem az államigazgatási eljárás keretében realizálódnak. Az I. Bp. 88. §-a ezzel kapcsolatban említi a büntető rendészetet, amely a mai napig is büntetőeljáráson kívüli szűrőként szolgál az ilyen jellegű bűncselekmény gyanújának megállapításában. Hasonló jellegű megoldásokat követel a pénzmosás elleni nemzetközi küzdelem is, amely elsősorban a pénzügyi igazgatásra ró különböző feladatokat a rendészeti tevékenység megvalósítása során.²²⁶

A feljelentés kiegészítése jogintézményének szükséges léte, illetve nem szükséges léte a büntető eljárásjogi szakirodalom, ezen belül a nyomozás (előkészítő eljárás) iránt érdeklődő szakemberek számára ma már eldönthetetlen vitának tűnik. Nézetem szerint a kérdés megválaszolása felvet számos kriminálpolitikai, azon kívül különböző elméleti és gyakorlati problémákat is.

Álláspontom szerint a feljelentés kiegészítése egyes bűncselekmények gyanújának megállapításában, vagy kizárásában valóban felesleges intézménynek tűnhet. Itt olyan bűncselekmények gyanújának eldöntéséről van szó, amikor egyértelmű lehet magának a büntetendő emberi magatartásnak a tanúsítása. Ilyen bűncselekmény lehet adott esetben, de nem kivétel nélkül például az emberölés, a lopás minősített esetei, a rablás, a zsarolás, közúti baleset okozása, segítségnyújtás elmulasztása és még lehet a felsorolást folytatni.

Ezen kívül azonban számos olyan bűncselekmény létezik, amelyek büntetendővé nyilvánításának megítélésében jelentős szerepet kap a szakértői vélemény, vagy különböző vizsgálata-

²²⁵ Katona Géza: A bizonyítás és a nyomozás egyes kérdései az új Be. tükrében, Magyar Jog, 2004. 9. szám, 525-526. o. 525-534. o.

²²⁶ Katona, 2004 (i.m. 225) 526. o.

tok tartása, vagy más egyéb ellenőrzések elvégzése, és természetesen ezek eredményei, megállapításai. Tehát ezekben az esetekben a bűncselekmény gyanújának léteben vagy nem léteben nem lehetséges dönten az előbbieken felsorolt „segítségforrások” igénybe vétele nélkül. Ezeknél az ügyeknél az eljárás megindításában való helyes döntés kialakításához szükséges a feljelentés kiegészítése jogintézményének a léte, mert csak így lehetséges a nyomozást komoly okokra alapozva megindítani. Természetesen ezeket a kiegészítő információkat lehetséges elrendelt nyomozás során is beszerezni, de ebben az esetben fennáll az a veszély, hogy bűncselekmény gyanúja nélkül indul nyomozás, ami azt eredményezheti, hogy egyrészt sérül a hivatalbóliság alapelve, másrészt pedig a jogbiztonság követelménye, mert a nyomozás komoly tartalmi, materiális feltételek hiányában indul meg. Ezek a nyomozások gyakran mind anyagi, mind szellemi erőforrásokat is figyelembe véve költségigényesek, és nyomozás megszüntetése esetén – hiszen megindításának nem volt komoly tartalmi alapja – más ügyektől vonják el ezeket az erőforrásokat.

A bűnügyi tudományokon belül közismert fogalom a hatóságok „nyomozás-eredményességi mutatója”, amelynek a kriminálstatisztika alapján számos összetevője létezik (létezik). A teljesség igénye nélkül ilyen összetevő például az elrendelt nyomozások számának emelkedése vagy csökkenése, a felderítési mutató, az ismertté vált bűncselekmények számának alakulása. Az ismertté vált bűncselekmények körében nem közömbös, hogy az elkövetett bűncselekmények tárgyi súlyukat tekintve súlyosnak, közepesen súlyosnak, vagy csekélynek mondhatóak. A nyomozó hatóságok eredményességi mutatója eltúlzottan jelentős szerepet kap a hatóság munkájának pozitív (vagy negatív) megítélésében, amelynek oka nem minden esetben a hatóság hanyag, nemtörődöm munkája. Ami ebből a büntető eljárásjog területére tartozik (tartozhat) az, az, hogy a hatóságok szervezeti és egyéb más érdeküket is figyelembe véve óhatatlanul is meg akarnak felelni az elvárásoknak, és tevékenységét ezeknek megfelelően alakítják. Itt gondolok például a mindenáron való felderítésre, „tettesfogásra”, kevesebb ügy iktatására, vagy enyhébb súlyú bűncselekményekben történő nyomozások nem elrendelésére. Ebben a körben a kriminálpolitika rendezni köteles ezeket a megoldásra váró kérdéseket.

A nyomozás elrendelések (eljárás megindítása) alakulása nagy mértékben függ attól, hogy a magyar büntető igazságszolgáltatási rendszer a legalitás elvét fogadta el szabályozásának alapjául. A legalitás elve előírja a nyomozó hatóságok számára azt a parancsot, hogy minden bűncselekményt derítsenek fel. A legalitás, ahogy erről már disszertációm 5. fejezetében írtam, eleve teljesíthetetlen követelményt ír elő a nyomozó hatóságok számára, és számos ok, akadály miatt nem érvényesül, amelyet itt e fejezetben nem kívánok megismételni, de feltétlenül utalni kell arra, hogy az ott írt megállapításokat itt is valósnak kell elfogadni.

Erre való tekintettel úgy vélem, hogy nem a feljelentés kiegészítése jogintézménye – amely igaz, gyakran szolgált statisztikai érdekeket – az egyedüli oka annak, hogy a nyomozó hatóságok törekednek bizonyos ügyekben, bizonyos ügyszám felett a feljelentés elutasítására, vagy arra, hogy a feljelentésekről ne is szerezzek tudomást. Ebben a kérdésben a jogalkotónak a jogalkotás szintjén (mi a büntetendő magatartás), a lehetőleg világos, érthető fogalmakkal feltétlenül segítenie kell a jogalkalmazót, és a bűnüldözési prioritásokat meg kell adnia ahhoz, hogy a Bócz Endre által leírt esetek a jövőben elmaradjanak. Természetesen szakemberek bevonásával újra kell gondolni a hatóságok „eredményességi mutatójának” összetevőit is, figyelembe véve az általános élet- és kriminalisztikai tapasztalatokat is.

A feljelentés kiegészítése intézménye vitán felül a nyomozó hatóság ismereteinek bővítésére szolgált (szolgál) a bűncselekmény lehetséges, sőt valószínű megtörténtét illetően. Ez a jogintézmény célja. Az új Be. azonban a nyomozás elrendelésének és a titkos adatszerzésnek egyetlen pozitív feltételül a bűncselekmény gyanúját írta elő, vannak továbbá olyan rendészeti szervek minősülő bűnüldöző hatóságok, amelyeknek feladata a bűncselekmények titkos információgyűjtéssel történő felderítése, de nyomozó hatósági jogkörrel nem rendelkeznek (katonai és civil nemzetbiztonsági szolgálatok, továbbá Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálat). Ez utóbbi a rendészeti tevékenységhez tartozik,²²⁷ még a titkos adatgyűjtést a büntetőeljárás szerves részének tekintem.

Finszter Géza a rendészeti és bűnügyi felderítést különbözteti meg. Megfogalmazása szerint a rendészeti felderítés célja a bűnüldöző és nyomozó hatóságok saját ismereteinek gyarapítása, a jövőbeni felderítési feladatok sikeres teljesítésének megalapozása, a felderítés erőinek, eszközeinek bevethetősége és gyarapítása. Ezt a tevékenységet a rendőrségi törvény szabályozza, de ez a tevékenység kívül esik a titkos információgyűjtés ügyészi, illetve bírói engedélyhez kötött módszerein, tekintve, hogy ezek elrendelésének feltétele a bűncselekmény gyanúja. A bűnügyi felderítésre pedig a büntetőeljárásban szabályozott titkos adatgyűjtés során kerül sor, természetesen bűncselekmény gyanúja esetén.²²⁸

Ha a rendészeti felderítés során bűncselekmény gyanúja látszik megállapíthatónak, akkor nyomozás elrendelésére és a feltételek fennállása esetén titkos adatgyűjtésre van szükség, de az addig beszerzett adatok, információk nem vesznek el, azok a nyomozó hatóságok tudását gyarapítják. Ezek az adatok akkor is gyarapítják a nyomozó hatóságok tudását és ismeret-szintjét, ha adott ügyben bármely oknál fogva nem kerül sor nyomozás elrendelésére. Ezt az összefüggést azért írtam le, mert úgy vélem, hogy a nyomozó hatóságok ismereteinek bővíté-

²²⁷ Finszter, 2003 (i.m. 145) 143. o.

²²⁸ Finszter, 2003 (i.m. 145) 41-42. o.

sére a feljelentés kiegészítésén kívül más, az Rtv-ben szabályozott intézmények is szolgálnak, és ez alatt nemcsak a titkos információgyűjtést kell érteni, hanem az lehet nyílt rendőri ellenőrzés is. A nyomozó hatóságok ismeretszintjét gyarapítják a rendészeti felderítés és a nyomozás során megszerzett információk, bizonyítékok, de ezzel kapcsolatosan szükséges Finszter Gézát idézni, aki nyomatékosan hangsúlyozza: „A nyomozásnak nincs önálló célja, egyetlen alkotmányos rendeltetése csak az igazságszolgáltatás előkészítése lehet. A nyomozás során feltárt információkkal a nyomozó hatóság nem rendelkezhet szabadon, nincs tehát információs monopóliuma.”²²⁹

Ezt azzal egészíteném ki, hogy nyomozás megszüntetése esetén az információk természetesen a nyomozó hatóságnál maradnak, de ezek az információk másik ügyben még kaphatnak jelentős szerepet, ami által az igazságszolgáltatáshoz kerülhetnek (például utólagos felderítés esetén).

A feljelentés kiegészítése során végezhető módszerek alapvetően a nyomozás során alkalmazható kriminalisztikai módszerek, de ezeket a módszereket lehet alkalmazni az államigazgatási eljárásban (például: rendkívüli halál), szabálysértési és fegyelmi eljárásban is. Mivel ezek a módszerek a Be. alapján nem tartoznak a bizonyítási eszközök és bizonyítási eljárások közé, ezért a törvény szigorú alakosságokat nem ír elő végrehajtásuk során. Ennek ellenére ezeket az eljárási cselekményeket az alkotmányos szabályok és a Be. alapelveivel összhangban kell végrehajtani, úgy gondolom, ez nem lehet oka a jogintézmény megszüntetésének. Sőt, ezekben az ügyekben az ügyész nyomozás törvényessége feletti felügyelete ugyanúgy működik, vagyis a törvénysértéseket az ügyésznek kötelessége észrevenni, és azokat megszüntetni.

A feljelentés kiegészítése intézményének megszüntetése okául szakmai körökben elhangzott olyan érv is, hogy a feljelentés kiegészítés eltörlése nem jár többletfeladatokkal a nyomozó hatóságok számára, mivel azokat az intézkedéseket, amelyeket korábban a feljelentés kiegészítés során hajtottak végre, azt most az egyéb adatszerző tevékenysége során az elrendelt nyomozás végzik el. A formális logika szabálya alapján ez kétségkívül helytálló megjegyzésnek tűnik. Ismerve azonban a nyomozó hatóságok szelekciós tevékenységét nem biztos, hogy nyomozás elrendelésére kerül sor, és azt, hogy adott esetben a nyomozásokat nem lehet automatikusan megszüntetni, „le kell dolgozni úgymond a megszüntetési okokat is”, ami járhat aránytalanul magas költséggel (például könyvszakértő kirendelése gazdasági vagy vagyoni elleni bűncselekmény esetén). A nyomozó hatóságoknál kialakulhat az a gyakorlat, hogy ha

²²⁹ Finszter, 2003 (i. m. 145) 113. o.

név szerint ismert, vagy azonosítható személyt ellen tesznek feljelentést, akkor elrendelik a nyomozást automatikusan, hiszen az ilyen esetek nem rontják a nyomozás eredményességi mutatóit. A Rendőrtiszti Főiskola levelező tagozatos hallgatói számára – okát sajnos egyelőre nem tudom – a gyanú oszthatatlan fogalomként szerepel, különösen azokban az esetekben, amikor ismert személy ellen tesznek feljelentést. Úgy gondolom, hogy az oktatás és a joggyakorlat minden szintjén tudatosítani kell, hogy a büntetőeljárás megindításának alapja a bűncselekmény gyanúja, és ebből a szempontból közömbös van-e „elkövetője” a cselekménynek.

Bócz Endre kétségkívül valós közállapotokra utal, amikor azt írja, hogy a feljelentés kiegészítés alkalmas volt annak a politikai vízióknak a közfelfogásban hitelt kölcsönözni, hogy „ártatlan ember ellen nem indul eljárás”. Vitán felül igazat kell adni Bócz Endrének, amikor ezzel kapcsolatosan azzal érvel, hogy ennek nem a Be. az oka, hanem „azok jogi kulturátlanságát minősíti, akik csak ennyit tudnak az ártatlanság vélelméről”. Úgy gondolom ezzel kapcsolatban Király Tibor korábban már idézett gondolata a jelenben és a jövőben követésre ajánlható mindenki számára: „az ártatlanság vélelme elsősorban a büntetőeljárás normája, ugyanakkor alkotmányos elv és általános kulturális norma is.”²³⁰

1.1.3. A feljelentés kiegészítése elrendelésének feltételei

A hatályos jogi szabályozás szerint a feljelentés kiegészítésének van helye, ha a feljelentés alapján nem lehet a nyomozás elrendeléséről, illetőleg a feljelentés elutasításáról megnyugtatóan állást foglalni (172/A. § (1) bek.).

A Be. fent írt rendelkezése alapján nem lehet megállapítani a feljelentés kiegészítése elrendelésének valódi formai feltételét. Ha a büntetőeljárás és a nyomozás megindításának feltétele a bűncselekmény gyanúja, és a feljelentést bűncselekmény gyanújának hiánya miatt el kell utasítani (174. § (1) bek. b pont). akkor a formai feltételt nem lehet meghatározni. Ugyanis, anélkül, hogy tudományos dolgozatban egyetlen módon fogalmazna a dolgozat írója, azt kell állítani, hogy a feljelentés kiegészítés elrendelésének nincs formai feltétele, mert a gyanú alacsonyabb foka nem ismert, és nem írhatom azt, hogy az elrendelés feltétele a „pici, vagy halvány gyanú”.

Álláspontom szerint ez is alátámasztja azt a meggyőződésemet, hogy az eljárás megindításának feltételrendszerét nem volt szerencsés megoldás átalakítani, amelyet igazol az a tény is, hogy a feljelentés kiegészítése ismételt szabályozásával a feltételeket egyre nehezebb elhatá-

²³⁰ Király Tibor: Kit köt az ártatlanság vélelme? Magyar Jog, 1986. 1022. o. 1019-1026. o.

rolni. Bűncselekmény gyanúja a feltétele a rendészeti felderítésnek, a titkos adatszerzésnek, a büntetőeljárás és a nyomozás megindításának is. Szerencsésebb megoldást lett volna, ha legkésőbb a feljelentés kiegészítése ismételt szabályozásával egyidejűleg átalakításra került volna a büntetőeljárás megindításának feltételrendszere. Ezt olyan módon lehetett volna megoldani, hogy újra az alapos gyanú lett volna a nyomozás megindításának formai feltétele, és akkor a gyanú a titkos adatszerzés és a feljelentés kiegészítése formai feltétele maradt volna. Ebben az esetben a nyomozás elrendelésének komoly(abb) tartalmi ismérvet lehetett volna adni.

A Legfőbb Ügyészség 246/a számú állásfoglalása akkor engedi meg a feljelentés kiegészítése elrendelését, ha a feljelentésben közöltek alapján kétséges a bűncselekmény gyanúja, vagy tisztázatlan, hogy az eljárásnak nincs-e törvényi akadálya, és esély van arra, hogy az ezzel kapcsolatos kételyek 178. § (1) bekezdésben írt eszközök igénybevételével tisztázhatóak. Az állásfoglalás az elrendelés feltételül szabja, a gyanú meglétének kétes voltát, de ezzel az igazi formai feltételt nem tudja megmondani, de szükséges volt valamilyen módon megmagyarázni a törvény hiányosságát. A feljelentés kiegészítése elrendelésének célja lehet annak tisztázása, hogy nincs-e törvényi akadálya az eljárásnak, feltéve mindkét esetben, ha ezek a kételyek a 178. § (1) bekezdésében írt eszközök igénybevételével tisztázhatóak.

Az állásfoglalás alapján levonható az a következtetés, hogy a feljelentés kiegészítése célja kettős lehet:

- egyrészt a bűncselekmény gyanújának,
- másrészt pedig az eljárási akadályok meglétének tisztázása.

A jogintézmény társadalmi rendeltetésének megfelelően rendelkezik az említett állásfoglalás arról, hogy nem lehet feljelentés kiegészítését elrendelni abban az esetben, ha a feljelentésben több bűncselekményt nevesítenek, és ezek között található olyan cselekmény, amelynek tekintetében a bűncselekmény gyanúja fennáll, akkor annak tisztázása érdekében nincs helye feljelentés kiegészítésnek, hogy a további cselekmények tekintetében is fennáll-e a bűncselekmény gyanúja.

Ennek az a magyarázata, hogy ha már egy cselekmény vonatkozásában a bűncselekmény gyanúja fennáll, a nyomozást meg kell indítani, hiszen az eljárás megindításának a pozitív minimum feltétele elismerést kapott, akkor a többi cselekmény vonatkozásában pedig a nyomozás teljesítése során lehet csak dönteni.

A leírtakra figyelemmel álláspontom szerint csak a feljelentés kiegészítése materiális feltételét lehet megadni. Ha a nyomozó hatóság a nyomozás elrendelése vagy a feljelentés elutasítása kérdésében megnyugtatóan nem tud állást foglalni, akkor véleményem szerint valami-

lyen, a gyanút megalapozó vagy kizáró információforrás beszerzéséről, ellenőrzéséről van szó, amelyet a nyomozó hatóság szakismerete hiánya, vagy egyéb más körülmény miatt nem képes megtenni.

Úgy vélem, hogy ezeket a körülményeket két csoportra lehet osztani:

- Az egyik csoportba azok a körülmények tartoznak, amelyek megoldására a nyomozó hatóságok rendelkeznek szakismerettel. Például munkaköri leírásokat, társasági szerződéseket kell beszerezni, és azok tartalmát értékelni és elemezni.
- A másik csoportba pedig azok az esetek tartoznak, amelyek megoldásához akár szakismeret, akár hatáskör hiánya miatt a nyomozó hatóságnak feltétlenül valamilyen külső szerv, hatóság vagy személy segítségét kell igénybe venni. Például vizsgálat tartása, kármegállapítás, felügyeleti ellenőrzés elvégzése válik szükségessé.

Mindkét csoportra jellemző, hogy ezek segítségével lehet csak megalapozott döntést hozni a nyomozás elrendelése, vagy a feljelentés elutasítása tárgyában.

1.1.4. A feljelentés kiegészítése során fogantatosítható eljárési cselekmények és szabályozása

A feljelentés kiegészítése beiktatásával ismét szétvált a büntetőeljárás és nyomozás megkezdése, mivel a feljelentés kiegészítés nem nyomozás, annak tartama alatt csak korlátozott intézkedések tehetők.

Ellentétben a korábban hatályban lévő büntető eljárési törvényekkel, a hatályos Be. azokat az eljárési cselekményeket sorolja fel, amelyeket a nyomozó hatóságok elvégezhetnek. A Be. nem állít fel tilalmakat. Ennek ellenére, úgy vélem – figyelembe véve a jogintézmény rendeltetését –, hogy a feljelentés kiegészítése elrendelésének továbbra sem lehet feladata az elkövető kilétének megállapítása, mert elkövetője kizárólag bűncselekménynek van, és ha a bűncselekmény megtörténtének gyanúja megállapítható, akkor az elkövetőt csak a nyomozás során lehet azonosítani. Nem végezhető továbbá olyan cselekmény, amely bizonyítási eszköznek minősül (szakértő kirendelése, tanú vagy gyanúsított kihallgatása), és bizonyítási eljárás sem hajtható végre. Ez kitűnik azoknak az eljárési cselekményeknek a felsorolásából, amelyek elvégzését a törvény megengedi.

A feljelentés kiegészítése során a nyomozó hatóság a 178. § (1) bekezdésben meghatározott kriminalisztikai adatgyűjtési módszereket teheti meg.

Ezek a következők:

- igénybe lehet venni a bűnüldöző szervek (nemcsak a rendőrség, mint korábban!) külön törvényben meghatározott bűnüldözési adatkezelési adatbázisait,

- megkeresésre vonatkozó szabályok (71.§) szerint okiratok, adatok rendelkezésre bocsátását kérheti,
- felvilágosítást kérhet,
- bizonyos szervektől vizsgálat tartását és kár megállapítását kérheti,
- a bűncselekmény helyszínét megtekintheti,
- szaktanácsadót vehet igénybe,
- a megszerzett adatokat ellenőrizheti,
- személyt, vagy tárgyat kiválasztathat,
- a bemutatott személyről felvilágosítást kérhet.

A feljelentés kiegészítése alatt végezhető cselekmények azt a célt szolgálják, hogy a nyomozó hatóság a tényállásra (bűncselekmény tárgyi ismérveire), gyűjtsön adatokat, és ha azokból a bűncselekmény gyanúja megállapítható, akkor intézkedni kell a nyomás elrendeléséről.

A feljelentés kiegészítése határideje legfeljebb (maximum) tizenöt nap, ez a határidő nem hosszabbítható.

Ha a feljelentés kiegészítése eredményeként a nyomozás elrendelésére kerül sor, akkor a nyomozás határidejébe a feljelentés kiegészítése időtartama beleszámít, mivel a nyomozás határidejét a feljelentés kiegészítés elrendelése napjától kell számítani.

A Budapesti Rendőr-főkapitányság Vizsgálati Főosztály, Gazdaságvédelmi Osztályán folytattam kutató munkát, amelynek során megállapítottam, hogy közel a feljelentések 10%-ban rendelnek el feljelentést kiegészítést. 2007-ben 408, 2008-ban 776 feljelentés érkezett az osztályra. Ebből 2007-ben 49, 2008-ban 71 esetben rendeltek el feljelentés kiegészítését, mert a nyomozó hatóság nem rendelkezett a döntés meghozatalához szükséges információval. Elsősorban különböző okiratokat szereztek be, megkeresésekkel vizsgálatok tartását kérték, más felvilágosító adatok rendelkezésre bocsátását kérték. A feljelentések nem minden esetben tartalmazták azokat az adatokat, amelyek az eljárás megindítása kérdésében történő helyes döntés meghozatalához voltak szükségesek, ezért ez a jogintézmény a nyomozó hatóság információ tudását gyarapította. A beszerzett információk segítségével lehetett dönteni a nyomozás elrendelése vagy a feljelentés elutasítása tárgyában. A feljelentés kiegészítése határideje viszont gyakran nem elegendő, ha külső, a nyomozó hatóságtól független szerv végez megkeresés alapján hatáskörébe utalt eljárási cselekményt, ezért ilyen esetben a törvényes határidő hosszabbítása indokoltnak tűnik.

1.1.5. A feljelentés kiegészítése során hozható döntések

A feljelentés kiegészítése ismételt bevezetésével tehát a nyomozó hatóság a feljelentés, vagy saját észlelés alapján a következő döntéseket hozhatja:

- a nyomozás elrendelése,
- a feljelentés elutasítása,
- a feljelentés kiegészítése elrendelése, amelynek eredményeképpen a nyomozást vagy elrendelik, vagy a feljelentést elutasítják,
- a nyomozás elrendelése előtt kése delmet nem tűró eljárási cselekmények elvégzése a 170. § (4) bekezdés alapján, de ez egyben a nyomozás megindítását is jelenti, csak a nyomozás elrendeléséről szóló feljegyzés még nem készült el. Ennek alapján a feljelentés elutasítására már nem kerülhet sor, a nyomozást le kell folytatni.

A feljelentés kiegészítése elvégzése során beszerzett adatok, információk értékelése és elemzése után pedig a nyomozó hatóság az alábbi döntéseket hozhatja:

- kése delmet nem tűró, sürgős eljárási cselekmény végzése, amely egyértelműen maga után vonja a nyomozás elrendelésének kötelezettségét,
- a nyomozás elrendelése,
- és a feljelentés elutasítása.

Összegzésként megállapítható, hogy a feljelentés kiegészítése jogintézményének ismételt bevezetésére szükség volt, mivel általa a nyomozó hatóságok olyan eszközt kaptak, amelynek segítségével a nyomozás elrendelése, vagy feljelentés elutasításáról megalapozottabban tudnak dönteni.

1.2. A nyomozás megindítása írásbeli feljegyzéssel

A nyomozás megindításának kiemelkedő jelentősége van, hiszen a nyomozó hatóságok teljesítik a bűnüldözés és felderítés alkotmányos kötelezettségét.

A 170. § (2) bekezdés alapján nyomozást az ügyész vagy a nyomozó hatóság rendel el, és erről feljegyzést készít. A feljegyzésből ki kell tűnnie, hogy milyen bűncselekmény miatt és mikor indítottak nyomozást. A nyomozás elrendelése a feljelentést tartalmazó iraton is feltüntethető.

A törvény rendelkezéseiből levonható az a következtetés, hogy ha a nyomozó hatóság a rendelkezésre álló információforrások alapján bűncselekmény gyanúját állapítja meg, akkor a

hatáskörrel és illetékességgel rendelkező nyomozó hatóság egyszerű feljegyzéssel a nyomozást elrendeli.

A törvény egyéb rendelkezéseit is figyelembe véve a nyomozás elrendelésének minimum feltételei a következők:

- bűncselekmény elkövetésének gyanúja,
- a nyomozó hatóságnak az ügyre hatásköre és illetékessége van,
- az írásbeli feljegyzés megléte,
- nem áll fenn általános eljárási akadály és feljelentés elutasítási ok.

A 170. § (3) bekezdés arról rendelkezik, hogy a nyomozó hatóságnak általában kiket kell értesíteni a nyomozás elrendeléséről. A nyomozás elrendeléséről vagy feljelentés elutasításáról 24 órán belül értesíteni kell a felügyeletet gyakorló ügyészt. Az ügyész az értesítés alapján tud dönteni arról, hogy a konkrét ügyben gyakorolja-e az őt megillető jogokat és kötelezettségeket. Ennek a rendelkezésnek az az értelme, hogy az ügyész dönt, hogy a törvényességi felügyelet melyik formáját kell, hogy gyakorolja, vagy melyiket akarja gyakorolni, továbbá milyen egyéb utasításokat ad a nyomozó hatóság részére.

Az itt említett külön jogszabály a bűnügyi nyilvántartásról szóló 1999. évi LXXXV. törvény. Eszerint a nyomozó hatóság és az ügyész értesítik a büntetőeljárás alatt állók nyilvántartását a megalapozott gyanú közléséről, a nyomozás felfüggesztéséről és annak tovább folytatásáról, a nyomozás megszüntetéséről, a vádemelés elhalasztásáról és a vádemelésről.

A Legfőbb Ügyészség 239. számú állásfoglalása számol azzal a gyakorlatban többször előforduló esettel, amikor egy feljelentésben több, térben és időben egymástól elkülönülő cselekmény miatt tesznek feljelentést. Ebben az esetben a nyomozás elrendeléséről készített feljegyzésben azokat a bűncselekményeket kell megjelölni, amelyek tekintetében a bűncselekmény gyanúja megállapítható. Ha a feljelentés olyan bűncselekményeket is megnevez, amelyek tekintetében nyomozásnak nincs helye, akkor ezek vonatkozásában a feljelentést el kell utasítani.

1.3. A nyomozás megindítása reálaktus végzésével. A késedelmet nem tűrő, sürgős eljárási cselekmények (a korábbi halaszthatatlan nyomozási cselekmények).

A jogalkotó – figyelembe véve a magyar büntető eljárásjog hagyományait - változatlanul számolt azzal a lehetőséggel, hogy bármelyik nyomozó hatóság kerülhet olyan helyzetbe hatáskör és illetékesség hiányában is, hogy bűncselekmény gyanújáról szerez tudomást, és az

eljárási cselekményt azonnal, késedelem nélkül kell foganatosítani, a nyomozás elrendelésére pedig nincs mód és lehetőség.

A nyomozás ebben az esetben feljegyzés nélkül, ún. „reálaktus” formájában indul. A Be. alapján ezeket az eljárási cselekményeket késedelmet nem tűrő, sürgős eljárási cselekményeknek nevezem, hogy ne lehessen összetéveszteni a határozat nélküli nyomozási cselekményekkel (177. §).

A kizárólag nyomozás elrendelése előtt végezhető késedelmet nem tűrő, sürgős eljárási cselekmények elvégzésének általános feltételei a következők:

- bűncselekmény gyanúja,
- őrizetbe vétel esetén bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanúja,
- a késedelem veszéllyel jár.

A különös feltételei pedig a következőképpen határozhatóak meg:

- a bizonyítási eszközök biztosítása,
- az elkövetéssel gyanúsítható személy kilétének megállapítása, elrejtőzésének,
- a bűncselekmény befejezésének, avagy,
- újabb bűncselekmény elkövetésének megakadályozása végett,
- vagy késedelmet nem tűrő más ok fennállása, amelyek miatt nyomozás elrendelése előtt kell eljárási cselekményeket végrehajtani. (170. § (4) bek. alapján)
- ezen kívül különös feltétel lehet például tettenérés, vagy bármely más olyan körülmény, amely nem esik a felsoroltak közé, de adott esetben bűnüldözési érdekből indokolttá teszi a késedelmet nem tűrő, sürgős eljárási cselekmény elvégzését.

A késedelmet nem tűrő, sürgős eljárási cselekmények elvégzéséhez szükséges az, hogy valamennyi általános feltétel, és minimum egy különös feltétel egyidejűleg fennálljon.

Hatályos Be. törvényünk szakított azzal a hagyománnyal, hogy bizonyos eljárási cselekmények elvégzését megtiltja. Ezzel kapcsolatban szükségesnek tartom megjegyezni, hogy bár a Be. tiltó rendelkezést nem tartalmaz, de álláspontom szerint a nyomozási bíró hatáskörébe tartozó eljárási cselekmények jellegüknél fogva nem alkalmasak arra, hogy késedelmet nem tűrő, sürgős eljárási cselekményként foganatosításra kerüljenek. Az ilyen eljárási cselekmények elvégzését, vagy kényszerintézkedések elrendelését az ügyész indítványozza a nyomozási bírónál, az ügyészt pedig a nyomozó hatóság keresi meg, ami hosszabb időtartamot vehet igénybe. Ez alatt az időtartam alatt pedig a nyomozó hatóságnak már módjában áll a nyomozást elrendelő feljegyzést meghozni.

A Legfőbb Ügyészség 242. számú állásfoglalása szerint késedelmet nem tűrő eljárási cselekményként megalapozott gyanú nem közölhető. Ez az állásfoglalás tartalmát tekintve nincs összhangban a Be. rendelkezéseivel. A 170. (4) bekezdés alapján, figyelembe véve a 126. § (2) bekezdését, levonható az a következtetés, hogy a gyanúsítottat őrizetbe lehet venni a nyomozás elrendelése előtt. A fogvatartott gyanúsítottat pedig 24 órán belül ki kell hallgatni, ezt a határidőt a hatóság elé állítás idejétől kell számítani. Összhangban az EU ajánlásaival az őrizetbe vett gyanúsítottak lehetőségét kell adni arra, hogy első kihallgatása előtt védőjével értekezessen. Fogva lévő gyanúsítottak, ha nincs meghatalmazott védője, akkor első kihallgatásáig védő kell kirendelni (179. § (1) bek. 184. § (3) bek. 48. § (1) bek.)

A nyomozás során, a bizonyítási eszközök felderítése során nem ismert olyan körülmény, amely indokolná ezt a tilalmat. A nyomozás elrendelése előtt bármilyen késedelmet nem tűrő, sürgős eljárási cselekmény végzésével a büntetőeljárás és nyomozás „megindítottnak”, igaz még nem „elrendeltettnak”. Tehát a késedelmet nem tűrő sürgős eljárási elvégzésének egyenes következménye lesz a nyomozás teljesítésének kötelezettsége, amelynek során a gyanúsítottként bevont személy további eljárási helyzete tisztázódik. A gyanú és megalapozott vagy megerősödik, vagy elenyészik, és a nyomozó/ügyész ennek megfelelő határozatot hoz. Mindezek alapján úgy vélem, hogy ezt az állásfoglalást a joggyakorlat során figyelmen kívül kell hagyni.

A megalapozott gyanú meglétét feltételként a Be. két irányban is megkívánja. A nyomozás elrendeléséhez elég a bűncselekményre irányuló gyanú, de a kényszerintézkedések egy részének az elrendeléséhez szükséges a cselekményre vonatkozó megalapozott gyanú is. A Be. a legsúlyosabb szerződés szabadság elvonásával és korlátozásával járó kényszerintézkedések elrendeléséhez írja elő feltételként a cselekményre vonatkozó megalapozott gyanú meglétét. Az őrizetbe vétel nyomozás elrendelése előtt is foganatosítható, tehát a késedelmet nem tűrő, sürgős eljárási cselekmények elrendelésének bűncselekmény megalapozott gyanúja is lehet feltétele. Az őrizetbe vétel elrendelésének általános és különös feltételei megegyeznek a letartóztatás feltételeivel, ezért ebben az esetben a megalapozott gyanú meglétét a letartóztatás elrendelésére irányuló ügyész indítvány meglétével már perrendszerű bizonyítéknak is alá kell támasztani.

A nyomozás elrendelése előtt eljárási cselekményeket lehet végezni az elkövetéssel gyanúsítható személy kilétének megállapítása és elrejtőzésének megakadályozása céljából.

Álláspontom szerint a Be. törvény e rendelkezése ellentmond a hivatalbóliság alapelvének, mivel a személy, akivel szemben az egyszerű gyanú állapítható meg, nem lehet valóságos

alanya az eljárásnak, de olyan alannak sem minősülhet, akivel szemben a megalapozott gyanút bármely oknál fogva nem lehetett közölni, vagyis a konkrét személy adott ügy gyanúsítottja nem lehet.

Büntetőeljárás csak az ellen indítható, akit bűncselekmény megalapozott gyanúja terhel. A 179. § (1) bekezdése alapján: „ha a rendelkezésre álló adatok alapján meghatározott személy megalapozottan gyanúsítható bűncselekmény elkövetésével, az ügyész, illetőleg – ha az ügyész másképp nem rendelkezik – a nyomozó hatóság a gyanúsítottat kihallgathatja”. A gyanúsítottá váláshoz szigorú feltételt ír elő a törvény, nem elegendő az egyszerű gyanú. A gyanúnál szigorúbb követelményt kell támasztani a gyanúsítottá váláshoz, mert ettől az időponttól a nyomozást már meghatározott személlyel szemben is folytatják. A gyanúsítottá, vádlottá válás gyakran társadalmi presztízsveszítéssel is jár, még olyan terheltek esetében is, akiket jogerősen felmentettek, ezért körültekintő értékelő elemző tevékenység után lehet csak konkrét személyt gyanúsítottként kihallgatni.

Felmerül az a kérdés, hogy a jogalkotó miért az egyszerűen gyanúsítható személlyel szemben engedi meg a késedelmet nem tűrő, sürgős eljárási cselekmények elvégzését, miért nem a megalapozottan gyanúsíthatóval szemben? Ebben az esetben ugyanis arra a következtetésre lehet jutni, hogy a Be. értelmében különböző eljárási cselekményeket lehet foganatosítani az egyszerűen gyanúsíthatóval szemben, akár őrizetbe is vehető! A Be. megfogalmazása szerint a „csak gyanúsítható” személy elrejtőzését meg lehet akadályozni. Az elrejtőzés pedig a letartóztatás egyik oka! Igaz, őrizetbe venni csak a terheltet lehet, de az egyszerűen gyanúsított ezután már más résztvevője nem lehet az eljárásnak, csak terhelt gyanúsított lehet, még abban az esetben is, ha a gyanú nem válik megalapozottá.

A hatályos Be. nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely eleve kizár egyes cselekményeket a késedelmet nem tűrő, sürgős eljárási cselekmények köréből, amelynek az a magyarázata, hogy a jogalkotó a joggyakorlatra kívánja bízni a „sürgősség”, a „késedelmet nem tűrés” esetet. A jogalkotó a bűnüldözési érdek létének eldöntését és a kriminalisztikai fogások körét, amelyeket szükséges elvégezni nyomozás elrendelése előtt nem kívánta szabályozási körébe vonni, mert ezekről egyedi konkrét esetekben a nyomozó hatóságoknak kell döntenie.

Jellegénél fogva nem alkalmasak nem alkalmasak – az őrizetbe vételt kivéve – a személyes szabadság elvonásával és korlátozásával járó kényszerintézkedések, valamint a zár alá vétel. Nem alkalmas – szintén jellegénél fogva – a bizonyítási kísérlet, szakértők párhuzamos meghallgatása, szembesítés sem sürgős elrendelésre.

Az oroszországi büntető jogalkotás kiemelkedő jelentőséget tulajdonít az írásbeliségnek – ezen belül a különböző határozatnak, amelyekkel az eljárás megindítják, tovább folytatják, vagy elismerik konkrét személyek valóságos alannyá válását –, ezért a nyomozást elrendelő határozat meghozataláig kizárólag a helyszíni szemle elvégzésére kerülhet sor.²³¹

A Német Szövetségi Köztársaság Büntető Eljárási Kódexe pedig a nyomozás elrendelése előtt semmilyen eljárási cselekmény elvégzését nem engedi meg.²³²

A két ország és hazánk szabályozását összevetve akár „sajátos magyar találmánynak” is tekinthető az a jogi megoldás, hogy a nyomozás elrendelése előtt, a feltételek fennállása esetén a nyomozó hatóságok különböző eljárási cselekmények elvégzésére kaptak jogot. Véleményem szerint az oroszországi Kódex, amely a büntetőeljárás megindítása feltételeinek meghatározásakor erősen kriminalisztikai gondolkodásmódot tükröz – ezért engedi meg a helyszíni szemle elvégzését – de a büntető ügy megindításáról szóló határozat meglétének mintegy túlzó jelentőséget ad. A „német precizitás” pedig meg sem engedi azt, hogy bármilyen eljárási cselekményeket végezzenek a nyomozó hatóságok a nyomozás elrendelése előtt. Álláspontom szerint a magyar jogalkotó felfogása ebben a kérdésben hagyományosnak mondható, hiszen a jogintézmény létezik az I. Bp. megalkotása óta, kisebb nagyobb módosításokkal folyamatosan működő intézménye büntető eljárásjogunknak. Hazánkban mind az elmélet, mind a gyakorlat elfogadta, igényli létezését, szükségességét a jogirodalom sem kérdőjelezi meg, ezért az intézmény fenntartása indokolt.

1.4. A határozat nélkül végezhető, ügynevezett halaszthatatlan nyomozási cselekmények (177.§)

Az előzőekben már utaltam arra, hogy késedelmet nem tűrő, sürgős esetben a nyomozás elrendelése előtt különböző eljárási cselekményeket végezhetnek a nyomozó hatóságok. Ez lényegében véve a korábbi törvényekben szabályozott halaszthatatlan nyomozási cselekmények jogintézményének további fenntartását jelenti új elnevezéssel a hatályos Be. által.

A korábbi büntető eljárási törvények alapján kizárólag azok a nyomozási cselekmények minősültek halaszthatatlannak, amelyeket nyomozás elrendelése előtt végeztek, és ezek a törvények soha sem mentesítettek a nyomozó hatóságokat a kötelező alakiságok betartása alól, vagyis az eljárási cselekmények elrendeléséről határozatot kellett hozni.

²³¹ Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации, 2003, (i. m. 113) 299-300. o.

²³² Wolfgang Heinz, (i. m. 137) <http://www.uni-konstanz.de/rtf/kis/strafverfahren.html>; Konstanz 2004

A hatályos Be. külön rendelkezést tartalmaz a nyomban elvégezhető kényszerintézkedésekről:

- őrizetbe vételről,
- házkutatásról,
- lefoglalásról,
- motozásról,
- valamint a számítástechnikai rendszer útján rögzített adatok megőrzésre kötelezésről.

Külön rendelkezik a Be. a:

- szemle,
- bizonyítási kísérlet,
- felismerésre bemutatás

elrendeléséről.

Mindkettőnek közös jellemzője, hogy azokat határozat lehet azokat elvégezni, hiszen az új jogintézmény elnevezése „Nyomozási cselekmények elvégzése határozat nélkül” lett.

Itt tehát egy teljesen új jogintézményről van szó, ezért feltételeztem, hogy az új törvényhez kiadott Indokolás iránymutatásul szolgál a jogalkotó akarata felől. Csalódnom kellett, az Indokolás lakonikus egyszerűséggel intézte el az új jogintézmény lényegét: „A rendelkezés a halaszthatatlan nyomozási cselekmények lefolytatását szabályozza. Az ilyen cselekményekről készült jegyzőkönyvben a halaszthatatlanságot megalapozó tényeket fel kell tüntetni.”²³³ Ennyi és nem több a törvényhez fűzött magyarázat.

Álláspontom szerint a 177. § nem alkalmas semmilyen eljárási cselekmény szabályozására. Ezzel kapcsolatos érveimet az alábbiakban foglalom össze:

A 177. § alapján a három bizonyítási eljárás, a szemle, a bizonyítási kísérlet, és a felismerésre bemutatás elvégzését határozat nélkül rendelheti el a nyomozó hatóság. Egyebekben – függetlenül a 177. §-ban írtaktól – az egész nyomozásra vonatkozóan a 169. § (1) bekezdése tételesen felsorolja azokat az eljárási cselekményeket, amelyek elrendeléséről határozatot kell hozni. A törvény ezzel egyidejűleg lehetőséget ad arra is, hogy az ügyész, a nyomozó hatóság más intézkedéseit is határozatba foglalhassa.

A 169. § (1) bek. szerint a bizonyítási eljárások elrendeléséről nem kell határozatot hozni – mivel az említett törvényhely nem sorolja fel –, azokat egyszerűen el kell végezni bármilyen

²³³ Igazságügyi Közlöny, Budapest, 1998. július 31. 1133. o.

halasztást nem tűrő körülmény is áll fenn. A bizonyítási kísérlet azonban jellegénél fogva eleve nem alkalmas sürgős elrendelésre, mivel elsősorban vallomások ellenőrzésére, eseménysor tisztázására szolgál, amelyre előre és tervszerűen kell felkészülni, meg kell tervezni, és ajánlásait a kriminalisztika tudománya dolgozta ki. Ez a részrendelkezése (a bizonyítási eljárásokra vonatkozóan) tehát a 177. §-nak törvénybe ütköző, értelemzavaró és felesleges; egyébként a korábbi törvényekben sem kellett ezeknek a cselekményeknek az elrendeléséről határozatot hozni.

Az öt kényszerintézkedés elrendelésével kapcsolatban a 177. § úgy fogalmaz, hogy azokat halasztást nem tűrő esetben az ügyész és a nyomozó hatóság nyomban elvégezhetik.

Úgy vélem nyelvészeti szempontból biztosan lehetne elemezni azt, hogy mi a különbség egy eljárási cselekmény „nyombani” elvégzése és elrendelése között, de álláspontom szerint erről nem kellene vitatkozni. Ha az ügyész vagy a nyomozó hatóság úgy látja, hogy valamilyen eljárási cselekményt el kell végezni, akkor azt időben először elrendeli, és azután elvégzi. Az eljárási cselekmények elvégzésére vonatkozó szabályok alaki és tartalmi rendelkezéseit természetesen ilyen esetekben is be kell tartani, a jogszabályok figyelmen kívül hagyását semmilyen körülmény nem indokolhatja.

A jogállamiság egyik követelménye, ha szabadságelvonásra, korlátozásra vagy egyéb más emberi jogok korlátozására kerül sor, azt csak alakszerű határozattal lehet megtenni, és biztosítani kell a jogorvoslati jogot. A korábbi kódexek is megkövetelték a határozati formát, még abban az esetben is, ha azt jegyzőkönyvbe is foglalhatták.

Az őrizetbe vétel esetén különösen vigyázni kell a 177. §-ban foglaltakkal, akár nyomban elvégezzük vagy elrendeljük. Itt is a 169. § (1) bekezdésre utalok, amely alapján a nyomozás során a testi kényszer alkalmazását kivéve minden kényszerintézkedés elrendeléséről határozatot kell hozni. A jogalkalmazás szempontjából ez azt jelenti, hogy a 169. § az általános szabály, a 177. § pedig a speciális, vagyis a speciális szabályt kell(ene) alkalmazni. Ez azt jelenti, hogy a kényszerintézkedések elrendeléséről nem kell határozatot hozni. Ennek a jogintézménynek a lényegét így lehet értelmezni, de természetesen az ilyen tartalmú értelmezését törvénytörtőnek, a jogállamiság követelményébe és alapelvekbe ütközőnek tartom.

A felsorolt öt kényszerintézkedés elrendeléséről csak határozati formában lehet dönteni. Megjegyzem, nehezen tudom elképzelni, hogy a nyomozó hatóság őrizetében levő terhelt fogvatartásáról ne lenne idő határozatot hozni; a nyomozó hatóság tagja közül valaki biztos az épületben tartózkodik.

Azt gondolom, bátran kell alkalmazni a 169. § (4) bek. első mondatát: „A határozatot jegyzőkönyvbe, vagy más módon írásba kell foglalni...”

Az őrizetbe vétel és a többi kényszerintézkedés elrendeléséről készült határozatot jegyzőkönyvbe (is) lehet foglalni, és ezzel a törvényesség követelményének eleget tettünk.

A leírtakra tekintettel álláspontom szerint a jogalkalmazás során a 177. §-t figyelmen kívül kell hagyni, a Be.-ből ki kell iktatni, mert ebben a formában nincs rá szükség. A joggyakorlat számára is rendkívül zavaró, mert ennek a jogintézménynek az elnevezése korábban a nyomozás elrendelése előtt végezhető cselekményeket jelölte.

A Legfőbb Ügyészség a Be. 177. §-hoz három állásfoglalást adott ki, amelyekben törekszik a jogalkotó által teremtett törvénysértő helyzetet törvényessé és egyben alkalmazhatóvá tenni, amely azért nem sikerülhetett, mert a határozat nélkül végezhető nyomozási cselekmények jogintézménye eleve törvénybe ütköző rendelkezéseket tartalmaz.

A 270. számú állásfoglalás arra utal, hogy halaszthatatlan nyomozási cselekményként kizárólag a 177. §-ben felsorolt eljárási cselekményeket lehet elrendelni, ami jelenti azt, hogy kiterjesztően nem lehet értelmezni a törvény normaszövegét.

A 271. számú állásfoglalás álláspontom szerint a késedelmet nem tűrő, sürgős – a nyomozás elrendelése előtt végezhető – eljárási cselekmények szabályozására alkalmas. Az említett állásfoglalás ugyanis arról rendelkezik, hogy az ügyészi nyomozás kizárólagos hatáskörébe tartozó bűnügyekben más nyomozó hatóság is elvégezheti a késedelmet nem tűrő nyomozási cselekményeket. Ez csak a nyomozás elrendelése előtt lehetséges, mivel elrendelt nyomozás során csak az ügyész utasítására végez(het) nem ügyészi nyomozó hatóság bármilyen eljárási cselekményt. Ha az ügyész nyomoz, akkor az ügyész utasítása vagy kifejezett hozzájárulása nélkül például a rendőrség nem végez és végezhet eljárási cselekményeket, ez a hatáskör elvonás tilalmába ütközne.

A 272. számú állásfoglalás lehetőséget ad arra, hogy a késedelmet nem tűrő eljárási cselekményről kötelezően felvett jegyzőkönyvben az elrendelő határozatot is bele lehet foglalni. Ezzel kapcsolatosan arra hívom fel a figyelmet, hogy ha ezt az állásfoglalást helyesen alkalmazzák a nyomozó hatóságok, akkor nincs is szükség a 177. §-ban foglaltakra, mert a 169. § (4) bekezdése lehetőséget ad arra, hogy a nyomozó hatóságok határozataikat jegyzőkönyvbe foglalják.

A nyomozás során a joggyakorlat a korábbi törvények alapján sem merte, és jelenleg sem meri alkalmazni a Be.-nek azt az engedélyét, hogy a nyomozás során hozott határozatokat jegyzőkönyvbe is lehet foglalni. Így jegyzőkönyvbe lehet foglalni a házkutatás, a lefoglalás, a nyomozás elrendeléséről hozott határozatokat. Ha a joggyakorlat alkalmazza a törvény idevonatkozó engedélyét, akkor a jelenlegi „halaszthatatlan nyomozási cselekmények” intézményére a jelenlegi formában nem lesz szükség.

Úgy vélem a jelenlegi szabályozás mellett az alábbi különbségeket lehet tenni a késedelmet nem tűrő, sürgős eljárási és a halaszthatatlan nyomozási cselekmények között:

- Az eljárási cselekmények elvégzésének időpontja. A 170. § (4) bek. alapján kizárólag a nyomozás elrendelése előtt végezhetünk különböző cselekményeket. A 177. § az eljárási cselekmények időpontjáról nem rendelkezik, ezért azokat elvben a nyomozás elrendelése előtt és elrendelése után is végre lehet hajtani.
- A nyomozás során halasztást nem tűrő esetben minden eljárási cselekményt el lehet, és el is kell végezni.
- Abban az esetben viszont, ha a 177. §-ban felsorolt eljárási cselekmények elvégzésére nyomozás elrendelése előtt kerül sor, akkor azt kizárólag késedelmet nem tűrő cselekménynek lehet tekinteni. Ebből következik, hogy a 177. § rendelkezéseit kizárólag elrendelt nyomozás után lehet alkalmazni, tehát nyomozás elrendelése előtt minden esetben a 170. § (4) bekezdés rendelkezései az irányadóak.
- A késedelmet nem tűrő, sürgős eljárási cselekmények elvégzésével az egész eljárás megindul, és a nyomozás elrendelésére kerül sor.
- A késedelmet nem tűrő, sürgős eljárási cselekményeket bármelyik nyomozó hatóság köteles és egyben jogosult is elvégezni; a halaszthatatlanokat pedig – miután azok elvégzésére elrendelt nyomozás után kerül sor – jellegüknél fogva a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező hatóság végezheti.
- A késedelmet nem tűrő, sürgős esetek nevesítésére a törvény alapján példálózó jelleggel kerül sor, azok megítélését a jogalkotó a joggyakorlatra bízta. A halaszthatatlan nyomozási cselekményeket ezzel szemben taxatív felsorolta a törvény.
- A késedelmet nem tűrő, sürgős eljárási cselekmények elvégzése az egész eljárás –ideértve a bírósági eljárást is – sikerét biztosítja (pl.: bizonyítási eljárás, gyanúsított elfogása vagy kármegtérülés), a halaszthatatlan nyomozási cselekmények elsősorban egyes, a nyomozás során alkalmazott kényszerintézkedések és bizonyítási eljárások eredményes lefolytatását szolgálják. A halaszthatatlan cselekmény nem szolgálja például az adatszerző tevékenység, a tanúkutatás, majd a későbbi tanúkihallgatás érdekeit.

A fent írtakra figyelemmel álláspontom szerint az új Be. megalkotta a határozat nélkül végezhető eljárási cselekmények rendszerét, amely a jogállamiság követelményébe ütköző volta miatt törvénysértő, ezért a joggyakorlat számára alkalmazhatatlan, így jelenlegi formájában nincs rá szükség. A határozat nélkül végezhető eljárási cselekmények elnevezése – halaszthatatlan nyomozási cselekmény – mind az elmélet, mind a joggyakorlat számára rendkívül zava-

ró, mivel ez az elnevezés a korábbi kódexekben kizárólag a nyomozás elrendelése előtt végezhető cselekményeket jelölte. A jelenleg hatályos Be. is megengedi a nyomozó hatóságoknak, hogy nyomozás elrendelése előtt végezzenek különböző eljárási cselekményeket, de azok elnevezése megváltozott késedelmet nem tűrő eljárási cselekményekre. Új jogintézmény született olyan régi elnevezéssel, amelyet a korábbi törvények teljesen más tartalommal szabályoztak, és ugyanaz a jogintézmény fennmarad új elnevezéssel.

1.5. A gyanút megalapozó információforrások. A feljelentés és a hivatalos tudomszerzés formái. A tömegkommunikáció információforrásai.

A bűncselekmény elkövetésének lehetőségéről a nyomozó hatóságoknak olyan ismeretforrásokra van szükségük, amelyekből következtetni lehet a gyanúra, és amelyeket a törvény is elismer információforrásnak, ezáltal alkalmas arra, hogy büntetőeljárás megindításának alapjául szolgáljon. Ezeket az ismeret - vagy információforrásokat a büntető eljárási kódexeknek azért szükséges definiálni és megnevezni, mert ezeket az információforrásokat kell a nyomozó hatóságoknak értékelni és elemezni. A törvényben fel nem sorolt lehetséges információforrásokkal a hatóságoknak nem kötelességük érdemben foglalkozni, de természetesen lehet kivételt tenni, és meg lehet vizsgálni egyéb más közlések valóságtartalmát is, abból a célból, hogy alapjai lehetnek-e a büntetőeljárás megindításának. Ilyen egyéb más közlések lehetnek például az oknyomozói írások és egyéb más sajtóközlemények.

– A nyomozás megindításának alapjául szolgáló leggyakoribb információforrás a feljelentés.

A feljelentés tartalmát tekintve olyan információ, amely bűncselekmény gyanújára utaló adatot, vagy adatokat tartalmaz, és a feljelentő szándéka kifejezetten arra irányul, hogy büntetőeljárást kezdeményezzen.

A 171. § (1) bekezdés szerint bűncselekmény elkövetése miatt bárki tehet feljelentést. A feljelentés kötelező, ha annak elmulasztása bűncselekmény.

A hatályos Be. abból a felfogásból indult ki, hogy ha a bűncselekmény gyanúja a büntetőeljárás megindításának a feltétele, akkor nincs szükség a korábbi kódexekben meglévő bejelentés intézményére, hiszen ha bűncselekményre utaló, úgynevezett gyanús körülményeket hoznak a nyomozó hatóság tudomására, akkor a nyomozást el kell rendelni. Ennek alapján a feljelentés vált általános információforrássá, mivel az bűncselekmény elkövetésének gyanújára irányuló adatokat hoz a nyomozó hatóság tudomására akár konkrét vagy ismeretlen sze-

mélyt megnevezve, aki az adott magatartást tanúsította. A bejelentés intézménye pedig erre a formális logikai gondolatra alapozva kikerült a hatályos Be. normaszövegéből.

A feljelentési jog továbbra is általános jogosultság, amely alól a törvény természetesen ismer kivételeket, a magánindítványra, a kívánatra és a feljelentésre (felhatalmazásra) üldözendő bűncselekményeket. Közömbös, hogy a feljelentő a bűncselekményről közvetlenül, vagy közvetett módon szerzett tudomást. A feljelentési jogosultság általánossága jelenti azt, hogy a feljelentő bárki lehet, akár gyermekkorú, adott esetben cselekvőképességet kizáró gondnokság hatálya alatt álló személy is.

Egyes esetekben azonban – különböző jogpolitikai szempontokat figyelembe véve – a feljelentés kötelező. A feljelentési kötelezettség körében vagy csak nagyon kevés ügyben köteles mindenki feljelentést tenni (állampolgári feljelentési kötelezettség), vagy csak a hatóság tagja és hivatalos személy és köztestület tagjai kötelesek a hatáskörükbe tudomásukra jutott bűncselekményt feljelenteni. A feljelentés mindenki számára kötelező, az alábbi esetekben:

- a Btk. 150. §-ban meghatározott állam elleni bűncselekmények,
- a Btk. 175/A. § (7) bekezdése (emberrablás),
- a Btk. 255/B. § vesztegetés,
- a Btk. 261. § (8) bekezdés (terrorcselekmény),
- a Btk. 261/A. § (5) bekezdés (nemzetközi jogi kötelezettség megszegése),
- a Btk. 334. § (külföldre szökés) eseteiben.

A felsorolt bűncselekményeknél önmagában véve maga a feljelentési kötelezettség elmulasztása valósítja meg a bűncselekményt.

A feljelentés megtételére vonatkozóan a magánszemélyekre vonatkozó formakönnyítés érvényesülése miatt nincs kötelező alaki szabály. Feljelentést lehet tenni szóban, írásban. A feljelentő kímélete miatt feljelentést tenni bármelyik nyomozó hatóságnál és az ügyésznél is lehet. A 172. § (2) bekezdése értelmében a feljelentést más hatóság és a bíróság is elfogadhatja, de köteles azt a nyomozó hatóságnak megküldeni. Ha a feljelentés azonnali intézkedést kíván, azt el kell fogadni. Szintén a feljelentő kímélete miatt rendelkezik a Be. említett szakaszának (3) bekezdése akként, hogy ha a feljelentést nem a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező nyomozó hatóságnál tették, a feljelentést ezek a hatóságok is kötelesek átvenni, vagy jegyzőkönyvbe foglalni, és azt az eljárásra jogosultnak megküldeni.

A késedelmet nem tűrő, sürgős eljárási cselekményeket bármelyik nyomozó hatóság elvégezheti, köteles azonban erről a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező nyomozó hatóságot haladéktalanul értesíteni (170. § (5) bek.).

A 171. § (2) bekezdése külön szabályozza a hatóság tagja és hivatalos személy, továbbá, ha külön törvény előírja, a köztestület számára előírt feljelentési kötelezettséget. Ezek a személyek kötelesek a hatáskörükbe tudomásukra jutott bűncselekményeket – ha az elkövető ismert, annak megjelölésével – feljelenteni. Ebben a körben meg kell említeni, hogy ha a nyomozó hatóság hivatali hatáskörében, vagy a nyomozó hatóság tagja hivatali minőségében észleli a bűncselekmény elkövetését, és az adott ügyre van hatásköre és illetékessége, akkor célszerűnek tűnik olyan szabályozás, hogy a nyomozó hatóság, vagy annak tagja a büntetőeljárást megindítja. Saját maga számára milyen okból tegyen feljelentést?

A hatóság közhatalmi vagy közigazgatási feladatokat ellátó szerv, a hivatalos személyeket pedig a Btk. 137. §-ának 1. pontja sorolja fel.

A köztestület pedig, ahogy erre a HVG-Orac kiadó által kiadott Kommentár rámutat, önkormányzattal és nyilvántartott tagsággal rendelkező szervezet, amelynek létrehozását törvény írja elő. A köztestület jogi személy, amely tagságához, illetőleg a tagság által végzett tevékenységhez kapcsolódó feladatokat ír elő. A köztestületek felsorolása nem lehetséges, leggyakoribb a különböző szakmai (például: ügyvédi, közjegyzői, orvosi, mérnöki) kamara, illetve gazdasági kamara (például: kereskedelmi), vagy hegyközségek, tőzsde, valamint a Magyar Tudományos Akadémia.

Az egyes törvények közül, például a közjegyzőkről szóló ír elő feljelentési kötelezettséget bűncselekmény gyanúja esetén. Ezáltal a közjegyzőt terhelő titoktartási kötelezettség látszólagos. A közjegyzőkről szóló törvény alapján a közjegyzőt az eljárása során tudomására jutott adat, tény tekintetében titoktartási kötelezettség terheli, ha valamely törvény kivételt nem tesz. A közjegyző hivatalos személy (Btk. 137. § 1/h pont), aki ezáltal köteles a hivatali hatáskörében tudomására jutott bűncselekményt feljelenteni, ehhez köteles csatolni továbbá a bizonyítási eszközöket, vagy ha ez nem lehetséges, akkor azokat épségben megőrizni. A Be. ebben az esetben felmenti a titoktartási kötelezettség alól a közjegyzőt, és feljelentési kötelezettséget ír elő számára.²³⁴

Ha a feljelentési kötelezettséget a hivatalos személy elmulasztja, fegyelmi, ha magatartása előnyszerzési, vagy hátrányokozási célzatot is magában foglalt, büntetőjogi felelősséggel (Btk. 225. §) tartozik.

– A nyomozó hatóság hivatali hatáskörében (minden olyan tevékenység, amely a bűnüldözésre és nyomozásra tejed ki), valamint a nyomozó hatóság tagjának hivatali minőségében (minden olyan tevékenység, amely, amelyet jogszabály a nyomozó hatóság tagjának feladatává tesz) szerezhethet információt bűncselekmény gyanújáról.

²³⁴ HVG-Orac, 2003 (i.m. 195) 560/41. o.

A Magyar Hivatalos Közlönykiadó által kiadott Kommentár alapján a bűncselekmény gyanújáról a nyomozó hatóság a hivatali eljárásban többféle módon, többféle forrásból szerezhethet tudomást.

Ilyen információforrás lehet a nyomozó hatóságok (rendőrség, vám-és pénzügyőrség) saját információi, vagy az ügyész által elrendelt és elvégzett általános törvényességi felügyelet keretében beszerzett információk, és ennek keretében tett intézkedések és ezek eredményei (például ügyészi közigazgatási és magánjogi tevékenység). A bűnüldöző szervek más törvények alapján is végezhetnek olyan tevékenységet, amelyek bűncselekmények felderítésére, leleplezésére alkalmasak. A hatóságok ezen eljárása kívül esik a büntetőeljárás, a nyomozás körén, viszont járhat azzal az eredménnyel, hogy a hatóság tagjának hivatali határcsőében eljárva, bűncselekmény gyanúja jut tudomására.

A nyomozó hatóság hivatalos tudomására jutott adatnak kell tekinteni a nyomozó hatóságnak azt, a már meglévő adatrendszerét is, amelyek korábban folytatott büntetőeljárásokkal kapcsolatos adatokat rögzítenek. Az ezekhez való hozzáférés a büntetőeljárás megindítása előtt is lehetséges.²³⁵

Itt alapvetően a rendészeti felderítés során végzett tevékenységről van szó, ezt a témakört kutatásom tárgyát figyelembe véve már a szükséges mértékben érintettem, ezért azzal, itt ennél a témakörnél nem kívánok foglalkozni.

– A tömegkommunikációs eszközökben megjelenő írások közlemények, különösen leleplező cikkek közölhetnek olyan adatokat, amelyek bűncselekményre utalhatnak. Király Tibor írja, hogy az ilyen írások jogi értelemben nem tekinthetők feljelentésnek, mert címzettjük nem a nyomozó hatóság, hanem az olvasók vagy a hallgatók.²³⁶

Természetesen, ha a közölt adatok bűncselekmény gyanújának megállapítására alkalmasak, akkor ezen információk alapján a nyomozást meg lehet indítani.

Ezzel kapcsolatosan álláspontom szerint szükségesnek látszik törvényi szinten szabályozni a sajtóközlemények kezelésének módját, annak ellenére, hogy címzettje nem a nyomozó hatóság vagy ügyészség. A korábbi büntető eljárási kódexekhez fűzött magyarázatok, tankönyvek érintették ezt a témakört, és ha a közölt információk alapján bűncselekmény alapos gyanúja megállapítható volt, akkor a nyomozást el kellett rendelni.

Szükségesnek látszik ezen kívül a nyomozó hatóságoknál úgynevezett sajtó vagy tömegkommunikációs figyelő szolgálat megszervezése. Ez a szolgálat ellenőrizné a közzétett infor-

²³⁵ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata III. kötet, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, kiadás éve nem szerepel, 37. o.

²³⁶ Király, 2000 (i.m. 99) 312. o.

mációkat, ellenőrizné azok valódiságát, és bűncselekmény gyanúja esetén értesítené a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező nyomozó hatóságot.

Az oroszországi Büntető Eljárási Kódex 140. § 3. része a büntető ügy megindítása egyik alapjának tekinti az elkövetett, vagy folyamatban lévő bűncselekményről szóló tájékoztatást, amely nem bejelentésből (a bejelentés azonos a magyar feljelentés intézményével) vagy önkéntes jelentkezés alapján történt.

A bűncselekményről szóló tájékoztatás kategóriájába sorolható: a szervezetek vezetőségének és hivatalos személyeinek levelezései és egyéb dokumentumai, publikációk, televíziós és rádióadások, és ehhez hasonló tömegkommunikációs eszközökben megjelenő közlemények, a hivatalos személyek beszámolóit.

Ennél a szakasznál figyelembe kell venni azt a rendelkezést, hogy az operatív tevékenységről szóló törvény 11. § 2-3. részének megfelelően az operatív vizsgálati tevékenység eredményei is, mint alapvető információforrások, alapul szolgálhatnak a büntető ügy megindításához. Az eredményeket összefoglaló írásbeli jelentést továbbítani kell a nyomozó szervek felé, amelynek tartalmaznia kell azokat az információkat, amelyek a bűncselekmény elkövetésének ismérveire mutatnak rá.

A bűncselekmény elkövetéséről történő tájékoztatásnak az ellenőrzését, amelyet a tömegkommunikációs információs hálózaton tettek közzé, az ügyész megbízása alapján a nyomozó vagy a vizsgáló hajtja végre. Ennek keretében a főszerkesztő, illetve a tömegkommunikációs eszköz az ügyész, a vizsgáló, vagy a nyomozó szerv követelésére köteles átadni a tömegkommunikációs eszköz birtokában lévő információkat, iratokat, anyagokat, amelyek alátámasztják a bűncselekmény elkövetéséről szóló tájékoztatást, valamint arról a személyről az adatokat, aki az említett információkat adta, kivéve azokat az eseteket, amikor ez a személy olyan feltételt szabott, hogy az információforrását köteles titokban tartani a tömegkommunikációs eszköz.²³⁷

Álláspontom szerint a tömegkommunikációs eszközök információi alapján is lehetséges a gyanú megállapítása, ezért szükségesnek tűnik a hazai jogi szabályozás rendelkezéseit figyelembe véve az úgynevezett sajtószolgálat megszervezése.

²³⁷ Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации, 2003, (i. m. 113). 299. 303. c.

2. A büntetőeljárás megindításának különleges módjai.

2.1. A magánvádas eljárás megindítása

A magánvádas eljárás a bíróság előtt, és kizárólag a jogosult feljelentése alapján indul. A feljelentésben a jogosultnak (feljelentőnek) elő kell adni, hogy ki ellen, milyen cselekmény miatt és milyen bizonyítékok alapján kéri a büntetőeljárás lefolytatását.

A feljelentést szóban vagy írásban kell megtenni a bíróságon, a szóbeli feljelentést írásba kell foglalni. Ha feljelentést a nyomozó hatóságnál tettek, akkor azt – ha a vád képviselőjét az ügyész nem veszi át – a nyomozó hatóság az illetékes bíróságnak küldi meg.

A magánvádas ügyekben csak kivételesen kerül sor nyomozás elrendelésére, amelyet az ügyész és a bíróság jogosult elrendelni, és azt a rendőrség teljesíti.

Nyomozás elrendelésére akkor kerül sor, ha a feljelentett cselekmény elkövetőjének személye (személyi adatai, tartózkodási helye) ismeretlen, továbbá a bizonyítási eszközök beszerzése másképpen nem lehetséges (497. § - 500. §).

Az ügyész vagy a bíróság által elrendelt nyomozás, ahogy arra Tremmel Flórián rámutat „sommás” jellegű, mert kizárólag a tettes kilétének megállapítására, vagy a nyomozást elrendelő határozatban megjelölt bizonyítási eszközök felkutatására irányul. A Be. ilyen tartalmú rendelkezésében a hivatalbóliság háttérbe szorulása, és a minima non curat tendencia előtérbe kerülése mutatkozik meg²³⁸.

A Be. ide vonatkozó rendelkezéseiből és Tremmel Flórián által írtakból megállapítható, hogy a bíróság előtt indult magánvádas eljárás kizárólag feljelentésre indulhat. A feljelentést csak a magánindítvány előterjesztésére jogosult személy teheti meg, a nyomozás kivételes és sommás jellegű intézmény.

A nyomozás (büntetőeljárás) megindítása írásbeli „határozattal” (végzés) történik, és az elrendelés, feltéve, ha az nem a feljelentett személy kilétének megállapítására irányul, mind in rem, mind in personam vonatkozásban egy időben történik.

Ha a magánvádas ügyben nem szükséges nyomozás elrendelése, abban az esetben a büntetőeljárás a tárgyalás előkészítés sajátos formájával a személyes meghallgatással indul²³⁹.

A személyes meghallgatás célja a jogvita békés úton történő elintézése, ha ez nem sikerül, akkor a személyes meghallgatás feladata a bűncselekmény megalapozott gyanújának tisztázása és a tárgyalás előkészítése.

²³⁸ Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2004 (i. m. 124) 606. o.

²³⁹ Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2004 (i. m. 124) 606. o.

2.2. A feljelentés elutasítása után, a pótmagánvádló által történő vádindítvány benyújtása a bíróságnak

A büntetőeljárás bíróság előtt indul abban az esetben is, ha a sértett a feljelentés elutasítása után pótmagánvádlóként lép fel, és ennek keretében vádindítványt nyújt be a bírósághoz, feltéve, ha a bíróság a vádindítványt elfogadja.

A vádindítvány a vádirat benyújtásához képest két fontos eltérést mutat, egyrészt hiányzik a nyomozás teljesítése, másrészt a vádindítvány tartalmi követelményei egyszerűbbek, mint a vádiraté. A vádindítvány elfogadásának jogi jelentősége, hatása ugyanaz, mint a vádirat benyújtásának, a bíróságnak dönteni kell a vádban megjelölt személy büntetőjogi felelősségéről.

Figyelemmel arra, hogy a sértett fogalmával, személye elismerésének jelenőségével külön alfejezetben írok, ezért disszertációm e részében a pótmagánvádló jogintézményével nem kívánok tovább foglalkozni.

3. A büntetőeljárást megindító döntéshozatal egyéb összefüggései

A nyomozó hatóságoknak a gyanú meglétének elismerése után vizsgálnia kell, hogy az adott bűncselekménynek ki a sértettje. Az eljárás megindításakor a sértett személyének meghatározása központi szerepet kap, mivel a magánindítványra üldözendő bűncselekmények esetén csak a sértett akaratára indítható (vagy folytatható) az eljárás, továbbá a Be. a sértett számára jogokat (például polgári jogi igény előterjesztése) biztosít és kötelezettséget ír elő, és pontosan tudni kell ki az a személy, aki ezeket a jogokat gyakorolhatja és kötelezettségeket teljesíti.

Ezen kívül a diverzióhoz sorolható bűncselekmény elbírálása fegyelmi eljárásban, valamint a bíróság elé állítás elrendelésének feltételrendszerét a büntetőeljárás megindításával egyidejűleg közvetlenül kell vizsgálni. Ezek a jogintézmények ugyanis csak abban az esetben képesek társadalmi rendeltetésüket betölteni, ha azokat a büntetőeljárás megindításakor rögtön alkalmazzák.

3.1. A sértett normatív fogalmának meghatározása

„A sértett fogalma és köre a legnehezebben elhatárolható kérdések egyike.”²⁴⁰ – állapította meg Finkey Ferenc.

A sértett fogalmának meghatározása nemcsak elméleti, hanem gyakorlati jelentőséggel is bír. Általános fogalmának meghatározásától függ ugyanis, hogy milyen jogállás illeti meg az eljárás során. Látszólag könnyű helyzetben vagyunk, mert a Be 51. § (1) bekezdése meghatározza a sértett fogalmát.

„Sértett az, akinek a jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette.”

Ez a fogalom meghatározás anyagi jogi jellegű és valósnak kell elfogadni, ha a bíróság jogerős ítéletében kimondta bűnösnek a terheltet. Arra utal, hogy bűncselekmény megléte esetén sértett is van. Ez a sértetti fogalom azonban processzuális szempontból nem kielégítő. Megítélésünk szerint nem fejezi ki a bűnügyekben szükségszerűen megnyilvánuló valószínűségi mozzanatot (bűncselekmény gyanúja, gyanúsított, vádlott). Így nem egyeztethető össze az ártatlanság vélelmének alapelveivel sem.²⁴¹ A szakirodalomban több fogalom meghatározás is szerepel.

Móra Mihály szerint: „A sértett – elvileg – az, akinek bármely jogát sértette, vagy veszélyeztette a befejezett vagy megkísérelt bűncselekmény.”²⁴²

A szakirodalom specifikus és nem specifikus sértetti kategóriát is megkülönböztet. Specifikus sértett alatt természetes vagy jogi személyeket kell érteni, akik a bűncselekmény folytán valamely sérelmet szenvedtek. Nem specifikus sértett alatt olyan jogintézményeket kell érteni, amelyek absztrakciók (közbiztonság, államigazgatás, közrend).²⁴³

Ez a meghatározás utal arra, hogy vannak olyan bűncselekmények is, amelyeknek nincs sértettjük.

A viktimológia tudománya is, az áldozat fogalmának meghatározásánál vizsgálja, hogy a büntetőjog által kimunkált passzív alany és az eljárásjogi sértett fogalma hogyan viszonyulnak egymáshoz. Az eljárásjogi sértett fogalom nem azonos a passzív alany fogalmával, sértett lehet természetes személyen kívül jogi személy vagy más szerv is.

A Btk Különös Részében leírt bűncselekmények közül számos olyan büntetendő emberi magatartás került megfogalmazásra, amelyeknek nincs passzív alanyuk és processzuális érte-

²⁴⁰ Finkey Ferenc: Magyar büntető perjog tankönyve (teljesen átdolgozott 4. kiadás) Grill Károly könyvkiadó vállalata, Budapest, 1914. 223. o.

²⁴¹ Tremmel Flórián: A magánvád. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985. 127-131. o.

²⁴² Móra Mihály szerk. Büntetőeljárás jog, Egyetemi jegyzet. Budapest, 1956. I. 132. o.

²⁴³ Károly Endre: A viktimológia a modern kriminológia új irányzata. Budapest, 1969. 132. o.

leben sem egyértelmű, hogy ki vagy kik léphetnek fel sértettként (csalás, gazdasági bűncselekmények, környezetkárosítás, természetkárosítás, stb.).²⁴⁴

Kiss Anna arra hívja fel a figyelmet, hogy a jelenleg hatályos Be. törvény életbeléptetésével sem tisztázott, hogy kinek a fellépését akarja a jogalkotó sértettként elfogadni. A jogalkotó e mulasztása miatt a jogalkalmazás során számos nehézséggel találkozunk. A sértetté váláshoz elméletileg elegendő a jogok, jogos érdekek sérelme vagy veszélyeztetése. Hazánkban – az EU kerethatározatában foglaltakkal ellentétben – nemcsak természetes személy, hanem jogi személy is lehet sértett. A sértett ugyanakkor áldozat is lehet. Az áldozat és a sértett fogalmi nem minden esetben esnek egybe. Különösen nehéz helyzetbe kerül a jogalkalmazó abban az esetben, ha a feltételezett büntetendő emberi magatartás tanúsítása kapcsolatos lehet a gazdasági joganyag bármelyik törvényével. A szabályozatlanságból eredően pedig a sértett képviselőre jogosult személy, vagy a pótmagánvádló kilétét még bonyolultabb azonosítani.²⁴⁵

3.1.1. A sértett és a magánindítvány előterjesztése

A sértett jogállása szerint az eljárás megindításakor lehet feljelentő, aki a feljelentés megtételével egyidejűleg magánindítványt is előterjeszt, vagy magánindítvány előterjesztése nélkül feljelentő. A kriminalisztikában közismert, hogy a feljelentési jogosultság általánossága ellenére a feljelentést általában a sértett teszi meg, ami azzal a természetes körülménnyel magyarázható, hogy legtöbb esetben a sértett észleli a bűncselekmény elkövetését, vagy passzív alanya a bűncselekménynek. Mindkét esetben a sértett rendelkezik a legtöbb információval a bűncselekmény elkövetéséről, ezért a feljelentést tévő sértett „kihallgatása” külön taktikai fogásokat igényel.

A kutatás tárgyát tekintve a magánindítvány előterjesztésének van különös jelentősége, hiszen nélküle a nyomozás nem rendelhető el, vagy ha a nyomozás során derül ki, hogy az elkövető csak magánindítványra büntethető, akkor azt be kell szerezni, mivel előterjesztése nélkül a nyomozás tovább nem folytatható, azt meg kell szüntetni.

A magánindítvány előterjesztőjének bármely olyan nyilatkozatát, amely szerint az elkövető büntetőjogi felelősségre vonását kívánja, magánindítványnak kell tekinteni (173. § (3) bek.).

²⁴⁴ Görgényi Ilona: A viktimológia; Gönczöl – Korinek – Lévai: Kriminológiai alapismeretek. Bűnözés – Bűnözéskontroll. Corvina, Budapest, 1996. 101. o. (A tankönyv viktimológiai részét Görgényi Ilona írta. 93-107. o.)

²⁴⁵ Kiss Anna: A sértett fogalma a büntetőeljárásban, Bizonyítékok, Tiszteletkötet Tremmel Flórián egyetemi tanár 65. születésnapjára, Pécs, 2006. 287- 293. o.

A magánindítvány előterjesztésénél először azt kell vizsgálni, hogy ki jogosult azt előterjeszteni, mivel csak az ő feljelentése alapján indítható, vagy folytatható a büntetőeljárás. A magánindítvány előterjesztésének jogát a Btk. 31. §-a, a következő személyeknek adja:

- Ha a sértett a Polgári Törvénykönyv rendelkezései szerint cselekvőképes, akkor kizárólag maga a sértett jogosult a magánindítvány előterjesztésére,
- Ha a sértett a Polgári Törvénykönyv alapján korlátozottan cselekvőképes, akkor a magánindítvány előterjesztésére jogosultak köre a következő: a sértett, a sértett törvényes képviselője, és a gyámhatóság,
- Ha sértett a Polgári Törvénykönyv rendelkezései szerint cselekvőképtelen, akkor a magánindítvány előterjesztésére jogosultak köre a következő: a sértett törvényes képviselője, és a gyámhatóság.

A magánindítvány előterjesztésénél fontos körülmény tisztázni az előterjesztésre jogosultságot, és azt, hogy a jogosult akaratnyilatkozata az elkövető, vagyis konkrét személy büntetőjogi felelősségrevonására irányul-e.

A magánindítvány oszthatatlan és visszavonhatatlan. Ez azt jelenti, hogy az előterjesztésre jogosult személynek el kell magyarázni, hogy a későbbiekben bármilyen körülmény következik be, a nyomozó hatóságnak a nyomozást teljesíteni, az ügyésznek pedig a feltételek fennállása esetén vádat kell emelni. Az előterjesztésre jogosult utólagos megbocsátása, vagy más körülmények miatti visszavonásra tett indítvány jogilag nem köti a hatóságot, mert érvényesül a hivatalbóliság alapelve. A magánindítvány oszthatatlansága jelenti, hogy több elkövető esetén valamennyi személlyel szemben le kell folytatni az eljárást, tehát a jogosult nem választhatja ki, hogy kivel szemben folytassa le a hatóság az eljárást. Ez logikailag a hozzátartozó sérelmére elkövetett vagyon elleni bűncselekmények elkövetése esetén lehetséges, mivel a nemi erkölcs elleni bűncselekmények többes elkövetés esetén már nem magánindítványosak.

A magánindítvány előterjesztésére nyitva álló határidő a 173. § (3) bekezdés alapján attól a naptól számított harminc nap, amikor ez előterjesztésre jogosult az elkövető kilétéről tudomást szerez. Ha a nyomozás megindítását követően derül ki, hogy a cselekmény csak magánindítványra üldözendő, akkor a határidőt a jogosult hatósági felhívásától kell számítani. Az elhunyt sértett a még nyitva álló határidőn belül terjesztheti elő a magánindítványt. A magánindítvány előterjesztésével kapcsolatosan igen lényeges változás a korábbi törvényekhez képest, hogy a magánindítvány előterjesztésére nyitva álló határidő elmulasztása miatt igazolási kérelmet lehet benyújtani, feltéve, hogy a bűncselekmény közvédelem.

3.1.2. A magánfél

„Magánfél az a sértett, aki a büntetőeljárásban polgári jogi igényt érvényesít” (54. § (1) bek.)

A törvény elismeri, hogy a bűncselekmény nem csak közérdeket, hanem magánérdeket is sért. Ha a sértettet a bűncselekmény során magánjogaiban is megsértették, akkor lehetőség nyílik arra, hogy a büntető perben érvényesítse kártérítési igényét. Ebből a szempontból a magyar büntetőeljárás a francia jogrendszerhez hasonlít, szemben az angolszásszal, amely a büntetőperben nem engedi meg a polgári jogi igény érvényesítését.

Először tisztázni kell, mi a polgári jogi igény:

Fogalmába beletartozik a polgári jog felelősségi és reparációs rendszere. A büntetőeljárás során elsősorban a tényleges anyagi kár megtérítését lehet kémi, de lehetőség van az elmaradt haszon és egyéb költségek megtérítésére is.

A kárigény származhat munkajogi, szövetkezeti, társasági stb. vagyoni igényekből is. Az ún. nem vagyoni kár (erkölcsi kár vagy „fájdalomdíj” díj) érvényesítésére nincs lehetőség a büntetőeljárás során. Ha a sértett a büntetőeljáráshoz polgári jogi igényével csatlakozik, akkor „adhéziós eljárásra” kerül sor. Az „adhéziós eljárás” lényegében véve olyan büntetőeljárás, amely keretében polgári jogi jogvita (kártérítési per) is folyik.

A polgári jogi igény csak kérelemre bírálható el, a hivatalbólóság alapelve nem érvényesül. A kérelem nincs alakszerűséghez kötve, tartalmát tekintve nem kell megfelelnie a Polgári perrendtartásban leírt keresetlevél elemeinek. A nyomozás során a sértett a polgári jogi igény biztosítására kérheti a zár alá vétel elrendelését. A zár alá vétel érdekében elrendelt biztosítási intézkedés is, a polgári jogi igény érvényesítése esetén csak kérelemre történhet, mivel a két kényszerintézkedés elrendelésének feltételei azonosak.

A feljelentés megtételével egyidejűleg, ha a sértett a feljelentő tisztázni kell, hogy a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatosan vagyoni kára keletkezett-e, ha igen mennyi a kár értéke, és kéri-e a polgári jogi igény érvényesítését és annak biztosítására indítványozza-e a zár alá vétel elrendelését. A kár megtérülése szempontjából ezeket a körülményeket azért kell a magánfél sértettel már az eljárás megindításakor tisztázni, hogy a nyomozó hatóság intézkedni tudjon a vagyon biztosítása iránt.

Az oroszországi Kódex 44. §-a határozza meg a magánfél fogalmát. A magánfél olyan természetes vagy jogi személy, aki vagyoni kárának megtérítésére követelést jelentett be azon az alapon, hogy az adott kár (ártalom, hátrány) amelyet elszenvedett, közvetlenül a bűncselekmény elkövetéséből keletkezett.

A személy magánfélként történő elismeréséről a bíróság végzést, a bíró, az ügyész, a vizsgáló és a nyomozó határozatot hoznak. A magánfél polgári jogi keresetet nyújthat be nem vagyoni (erkölcsi) kárának vagyoni jellegű kiegyenlítése céljából is. A sértett magánfélként a büntető ügy megindítása után, de még az előkészítő eljárás (nyomozási fázis) befejezése előtt léphet fel. A polgári jogi kereset benyújtása esetén a magánfél állami illetékmentességet kap.

Összevetve a Kódex rendelkezéseit a hozzá írt Kommentárral, levonható az a következtetés, hogy magánfélként olyan személyt lehet elismerni, aki kellő alappal feltételezi azt, hogy neki közvetlenül a bűncselekmény elkövetéséből kára (hátrány, ártalom) származott, ez a kár lehet vagyoni és nem vagyoni kár is, és magánfélként történő elismeréséről a hatósági oldalról résztvevő alanyok (bíróság, bíró, ügyész, vizsgáló, nyomozó) határozatot hoztak.²⁴⁶

A magyar és az oroszországi szabályozás között – eltekintve attól, hogy a magánfélként történő elismeréséről is kötelesek az oroszországi hatóságok határozatot hozni – igen lényeges különbség van, nevezetesen, az oroszországi Kódex lehetőséget ad a magánfélnek arra, hogy a bűncselekmény elkövetéséből közvetlenül keletkező nem vagyoni (erkölcsi) kár megtérítését is kérje a büntető bíróságtól. Ennek a rendelkezésnek a tényleges érvényesülése a sértetti jogok érvényesülését jelentős mértékben biztosítja, ugyanakkor a nem vagyoni kár megtérítésére lefolytatott bizonyítási eljárás lefolytatása az igazságszolgáltatás elhúzódására vezethet.

3.1.2. A magánvádló

A magánvádas ügyekben a sértett anyagi jogi és eljárásjogi státusza szoros összefüggésben van egymással. A sértett, mint magánvádló a feljelentés megtételével tulajdonképpen magánvádat emel, mégpedig olyan magánvádat, amelynek törvényes voltát lényegében a joghatályos magánindítvány határozza meg. A magánvádas ügyben a „feljelentés” anyagi jogi értelemben vett vád, azaz olyan konkrét állami büntető igény, amelynek a magánindítvány a sajátos formája, kifejeződése, másfelől, viszont processzuális értelemben vett vád is, mert a feljelentés az alakoszerű vádemelést biztosítja.²⁴⁷

Az oroszországi Kódex – hasonlóan a vegyesen magán-közvádas büntető ügyekhez – a magánvádas ügyek megindításánál jelentős jogkört adott az ügyésznek. Az ügyész a büntető ügyet megindíthatja saját kezdeményezése alapján, ha a sértett függő helyzetben van, vagy más okok (például betegség) miatt nem képes jogainak gyakorlására. Egyebekben a magán-

²⁴⁶ Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации, 2003, (i. m. 113). 100-102. c.

²⁴⁷ Tremmel, 1985 (i.m. 242) 152-153. o.

vádas ügyek megindításának rendje jelentősen eltér a büntető ügyek megindításának általános rendjétől. A magánvádas ügyet a jogosult személy bejelentésének bíróságra történő beadásával egyidejűleg megindítottak kell tekinteni. Ez azt jelenti, hogy a békebíró, aki a bejelentést fogadta nem hoz határozatot a büntető ügy megindításáról, vagyis a Kódex magánvádas ügyekben a büntető ügy fogadásáról nem kívánja meg a külön határozat meghozatalát. A Kódexhez kiadott Kommentár azonban – hasonlóan a korábban hatályban lévő Kódexhez – célszerűnek tartja a határozat meghozatalát, mert a békebíró határozatában megerősíti a büntető ügy megindításának indokát és jogalapját is. Ezen kívül a békebíró a bejelentést megtevő személyt határozatában elismeri magánvádlónak, amelyre a határozatban külön felhívja a figyelmet.²⁴⁸

A személy magánvádlóként történő elismerése követendő eljárásnak tekinthető, mivel ettől az időponttól fogva az eljárás minden résztvevője számára nyilvánvaló, hogy kit kell sértettnek (magánvádlónak) tekinteni, és egyértelmű, hogy a sértetti jogok kit illetnek és a sértetti kötelezettségek kit terhelnek

3.1.3. A pótmagánvádló

A sértett jogállásának kiszélesítése érdekében és a következetes ügyészi vádmonopólium ellensúlyozására a magyar büntetőeljárásban ismét helyet kapott a pótmagánvád jogintézménye. Történetileg a sértettnek, mint pótmagánvádlónak a fellépését az európai büntető perrendtartások közül I. Büntető Perrendtartásunk engedte meg a legtágabb körben és szabályait a legszabatosabban fogalmazta meg.

A pótmagánvád bevezetése mellett az alábbi érveket sorakoztatták fel:

A nem főmagánvádra üldözendő bűncselekmények esetén a vád korlátlan átadása az ügyésznek veszélyeket rejthet magában az anyagi igazság megállapításában. A bíróságnak nincs joga vád nélkül eljárni, és bárkit elítélni, vád elejtése esetén pedig a legnagyobb bűnös is megmenekülhet. Az ügyészséget, amely közigazgatási szervezet az Igazságügyi Minisztérium és a Kormány is utasíthat. Így előállhat olyan helyzet, hogy a kormány pártszempontokat figyelembe véve utasítja az ügyészséget, hogy a számára fontos személyt politikai okokból elvonja az igazságszolgáltatás elől. Az ügyészség kizárólagos vádmonopóliuma megbontja a büntetőper személyeinek szükséges egyensúlyát is. A bíróság tekintélyét és hatalmát aláásná,

²⁴⁸ Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации, 2003, (i. m. 113) 553-554. c.

hiszen vádelejtés után, az eljárást meg kell szüntetni akkor is, ha a bíróság meg van győződve a vádlott bűnösségéről.²⁴⁹

Természetesen a pótmagánvád ellenében is felhozhatók jelentős ellenérvek:

- a büntetőjogi felelősségre vonás, a büntetés joga kizárólag az államot illeti meg, tehát érvényesítéséért is kizárólag az államot képviselő közhatalommal felruházott személy léphet fel,
- a sértett az ügyben elfogult, hajlamos megalapozatlan, törvényes alapot nélkülöző fellépésre, akár indulatból, vagy bosszúvágyból is,
- a bíróságok munkaterhét főlegesen növelik a megalapozatlan vádindítványok.²⁵⁰

A pótmagánvád mellett felhozható érveket a szakirodalomban megfogalmazták az első Bp. megalkotásakor, így azokat nem kívánom megismételni.

A pótmagánvád szükségessége mellett felhozható még az az érv is, hogy ha a terheltet megilleti az a jog, hogy büntetőjogi felelősségéről bíróság döntsön, akkor indokoltnak látszik a sértett előtt is megnyitni a bírósági út lehetőségét. Meg kell adni azt a jogot, hogy az őt ért sérelemtől bíróság döntsön.²⁵¹

A Be a pótmagánvádló fellépését a következő esetben engedi meg:

- a feljelentést elutasították, vagy a nyomozást megszüntették,
- az ügyész a vádemelést részben mellőzte,
- az ügyész a vádat elejtette.
- az ügyész a nyomozás eredményeként közvadra üldözendő bűncselekményt nem állapított meg, ezért nem emelt vádat, illetőleg a vád képviselőt – magánvádas eljárásban elrendelt nyomozás eredményeként – nem vette át,
- az ügyész a tárgyaláson a vádat azért ejtette el, mert megítélése szerint a bűncselekmény nem közvadra üldözendő (53. § (1) bek.).

Pótmagánvádlóvá viszont csak akkor válhat a sértett – aki az Alkotmánybíróság 42/2005. (XI. 14.) számú AB határozatban felállított korlátok között jogi személy is lehet –, ha

- a feljelentés elutasítását, vagy a nyomozás megszüntetését követően panasszal élt, amit elutasítottak, majd ezután vádat emelt (199. § (2) bek),
- ügyészi vádelejtés esetén a törvényes határidőn belül vádindítványt nyújtott be (267. § (3) bek., 312. §).

²⁴⁹ Finkey Ferenc: A Magyar Büntető Eljárás Tankönyve. Politzer Zsigmond kiadása, Budapest 1988. 151. o.

²⁵⁰ Király, 2002 (i.m. 80) 182-183. o.

²⁵¹ Király, 2000 (i.m. 99) 183. o.

A kutatás tárgyát tekintve a feljelentés elutasítása utáni pótmagánvádnak van jelentősége, mivel ebben az esetben a nyomozó hatóság vagy az ügyész úgy látják, hogy a nyomozás megindításának törvényes akadálya van, és a sértett ezzel a véleménnyel nem ért egyet. A sértett úgy látja, hogy a nyomozó hatóság és az ügyész nem tesznek eleget a hivatalbóliság alapelveinek.

Ha a felettes ügyész a sértett feljelentést elutasító határozata ellen bejelentett panaszát elutasította, akkor a sértett a határozat közlésétől számított hatvan napon belül pótmagánvádlóként léphet fel. A pótmagánvád lehetőségét a Be alapvetően attól tesz függővé, hogy a feljelentést milyen jogcímen utasították el.

A sértett csak abban az esetben léphet fel pótmagánvádlóként, ha a feljelentést azért utasították el, mert:

- a cselekmény nem bűncselekmény,
- vagy büntethetőséget kizáró ok áll fenn, kivéve a gyermekkort és a kóros elmeállapotot, továbbá az elkövető halálát (199. § (2) bek. a) pont, 199. § (3) bek.).

Nem emelhető pótmagánvád, ha hiányzik a bűncselekmény gyanúja. A gyanú hiányának okát kimondani nyilvánvalóan csak értékelő elemző tevékenység után lehet megállapítani, és ha csekély is a valószínűsége a bűncselekmény megtörténtének, azt gondolom meg kell adni a pótmagánvád lehetőségét. A sértett a vádindítvány benyújtásakor még szolgáltatathat olyan adatokat, amelyek a gyanú meglétét igazolják.

A magánvádas és a feljelentés elutasítása utáni pótmagánvádas eljárás megindítása alapvetően különleges módja a büntetőeljárás megindításának, ezért az eljárás megindítására vonatkozó, általánostól eltérő szabályokat ott foglaltam össze.

3.2. A bíróság elé állítás

Az ismertté vált bűncselekmények számának folyamatos növekedése és az bűnözés struktúrájában bekövetkezett változás miatt az igazságszolgáltatás menete lényegesen lelassult. A bűnmegelőzés és a bűncselekmények számának csökkentése érdekében napjainkban is iránymutató filozófiai tételt fogalmaz meg Cesare Beccaria:

„Azért mondom, hogy a büntetések gyorsasága hasznosabb, mert minél kisebb az időbeli távolság, a büntetés és a gáztett között, annál erősebb az emberi lélekben ennek a két eszmének az összekapcsolása: bűn és büntetés, úgyhogy észrevétlenül az egyiket oknak, a másikat szükséges, elkerülhetetlen okozatnak tekintik.” Monográfiájában egy másik helyen ezt írta:

„A bűnök egyik legerősebb fékje nem a büntetések kegyetlensége, hanem azok elmaradhatatlansága.”²⁵²

Beccaria filozófiai tantételét látszik megvalósítani a bíróság elé állítás jogintézménye, amelynek helyes alkalmazása a bűnözés elleni küzdelem egyik hatékony eszköze lehet, és alkalmazásáról már az eljárás megindításakor dönteni kell, ezért szükséges megvizsgálni a jogintézmény feltételrendszerét.

Hatályos Be. törvényünk fenti célok megvalósítása érdekében szabályozza a bíróság elé állítás intézményét.

Az ügyész a terheltet a bűncselekmény elkövetésétől számított harminc napon bíróság elé állíthatja, ha

- a bűncselekményre a törvény nyolcévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetést rendel,
- az ügy megítélése egyszerű,
- a bizonyítékok rendelkezésre állnak,
- a terheltet tetten érték, vagy a bűncselekmény elkövetését beismerte (517. §).

A bíróság elé állítás feltételeiben a leglényegesebb változás, hogy elmaradt a bíróságok hatáskörére vonatkozó szigorú megszorítás, ami azt eredményezi, hogy elvileg megyei bíróság hatáskörébe és a katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozó bűncselekmények esetén is alkalmazható az előállítási eljárás, valamint a jogintézmény határidejét harminc napban állapította meg a jogalkotó.

Ezek a változások igen jelentősnek mondhatók, és a joggyakorlat számára további könnyítéseket jelentenek, hogy a bíróság elé állítások száma kedvezően alakulhasson. A bűncselekmény tárgyi súlyát illetően a hatályos szabályozás lehetővé teszi a legfeljebb nyolcévi szabadságvesztéssel büntethető egyszerű megítélésű ügyek terheltjeit bíróság elé állítani. Az eljárásnak a továbbiakban nem feltétele az ügy egyszerű jogi megítélése. A bíróság elé állítás feltételeinek ezek a módosításai az eljárás egyértelmű gyorsítását és azt szolgálják, hogy az előállítási eljárások száma növekedjen.

A fent írt módosítások a feljelentés értékelésekor elegendő időt biztosítanak arra, hogy a nyomozó hatóságok mérlegeljék adott ügyben a bíróság elé állítás lehetőségét.

Bűnhalmazat esetén azt kell vizsgálni, hogy az egyes bűncselekményekre milyen büntetési tételt ír elő a törvény, és nem azt, hogyan alakul a halmazati szabadságvesztéssel kiszabható szabadságvesztés felső határa, tehát több bűncselekmény elkövetése esetében az elkövető bi-

²⁵² 1. C. Beccaria: A bűnökről és a büntetésekről – Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Bp. 1989. 51. és a 60. o.

róság elé állítható, ha az általa elkövetett egyik bűncselekmény büntetési tétele sem haladja meg a nyolc évet (BK. 97.)

Az ügy ténybeli egyszerűsége tömören megfogalmazva akkor állapítható meg, ha a beszerezhető bizonyítékok alapján egyértelműen megállapítható a tényállás, a bizonyítékok alapján ellenkező tényállás megállapítása kizárható. Az ügy egyszerű megítélésének nem feltétele a kevés mozzanatúság, mert önmagából abból, hogy egy cselekmény több mozzanatu nem következik, hogy szerteágazó is legyen. Az ügy egyszerű jogi megítélése a jövőben nem feltétele a bíróság elé állításnak, de azt lehet mondani, hogy ha a beszerezett bizonyítékok alapján a tényállás megállapítható, akkor a gyakorlati tapasztalatok alapján a minősítés kérdésében is állást lehet foglalni, feltéve hogy büntethetőséget kizáró vagy megszüntető ok fennállására adat nem merült fel. A kizáró és megszüntető okok megléte ugyanis általában véve hosszadalmas nyomozást, vagy elhúzódó bírósági eljárást igényel, ami miatt ezek az ügyek gyakran nem alkalmasak az előállítási eljárásra.

Bíróság elé állításra az egyéb feltételek fennállása esetén is csak akkor kerülhet sor, ha a bizonyítékok rendelkezésre állnak. Ez a követelmény két feltételt foglal magába, egyrészt a nyomozó hatóság a bizonyítékokat felderítette, másrészt pedig azt, hogy ezek a bizonyítékok a bíróság elé állítás során a bíróság rendelkezésére bocsáthatóak legyenek. Ez nem feltételezi azt, hogy egy-egy tényre a bizonyítékok sokaságát kell beszerezni, hanem azt jelenti, hogy valamennyi bizonyítandó tényre csak a valóban szükséges bizonyítékokat kell felkutatni és azokat az ügyészen keresztül a bíróság rendelkezésére bocsátani.

A tettenérés – a beismeréssel vagylagos viszonyban álló feltétele a bíróság elé állításnak. A korabeli szakirodalomban a bíróság elé állítással kapcsolatosan a tettenérés fogalma váltotta ki a legnagyobb vitát, de miután ez a vita kutatásom tárgyát szorosan nem érinti, azzal nem foglalkozok. Álláspontom szerint a tettenérés megvalósul azzal, ha az elkövető a bűncselekményt úgy tanúsítja, hogy azt bárki – akár a sértett is – észleli, vagy az „elkövetőt” közvetlenül a bűncselekmény helyszínén bárki elfogja, illetve a helyszínről való menekülés során fogják el. A tettenéréssel egyenértékű a bűncselekmény elkövetésének beismerése, amellyel kapcsolatosan egységesnek mondható az a felfogás, hogy elegendő a terhelt részéről a ténybeli beismerés, annak nem kell kiterjednie a bűnösségre is. A beismeréssel kapcsolatosan szükséges megemlíteni, hogy a terhelt beismerése nem mentesíti a nyomozó hatóságot a szükséges bizonyítási eszközök beszerzésétől.

Az elsődleges adatok értékelésekor a nyomozó hatóságoknak állást kell foglalni abban a kérdésben, hogy a fent írt feltételek megállapíthatónak látszanak-e, ha igen akkor az ügyészt haladéktalanul tájékoztatni a bíróság elé állítás lehetőségéről, hiszen az elkövetéstől számított

harminc az elsőfokú bíróságnak tárgyalást kell tartani, és ez az eljárási forma fokozott munkaterhet jelent mind a nyomozó hatóság, mind az ügyész számára.

4. A feljelentés elutasítása. A nyomozás és a büntetőeljárás akadályai.

Király Tibor a nyomozás megindításának akadályait egyben a büntetőeljárás megindítása akadályaként fogja fel és jogi eredete alapján a következőképpen csoportosítja:

- a magyar joghatóság hiánya,
- alkotmányjogi akadályok,
- büntetőjogi akadályok,
- eljárásjogi vagy processzuális akadályok,
- vegyes: büntetőjogi és eljárásjogi akadályok.

A magyar joghatóság hiányáról akkor beszélhetünk, ha a bűncselekmény elkövetésével diplomáciai vagy egyéb más nemzetközi jogon alapuló mentességet élvező személy gyanúsítható (Be. XXVIII. Fejezet)

Az alkotmányjogi akadályokon értendő a mentelmi jog abban az esetben, ha bűncselekmény elkövetésével olyan személy gyanúsítható, akinek mentelmi jogát nem függesztették fel. Csak a mentelmi jog felfüggesztése után indítható büntető eljárás országgyűlési képviselő, alkotmánybíró, állampolgári jogok országgyűlési biztosa, általános helyettese, a kisebbségi jogok országgyűlési biztosa, az adatvédelmi biztos, az Állami Számvevőszék elnöke és elnökhelyettesei ellen tisztségük fennállásának időtartam alatt. A hivatásos bíró és ügyész, valamint ülnök ellen e minőségében elkövetett bűncselekmény miatt csak a jogosult hozzájárulása alapján indítható büntetőeljárás.

A büntetőeljárás megindításának büntetőjogi akadályai a következők: ha a cselekmény nem bűncselekmény, ha büntethetőséget kizáró vagy megszüntető ok áll fenn. A büntetőeljárás akadályai a Btk. 22. és 32. §-ban meghatározott kizáró okok lehetnek.

A büntetőeljárás megindításának tisztán eljárásjogi akadályai: a kettős eljárás tilalma vagy res iudicata, illetőleg ha a rendelkezésre álló információforrások alapján a bűncselekmény gyanúja nem állapítható meg.

A büntetőeljárás vegyes természetű akadályai, a magánindítvány, a kívánat, a feljelentés hiánya, az elévülés és az elkövető halála.

A büntetőeljárásban nincs elkövető, hanem terhelt, gyanúsított vagy vádlott van. Az elkövető halála a Btk-ban mint büntethetőséget megszüntető ok szerepel, azonban ha a gyanúsított vagy a vádlott meghal, akkor az eljárás nem indítható meg vagy nem folytatható, mert nincs processzuális jogalany, akivel szemben az eljárást folytatni lehet, függetlenül attól, hogy a személy bűnös vagy nem bűnös. Az elkövető halála és a terhelt halála tehát jogi következményeiben nem azonos. Az eljárás meg nem indítása ugyanis nem a büntethetőség megszűnésének következménye, mert a büntethetőségről a jogerős elítélésig semmilyen joghatályos megállapítás nincs. Minthogy a meghalt terhelt lehet nem bűnös is, vagyis nem elkövető, ezért nem a büntethetőség megszűnése lesz az eljárás akadálya, hanem a jogalany hiánya.

Analóg a helyzet az elévüléssel. A büntethetőség megszűnése időmúlás okából feltételezi az elkövetőt, a bűnös személyt, a nem bűnös viszont nem büntethető, tehát büntethetősége sem szűnik meg. A büntető eljárásjog a terhelt halálát és az időmúlást, azaz az elévülést processzuális akadályként kezeli, és emiatt függetleníti a büntethetőségtől. A Be. a feljelentés elutasításáról rendelkezve nem utal a büntethetőségre, csak annyit mond, hogy halál, elévülés miatt az eljárás nem indítható meg, illetve a nyomozást meg kell szüntetni a gyanúsított halála és elévülés esetén.

A magánindítvány hiánya a magyar büntetőjog rendszerében kettős jogi természettel rendelkezik. A Btk. a büntethetőséget kizárja, a Be. meg eljárás akadályként kezeli. A jogalkotó e felfogása elsősorban a bírósági eljárásban tükröződik. A magánindítvány hiánya nem felmentési ok, hanem hasonlóan a többi büntethetőséget kizáró körülményhez az eljárás megszüntetésének oka (Be. 332. §.)²⁵³

Álláspontom szerint Király Tibor felosztása a büntetőeljárás (nyomozás) megindítása akadályait illetően figyelembe veszi a magyar büntető anyagi és eljárásjog felfogását és megoldásait, a vonatkozó jogi szabályozással együtt, ezért a szerző felfogását mind elméleti mind gyakorlati szempontokat is figyelembe véve elfogadhatónak és követendőnek tartom.

Fenyvesi Csaba rámutat, hogy a feljelentés elutasítás általános, vagy „sima” okai szinte teljesen megegyeznek a klasszikus büntetőeljárás akadályokkal²⁵⁴ a negatív eljárási feltételekkel²⁵⁵ Ennek alapján a büntetőeljárás akadályait: bűncselekményhiánynak, bizonyítékhiánynak,

²⁵³ Király, 2000 (i.m. 99) 313- 315. o.

²⁵⁴ A büntetőeljárás akadályai a következők: a cselekmény nem bűncselekmény, vagy azt nem terhelt (feljelentett személy) követte el; nem állapítható meg bűncselekmény elkövetése, illetőleg az, hogy a bűncselekményt a terhelt (feljelentett személy) követte el; - az e törvényben meghatározott kivételekkel – büntethetőséget kizáró vagy megszüntető ok áll fenn; a terhelt cselekményét már jogerősen elbírálták, kivéve a Negyedik Részben, valamint a XVIII. Fejezet II. és III. Címében meghatározott eljárások esetét (Be. 6. § (3) bek.).

²⁵⁵ Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2004 (i.m. 124) 391. o.

büntetési hiányának és ítélt dolognak (res iudicata) nevezi.²⁵⁶ Ez a felosztás valóban röviden fejezi az akadályok lényegét.

4.1. A feljelentés elutasításának okai. A feljelentés elutasítási jogkör.

A 174. és 175. §-ait figyelembe véve, a feljelentés elutasítása az ügyész illetve a nyomozó hatóság állásfoglalása arról, hogy a nyomozás megindításának és teljesítésének törvényben meghatározott akadályja van.

A Kommentár szerint az ügyésznek és a nyomozó hatóságnak a feljelentésről kell döntenie. A feljelentés valójában egy indítvány, mégpedig a nyomozás megindítására. A jogi terminológia szerint az indítványnak vagy helyet adnak, vagy elutasítják azt.²⁵⁷

Ez a magyarázata annak, hogy ha a jogosult a nyomozást nem indítja meg, akkor a feljelentés elutasításáról hoz határozatot.

A Be. alapján a feljelentés elutasításának két csoportja különböztethető meg:

- egyrészt a feljelentés elutasításának általános („sima”) esetei
- másrészt a feljelentés elutasításának speciális („sajátos”) esetei.

Ennek megfelelően hoz az ügyész vagy a nyomozó hatóság Fenyvesi Csaba megfogalmazása szerint első esetben „sima”, második esetben sajátos feljelentés elutasítási határozatot.²⁵⁸

- A feljelentés elutasításának általános („sima”) esetei

Az előző alpontban megfogalmazottak alapján a 174. § (1) bekezdése alapján a feljelentés elutasításának általános („sima”) esetei büntetőjogi, büntető eljárásjogi és vegyes természetű akadályokra oszthatóak, és a feljelentést el kell utasítani, ha:

- a cselekmény nem bűncselekmény (büntetőjogi akadály),
- a bűncselekmény gyanúja hiányzik (büntető eljárásjogi akadály),
- a büntetőséget kizáró ok (Btk. 22. §) állapítható meg (büntetőjogi akadály),
- az eljárás halál, elévülés vagy kegyelem (Btk. 32. § a-c pontok) folytán nem indítható,
- a magánindítvány, kívánat vagy feljelentés (vegyes természetű akadály, egyben a legalitás érvényesülésének büntetőjogszabályokból származó akadályai is, disszertációm e fejezeté-

²⁵⁶ Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2004 (i.m. 124) 383-384. o..

²⁵⁷ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata III. kötet, (i.m. 236) 46. o.

²⁵⁸ Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2004 (i.m. 124) 590. o.

ben részletesen elemzem ezeket az intézményeket együtt a 170. § (6) bekezdésben foglaltakkal) hiányzik,

– a cselekményt már jogerősen (büntető eljárásjogi akadály) elbírálták.

A cselekmény nem bűncselekmény okából abban az esetben kell a feljelentést elutasítani, ha a rendelkezésre álló adatokból, információkból minden kétséget kizáró módon megállapítható, hogy a cselekmény a Btk. Különös Részében írt egyetlen egy bűncselekmény törvényi tényállását sem valósította meg. Ezzel szemben – bűncselekmény gyanúja hiányzik okán – kell a feljelentést elutasítani, ha a feljelentésben írt információk aggályosak lehetnek a gyanú elismerése szempontból, viszont ha a feljelentés kiegészítése során sem lehet a gyanút egyértelműen kizárni, ebben az esetben a nyomozást el kell rendelni.

A Legfőbb Ügyészség a feljelentés elutasítására vonatkozó, fent írt törvényi szabályokat a helyes joggyakorlat kialakítása céljából további állásfoglalásokkal egészítette ki.

A 247. számú állásfoglalás arról rendelkezik, hogy ha a rendelkezésre álló adatok, tények alapján, illetve a feljelentés kiegészítésével sem lehet a bűncselekmény megvalósulását bizonyossággal kizárni, akkor a 174. § (1) bekezdése b) pontjára hivatkozással nem lehet a feljelentést elutasítani. Úgy vélem ez a rendelkezés megpróbálja kizárni, hogy a feljelentés kiegészítést feleslegesen rendeljék el a nyomozó hatóságok, valamint a feljelentést alaptalanul utasítsák el.

A 249. számú állásfoglalás pedig kifejezi az ügyész felelősségét a nyomozásért. Eszerint, a 170. § (2) bekezdésének és a 35. (2) bekezdésének rendelkezéseiből következik, hogy az ügyész a nála tett feljelentés elbírálására – kivéve, ha a feljelentés kiegészítését a nyomozó hatóságra bízta – a nyomozó hatóságot nem utasíthatja.

A feljelentés elutasítására általános hatásköre a közvádoló ügyésznek van, de a törvényben meghatározott esetekben erre a nyomozó hatóság is jogosult.

A Btk. 32. §-ban írt, úgynevezett büntethetőséget megszüntető nevesített okok megállapítása az általános joggyakorlat szerint nem bonyolult (szemben a büntethetőséget megszüntető egyéb okokkal), ezért ezekre történő hivatkozással a nyomozó hatóság is jogosult a feljelentés elutasításra.

A büntethetőséget kizáró, Btk. 22. §-ban nevesített okok esetén – kivéve a gyermekkort – a feljelentés elutasítására csak az ügyész jogosult, a többi ok esetén pedig a nyomozó hatóság is.

A Kommentár megfogalmazása szerint a büntethetőséget kizáró okok megítélése bonyolult, nehezen eldönthető kérdés, jogi ismereteket is feltételez, ezért csak az ügyész jogosult a feljelentés elutasítására. Egyebekben a büntethetőséget kizáró és megszüntető egyéb okok

szintén jogilag bonyolult megítélés alá esnek, ezért ilyen okokra lapítva nem lehet a feljelentést elutasítani, mert ezeket csak a tényállás tisztázása után lehet megállapítani.²⁵⁹

Álláspontom szerint a feljelentés elutasítására a Btk. 22. §-ban meghatározott, nevesített büntethetőséget kizáró okok közül a kóros elmeállapot, kényszer és fenyegetés, tévedés, jogos védelem, végszükség mind olyan jogintézmény, amelyeknek létét, vagy nem létét csak teljesített nyomozás során lehet tisztázni. Ha például felmerül a gyanúja annak, hogy a terhelt kóros elmeállapotban követhette el a bűncselekményt, akkor szakértőt kell kirendelni, szakértő kirendelésére viszont csak elrendelt nyomozás során van lehetőség. Külön büntető anyagi jogi tárgyú monográfia megírását igényelné, hogy a jogos védelem és végszükség szabályait a joggyakorlat hogyan ítéli meg, hány esetben szüntették meg erre való hivatkozással a nyomozást, vagy utasították el a feljelentést. Ezek olyan jogi kérdések, amelyekben általában véve a bíróság dönt. Nem sikerült olyan esetet felkutatnom – ennek ellenére ez létezhet – amikor nyomozó vagy ügyész emlékezett volna arra, hogy például jogos védelem miatt utasították volna el a feljelentést, vagy a korábbi törvények alapján erre hivatkozva tagadták volna meg a nyomozás teljesítését. Úgy vélem, megfontolás tárgyát képezi, hogy szükség van-e ezekre a feljelentés elutasítási okokra, vagy ki kell iktatni azokat a törvényből. Ezek az okok természetesen nyomozás megszüntetésének okai maradnának.

A cselekmény jogerős elbírálása alatt kizárólag a bíróság jogerős ügydöntő határozata érteendő, mert sem a nyomozó hatóságok sem az ügyész határozatai nem rendelkezhetnek a jogerő tulajdonságaival.

A feljelentés elutasítási okok egyenértékűek, de amint arra a HVG-Orac Kommentárja rámutat, a törvény által közölt sorrend nem véletlenszerű, az kötelezően alkalmazandó rangsort jelent. A bűncselekmény hiánya minden esetben megelőzi a bűncselekmény gyanújának hiányát, az utóbbi a büntethetőséget kizáró okokat, és így tovább²⁶⁰.

– A feljelentés elutasításának általános („sima”) akadályai

A 174. § (3) bekezdése két olyan esetet fogalmaz meg, amikor a terhelt nem büntethető, a feljelentést mégsem lehet elutasítani, a nyomozást le kell folytatni.

Az első esetben azért nem lehet a feljelentést elutasítani, mert e terhelt kényszergyógykezelésének elrendelése látszik szükségesnek. A kényszergyógykezelés a Btk. 74. §-ben meghatározott gyógyító jellegű intézkedés, amelyet kizárólag a büntető bíróság alkalmazhat. Erre

²⁵⁹A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata III. kötet, (i.m. 236) 46. o.

²⁶⁰HVG-Orac, 2003 (i.m. 195) 560/49. o.

figyelemmel a feljelentést nem lehet elutasítani, az ügyésznek vádat kell emelni, hogy a bíróság ezt az intézkedést alkalmazni tudja.

A másik eset az 569. § alapján lefolytatott tárgyi eljárás szabályaihoz kapcsolódik. Eszerint az ügyész indítványára az elkobzásról, illetőleg a vagyoneklobzásról a bíróság határoz, ha senki ellen nem indult büntetőeljárás, vagy azt megszüntették, illetőleg a terhelt ismeretlen helyen tartózkodása vagy elmebetegsége miatt az eljárást felfüggesztették.

VII. FEJEZET

A titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés megindítása

A bűnözés elleni küzdelem, a bűncselekmények felderítése, az elkövető elfogása, a bizonyítékok beszerzése, a bűncselekmények elkövetésének megakadályozása számos esetben csak abban az esetben lehet sikeres, ha a nyomozó hatóságok operatív, vagy leplezett, azaz titkos eszközöket és módszereket is alkalmaznak. Ezeknek a módszereknek konkrét ügyben történő alkalmazása mind a személy, aki ellen alkalmazzák, mind a nyomozó hatóság ügyben el nem járó tagjai, és természetesen a társadalom tagjai számára nem ismertek. Az úgynevezett titkos módszerek mibenléte lehet közismert (például, hogy létezik telefonlehallgatás, vagy technikai eszközökkel magánlakásban történeteket a hatóságok tagjai megfigyelhetnek), és általában véve az is, de nem ismert vagy titkos az, hogy ki ellen, milyen módszert és milyen időtartamban alkalmaznak, és az, hogy a titkos módszer eredményre vezetett vagy nem.

A titkos felderítés és titkos adatszerzés jellegüknél fogva olyan „adat, tény és információ-szerző módszerek”, amelyek az alapvető alkotmányos jogokat legdurvább módon képesek megsérteni. Ezen kívül ez az információszerző tevékenység ténylegesen csak titokban végezve lehet eredményes, ezért az olyan jellegű garanciák, mint amelyek a nyílt nyomozás során léteznek, itt nem engedélyezhetőek. Nincs ügyfél nyilvánosság, nem léteznek az ügy előbbreviteli jogosultságok, a védelem résztvevőinek nincs jelenléti és kérdezési joguk. A titkos információszerző vagy adatszerző tevékenység befejezése után a büntetőeljárás magán-személy résztvevői a keletkezett iratok megismerésére nem jogosultak. Ez így van rendjén, ilyen jellegű tevékenység nélkül államhatalmi szervezet nem létezik, és nem létezhet, mert titkos adatszerzés nélkül az állam nem képes teljesíteni bűnüldözési kötelezettségét és ellátni igazságszolgáltatási feladatát. Mindezekre figyelemmel a „proaktív jellegű nyomozás” következetes feltételrendszerét, külső kontrollját, és eredményének felhasználását törvényben kell szabályozni.

A titkos információgyűjtés eredménye a büntetőeljárásban felhasználható, a titkos adatszerző tevékenység pedig a büntetőeljárás szerves részévé vált. Erre való figyelemmel elrendelésük feltételrendszerével feltétlenül foglalkoznom kellett, nem beszélve arról a körülményről, hogy a titkos információgyűjtés bevezetésének nincs is valódi feltételrendszere, továbbá mind a büntetőeljárás, mind a titkos adatszerző tevékenység megindításának bűncselekmény

gyanúja a feltétele, így a nyomozó hatóságok akár mind a három eljárási formát egy időben alkalmazhatják.

A bűnügyi tudományok érdeklődése a titkos nyomozások felé a büntetőjog közjogi felfogásával kezdődött. Erre az időpontra tehető ugyanis a kriminalisztika tudományának kialakulása. Ez azért jelentős, mert a kriminalisztika akkor válhatott önálló tudománnyá, amikor a bűnügyek rendőrségi nyomozását is jogi szabályozás alá vonták, illetve amikor már az emberi jogok biztosítása a társadalmi értékrendek élére kerültek. Ezen kívül a természettudományok meghatározott szinten történő művelése és a társadalmi fejlődés is jelentős szerepet kaptak a kriminalisztika tudományos megalapozásában, és ezáltal önállóvá válásában.²⁶¹

Ebből a szempontból kiemelkedő jelentőséggel van az 1997. évi francia eljárási törvénynek, amely az eljárási formák közé sorolta a rendőrség nyomozási tevékenységét is. „Mindez azt jelentette, hogy a tiszta inkvizíciós elv mellett már a rendőrségi nyomozásban is megjelentek a vádelv elemei”.²⁶² A titkos felderítés vagy nyomozás viszont csak attól az időponttól kerülhetett a tudomány és a joggyakorlat érdeklődésének középpontjába, amikor ezt a tevékenységet törvényi szinten szabályozták. Azt ezt megelőző időszakban a titkos nyomozásra belső utasítások és szabályzatok vonatkoztak.

Hazánkban első alkalommal az Rtv. és a nemzetbiztonságokról szóló 1995. évi CXXV. törvény (Nbtv.) szabályozta a titkos információgyűjtő tevékenységet, majd a hatályos Be. az erre vonatkozó szabályokat beiktatta rendelkezései közé, ezáltal az alkotmányos jogállami követelményeknek megfelelően a titkos nyomozás mind tartalmilag és formailag is a büntető-eljárás szerves részévé vált.

1. A titkos információgyűjtés elvi alapjai

Az Rtv. 63. § (1) bekezdése szerint titkos információgyűjtés lényegét a következőképpen fogalmazza meg: A rendőrség a bűncselekmény elkövetésének megelőzésére, felderítésére, megszakítására, az elkövető kilétének megállapítására, elfogására, körözött személy felkutatására, tartózkodási helyének megállapítására, bizonyítékok megszerzésére, valamint a büntető-

²⁶¹ Finszter Géza: A titkos adatszerzés kriminalisztikája, Emlékkönyv Kratochwill Ferenc (1933-1993) tiszteletére. Tanulmánykötet, Bíbor kiadó Miskolc, 2003. 127-126. o. 123-142. o.

²⁶² Di Marino, Geaten: L implantation et lesw remises en cause des dogmes accusatoire et inquisitoire, Revue Internationale de droit penal, 1997/2., 17. p., idézi: Finszter, 2003 (i.m. 262) 125. o.

eljárásban résztvevők és az eljárást folytató hatóság tagjainak, az igazságszolgáltatással együttműködő személyek védelme érdekében – törvény keretei között – titokban információt gyűjthet. A titkos információgyűjtés módszereit és eszközeit az Rtv. 64. § és 69. §-ai határozzák meg.

Ezeket az eszközöket és módszereket elemzi és bírálat alá veti Bejczy Alexa.²⁶³ Ennek eredményeképpen az Rtv. vonatkozó §-it összevetve – hasonlóan Finszter Gézához – azt a következtetést kell levonni, hogy a titkos információgyűjtés elrendelésének vagy bevezetésének nincs valódi feltételrendszere. Abban az esetben ugyanis, ha az Rtv-ben felsorolt bűncselekmények gyanúja fennáll, akkor a 6. § (2) bek. alapján a büntetőeljárást meg kell indítani. A nyomozás elrendelésének feltétele bűncselekmény gyanúja, és a gyanú megléte esetén – főszabályként – nincs mérlegelési lehetősége a nyomozó hatóságnak. Az Rtv. normaszövegének elemzése alapján a titkos információgyűjtés csak bűncselekmény elkövetésének megelőzése, felderítése, valamint a büntetőeljárásban résztvevők és az eljárást folytató hatóság tagjainak, az igazságszolgáltatással együttműködő személyek védelme érdekében lehet. A titkos információgyűjtés bírói engedélyhez kötött módszereit és eszközeit ennek alapján bűnüldözési és személyvédelmi célból lehet elrendelni, amelynek során a legsúlyosabb alkotmányos jogkorlátozásra kerülhet sor. A megelőzés és a személyi védelem pedig nem lehet bűnüldözési cél. Személyi védelem valamilyen, körülhatárolható, konkrét bűncselekmény elkövetésének gyanúja esetén vezethető be, ami azt jelenti, hogy titkos felderítés ebben az esetben sem lehetséges, mert bűncselekmény gyanúja esetén a nyomozást el kell rendelni.

Ezzel kapcsolatosan a jogalkotónak az alapvető alkotmányos, nemzetközi és egyéb más, elsősorban büntetőeljárás elvekhez kell igazítania a titkos felderítés feltételrendszerének kidolgozását, mert a jelenlegi szabályozás „semmilyen kézzelfogható határát” nem jelöli ki. Ez a fordulat felfogható a titkos szolgálati eszközökkel vívott bűn elleni küzdelem generálklauzulájának is. Ez tényleg olyan általános felhatalmazás, amelynek birtokában a bűnügyi hírszerzés hatókörét tetszés szerint szélesítheti ki.”

Ezzel kapcsolatosan az az alapvető alkotmányossági aggály merül fel, hogy megelőzés érdekében végzett felderítésnek nincs bűncselekmény elkövetéséhez kapcsolható oksági magyarázata. Ennek alapján a megelőzés érdekében végzett felderítés nem a múltban megtörtént emberi magatartásokkal, hanem a jelenben is folyamatban lévő elkövetésekre koncentrálnak, hogy azoknak van-e kockázati eleme. Így a felderítés időben bármeddig folytatható.

²⁶³ Bejczy Alexa: A titkos információgyűjtés célhoz kötöttsége, Rendszereti Szemle, 2006. 7-8. sz. 128-129. o. terjedelme: 126-146. o.

Finszter Géza álláspontja szerint ez a felderítés második paradoxonja, a harmadik pedig az, hogy nem lehet meghatározni, kinek a számára folyik a felderítés. Az igazságszolgáltatás számára nem, mivel bűncselekmény hiányában nem létezik büntetőjogi igény. Ennek az lesz a következménye, hogy a felderítő szervek a beszerzett információkat sehová sem továbbítják, így ez a tevékenység semmilyen külső ellenőrzést nem kap, ezért korrekcióra nincs lehetőség.²⁶⁴

Ezzel kapcsolatban a lehető leghatározottabb megoldásnak tartom – és a jogirodalomban azoknak a szerzőknek a véleményéhez csatlakozok –, akik azt hangoztatják, hogy nem lehet a bűncselekmény gyanúja a formális feltétele a rendészeti (vagy titkos), felderítésnek, a titkos adatszerzésnek és a büntetőeljárás megindításának. A gyanú elismerése esetén a „bőség zavarával” találkozunk a nyomozó hatóság, és a három teljesen különböző eljárási forma közül kell döntenie, hogy melyiket „válassza”.²⁶⁵, ²⁶⁶

Hasonló, alkotmányos aggályokat vet fel az Nbtv. szabályozása is. Finszter Géza részletesen elemzi a nemzetbiztonsági védelem és az ehhez kapcsolódó tevékenység törvényi szabályozását. Álláspontja szerint a felderítés tárgya olyan nemzetbiztonsági kockázat, amely nemzetbiztonsági értékeket fenyegethet, célja a végrehajtó hatalom ellátása a nemzetbiztonsági védelemhez szükséges információkkal, módja pedig az információszerzés és elemző értékelés, végül pedig a nemzetbiztonsági megelőző, akadályozó, veszélyelhárító tevékenység. Anélkül, hogy az Nbtv. rendelkezéseit ismertetném –hiszen disszertációm témakörét csak távolról érinti – Finszter Géza tanulmányából a következőkre szeretném felhívni a figyelmet: Az Alkotmány 19/E. § (1) és (2) bekezdése a rendkívüli helyzetekre állapít meg kormányzati feladatokat, többek között az alkotmányos rend védelmére.

²⁶⁴ Finszter, 2003 (i.m. 262) 132-133. o.

²⁶⁵ Az Egyesült Királyságban – hasonlóan az európai és tengerentúli országokhoz – a bűnözés elleni küzdelemben egyre nagyobb szerepet kapnak a proaktív jellegű rendőri akciók. Ez a tevékenység azonban az Egyesült Királyság területén olyan módon megy végbe, hogy az erre vonatkozó feltételrendszer és jogi korlátok felállítására nem történt meg. Érvényesül a „bírósg majd eldönti, hogy helyesen csináltuk-e” szemlélet, vagyis a rendőrség saját elképzelései szerint hatja végre ezeket az eljárási cselekményeket, de azok felhasználhatóságának eldöntését már a bíróságtól várja. A proaktív jellegű rendőri munka gyakorlata ilyen körülmények között folytatódik, amelyet meghatároz a közvélemény és a politika nyomása a rendőrség hatékonyabb ellenőrzésére. Erre vonatkozóan a Home Office (belső- és igazságügyi minisztérium) részletes iránymutatásokat adott ki, azok azonban inkább a formális engedélyezési (belső!), ellenőrzési eljárásokra helyezik a hangsúlyt, valamint a nyilvántartások fontosságát hangsúlyozzák. Mindezek, ösztönzik az egyéni rendőri akciókat, amelyek azért aggályosak, mert szociológiai kutatásokkal kimutatott jelentés, hogy a rendőrök hivatásukkal kapcsolatban elsősorban értékítéletet, és nem szakmai vagy jogi szabályokat követnek. A gyakorlat elfogadhatóságáról folytatott vita szűk rendőri berkeken belül történik, ezért a belső, bürokratikus engedélyezési eljárás a legitimitás látszatát kelti. Ez azt jelzi, hogy az ilyen akciók következményeit – ami nemcsak brit rendőri törekvés egyébként – is maga a rendőri szervezet szeretné levonni, kizárva ebből a folyamatból a független igazságszolgáltatást. Benke Miklós – Búzás Pál – Finszter Géza, Rob. C. Mawby, Szikinger István, Alan Wright: A magyar rendőrség civil kontrollja. Jelentések és javaslatok. CPSMR, Staffordshire University Business School, 1997. 72. o. idézi: Farkas, 2000 (i. m. 27) 125. o.

²⁶⁶ M. Maguire/T. John: Covert And Deceptive Policing In England And Wales: Issues In Regulation and Practice 81996) Eur. J. Crime Cr.L.Cr.J. 320. o. idézi: Farkas, 2000 (i.m. 27) 125. o.

A rendkívüli helyzetek értelmezése alkalmas a nemzetbiztonsági veszélyelhárítás megértésére. A rendészeti igazgatás társadalmi rendeltetése az, hogy jogellenes emberi magatartásokból származó veszélyeket hárítson el legitím erőszak alkalmazásával. Ez a megállapítás a nemzetbiztonsági igazgatásra csak megszorításokkal igaz, mivel a nemzetbiztonsági kockázatok jelentős része jogilag nem meghatározott távoli veszély, amely nem is vezethető vissza felróható magatartásokra, vagy ha igen, azok többségében nem bűncselekmények. Ez különösen igaz a hírszerzési, de számos más tevékenységre is. Továbbá az információszerzés alapja nem a gyanú, hanem a nemzetbiztonsági kockázat, és végül a feltárt veszély elhárítása rendszerint nem nemzetbiztonsági feladat, hanem a kormányzati igazgatás, rendészet vagy büntető-igazságszolgáltatás hatáskörébe tartozik. Ennek megfelelően az Nbtv. összeállította a nemzetbiztonsági feladatok listáját, és megállapította a titkos információszerző tevékenység szabályait.²⁶⁷ Ezen kívül a Nemzetbiztonsági Hivatal ellátja az államhatalmi, a kormányzati szervek és intézmények biztonsági védelmét (objektumvédelmét), és ezzel kapcsolatosan az Nbtv. (5. § b), d), h-j és a 7. § b), d), i-k) pontokban meghatározottokról van szó) titkos információgyűjtő tevékenységet (56. §) engedélyez. Összevetve az idézett törvényhelyek tartalmát, azt a következtetést kell levonni, hogy a jogalkotó különbséget tesz a nemzetbiztonsági védelem és a bűnüldözést is szolgáló feladatok között, továbbá az úgynevezett objektumvédelem körébe tartozó tevékenység ellátásának nem olvasható ki a feltételrendszere. Az alapjogokat korlátozó titkos információgyűjtés során a garanciák hasonlóak, mint más nyomozó hatóságnál, tehát bírói engedélyhez kötött. Ezen kívül a nemzetbiztonsági szolgálatok bűnüldözési feladatai két részre oszthatóak. Egyrészt vannak olyan bűncselekmények, amelyek - a nyomozás elrendeléséig- hatáskörükbe utaltak, és vannak olyanok, amelyek nem. Ez utóbbi esetben a nemzetbiztonsági szolgálat jogosult a halaszthatatlan intézkedések megtételére, de egyben feljelentési kötelezettség is terheli. A nemzetbiztonsági szolgálatok nyomozó hatósági jogkört nem gyakorolhatnak (31. § (1) bek.), továbbá a titkos információszerző gyűjtés során beszerzett adatok annak bizonyítási eszközként történő felhasználásáig (a szolgálatokkal együttműködő természetes és nem természetes személyek kiléte és tevékenység ténye, valamint technikai részletei is) államtitoknak minősülnek. A beszerzett adatok bizonyítékként történő felhasználásának egy feltétele van, hogy azok államtitok minőségét meg kell szüntetni. Az Nbtv. nem tesz különbséget aszerint, hogy a titkos információgyűjtést az igazságügyi miniszter, vagy bíró engedélyezte, amelyből végső soron az a következtetés vonható le - figyelembe véve a 206. § (3) bekezdését is -, hogy a bíró illetve az igazságügyi miniszter által engedélyezett tit-

²⁶⁷Finszter Géza: A nemzetbiztonság alkotmányos védelme, Wiener A. Imre 70. születésnapjára, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Bp. 2005. 243. 247-248. o. 243-264. o.

kos információgyűjtés eredménye a büntetőeljárásban az általános szabályok (76. § (2) bek.) szerint is csak akkor használható fel, ha:

- a Be. 201. §-ban meghatározott feltételek a büntetőeljárás, illetőleg másik büntetőeljárás esetében is fennállnak, és
- a felhasználás célja megegyezik a titkos adatszerzés vagy titkos információgyűjtés eredeti céljával.

A 201. §-a a titkos adatszerzést kizárólag bűnüldözési célból engedélyezi, ezért az igazságügyi miniszter által engedélyezett titkos információgyűjtésből származó adatok nem használhatóak fel, mert arra nemzetbiztonsági célból kerülhet sor.

Ezzel kapcsolatosan Finszter Géza határozott álláspontja az, hogy a 206. § (2) bekezdését az alábbiak szerint kell módosítani:

- Az igazságügyi miniszter engedélyezett titkos információgyűjtés eredménye a büntetőeljárásban akkor használható fel
 - a) ha a titkos információgyűjtést folytató nemzetbiztonsági szolgálat a hatáskörébe tartozó bűncselekmény esetén a bírói engedély megszerzését haladéktalanul kezdeményezte, vagy
 - b) ha a hatáskörébe nem tartozó bűncselekményt az ügyben hatáskörrel és illetékességgel rendelkező nyomozó hatóságnál haladéktalanul feljelentette.

Az Alkotmánybíróság 35/2002. (VII.19.) és a 47/2003. (X. 27.) számú határozatait is figyelembe véve az Nbtv. objektumvédelemmel kapcsolatos szabályozását illetően ugyancsak határozott álláspontot képvisel Finszter Géza:

Aggályos az Nbtv. szabályozása, először, mert nem határozza meg azokat a kritériumokat, amelyek alapján valamely intézmény nemzetbiztonsági védelemre szorul, továbbá nem határozza meg azokat a tényleges és nemzetbiztonsági kockázatokat, amelyek alapján az objektumvédelem körében az alapjogok igazságügyi-miniszter általi korlátozására kerülhet sor. Nem tartja elégségesnek, hogy a miniszteri engedély megadásánál ezek a körülmények vélhetően kellő mérlegelést, szerepet kapnak, ugyanis a döntésnek törvényen és nem szabad belátáson kell alapulnia.²⁶⁸

Az ügyészségről szóló 1972. évi V. törvény 9/A. §-a szerint az ügyészség, feltéve, ha nyomozó hatósági jogkörben jár el, titkos információgyűjtést végezhet. Az ügyészség bűnmegelőzési célból titkos információgyűjtés végzésére nem jogosult. Az ügyészségi nyomozó a titkos információgyűjtés bírói engedélyhez nem kötött módszereit az Rtv. VII. fejezetében írt szabá-

²⁶⁸ Finszter, 2005 (i.m. 268) 259-263. o.

lyok alapján végzi. Ha az Rtv. a bírói engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés során ügyészi engedélyezést követel meg, akkor az engedélyt értelemszerűen a nyomozást végző ügyész felettese adja meg. Az ügyészség titkos információgyűjtést – ellentétben a többi nyomozó hatósággal – nyomozás elrendelése előtt nem végezhet, nyomozás elrendelése után pedig kizárólag bűnüldözési célból, és ügyészségi nyomozás keretében folytathat.

2. A büntetőeljárás során folytatott titkos adatszerzés feltételrendszere

A Be. az alkotmányos büntetőeljárás – figyelembe véve az EJEE 8. sz. cikkét is – követelményeinek eleget téve szabályozza a titkos adatszerző tevékenységet is.

Fenyvesi Csaba megfogalmazása szerint a titkos adatszerzés „minősített” titkos információgyűjtés.²⁶⁹

A rendészeti felderítésre vonatkozó szervezeti törvények és a Be. rendelkezéseit összevetve megállapítható, hogy a rendészeti felderítés körébe tartozó, bírói engedélyhez nem kötött információszerző módszerek (Rtv. 67-68. §), mind a nyomozás elrendelése előtt, mind a nyomozás elrendelése után alkalmazhatóak, annak időbeli korlátját a törvények nem állapítják meg. A büntetőeljárás megindítása után a bizalmas nyomozás két formája párhuzamosan folytatódhat tovább. Ez a két forma a titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés. Ezzel kapcsolatosan az az alapvető törvényességi probléma, hogy mindkettőnek azonos a materiális feltétele, a bűncselekmény gyanúja.

Ezzel kapcsolatosan Finszter Géza – akinek az álláspontjával egyetértek – arra hívja fel a figyelmet, hogy ez idő szerint semmiféle normatív eligazítás nincs arra vonatkozóan, hogy melyik bizalmas eljárási formát válassza a nyomozó hatóság vagy az ügyész a feltételezett bűncselekmény felderítésére vagy megszakítására.²⁷⁰

A titkos adatszerzés elrendelésnek sajátos feltételrendszere van. Ez azt jelenti, hogy a feltételeknek mind az elrendelés alapkövetelményét, mind a célját, mind a bűncselekményi és a személyi kört is figyelembe véve együttesen kell fennállniuk. Ha a feltételrendszer bármelyik eleme hiányzik, adott ügyben titkos adatszerzés nem végezhető.

²⁶⁹ Herke – Fenyvesi – Tremmel, 2004 (i.m. 124) 430. o.

²⁷⁰ Finszter, 2003 (i.m. 262) 138. o.

Fenyvesi Csaba álláspontja szerint a titkos adatszerzést csak többszörös megszorításokkal lehet igénybe venni.²⁷¹ Ennek az az oka, hogy a titkos adatszerzés körébe tartozó módszerek, fogások (200. § (1) bek. a)-c) pontok), alapvető emberi és alkotmányos jogokat sértenek olyan módon, hogy a külső garanciák csak korlátozottan érvényesülhetnek. Erre figyelemmel a titkos adatszerzés célja:

- az elkövető kilétének,
- tartózkodási helyének megállapítása,
- elfogása,
- valamint bizonyítási eszközök felderítése (200. § (1) bek.).

A titkos adatszerzés alkalmazásának három konjuktív alapfeltétele van:

- a szükségesség; ez a feltétel vagy követelmény jelenti azt, hogy más módon a bizonyíték beszerzése kilátástalan, vagy aránytalanul nagy nehézséggel járna,
- az arányosság,
- és az eredmény valószínűsége.

A titkos adatszerző tevékenység nem minden, hanem csak a Be-ben taxatív felsorolt bűncselekmények gyanúja miatt elrendelt nyomozás során alkalmazható. Ennek az oka az, hogy ez a módszer az Alkotmányban biztosított emberi jogok nagy részét (magánlakás sérthetlenségéhez fűződő jog, magántitok sérthetlenségéhez való jog) igen jelentős mértékben korlátozza, és jelentős költséggel jár a végrehajtása.

A titkos adatszerzés a következő bűncselekmények elkövetése gyanúja miatt elrendelt nyomozás során folytatható:

- öt évig terjedő vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmény,
- üzletszerűen vagy bűnszövetségben elkövetett, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény,
- az emberkereskedelem, a tiltott pornográf felvétellel visszaélés, a kitarottság, a kerítés, az embercsempészség, a hivatali visszaélés és a bűnpártolás három évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett alakzata,
- szolgálati titoksértés bűncselekménye,

²⁷¹ Herke – Fenyvesi – Tremmel, 2004 (i.m. 124) 432. o.

- a felsorolt bűncselekmények kísérlete, valamint – ha az előkészületet a törvény büntetni rendeli – előkészülete esetén van helye (201. § (1) bek. a)-f) pontok).

A felsorolt bűncselekmények a Be. 2007. évi CLXXXIII. törvénnyel történő módosítása óta félreérthető, illetőleg felesleges rendelkezéseket tartalmaznak. Az első helyen felsorolt bűncselekményi kört nyelvtani értelmezés alapján a következőképpen kell meghatározni: Az öt évig terjedő vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmény, mint feltétel azt jelenti, hogy a szándékos bűncselekmények majd mindegyike elkövetése esetén lehet titkos adatszerző tevékenységet folytatni, ha a Btk. lehetővé teszi (a maximum) az öt évig terjedő szabadságvesztés büntetés kiszabás alkalmazását. A joggyakorlatot figyelembe véve ennek alapján bármely, bűnösség formáját tekintve szándékosan elkövetett bűncselekmény miatt lehet titkos adatszerző tevékenységet folytatni, mert a szándékos bűncselekmény a magyar Btk-ban általában véve szabadságvesztéssel fenyegetett. A Be. alapján nemcsak a maximum öt évig terjedő, hanem az ennél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények is lehet titkos adatszerző tevékenységet alkalmazni, tehát gyakorlatilag egy feltétele van e módszer alkalmazásának; az, hogy a bűncselekményt szándékosan követték el és vagylagosan szabadságvesztés büntetés kiszabása lehetséges. A leírtakra figyelemmel, a Be-ben ezután csak azokat a bűncselekményeket kellett volna felsorolni, amikor – figyelembe véve a bűnösség formáját - gondatlan bűncselekmény elkövetése esetén is lehet titkos nyomozást folytatni.

A törvény tételesen felsorolja azokat a személyeket, akikkel szemben alkalmazható a titkos adatszerzés. Ezek a személyek a következők:

- elsősorban a gyanúsított, másodsorban az egyszerűen gyanúsítható személy,
- más személlyel kapcsolatosan akkor, ha a gyanúsítottal vagy az egyszerűen gyanúsítottal való bűnös kapcsolattartásra merül fel adat, vagy ilyen kapcsolattartás megalapozottan feltehető,
- az ügyben védőként eljáró ügyvéddel szemben akkor lehet, ha az ügyvéddel szemben a terhelt ellen folyamatban lévő ügygel összefüggő bűncselekmény megalapozott gyanúja merül fel. Ebben az esetben a rendőrségi fogdában illetve a büntetés-végrehajtási intézet ügyvédi beszélője helységében is végezhető titkos adatszerzés.

- az ügyben védőként eljáró ügyvédre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni a lelkesre és egyházi személyre, valamint azokra a személyekre, akik a 82. § alapján a tanúvallomást megtagadhatják (202. § (1) – (5) bek.).

Ha a nyomozást az ügyész végzi, akkor a 201. (1) bek-ben felsorolt bűncselekményeken kívül titkos adatszerző tevékenység végezhető az ügyészség hatáskörébe tartozó bármely bűncselekmény gyanúja esetén is. A katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozó valamennyi bűncselekmény elkövetése esetén is alkalmazható a titkos adatszerző tevékenység. Ez azt jelenti, hogy az ügyészség, különösen a katonai ügyészség – szemben a rendőrséggel és a vám-és pénzügyőrséggel –, jelentős eszközzel rendelkezik, feltéve, ha nyomozó hatósági jogkörben jár el.

Ennek a szabályozásnak az okát abban látom, hogy az ügyészség a nyomozás elrendelése előtt nem jogosult rendészeti felderítésre, vagy titkos információgyűjtésre, ami azt jelenti, hogy azokat a konspiratív, operatív vagy titkos jellegű adatokat, amelyek nélkül a nyomozást nem lehet érdemben teljesíteni, a büntetőeljárás megindítása után kell beszerezni.

VIII. FEJEZET

Az elkövetői egyszerű és megalapozott gyanú. A feljelentett, és az egyszerűen gyanúsítható jogállása, valamint a gyanúsított bevonása az eljárásba

A legalitás/officialitás a nyomozó hatóságok számára felderítési/bűnüldözési kötelezettséget ír elő, amelynek keretében nemcsak a bűncselekményre irányuló gyanú meglétéről kell dönteni, hanem meg kell állapítani azt is, hogy ki tanúsíthatta a büntetendő emberi magatartást, ki az a személy, akit gyanúsítottként kell kihallgatni.

Ennek megvalósítása érdekében a 6. § (2) bekezdése előírja adott személy gyanúsítottként történő bevonásának pozitív minimum feltételrendszerét. Eszerint a személy akkor lehet egy büntető ügyben gyanúsított, ha a bűncselekmény elkövetésének gyanúja mellett egyidejűleg ugyanarra a cselekményre a személyre irányuló megalapozott gyanú is megállapítható.

Ennek megfelelően a gyanú, és a személy vonatkozásában a megalapozott gyanú elismerése a következőket jelenti:

- A nyomozó hatóságoknak teljesíteni kell alkotmányos bűnüldözési kötelezettségüket, és az elkövető kilétét is meg kell állapítani, valamint össze kell gyűjteni azokat a bizonyítékokat, amelyeket a közvádló ügyész megjelöl a vádiratban, hogy a bírósági tárgyaláson bizonyítani tudja a vádiratban leírtakat.
- A gyanú és megalapozott gyanú feltételként történő előírása törvényes garanciát jelent az eljárás alá vont személy számára, mert kiszámíthatóvá teszi a büntető törvények alkalmazását, meghatározza a büntetőeljárás lefolytatásának alkotmányos kereteit és kötelezővé teszi a nyomozó hatóságok számára a büntető eljárási törvények szakszerű alkalmazását. Ezen kívül jelenti azt, hogy adott személy csak meghatározott mennyiségű és minőségű információforrás megléte esetén vonható eljárás alá.
- A megalapozott gyanú meglétének elismerése után lehet csak beszélni az úgynevezett terhelti alapelvekről és terhelti garanciákról. Csak ezután „intézményesül” például az ártatlanság vélelme, az önvádra kötelezés tilalma, a védelem joga, a jogorvoslati jog, a hallgatási jog, a vallomástételi jog, vagyis a Be. egész garanciarendszere, amely azt kívánja biztosítani, hogy bűnösnek csak a valódi elkövetőt mondja ki a bíróság.

Király Tibor írja, hogy a büntetőeljárás tárgya valamilyen bűncselekmény, amelynek keretében arról döntenek, hogy történt-e bűncselekmény, és ha igen ki követte el, meg kell-e őt büntetni, vagy kell-e vele szemben valamilyen intézkedést alkalmazni.²⁷²

Ennek keretében a büntetőeljárás egyik feladata az igazság megállapítása, de ahogy erre Herke Csongor felhívta a figyelmet nem minden áron, hanem az igazságszolgáltatásnak megfelelő módon kell felderíteni.²⁷³ A Herke Csongor által írtakat azzal egészítem, hogy ez azt jelenti, hogy az igazságot sem alapelvekbe, sem a törvény egyéb rendelkezéseibe ütköző módszerekkel nem lehet kideríteni. Különösen nem lehet a 77. § és a 78. §, a bizonyításra vonatkozó elvekbe ütköző módon megállapítani.

Álláspontom szerint ezért írja a 75. § (1) bekezdése, hogy a bizonyítás során a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztására kell törekedni. Ennek a rendelkezésnek és tilalomnak az az értelme, hogy a gyanúsított bevonására kizárólag törvényes alapokon kerülhessen sor, és az egész eljárás során a számára biztosított garanciák betartása mellett lehet a büntetőjogi felelősségéről dönteni. Alkotmányos jogállamban a garanciák lényeges megsértése azt kell, hogy eredményezze, hogy marasztaló ítéletet nem hozhat a bíróság.

A büntetőeljárás megindítása konkrét személlyel szemben jelenti azt is, hogy az eljárás olyan szakaszba lépett, amelynek során a nyomozó hatóság olyan objektív jellegű és igazolt adatokat, információkat, esetleg bizonyítékokat derített fel, amelyek alapján a hatóság eljáró tagja alappal, okkal feltételezi azt, hogy a bűncselekményt a konkrét személy követhette el. A hatóság eljáró tagjának ezt a feltételezését, valószínűségi megállapítását, más adatok, információk, bizonyítékok, és természetesen az általános élettapasztalatok sem cáfolják.

Álláspontom szerint hatályos büntető eljárási törvényünk ismeretelméleti szempontból nem fordít kellő figyelmet a gyanú sokszínűségére, a büntetőeljárás egymás utáni mozzanataira, ami azért nem helyes, mert nem került szabályozásra a feljelentett, és az egyszerűen gyanúsítható személy jogállása. A Be. alapján az sem egyértelmű, hogy konkrét személy mely időponttól tekinthető terheltnek. Ezekre az időpontokra csak következtetni lehet a törvény egész szabályrendszeréből következően, ami a joggyakorlat és az állampolgárok tájékozódása szempontból nem helyes megoldás.

Olyan büntetőjogi rendszer nem létezik, amelyik képes lenne arra, hogy minden esetben a tényleges elkövetőket vonná be az eljárásba. Azért nem létezik, mert a nyomozó hatóságoknak a bűncselekményeket és az elkövető kilétét minden esetben utólag kell felderíteni, az utólagos megismerés pedig szükségszerűen járhat együtt tévedésekkel, felesleges információfor-

²⁷² Király, 2002 (i.m. 80) 15. o.

²⁷³ Herke, 2008 (i.m. 162) 17. o.

rások beszerzésével, és ezek az esetleges tévedések a kriminalisztikai fogások és megismerés sajátosságaiból következően csak a nyomozás végére derülnek ki.

Ennek ellenére a jogalkotónak törekedni olyan szabályok kialakítására, amelyek alapján konkrét személy ellen csak szigorú, igazolt adatok, információk alapján indulhat eljárás, és olyan garanciarendszert kell biztosítani, hogy ha a bűncselekményt nem a terhelt követte el, akkor az eljárás vele szemben minél gyorsabban megszüntetésre kerüljön.

Fentiek alapján szükségesnek látszik megvizsgálni, hogy meghatározott személyt milyen feltételek fennállása esetén lehet gyanúsítottként bevonni az eljárásba, ezek a feltételek hogyan értelmezhetőek, és milyen intézkedéseket lehet bevezetni az olyan személyekkel szemben, akik adott időpontban bűncselekmény elkövetésével egyszerűen gyanúsíthatóak. Ezeknél a személyeknél a gyanúsítottként történő kihallgatás feltételei nem állnak fenn, viszont a nyomozó hatóságok látókörébe kerültek, mint olyan személyek, akik esetlegesen elkövethették a bűncselekményt. Ezeket a személyeket a korábbi szakirodalmi elnevezés alapján egyszerűen gyanúsítható személyeknek nevezem.

1. Az elkövetői egyszerű és megalapozott gyanú

1.1. Az elkövetői egyszerű meghatározása

Az elkövetői egyszerű vagy megalapozott gyanú meglétéről csak azután dönthet a nyomozó hatóság, ha már elismerte a cselekményre vonatkozó gyanú meglétét.

A nyomozó hatóság a rendelkezésre álló adatok, információk segítségével elképzei, hogy a cselekmény hogyan történhetett, a bűncselekményt milyen tulajdonságokkal és képességekkel rendelkező személy vagy személyek követhették el. Ennek a valószínűségi megállapításon alapuló logikai műveletnek az eredményeképpen kialakulhat a nyomozó hatóság tagjában az az elképzelés, hogy ki vagy követhették el a bűncselekményt, kik azok, akiket lehetséges elkövetői lehetnek az adott bűncselekménynek. Ennek figyelembevételével és a különböző kriminalisztikai ajánlások és fogások segítségével deríti fel a nyomozó hatóság az elkövető személyét.

Büntető eljárásjogi szempontból az elkövetői egyszerű gyanú akkor válik jelentőssé, ha a megismerési tevékenység már eljutott arra a szintre, amikor a nyomozó hatóság olyan ismeret birtokában van, amely alapján konkrét, azonosítható személy(ek) került(ek) a látókörébe, mint lehetséges elkövető(k).

Disszertáciomban már utaltam arra, hogy az új Be. törvény életbeléptetésével a gyanú fogalmával – hasonlóan a megalapozott gyanú fogalmához – a jogirodalom nem foglalkozott, azt sem definiálni, sem megmagyarázni nem próbálta. A korábbi büntető eljárásjogi szakirodalom képviselői által folytatott vita – az egyszerűen gyanúsítható személlyel szembeni eljárás mibenlétéről – anélkül fejeződött be, hogy erre az élethelyzetre megoldás született volna. A szakmai párbeszéd tehát eredmény nélkül ért véget, ezért azt a helytelen következtetést lehet levonni, hogy ez a szabályozatlan élethelyzet megoldódott, jelent semmiféle problémát. Ez a felfogás sem a jogelmélet, sem a joggyakorlat szempontjából nem követhető. Illetve a hallgatásból következhet egyfajta megoldás. Ez az élethelyzet nem létezik, vagy olyan jelentéktelen, hogy azzal nem kell érdemben foglalkozni, de a Rendőrtiszti Főiskolán történő oktatói munkám során a hallgatók által feltett ennek az ellenkezőjéről győztek meg. Az egyszerűen gyanúsítható személy milyen alanya a büntetőeljárásnak?

Az elkövetői egyszerű gyanú meghatározásánál feltétlenül abból kell kiindulni, hogy az egyszerű gyanú csak valószínűségi megállapítás lehet, amely figyelembe veszi a logikai szabályait, igazolt ismereteken alapulhat, de következtetése, eredménye bizonytalan. Bizonytalan a nyomozó hatóság tagjának belső meggyőződése abban a tekintetében, hogy a konkrét személy a bűncselekményt elkövethette, szubjektív érzések ezt a tényt megerősíthetik, de kellő számú vagy minőségű objektív jellegű vagy igazolt adatok ezt a meggyőződést nem erősítik meg.

Az elkövetői egyszerű gyanú megállapításánál természetesen a nyomozó hatóság tagja is tisztában van azzal, hogy más személy is elkövethette a bűncselekményt, de erre a személyre vonatkozóan nem állnak rendelkezésre információk; vagy léteznek ugyan róla információk, de ennek alapján a személyt nem lehet azonosítani, vagy lehet azonosítani, de ezáltal mégsem jut el a nyomozó hatóság a megalapozottan gyanúsítható személyhez. Például a rendelkezésre álló adatok szerint egy személy követte el a bűncselekményt, a nyomozó hatóság látókörébe pedig két személy került lehetséges elkövetőként, vagy egy személy követte el a bűncselekményt, de a személy kiléte csak szóbeszéd, sejtésen alapul.

Ezekben az esetekben a nyomozó hatóság tagjának belső meggyőződése nem alakult ki arra vonatkozóan, hogy a konkrét személy gyanúsítottkénti kihallgatásának feltételei fennállnak, mert ahhoz kevés adat, információ áll rendelkezésre, ahhoz viszont „túl sok” információ van a hatóság birtokában, hogy a személyt az „elkövetői körből” kizárja.

1.2. A megalapozott gyanú meghatározása

A megalapozott gyanú meglétét feltételként a Be. két irányban írja elő, egyrésről a személyes szabadság elvonásával vagy korlátozásával járó kényszerintézkedések és a zár alá vétel elrendeléséhez, valamint adott személy gyanúsítottként történő kihallgatásához.

A megalapozott gyanú új fogalma büntető eljárási jogunknak, azt a korábbi büntető eljárási kódexek nem ismerték. Ha a gyanú fogalmát a jogalkotó valamilyen jelzővel illette, akkor az az I. Bp. alapján nyomatékos, és a későbbi kódexek alapján pedig alapos gyanú volt.

Ennek alapján kérdésként merül fel, hogy a megalapozott gyanú fogalma alatt mit kell érteni, vagy hogyan lehet értelmezni, illetve ez az új fogalom szervesen illeszkedik-e a magyar büntetőeljárás jogtudományába, vagy nem.

A kérdés megválaszolásához előre kell bocsátanom azt az álláspontomat, hogy konkrét személy gyanúsítottként kihallgatásához nem tartom elégséges feltételnek a személyre vonatkozó egyszerű gyanú meglétét, mert az számos bizonytalansági elemeket foglal magába, ilyen feltételrendszerben pedig nem lehet korlátozni alapvető alkotmányos jogokat.

A megalapozott szó köznapi értelemben tényekkel megerősített, alátámasztott feltevést jelent. Közismert azonban, hogy bizonyos fogalmak a köznaptól eltérően, adott tudományágban mást jelenthetnek.

A hatályos Kódexhez fűzött indokolás a megalapozott gyanú fogalmát a következőképpen magyarázza:

„Meghatározott személy ellen azonban a nyomozás csak bizonyítékokkal, hitelt érdemlő feljelentéssel, vagy más módon megalapozott gyanú alapján indítható. Ha a nyomozás olyan körülményeket tár fel, amelyek meghatározott személlyel szemben megalapozott gyanút ébresztenek, a nyomozást vele szemben le kell folytatni.”²⁷⁴

A Kommentár is rendkívül rövid, tömör eligazítást ad a megalapozott gyanú mibenlétét illetően, túlságosan is egyszerűen határozza meg ezt a fogalmat:

„A gyanúsítás azon tényállásnak a lényegére vonatkozó közlést jelent, amelynek feltételezett elkövetésével a nyomozó hatóság vagy az ügyész valakit gyanúba fog.”²⁷⁵

Ezek a meghatározások álláspontom szerint nem elegendők a megalapozott gyanú fogalmának meghatározásához vagy megmagyarázásához, még abban az esetben sem, ha egységes,

²⁷⁴ Indokolás a büntetőeljárásról szóló törvényjavaslathoz, Igazságügyi Közlöny, Budapest, 1998. július 31. 1098. és 1133. o.

²⁷⁵ HVG-ORAC, 2003 (i.m. 160) 72. o.

mindenkire nézve kötelező fogalmat nem lehet adni, mivel az ütközne a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvébe.

A törvényhez fűzött indokolásban írt magyarázathoz álláspontom a következő:

A Be. sem a nyomozás elrendeléséhez, sem a személy gyanúsítottkénti kihallgatáshoz megkövetelt megalapozott gyanú fennállásához feltételként nem kívánja meg a közvetlen vagy közvetett bizonyítékok meglétét. A 179. § (1) bekezdése a következőképpen fogalmaz:

„Ha a rendelkezésre álló adatok alapján meghatározott személy megalapozottan gyanúsítható...”.

A feljelentést nem lehet elutasítani bizonyítékok hiányában – annak beszerzése a nyomozás feladata -, a bizonyítási eszközök megjelölését, valamint azt, hogy mely tény bizonyítására szolgálnak csak a vádiratban kell megjelölni.

A bizonyítási eszközök felderítése, összegyűjtése és rögzítése a nyomozás egyik feladata, ezért nem kell a megalapozott gyanút bizonyítékoknak is alátámasztani, tovább ezért nem kell közölni azokat az adatokat, információkat, esetleges bizonyítékokat, amelyek alapján a kihallgatás történik.

Ezen kívül a megalapozott gyanú meglétének elismeréséhez bizonyítékok meglétét azért sem tartom szerencsés követelménynek, mert közismert, hogy a jogirodalomban is vita folyik a bizonyítás fogalmának meghatározásáról, a bizonyíték fogalmáról és osztályozásáról, a titkos adatszerzés eredményének felhasználhatóságáról, annak bizonyíték jellegéről és rendszerbe sorolásáról, a jogellenes bizonyítékok felhasználhatóságáról. Például a titkos adatszerzés eredményét a 76. § (1) bekezdése nem sorolja fel a bizonyítás eszközei között, viszont a 206. § (2) bekezdése alapján az erről készült jelentést az okiratra vonatkozó szabályok alapján lehet bizonyítékként felhasználni. A törvény ilyen jellegű rendelkezése alapján akár arra a következtetésre is lehet jutni, hogy a 76. § (1) bekezdésében felsorolt bizonyítási eszközökre történő hivatkozással felhasználható bizonyítékok tágabb értelemben meghatározott további bizonyítási eszközök is lehetnek. Ezt az összefüggést azért írtam le bemutassam, hogy véleményem szerint a fogalmak nem egységes volta miatt és a nyomozás során történő megismerési tevékenység sajátossága miatt nem írta és írja elő a Be. a bizonyíték meglétét a megalapozott gyanú elismeréséhez.

A fentiek alapján álláspontom szerint a gyanúsított kihallgatásához szükséges megalapozott gyanút perrendszerű bizonyítéknak nem kell megerősíteni. Elégséges feltétel az, hogy a rendelkezésre álló adatok, információk, ismeretek megerősítik, hogy az eljárás tárgyát képező konkrét bűncselekményt, meghatározott személy követte el. A nyomozó hatóság valószínűségi megállapítását igazolt adatok támasztják alá, és ezeket az adatokat más adatok, tények, ké-

telyek és a nyomozó hatóság tagjának ezen alapuló belső meggyőződése nem cáfolják. A nyomozó hatóság tagja tehát az általános és szakmai ismereteket is figyelembe véve, az észszerű gondolkodás alapján jut arra a valószínűségi következtetésre, hogy a bűncselekmény elkövetője adott személy lehetett.

A másik kérdés az, hogy mit tekinthetünk hitelt érdemlő feljelentésnek?

Erre vonatkozóan sem a törvényben – hiszen nem ismeri ezt a kifejezést – sem az indoklásban nem találunk magyarázatot, iránymutatást, ezért nem egyértelmű, hogy mire gondol a jogalkotó.

A hitelt érdemlőséggel kapcsolatosan Bócz Endrét idézem: „A hitelt érdemlőség a bűnüldözési és igazságszolgáltatási szervek olyan tulajdonsága, amelyet tevékenységük alapján kiérdemelhetnek, és amely tulajdonságot a közvélemény értékítélete folytán nyerhetnek el. E szervek közül azonban – a közvélemény értékítéletére tekintet nélkül – a hitelt érdemlőség tulajdonságaival a törvény a bíróságot ruházza fel.”²⁷⁶

Úgy gondolom, hogy a feljelentéssel szemben nem lehet ilyen jellegű követelményt támasztani.

A fent írtakon kívül a megalapozott gyanú fogalma azért sem szerencsés, mert a megalapozott szó, mint jelző a bírósági eljárás fogalma, azon belül is csak a tényálláshoz és nem a személyhez kapcsolódik. Az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás vagy megalapozott, vagy részlegesen, illetve teljesen megalapozatlan. A tényállás megalapozottságáról pedig a fellebbviteli bíróság határoz. Ezzel a feltétel-módosítással kis túlzással még olyan elképzelés is kialakulhat, hogy ez ideig megalapozatlanul vontak be az eljárásba személyeket terheltként, és ennek alapján megalapozatlanul rendelték el a legsúlyosabb személyes szabadság elvonásával vagy korlátozásával járó kényszerintézkedéseket.

A leírtakra figyelemmel mind elvi, mind garanciális szempontból nem lehet vitatni azt, hogy a gyanúsítottá váláshoz a megismerés szempontjából lényegesen több ismeret, információ kell, mint a nyomozás elrendeléséhez. Ennek ellenére úgy vélem, hogy a korábbi alapos gyanú is alkalmasabb kategória volt a jelenlegi megalapozott gyanúnál. Az alapos gyanú fogalmát bevezetése idején mind az elmélet mind a joggyakorlat megkísérelte értelmezni, magyarázni, igaz egységes fogalom nem alakult ki, de lényegi ismérvek jelentős részét tisztázták.

²⁷⁶ Bócz Endre: Az alapos gyanúról és az ártatlanság vélelméről, Magyar Jog, 1970. június, 358. o. 321-384. o.

2. A büntetőeljárás nem valóságos alanyai

A HVG-ORAC által kiadott Kommentár szerint a büntetőeljárásnak vannak olyan alanyai is, akik kapcsolatban vannak valamilyen eljárási cselekménnyel, de megőrzik „kivülállóságukat.” Ezeknek az alanyoknak a helyzetét alapvetően az határozza meg, hogy Be. kifejezetten előír-e számukra valamilyen tartalmú kötelezettséget. Ha igen, akkor a büntetőeljárás alanyainak tekintendők, ha nem akkor ezek a személyek nem minősülnek a büntetőeljárás alanyainak. Abban az esetben, ha a Be. valamilyen jogosultságot biztosít ezeknek a személyeknek, ez nem jelenti azt, hogy ők a büntetőeljárás alanyaivá is váltak.

A Be. 42. §-a annak ellenére nem sorolja az eljárás résztvevői közé a feljelentett személyt, hogy a törvény több helyen is nevesíti (6. § (3) bek. 498. § 502. §), és a Kommentár hangsúlyozza, hogy a feljelentett esetében alapvető érvek szólnak amellett, hogy az eljárás résztvevőjének tekintsük.

A feljelentés ténye miatt a feljelentett még nem tekinthető terheltnek. A feljelentett a közvadás eljárásban csak a gyanúsítás közlésével válik gyanúsítottá, a magánvadás eljárásban pedig a személyes meghallgatás (502. §) után vádlottá. A feljelentett személy tehát nem terhelt, ennek révén nem tekinthető résztvevő személynek, ugyanakkor nem vitatható, hogy a feljelentett személlyel szemben is folyhat egyfajta adat-vagy bizonyítékgyűjtés. Ebben az esetben jogában áll a hatóságtól tájékoztatást kérni, ha pedig személyre vonatkozó gyanú merül fel jogairól kell felvilágosítani. Magánvadás eljárásban a feljelentett személy a személyes meghallgatás előtt is – tehát feljelentettként is - megtekintheti az iratokat.²⁷⁷

A 42. § nem sorolja az eljárás résztvevői közé az egyszerűen gyanúsítható személyt sem, amely alapján levonható az a következtetés, hogy a büntetőeljárásnak két olyan szereplője lehet, akik nem minősülnek valóságos alanyoknak, mert a törvény jogi helyzetüket nem szabályozza, ugyanakkor létező személyeként szerepelhetnek az eljárásban.

Mindezekre figyelemmel szükségesnek látszik a feljelentett és az egyszerűen gyanúsítható személyek jogállásának tisztázását megkísérelni.

²⁷⁷ HVG-ORAC, 2003 (i.m. 160)169-171. o.

2.1. A feljelentett jogállása

A gyanú a büntető ügyekben differenciáltan merül fel, és ezzel kapcsolatban hangsúlyozottnak kell Tremmel Flórián megállapítására felhívni a figyelmet: elkövetői alapos gyanú nem létezhet bűncselekményi alapos gyanú nélkül!²⁷⁸

Ez az alapvető szabály azt a követelményt írja elő a nyomozó hatóságok számára, hogy kellő gondossággal elemezzék, mérlegezzék a rendelkezésre álló adatokat, információkat abból a szempontból, hogy bűncselekmény gyanúja – őrizetbe vétel esetén megalapozott gyanúja – megállapítható-e. Vizsgálni kell, hogy a cselekményre irányuló gyanú meglétét milyen mennyiségű és minőségű objektív adat igazolja. A feljelentés alapján tehát első alkalommal minden esetben azt kell tisztázni, hogy a büntetőeljárás megindításának feltétele megállapítható-e, ugyanis a feljelentésben hiába van adott személy megjelölve, mint aki egy emberi magatartást tanúsított, ha az emberi magatartás nem bűncselekmény nem lehet az eljárást megindítani, annak teljesítését el kell utasítani.

Tremmel Flórián tanulmányát az előző Be. törvény alapján készítette el, amikor az alapos gyanú volt a büntetőeljárás megindításának és a gyanúsítottá válásnak is a feltétele. A Tremmel Flórián által megfogalmazott követelmény azonban minden élethelyzetre megfogalmazott általános követelmény, amely jelenti azt, hogy elkövetői megalapozott gyanú sohasem létezhet bűncselekményi gyanú, vagy kényszerintézkedések esetén bűncselekményi megalapozott gyanú nélkül. A nyomozó hatóságnak, az ügyésznek, a bírónak az eljárás során folyamatosan figyelemmel kell kísérnie, hogy bűncselekmény gyanúja (illetve megalapozott gyanúja) fennáll-e, mert ha a gyanú – vagy megalapozott gyanú – megszűnt, akkor az eljárást meg kell szüntetni, vagy felmentő ítéletet kell hozni.

Közvadás ügyekben a személyre irányuló megalapozott gyanú kérdésében ugyanakkor nem minden esetben lehet dönten a feljelentés alapján, garanciális okokból ez nem is lenne célszerű. A feljelentésben írtakat ellenőrizni és értékelni abból a szempontból, hogy az ott megjelölt személy gyanúsítottkénti bevonásának megvannak-e a feltételei.

Erre történő figyelemmel írja a Legfőbb Ügyészség 238. számú állásfoglalása, hogy önmagában amiatt, mert a feljelentésben megjelölték a bűncselekmény lehetséges elkövetőjét, az eljárást nem lehet meghatározott személy ellen indítottnak tekinteni, s ezért nem lehet az eljárást a megjelölt személy ellen folyó nyomozásként feltüntetni.

²⁷⁸ Tremmel Flórián: A gyanú differenciált felmerülésének értékelése a büntető eljárásjogban. In: A büntetőjog dogmatikája és filozófiája. Békés Imre emlékkönyv, 2000. 390-405. o.

Ez az állásfoglalása a Legfőbb Ügyészségnek egyértelműen garanciaként fogható fel a feljelentett személyt illetően, ugyanis a nyomozás elrendeléséről értesíteni kell a külön jogszabályban felsoroltakat. Értesíteni kell az 1998. évi LXXXV. törvény szerint a megalapozott közléséről a büntetőeljárás alatt állók nyilvántartását. A feljelentett személy így nem kerül be a nyilvántartás adataiba.

Közvadas ügyekben a feljelentett személynek a törvény nem biztosít eljárási jogot, egyrészt azért, mert még a büntetőeljárás megindításának feltétele sem tisztázott, vagy ha tisztázott is, a személyre vonatkozó megalapozott gyanút csak megfontolt elemző tevékenység után lehetséges elismeri, ami hosszabb időt is igénybe vehet, így a feljelentett személyt nem lehet az eljárás valóságos alanyának tekinteni. Abban az esetben viszont, ha az elsődleges adatok értékelésékor a személyre irányuló megalapozott gyanú egyértelmű, akkor már nem lehet szó feljelentetről. Az adott személy az ügyben gyanúsított lesz, például tettenérés esetén, amikor a kétirányú gyanú elismeréséhez nem fér kétség.

A 6. § (3) bek. a) és b) pontjai megemlítik a feljelentett személyt. Eszerint általános eljárási akadály, ha a bűncselekményt nem a terhelt (feljelentett) követte el, vagy ha nem állapítható meg, hogy a bűncselekményt a terhelt (feljelentett) követte el. A törvénynek ez a rendelkezése álláspontom szerint a magánvadas eljárásban a feljelentett személyre állapíthat meg büntetőeljárást megszüntető vagy felmentő okot. Közvadas ügyekben csak a gyanúsítottal szemben lehet a nyomozást megszüntetni és a vádlottal pedig felmentő ítéletet hozni.

Magánvadas eljárásban elméletileg elképzelhető, hogy a személyes meghallgatás előtt bűncselekmény hiányában megszüntetik az eljárást,²⁷⁹ de a személyes meghallgatás alapján ezek az eljárási akadályok már megállapíthatónak látszanak. A személyes meghallgatáson a feljelentett személlyel közlik a feljelentés lényegét, amely tartalmát tekintve hasonló, mint a megalapozott gyanú közlése, és ha a személyes meghallgatás eredménytelen, akkor kerül a feljelentett személy vádlotti pozícióba.

Az Orosz Föderáció Büntető Eljárási Kódexéhez fűzött Kommentár kimondja, hogy akinek jogait vagy szabadságát érinti a büntető ügy elutasítása – aki lehet a feljelentett személy is -, annak a személynek joga van az ellenőrzés anyagaival megismerkedni, amelyet a bűncselekményről szóló bejelentés vagy tájékoztatás alapján hajtottak végre, és amelynek alapján a feljelentést elutasító határozatot meghozták.²⁸⁰

²⁷⁹ Tremmel Flórián a „tyúkszem-paradigma” miatt nehéz és kényes kérdésnek ítéli meg az eljárás e szakaszában történő eljárás megszüntetést. Herke-Fenyvesi- Tremmel, 2004 (i.m. 124) 606. o.

²⁸⁰ Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации, 2003, (i. m. 113) 311. c.

Ez a szabály egyértelműen védi a feljelentett személy alkotmányos és más egyéb jogait különösen abban az esetben, ha a közvélemény, vagy a feljelentett lakókörnyezetében ismertté vált, hogy bűncselekmény elkövetése miatt a nyomozó hatóságoknál feljelentették.

Nem látom elvi akadályát annak, hogy hasonló szabályozást hazánkban is bevezessenek, hasonló megfontolásból. Számos olyan feljelentés érkezik a nyomozó hatósághoz és ügyészhez, amelyről sok ember tud, és a feljelentés alapján mégsem indítanak nyomozást. Ilyen módon, ha a feljelentett kéri, akkor a feljelentés elutasításának jogalapjával megismerkedhetne.

2008-ban a nyomozó hatóságok 248.775 esetben értesítették az ügyészt az általuk elrendelt nyomozásokról, és 16.345 esetben küldték meg a feljelentést elutasító határozatot az ügyésznek.²⁸¹

Ez jelenti az ügyek közel 15%-át, és pontosan nem lehet tudni, hogy hány személyt jelentettek fel, de kérelmükre az elutasítás tartalmával megismerkedhetnének.

2.2. Az egyszerűen gyanúsítható személy

Az egyszerűen gyanúsítható személy sem tekinthető az eljárás valóságos alanyának, mert a Be. alapján nem indítható ellene büntetőeljárás, és kihallgatását a Be. semmilyen minőségben nem teszi lehetővé.

Az egyszerűen gyanúsítható személy esetében a büntetőeljárás megindításának feltétele megállapítható, de nem lehet a nyomozást személy ellen megindítottnak tekinteni, mert a személyre vonatkozó gyanú létezik ugyan, de az nem megalapozott.

Az egyszerűen gyanúsítható személy jogi kategóriája nem ismeretlen a magyar büntető eljárásjog tudományában mert az I. Be. 108. § ismerte a gyanúsítottal szembeni eljárás szabályait a terheltté nyilvánítás előtt. A jogintézmény alkalmazásának feltétele volt a büntett alapos gyanúja, és a személyre irányuló egyszerű gyanú egyidejű fennállása.

A jogintézmény alkalmazásának lehetőségeiről részletesebb iránymutatást nem adott az I. Be. A büntett elkövetésével gyanúsítható személyt a terheltté nyilvánítás előtt a nyomozó hatóság megidézhette és kihallgathatta. Az idézésnek és a kihallgatásnak azt a feltételét szabta a törvény, hogy az az ügy felderítése miatt szükséges. Ha ez a feltétel megvalósult, akkor a gyanúsítható személyt őrizetbe lehetett venni, lakhelyelhagyási tilalmat vagy lakhelykutatót

²⁸¹ Bögöly Gyula: Az ügyész feladata és szerepe a rendészet kultúrájának kialakításában, Tiszteletkötet Sárkány István 65. születésnapjára, rendőrtisztai Főiskola, Budapest, Széchenyi-Hegy, 2010. 32. o. 29-36. o.

lehetett elrendelni, elfogató parancsot lehetett kibocsátani, tovább szemle, házkutatás, személymotozás, lefoglalás volt foganatosítható, és szakértői vizsgálatnak lehetett alávetni.²⁸²

Ha végig gondoljuk ezeket a lehetőségeket, akkor azt kell megállapítani, hogy a letartóztatást kivéve majd minden olyan intézkedést el lehetett rendelni, ami a terhelttel szemben volt megengedhető.

Annak ellenére, hogy ezt az intézményt eredetileg kivételes lehetőségként alkották meg, ennek garanciáit még sem építette ki a jogalkotó.

Az I. Be. 109. §-a tartalmazott akár garanciális szabályként is felfogható rendelkezéseket, de ezek mégsem minősültek igazi védelmi szabályoknak. Ezek a szabályok két csoportra oszthatóak:

- A gyanúsítható személlyel szemben alkalmazható eljárási cselekményeket és intézkedéseket a Be. rendelkezésének megfelelően kellett végrehajtani.
- A gyanúsítható személyt csak szabadságvesztéssel büntethető büntett esetén és csak 72 órára lehetett őrizetbe venni. Ez időtartam alatt vagy terheltté kellett nyilvánítani, vagy szabadon kellett engedni.

A gyanúsított védelmére szolgáló egyéb jogok azonban már nem voltak ennyire egyértelműek. Legnagyobb hibája mégis az volt ennek az intézménynek, hogy a gyanúsítható személyt őrizetbe lehetett venni, ami kimondatlanul is abból az egyszerű megfontolásból eredhetett, hogy az őrizetbe vétel ideje alatt talán „megtörik” a gyanúsítható személy és beismerő vallomást tesz, ami alapján terheltté nyilvánítható.

Ezen kívül ennek az eljárási lehetőségnek nem volt törvényben megállapított határideje, ami lehetőséget adott arra a nyomozó hatóságoknak, hogy akár az iratismertetés határnapján nyilvánítsák terheltté a gyanúsítható személyt, ami a védelem jogainak gyakorlását megakadályozta. Erre való figyelemmel a II. Be. kiiktatta a törvényből ezt a jogintézményt.

2.2.1. Az egyszerűen gyanúsítható személy jogállása a hatályos Be-ben

Annak ellenére, hogy a Be. nem tekinti az egyszerűen gyanúsítható személyt az eljárás valószínű alanyának, bizonyos intézkedéseket megenged, amelyeket vele szemben foganatosítani lehet.

²⁸² A gyanúsított-terhelt jogállásáról, a jogintézmény céljáról, alkalmazhatóságáról folytatott vitát értékelte és elemezte: Gödöny, 1963 (i.m. 95) 5-45.o.

A 73. § (6) bekezdés alapján, ha a bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható személy lakóhelye, illetőleg tartózkodási helye vagy személyazonossága ismeretlen, lakóhelyének illetőleg tartózkodási helyének vagy személyazonosságának megállapítása érdekében körözést lehet elrendelni.

Az elkövetéssel egyszerűen gyanúsítható személlyel szemben megengedi a késedelmet nem tűrő sürgős eljárási cselekmények elvégzését, olyanokat is, amelyek csak a gyanúsítottal szemben rendelkezhetők el (örizetbe vétel).

A 178/A. § (1) bek. alapján az ügyész vagy a nyomozó hatóság az ügyész jóváhagyásával a gyanúsítottól (feljelentettől, illetőleg az elkövetéssel gyanúsítható személyről) a törvényben felsorolt szervezetektől adatok szolgáltatását kérheti. A nyomozó hatóság a nyomozás elrendelése után a bűncselekmény gyanújának megerősítése és az elkövető személyére vonatkozó megalapozott gyanú kialakítása érdekében végzi az adatszerző tevékenységet.

A 202. (1) bek. szerint titkos adatszerzés elsősorban a gyanúsítottal, illetve azzal a személlyel szemben alkalmazható, aki a bűncselekmény elkövetésével a nyomozás addigi adatai alapján gyanúsítható.

A leírtakra figyelemmel az egyszerűen gyanúsítható személyt az eljárás valóságos alanyának, bizonyos intézkedéseket megenged, amelyeket vele szemben fogantatosítani lehet.

2.2.2. Az egyszerűen gyanúsítható személlyel kapcsolatosan alkalmazott intézkedések a joggyakorlat alapján

A gyanú differenciált felmerülése (in personam) olyan helyzet elé állítja a jogalkalmazót, amelyet feltétlenül meg kell oldani. Ha a nyomozó hatóság tudomására jut bűncselekmény elkövetésének gyanúja (vagy akár megalapozott gyanúja is), és ezzel egyidejűleg a személy egyszerűen és nem megalapozottan gyanúsítható bűncselekmény elkövetésével, akkor ennek a személynek a lehetséges eljárásjogi helyzetét és az ebből származó jogállását feltétlenül tisztázni kell.

Álláspontom szerint a nyomozó hatóság olyan helyzetbe kerül, amely megoldására a törvény már nem biztosít lehetőséget, vagyis olyan élethelyzet alakult ki, amelyre nézve nincs jogi szabályozás.

. Az egyszerűen gyanúsítható személlyel szemben alkalmazható intézkedések nem minden esetben vezetnek eredményre, és közismert, hogy a tudomány és technika fejlődése ellenére a személyi jellegű bizonyítékok jelentősége és gyakorlati alkalmazása jelen időszakban is óriási.

A joggyakorlat ezt a szabályozatlan helyzetet a következő módokon törekszik megoldani:

- Az egyszerűen gyanúsítható személyt idézik és gyanúsítottként hallgatják ki. Ebben az esetben gyanúsítottkénti kihallgatásra került sor, annak feltételei nélkül. Ha a későbbiekben, a gyanú megalapozottá válik, akkor törvényességi szempontból nem lehet kifogásolni ezt a megoldást. Itt a kriminalisztika által leírt korai kihallgatás veszélyeivel és előnyeivel kell számolni. Ha a kihallgatás során a gyanú egyszerű marad, akkor olyan személyt hallgattak ki, aki nem lehet az eljárás alanya. Ez pedig már törvénysértő állapot, különösen ha a gyanú a későbbiekben elenyészik vagy megszűnik..
- A másik megoldási lehetőség, hogy tanúként hallgatják az egyszerűen gyanúsítható személyt. Farkas Ákos álláspontja szerint ezt a megoldást két körülmény segíti elő. Egyrészt a tanúnak igazmondási kötelezettsége van, erre hangsúlyosan hívják fel a személy figyelmét, de elnagyolják, hogy joga van a vallomástételt megtagadni. Továbbá a tanúnak nincs jogi képviselője (a szerző 1994-ben írta tanulmányát, és a II. Be. nem ismerte a tanú érdekében eljáró ügyvéd intézményét). Egyebekben Farkas Ákos is abban látja ennek a helytelen gyakorlatnak az okát, hogy a gyanúsítást megelőző jogi helyzet szabályozatlan.²⁸³ Egyetértek Móra Mihállyal, aki szerint ez a megoldás törvénysértő. „A tanú csak más személy ügyében lehet tanú, a sajátjában nem. A tanúnak vallomást kell tennie, mégpedig helytálló vallomást. A terhelt erre nem kötelezhető. A gyanúsítottat tanúként kihallgatva, a vizsgáló kijátssza a törvényt, mert olyan tanútól kér vallomást, aki tulajdonképpen terhelt. A terhelt és a tanú eltérő eljárásjogi helyzete folytán nem szabad általánossá tenni, hogy előbb a terheltet tanúként is kihallgassák.”²⁸⁴
- A következő megoldási lehetőség szerint is az egyszerűen gyanúsítható személyt tanúként hallgatják ki azzal az eltéréssel, hogy kihallgatása után vallomását műszeres poligráfos vizsgálattal ellenőrzik. Az egyszerűen gyanúsítható személy tanúként történő kihallgatása után, a személy írásbeli beleegyező nyilatkozata után következik a vallomás igaz voltának poligráfos vizsgálattal történő ellenőrzése.²⁸⁵ Ennek a megoldásnak a törvénysértő jellege különösebb magyarázatot nem igényel.

²⁸³ Farkas Ákos: Az előzetes eljárás szerepe a magyar büntetőeljárásban, II. Német- Magyar Büntetőjogi és Kriminológiai Kollokvium, KJK és Országos Kriminalisztikai Intézet, Bp. 1994. 56. 67. o. 51- 62. o.

²⁸⁴ Móra Mihály – Kocsis Mihály: Magyar Büntető Eljárásjogi jog. Egyetemi tankönyv, Tankönyvkiadó, Bp. 1961. 174. o.

²⁸⁵ Budaházi Árpád: A poligráf mint nyomozást orientáló eszköz, Rendvédelmi füzetek, 2009/1 szám, Rendőrtisztviselői Főiskola, 86-93. o.

- A következő megoldási lehetőség, hogy a személyt sem gyanúsítottként sem tanúként nem hallgatják, egyszerűen semmilyen minőségben nem vonják be az eljárásba. Álláspontom szerint – figyelembe véve a kontinentális rendszerhez tartozó magyar Be. szabályrendszerét – ez az egyetlen törvényes megoldási lehetőség.

2.2.3. Az egyszerűen gyanúsítható személy jogi helyzetének tisztázásáról

„A büntetőeljárás, az abban közreműködő személyek szervek tevékenysége a formális eljárás szabályai szerint kell, hogy folytatódjék, amely annak menetét előre láthatóvá, előre kiszámíthatóvá teszi, hiszen a „forma” a szabadság ikertestvére, és az önkény esküdt ellensége. Ennek eszköze a következetes átfogó szabályozás.”²⁸⁶

A büntető eljárásjogi szakirodalomban általánossá vált az a felfogás, hogy a terhelte nyilvánítás a kétfázisú nyomozás (nyomozás – vizsgálat) elismerését jelenti, hazánkban viszont a vizsgálat és a vizsgálóbírói intézmény megszűnése folytán a nyomozás egyfázisú lett. Ez volt az oka annak, hogy az 1954. évi V. törvényben bevezetett terhelte nyilvánítás intézménye nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket.²⁸⁷

Ezen kívül nem volt az eljárásban olyan szakasz, amely az I. Bp. vizsgálatra vonatkozó rendelkezéseit tartalmazta volna. Hiányzott ugyanis a vádközlés intézménye.

Erdei Árpád álláspontja szerint, ha az előkészítő eljárás feladja az egységes nyomozás modelljét, akkor a nyomozás ugyan jogilag szabályozott, mégis viszonylag informális adatgyűjtést jelent. A vizsgálat, amely a nyomozás adataira támaszkodik, a tárgyalásra is bevihető perrendszerű bizonyítékokat eredményezi. A nyomozás- vizsgálat szerkezetére lényeges kihatással lehet az, hogy ki gyakorolja a törvényességi felügyeletet, mert a belső ellenőrzésen kívül feltétlenül gondoskodni kell külső, elfogulatlan ellenőrzésről. A külső ellenőrzést végezhetné akár vizsgálóbíró (ennek felélesztésétől idegenkedik), illetőleg ebből a célból be lehetne vezetni a bírói jogorvoslatot.²⁸⁸

²⁸⁶ Die Form ist die geschwogene Feindin der Willkür, die Zwillingschwester der Freiheit. Idézi: Farkas-Pap: Farkas Ákos – Pap Gábor. Alkotmányosság és büntetőeljárás, Kriminológiai és Kriminológiai Évkönyv 1993. IKVA Bp. XXX. 69-70. o. 45-91. o.

²⁸⁷ Szabóné Nagy Teréz: A szocialista büntető igazságszolgáltatás egységesítése és differenciálása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974. 51-51. o.

²⁸⁸ Erdei, 1990 (i.m. 58) 215-255. o.

Az egyszerűen gyanúsítható – megalapozottan gyanúsítható jogi kategóriái szorosan kötődnek tehát az előkészítő eljárás modelljéhez, és általános vélemény szerint azok létezése csak a kétfázisú nyomozásban lehetséges.

Álláspontom szerint azonban a tettenéréses ügyeket kivéve a nyomozás a megismerés kezdeti szakaszában majd minden esetben két részre oszlik. Az ismeretlen tetteses ügyekben ez a „feltétlen – főszabály”, de ez jellemzi azokat az ügyeket is, amelyekben van feljelentett, hiszen a gyanú differenciáltan merül fel. Ezen kívül a büntetőeljárás szerves részét képezi a titkos adatszerzés is, tehát egyfajta kettősséggel feltétlenül kell számolni.

Erre utal Tremmel Flórián is, aki azt írja, hogy a gyakorlatban a nyomozás, mint előkészítő büntetőeljárás két szakaszra osztható: nyomozásra (amelyre az adatgyűjtés és puhatolás jellemző) és vizsgálatra ahol sajátos előzetes bizonyítást vesznek fel.²⁸⁹

A megismerés szempontjából tehát nem egységes a nyomozás, természeténél fogva nem is lehet az, ami jelenti azt, hogy ebben a szisztémában kell megoldani az egyszerűen gyanúsítható személy jogi helyzetét.

Ha végig gondoljuk, hogy az egyszerűen gyanúsítható személy jogi helyzetének tisztázásra milyen eszközök állnak a nyomozó hatóságok rendelkezésére, akkor el kell ismerni, hogy azok törvénysértő eszközök.

A helyzet megoldását abban látom – mivel nem tudok más megoldást ajánlani –, hogy be kell vezetni a gyanúsítottá nyilvánító határozatot, és fel kell hatalmazni a nyomozó hatóságokat arra, hogy az egyszerűen gyanúsítható személyeket gyanúsítottá nyilvánításukat megelőzően kihallgathassák. Ennek hiányában egy lehetőség (amit kötelező betartani) marad, hogy a nyomozó hatóságok az egyszerűen gyanúsítható személyt semmilyen minőségben nem hallgatják ki, a személy esetleges büntetőjogi felelősségének tisztázásáról lemondanak.

Az I. Be. alkalmazásának idején bebizonyosodott törvénysértő módszereket azonban ki kell küszöbölni a következő módon:

- A Be. teljes terhelti garanciarendszerét biztosítani kell az egyszerűen gyanúsítható személy számára.
- Ennek keretében kifejezetten meg kell tiltani az egyszerűen gyanúsítható személy őrizetbe vételét, és más személyes szabadság elvonásával vagy korlátozásával járó kényszerintézkedés alkalmazását.
- Szükséges megadni az eljárás maximális időtartamát, például lehetne két hónap.
- Ezekben a büntető ügyekben be kell vezetni a fokozott ügyési felügyeletet.

²⁸⁹ Herke- Fenyvesi- Tremmel, 2004 (i. m. 124) 378-379. o.

- A fokozott ügyészi felügyelet biztosítaná, hogy ténylegesen kivételes esetekben kerüljön sor erre az eljárási formára. Ezekben a büntető ügyekben a fokozott ügyészi felügyelet is garanciát jelentene az egyszerűen gyanúsítható személy számára.

A leírtakra figyelemmel álláspontom szerint a jogi szabályozás szükséges és indokolt, hiszen nélküle a nyomozó hatóságok különböző módszereket vezethetnek be, és ezt a helyzetet a jogalkotónak a szabályozás eszközével kell megoldani.

3. A megalapozott gyanú közlésének elvi rendszerei

A megalapozott gyanú közlésével és az eljárás alá vont személy garanciális jogainak biztosításával kapcsolatban alapvetően kétfajta elvi rendszer különböztethető meg. Az egyik az alkotmányos jogállami követelményeken alapuló *in personam*, a másik pedig a feltétlen államvédelmi elven alapuló *in personam* bűnüldözési rendszer.

3.1. Az alkotmányos jogállami követelményeken alapuló in personam bűnüldözési rendszer

Az alkotmányos jogállami követelményeken alapuló *in personam* bűnüldözési rendszer alapvetően a tisztességes eljárás lényeges fogalmi elemeire épül. A tisztességes eljárás követelményeit az EJEE 6. cikke fogalmazza meg. Kutatásom tárgyát is figyelembe véve az alábbi követelményeket kell megvizsgálni, hogy és azt, hogy azok érvényesülnek-e a magyar büntetőeljárásban:

- Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelő módon meg nem állapították.
- Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább arra, hogy:
 - Legrövidebb időn belül tájékoztassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellenne felhozott vád természetéről és indokairól.
 - Rendelkezzék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel.
 - Személyesen vagy az általa választott védő segítségével védekezhessék, ha nem állnak rendelkezésre eszközök védő díjazására, amennyiben ezt az igazságszolgáltatás érdekei megkövetelik, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára védőt.

- Kérdéseket intézzen, vagy intézhessen a vád tanúhoz és kiegészíthesse a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanút megidézik, illetve kihallgatják.
- Ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti, vagy nem beszél a tárgyaláson használt nyelvet.

Az Európai Emberi Jogi Bíróság jogértelmezése alapján, amelyet több ügyben is kifejtett: a vád az arra illetékes hatóság által, az eljárás alá vont személynek adott olyan közlése, hogy ő bűncselekményt követett el, illetve szélesebb értelemben, amely a gyanúsított helyzetét lényegesen meghatározza. Ez a tájékoztatási vagy közlési kötelezettség, amely a gyanúsított helyzetét érinti a rendőrséget (nyomozó hatóságot) terheli.²⁹⁰

Ezen kívül a tisztességes eljárás egyik követelménye, amely már a büntetőeljárás megindításakor is követelmény, az ártatlanság vélelmének alapelve, amely szorosan összekapcsolódik az önvádra kötelezés tilalmával és a védelemhez való joggal. Ezek a követelmények érvényesülnek a magyar büntetőeljárásban. A hallgatási jog alapvetően a gyanúsított kihallgatásakor jelent garanciát, hogy emberi és eljárási jogai nem sérüljenek, valamint vallomása során ne kényszerítsék akarátával ellentétes magatartásra.

A megalapozott gyanú közlésekor elsősorban azt a követelményt kell figyelembe venni, hogy a vallomástétel megtagadása önmagában nem jelentheti a bűnösség beismerését, de a büntető perben előfordulhatnak olyan szituációk, amikor a vádlott, hogy elkerülje a felelősségrevonást, kénytelen feladni a hallgatás jogát.²⁹¹

A hallgatási jog gyakorlása, hasonlóan a beismerő vallomáshoz, önmagában véve nem jelentheti a terhelt büntetőjogi felelősségére való következtetést.

A tisztességes eljárás megköveteli, hogy az eljárás alá vont személy személyesen, vagy az általa megválasztott, vagy kirendelt védő segítségével védekezhessen. A védelemhez való jog gyakorlása lehetőségének biztosítása különösen abban az esetben válik haladéktalanul sürgőssé, ha a gyanúsított őrizetbe vételére kerül sor. A magyar Be. szabályozása alapjaiban összhangban van a nemzetközi követelményekkel. A gyanúsított fogvatartása esetén a védelem kötelező (46. §), ezen kívül joga van arra, hogy első kihallgatása előtt védőjével a kapcsolatot felvegye, és kihallgatása előtt vele értekezzen, védője már első kihallgatásán jelen lehet (43. §

²⁹⁰ Eckle v. Fideral Republic of Germany (1987.) Foti and Others v. Italy (1982.) idézi: Farkas Ákos – Pap Gábor, 1993 (i.m. 287) 79-80. o.

²⁹¹ Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007. 276. o. Bárd Károly monográfiája egyebekben feldolgozza a büntetőeljárás emberi-jogi követelményeit is, figyelembe véve az angolszász igazságszolgáltatási rendszer működését is

(3) bek., 184. § (3) bek.). Ha a fogva lévő gyanúsítottak nincs meghatalmazott védője, akkor a védőt első kihallgatásáig ki kell rendelni (48. § (1) bek.)

A tolmács kirendelésére vonatkozó szabályok szintén összhangban állnak a nemzetközi követelményekkel (9. §, 114. §).

Összességében véve levonható az a következtetés, hogy hatályos Be. törvényünk szabályai a kutatás tárgyát figyelembe véve megfelelnek az alapvető emberi jogi, nemzetközi és alkotmányos követelményeknek.

3.2. A feltétlen államvédelmi elven alapuló in personam bűnüldözési rendszer

Az alkotmányos demokrácia és jogállam nem ismeri el a „jogok eljátszásának” tételét, hogy a törvényszegők korlátozás nélkül megfoszthatóak alapjogaiktól, mert az emberi jogok és a hozzájuk kapcsolódó általános jogképesség független a büntetőjogi bűnösségtől.²⁹²

Korinek László tanulmányában elemzi és értékeli a terrorizmus által leginkább fenyegetett országokban jelentkező olyan tartalmú büntetőjogi törekvést, hogy meghatározott személyi körre a hagyományos alkotmányos és büntetőeljárás garanciákat nélkülöző normarendszert hozzanak létre. Korinek László tanulmánya alapján ezeket a törekvéseket az alábbiak szerint lehet csoportosítani:

- A német Günther Jakobs által alkotott „ellenség-büntetőjog” iskola szerint az emberi jogokat bizonyos személyekkel szemben figyelmen kívül kell hagyni, és ennek megfelelő bűnüldözési lehetőségeket kell kiépíteni. A polgároknak védett magánszférája van, az ellenség pedig még gondolataiért is büntetendő, ezért ennek az iskolának az egyik jellemzője a büntetendőség előrehozatala, vagyis a megtörtént tettről a jövőbeni veszélyre helyezi a hangsúlyt. Az „ellenség-büntetőjog” iskola az emberi magatartásokra az értékeken alapuló reagálás helyett a küzdelmet helyezi előtérbe, és ennek megfelelő jogi szabályozást épít ki, amelynek természetes velejárója az eljárási garanciák leépülése is.²⁹³
- A kényszervallatás ismételt bevezetése. Ennél a felfogásnál a kényszervallatás bevezetése nem feltétlenül azonos a kínvallatással vagy tortúrával, mert minden kínvallatás kényszervallatás, de nem minden kényszervallatás tortúra. Az alkotmányos jogállami követelményeken alapuló in rem és in personam bűnüldözési rendszerek a leghatározottabban eluta-

²⁹² Korinek László: A bűnüldözés alkotmányos alapjai, *Közjogi Szemle*, 2008/1. 41. o. 37-44. o.

²⁹³ Nagy Ferenc: Az ellenség-büntetőjogról, a jogállami büntetőjog eróziójáról. *Magyar Jog*, 2007. 2. sz. 69-70. o. idézi: Korinek, 2008 (i.m. 293) 41. o.

sítják ezt a módszert, de intézményesített formában történő ismételt bevezetésére jelentős erők mozdultak meg. Alan M. Dershowitz kidolgozta a kínvallatási engedély (torture warrant) intézményét, abból a célból, hogy kivételes, sok ember életének megmentése céljából legimitált kínvallatást bírói engedéllyel alkalmazni lehessen. Ezáltal a kínvallatás eredményeként tett vallomás bizonyítékként is felhasználható. Dershowitz felfogásában a kínvallatási engedély birtokában történő kihallgatás nem az alapjogok rombolására, hanem pont annak védelmére szolgálna, ha az megfelelő közjogi felelősség érvényesítése mellett történik.²⁹⁴

A „ketyegő bomba” esetére hivatkozva a német Winfried Brugger szerint a fizikai kényszer alkalmazása vallomás kicsikarása érdekében meghatározott feltételek mellett nemcsak megengedett, hanem egyenesen elvárható magatartás.²⁹⁵

Korinek László bebizonyítja, hogy léteznek olyan téves felfogások, amelyek azt hangoztatják, hogy fordított viszony áll fenn a formális rendelkezések és az anyagi igazság feltárása között, valamint hogy a túlzott eljárásjogi formalizmus bűnözést gerjesztő hatással jár.²⁹⁶ Bebizonyítja továbbá azt is, hogy az alkotmányos biztosítékok egyaránt szolgálják az eredményes bűnüldözést és a jogok védelmét, mivel ez a kettő nem zárja ki egymást, mert lényegi tartalmukat illetően ugyanakkor a közhatalomnak vannak alárendelve. Korinek László megcáfolja azt a téves felfogást, amely szerint az alkotmányos értékek – különösen az alapvető jogok – és az eredményes hatékony bűnüldözés egymást kizáró ellentétek, hiszen egy alkotmányos jogállamban az egész közhatalom, ezen belül az igazságszolgáltatás működése is különleges garanciák mellett elfogadott normákhoz igazodik. Történelmi tapasztalat, hogy a biztosítékok mellőzése tévútra viheti az ügyet, ez szükségtelenül okoz sérelmet nemcsak a büntető-eljárás alá vont személynek, de veszélyezteti is a társadalmat, hiszen az elkövető szabadon él és veszélyezteti a társadalmat. Ezen kívül az alapjogokat sértő bűnüldözési megnyilvánulás közvetlenül hozhat eredményt, de a későbbiekben az emberi kapcsolatok rombolása miatt az információk megszerzésének nehezebbé válását okozza.²⁹⁷

A két rendszer jellemzése után felmerül az a kérdés, hogy létezik, létezhet-e harmadik vagy vegyes rendszerű modellje a megalapozott gyanú közlésének, hiszen történelmi tapasza-

²⁹⁴ Dershowitz, Alan M.: *Why Terrorism Works*. Yale University Press, New Haven-London 2002. 139-142. o. idézi Korinek, 2008 (i.m. 293) 43. o.

²⁹⁵ Brugger, Winfried: *Vom unbedingten Verbot der Folter zum bedingten Recht auf Folter?* *Juristenzeitung* 2000. Heft 4. S. 167. o. idézi: Korinek, 2008 (i.m. 293) 43. o.

²⁹⁶ Cassel, Paul G. – Fowles, Richard: *Handcuffing the Cops? A Thirty-Year perspective on Miranda s Harmful Effect on Law Enforcement*. *Stanford Law Review* 1998. Vol 50. 1055-1145. o. idézi: Korinek, 2008 (i.m. 293) 41. o.

²⁹⁷ Korinek, 2008 (i.m. 293) 37-39. o.

lat, hogy a harmadik, vagy vegyes rendszer az előző időszakokban kialakult modellek leg-
hasznosabbnak ítélt elemeit ötvözik. A megalapozott gyanú közlésének alkotmányos jogelve-
ken működve nem létezhet harmadik csoportja.

Ugyanis alkotmányos jogállamban a bűnüldözés sikertelenségének kockázatát az államnak
kell viselni (9/1992. (I. 30.) AB határozat). Egy állam vagy az egyik vagy a másik rendszer
kiépítésére törekszik, ehhez igazítva jogrendszerét és közigazgatási rendszerének kiépítését.
Természetesen az alkotmányos jogállami követelményeken nyugvó rendszer kiépítése is fo-
lyamatos, nem lezárt, de az fogalmilag kizárt, hogy ebbe a rendszerbe a feltétlen államvédel-
mi elven alapuló in personam rendszer bármelyik elemét belevegyék, mert akkor az egész
rendszer sérül, és elveszti önállóságát.

4. A gyanúsított bevonása az eljárásba

4.1. A gyanúsított bevonásának általános esete

A 43. § (1) bekezdés meghatározza a terhelt fogalmát. A terhelt az, akivel szemben bünte-
tőeljárást folytatnak. A terhelt a nyomozás során gyanúsított, a bírósági eljárásban vádlott, a
büntetés jogerős kiszabása, illetve a megrovás, próbára bocsátás vagy javító intézeti nevelés
jogerős alkalmazása után elítélt.

A gyanú és megalapozott gyanú elismerésének jogi jelentőségét az adja, hogy ettől az idő-
ponttól a nyomozás adott személlyel szemben is „megindítottak” tekintendő, továbbá az eljá-
rás valóságos, tényleges alanyává válik, aki jogait gyakorolhatja. A nyomozó hatóság és
ügyész pedig ekkortól kényszeríthetik ki a kötelezettségek teljesítését, ezért a gyanúsítottá
válás konkrét időpontját feltétlenül törvényben kell (illetve kellene a jövőben) meghatározni.

A 179. § (1) bekezdése szerint adott személy a megalapozott gyanú közlésével egyidejűleg
válik gyanúsítottá.

Ez a rendelkezése a törvénynek látszólag egyszerű, de nem veszi figyelembe azokat a kö-
rülményeket, amikor bármilyen oknál fogva a megalapozott gyanú közlése nem lehetséges.

A gyanúsítottá válás időpontjának meghatározása nemcsak elméleti okoskodás, hanem a
jogok gyakorlásának és kötelezettségnek teljesítésének terjedelme szempontjából jelentős.

A törvény rendelkezésének hiányában az Alkotmánybíróság, és a Legfelsőbb Bíróság is, a
4/2009. BJE számú határozatában megállapították a terheltté válás időpontját. Eszerint a személy
a következő időpontoktól tekinthető gyanúsítottnak, vagyis az eljárás valóságos alanyának:

- A megalapozott gyanú közlésének ideje;

Ha a megalapozott gyanú nem közölhető, akkor a gyanúsított jogai illetik meg azt is:

- akivel a megalapozott gyanú azért nem közölhető, mert tartózkodási helyének felkutatása nem járt eredménnyel,
- aki ellen távollétében folyik a nyomozás,
- akivel a megalapozott gyanú közlését megelőzően fogatosítottak olyan eljárási cselekményt (őrizetbe vételt), amely csak a terhelttel szemben rendelhető el,
- akivel azért nem lehetett közölni a megalapozott gyanút, mert azt tartós, súlyos betegsége, vagy
- a cselekménye után bekövetkezett elmebetegsége akadályozza.

A leírtakra figyelemmel helyesen mutat rá Tremmel Flórián, hogy a terhelt tágabb értelemben vett fogalmába beletartozik az a személy is, aki megalapozottan gyanúsítható bűncselekmény elkövetésével, ha vele bármilyen oknál fogva a megalapozott gyanú közlése nem lehetséges.²⁹⁸ Itt olyan jogalkotói mulasztásról van szó, amelyet a jogalkalmazás és az állampolgári jogok gyakorlása miatt alkotmányos jogállamban kizárólag törvényi szinten lehet orvosolni, ezért ennek megfelelően módosítani kell a Be-t.

A megalapozott gyanú közlésének és annak időpontja jelentőségére a következőképpen mutat rá a Legfőbb Ügyészség 290. számú állásfoglalása:

A terhelti mivolt a hatóság által létrehozott kapcsolat a hatóság és valamely személy között. Ez a kapcsolat a 179. §-nak (1) és (2) bekezdés szerinti gyanúsítás közlésével és a 117-118. §-a szerinti közlésével jön létre. A terhelt ekkor ismeri meg, hogy milyen tények alapján, milyen bűncselekmény miatt folytatnak vele szemben eljárást, mivel szemben kell védekeznie.

Lényegileg a gyanúsított ezen az eljárási cselekményen ismeri meg az ellenfele felhozott gyanúsítás mibenlétét, és a gyanúsításban közölt információk alapján következtethet arra, hogy ügyében a nyomozó hatóságoknak milyen ismeretekkel rendelkeznek.

A gyanúsítottként történő kihallgatás ellen a panasszal élhet a gyanúsított és védője, azonban annak eldöntése, hogy a nyomozás adatai alapján konkrét személy megalapozottan gyanúsítható-e bűncselekmény elkövetésével minden esetben a nyomozó hatóság feladata.

2008-ban az ügyészségekhez 34.981 panasz érkezett, ebből 22.385 a gyanúsítás ellen. A 22.385 panaszból az ügyészségek 500-nak adtak helyt²⁹⁹, ami jelentheti egyrészt azt, hogy a nyomozó hatóságok a megalapozott gyanú közléséről megfontoltan döntöttek. Másrésztől

²⁹⁸ Herke- Fenyvesi- Tremmel, 2004 (i.m. 124) 151. o.

²⁹⁹ Bögöly, 2010 (i.m. 282) 33. o.

álláspontom szerint jelentheti azt is, hogy a gyanú megalapozott voltáról érdemben csak a nyomozás befejezésékor lehet dönten, és a megalapozott gyanú közlésének időpontjában csak a nyilvánvalóan helytelen értékelések derülhetnek ki. Figyelembe véve, hogy egy büntető ügyben konkrét személy csak egyfajta résztvevője lehet az eljárásnak nincs is más lehetőség, mint érdemben lefolytatni a nyomozást.

Ha az ügyészség a megalapozott gyanú közlésekor bejelentett panasznak helyt adott, akkor ez azt jelenti, hogy a gyanúsítottal szemben folytatott nyomozást meg kell szüntetni, azon a jogcímen, hogy a cselekményt nem ő követte el. Az elkövető kilétének megállapítása pedig a további nyomozás feladata.

A 34.981 panaszból 1.868 az őrizetbe vételt sérelmezte, amelyből az ügyészi szervek 53 panaszt találtak alaposnak.³⁰⁰ Ennek alapján megállapítható, hogy az őrizetbe vételekről körültekintően döntenek a nyomozó hatóságok, vagyis a kétirányú megalapozott gyanú és az előzetes letartóztatás feltételei közül egynek a megléte esetén rendelték el.

4.2. A gyanúsított bevonásának speciális esetei

A magyar büntetőeljárásban léteznek olyan jogintézmények, amikor közvetlenül a feltételek fennállása esetén nem indítható meg a büntetőeljárás adott személy ellen, vagy valamilyen más egyéb törvényes garanciát ír elő a törvény.

– A Be. XVIII. Fejezete tartalmazza a közjogi tisztségen és a nemzetközi jogon alapuló mentességet élvező személlyel szembeni eljárás szabályait. Ezzel kapcsolatosan Tremmel Flórián arra mutat rá, hogy ezek az eljárási szabályok nem alkotnak különjárást, mert ennél a fejezetnél nincs a törvényben a szokásos kezdés: e törvény rendelkezéseit az e fejezetben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni. Itt lényegében véve az eljárási feltételek megszigorításáról, illetőleg az eljárási akadályok elhárításáról van szó.³⁰¹

Polt Péter álláspontja szerint a diplomáciai vagy nemzetközi megállapodáson alapuló mentesség nem általános büntetőjogi vagy eljárási akadályként jelenik meg, hanem mint a hazai joghatóság alóli kivétel. Az összes többi személyes mentesség besorolható az anyagi vagy eljárásjogi akadályok közé. A képviselői mentesség – a képviselői valamennyi tevékenységével összefüggésben – büntető anyagi jogi természetű, itt nem jön létre bűncselekmény az esetleges tényállásszerűség ellenére sem. A képviselői sérthetetlenség, továbbá az összes személyi

³⁰⁰ Bögöly, 2010 (i.m. 282) 33. o.

³⁰¹ Herke- Fenyvesi- Tremmel, 2004 (i.m. 124) 640. o.

mentesség az 551. §-on alapuló büntetőeljárás akadály. Az ebbe a körbe tartozó cselekmények bűncselekményt valósítanak meg, amelyek miatt a büntetőeljárás csak meghatározott engedély alapján folytatható le, illetve tettenérés esetét kivéve felhatalmazás nélkül nem alkalmazható kényszerintézkedés. A büntetőeljárás lefolytatásához történő hozzájárulás az országgyűlést, illetve a kinevezőt illeti meg. Ha büntető ügy lehetséges terheltje mentességet élvező személy, akkor a büntetőeljárás során valamennyi, a törvény által előírt, illetve lehetővé tett nyomozási cselekmény fogatosítható, hiszen ezeknek a cselekményeknek az elvégzése szükséges ahhoz, hogy megállapítható legyen, hogy mentességet élvező személy megalapozottan gyanúsítható-e bűncselekmény elkövetésével. Ennek hiányában ugyanis a jogosult nem tud megalapozott döntést hozni. A már megindított eljárás során egyedül a mentességi joggal rendelkező személy gyanúsítottként történő kihallgatására nem kerülhet sor. Erre kizárólag a mentelmi jog felfüggesztése után kerülhet sor. Országgyűlési képviselővel szemben a nyomozást kizárólag a Központi Nyomozó Főügyészség folytathatja le. Amennyiben megindult nyomozás során derül ki, hogy mentelmi joggal rendelkező személy megalapozottan gyanúsítható bűncselekmény elkövetésével, akkor a nyomozást a 188. § (1) bekezdés d) pont alapján az ügyész felfüggeszti.³⁰²

- A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás megindításakor az eljárás megindításának az a sajátossága, hogy a fiatalkorú terhelt törvényes képviselője önálló alanya az eljárásnak. Erre való figyelemmel tisztázni kell a törvényes képviselő személyét, hiszen jogaira a 451. § rendelkezései az irányadóak, aki részt vehet a gyanúsított kihallgatásán. Ha a törvényes képviselő a 452. §-ban meghatározottak alapján nem vehet részt az eljárásban a nyomozó hatóság megkeresésére eseti gondnokot rendel ki a gyámhatóság.
- A katonai büntetőeljárással kapcsolatosan a bűncselekmény elbírálása fegyelmi eljárásban intézményéről a diverzió körében már írtam. Ezen kívül a nyomozó hatóságoknak már a büntetőeljárás megindításakor figyelemmel kell kísérni az ügyet, és ha az katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozik, az ügyet haladéktalanul meg kell küldeni a katonai nyomozó hatóságoknak. Ha a katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozó bűncselekményt nem katonai nyomozó hatóság észleli, vagy nem katonai nyomozó hatóság szerez ilyen bűncselekményről tudomást, akkor a késedelmet nem tűrő, sürgős eljárási cselekmények elvégzéséről a katonai ügyészt haladéktalanul értesíteni kell (477. § (2) bek.).

³⁰² Polt Péter: Áldás vagy átok, A parlamenti mentelmi jog, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010. 35-38. és 189-193. o.

- A távollévő terhelttel szembeni eljárás megindításakor intézkedni kell a terhelt tartózkodási helyének felkutatása céljából, és gondoskodni kell a bizonyítási eszközök felderítéséről és biztosításáról. Szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt indult nyomozás során – ha a terhelt tartózkodási helyének felkutatására tett más intézkedés nem vezetett eredményre – elfogatóparancsot kell kibocsátani, ezzel egyidejűleg a terhelt részére, ha nincs meghatalmazott védője, védőt kell kirendelni (527. § (1)-(2) bek.).

5. A megalapozott gyanú közlésének tartalmi ismérvei

A megalapozott gyanú közlésekor az egyik legfontosabb és legbonyolultabb kérdés annak eldöntése, hogy adott személlyel milyen jellegű és minőségű adatokat kell közölni. A joggyakorlat szempontjából ez az egyik legnehezebb feladat. A jogelmélet szempontjából pedig azért kell erről a kérdéstről külön szólni, mert a „gyanúsítás tárgya” megadja a szóban forgó személlyel szembeni nyomozás irányvonalát. Olyan irányvonalat, amelyet a nyomozó hatóságoknak kötelező betartani. A nyomozás során nem érvényesül olyan szigorúan a „gyanúhoz és a megalapozott gyanúhoz kötöttség elve”, mint a bírósági tárgyaláson a vádelv. Ez adódik a nyomozás feladatából és a nyomozás során folytatott megismerési tevékenység jellegzetességéből. Ennek ellenére a nyomozó hatóságoknak tisztázni kell annak a bűncselekménynek a gyanúját, amely miatt a nyomozást elrendelték, továbbá abban az értelemben beszélhetünk a „megalapozott gyanúhoz kötöttség elvéről”, hogy adott személlyel szemben a közölt tényekre szigorúan le kell folytatni a nyomozást. A gyanúsítás tárgya természetesen változhat, amelyet a gyanúsítottal közölni, de mégis a gyanúsítás alkalmával közölt ismeretek szigorúan meghatározzák a nyomozás in personam irányát.

Tóth Mihály következőképpen jellemzi ezt a hatósági feladatot: „A gyanúok pontos megismerése a gyanúsított védekezési jogának alapvető, s szinte az összes többi jogának gyakorlását meghatározó része, ugyanakkor a vizsgáló oldaláról számos, többnyire jóvátehetetlen hiba forrása lehet.”³⁰³

A leírtakra figyelemmel szükségesnek látszik megfogalmazni, hogy a gyanúsításnak milyen tartalmi ismérvekkel rendelkeznie.

³⁰³ Tóth Mihály: Az alapos gyanú közlése, *Belügyi Szemle*, 1986. szeptember, 18. o. 18-24. o.

Erre vonatkozóan a 179. § (1) és (2) bekezdése álláspontom szerint nem ad világos és egyértelmű iránymutatást, szűkszavúan fogalmazza meg, hogy milyen információkat, adatokat kell közölni az eljárás alá vont személlyel.

Eszerint: Ha a rendelkezésre álló adatok alapján meghatározott személy megalapozottan gyanúsítható bűncselekmény elkövetésével, az ügyész, illetőleg – ha az ügyész másképpen nem rendelkezik – a nyomozó hatóság a gyanúsítottat a 117-118. § szerint kihallgatja.

A 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet (a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon történő való rögzítésének szabályairól, a Nyer.) 119. § (1) bekezdése alapján a megalapozott gyanú közlésekor a bizonyítékok ismertetése nélkül közölni kell a terhére rótt bűncselekményt megvalósító magatartás lényegét. Úgy vélem, a Nyer-nek részletesebben kellett volna megmagyarázni a gyanúsítás tartalmi elemeit, hiszen az egyértelműen megszabja a nyomozás tovább folytatásának menetét.

Fenyvesi Csaba álláspontja szerint a megalapozott gyanú közlésének tartalmaznia kell a terhelt terhére rótt történeti tényállás, magatartás leglényegesebb elemeit (hely, idő, sértett, elkövetési mód) és annak Btk. szerinti minősítését.³⁰⁴

A Magyar Hivatalos Közlönykiadó által kiadott Kommentár magyarázza legrészletesebben a gyanúsítás közlésének tartalmi elemeit. Eszerint: A gyanúsítás azon tényállásnak a lényegére vonatkozó közlést jelent, amelynek feltételezett elkövetésével a nyomozó hatóság vagy ügyész valakit gyanúba fog. Annak a bűncselekménynek a tényállása, amely miatt nyomozás indult, ad eligazítást arra vonatkozóan, hogy mi tekinthető a gyanúsítás lényegének. Ehhez tartozhat az elkövetési magatartás, az elkövetés helye, ideje, az elkövetési tárgy, az elkövetés eszköze, a sértett megnevezése.³⁰⁵

A fogva lévő gyanúsítottat huszonnégy órán belül kell kihallgatni. E határidőt attól az időponttól kell számítani, amikor a gyanúsítottat a nyomozó hatóság elé állították.

A gyanúsítottal a kihallgatás elején közölni kell a gyanúsítás lényegét, az erre vonatkozó jogszabályok megjelölésével.

Álláspontom szerint a gyanúsítás lényegének meghatározásánál az alábbiakat is figyelembe kell venni:

Törvényi szinten erre vonatkozóan a 75. § (1) bekezdésének első mondata ad egyfajta iránymutatást. A bizonyítás azokra a tényekre terjed ki, amelyek a büntető anyagi és a bünte-

³⁰⁴ Herke- Fenyvesi- Tremmel, 2004 (i.m. 124) 407. o.

³⁰⁵ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata III. (i.m. 236) 72. o.

tőeljárasi jogszabályok alkalmazásában jelentősek. Ez a rendelkezése a törvénynek egyben meghatározza a bizonyítás tárgyát is.

A bizonyítás tárgyának pontos ismerete Gödöny József álláspontja szerint azért jelentős, mert a bizonyítás kiindulópontja a bűnügyekben annak ismerete és pontos meghatározása, hogy milyen tények bizonyítása szükséges, vagyis mi a bizonyítás tárgya. E tények közül mindenekelőtt a büntetőjogot kell megemlíteni, mert a büntetőjog tartalmazza azokat az általános és különös ismérveket, amelyek alapján valamely emberi magatartás büntettnek minősül.³⁰⁶

Összevetve a törvény rendelkezéseit arra a következtetésre kell jutni, hogy azokat az adatokat kell közölni a gyanúsítottal, amelyek a bűncselekmény tárgyi és személyi ismérveire mutatnak rá. Ennek alapja pedig a bűncselekmény történeti tényállása, vagyis a múltban lejátszódott emberi magatartás büntetőjogi szempontból jelentős körülményei. Ehhez nyújt segítséget a kriminalisztika alapvető kérdéseire adott válaszok átgondolása is. A nyomozó hatóság csak a bizonyítás tárgyának pontos ismeretében tudja meghatározni a felderítés további feladatait, azt, hogy milyen bizonyítási eszközöket kell még beszerezni, és milyen bizonyítási eljárásokat kell lefolytatni.

A megalapozott gyanú közlésének az alapja a cselekmény ténybeli és külvilágban lejátszódó változásainak körülhatárolása. Ez azt jelenti, hogy olyan adatokat kell röviden közölni a gyanúsítottal, amelyekből pontosan kiderül, hogy milyen emberi magatartás tanúsítását feltételezzük és ez az emberi magatartás milyen bűncselekmény megalapozott gyanújának megállapítására alkalmas. Feltétlenül kerülni kell a terjengősségét, a felesleges és zavaros információk közlését, de – a bizonyítékok megjelölése nélkül – a bűncselekmény tényállásának lényegét olyan módon kell összefoglalni, amelyekből a gyanúsított számára világossá válik, hogy milyen bűncselekmény elkövetésére merült fel vele szemben megalapozott gyanú.

A megalapozott gyanú ténybeli ismérveinek közlése után a bűncselekmény jogi minősítését kell közölni, amely az általános törvényi tényállás alapján lehetséges. A bűncselekmény jogi minősítése jelenti, hogy a rendelkezésre adatok alapján milyen bűncselekmény elkövetése látszik megállapíthatónak.³⁰⁷

³⁰⁶ Gödöny József: A bizonyítás tárgya és kerete a nyomozásban, *Kriminalisztikai Tanulmányok V. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1966. 5-6. o. 5-62. o.*

³⁰⁷ A gyanú közlésekor előforduló tipikus hibákra hívja fel a figyelmet Tóth Mihály: Az alapos gyanú közlése, *Belügyi Szemle, 1986. szeptember. A jogalkalmazás humorát sem nélkülöző tanulmány igaz, hogy az előző, II. Be. alapján készült, de itt olyan jogalkalmazási nehézségeket és hiányosságokat vet fel (például amikor maga az alapos gyanú megléte is kétséges volt) a szerző, amelyek napjainkban is léteznek. Ezeknek a problémáknak a létezéséről oktatói munkám során meggyőződtem.*

A közölt gyanú tárgya meghatározza a további nyomozás, a gyanúsított számára pedig a jövőbeni védekezés irányát.

Erre való figyelemmel rendelkezik a Legfőbb Ügyészség 286. számú állásfoglalása arról, hogy ha a nyomozás során a gyanú tárgya, vagy a bűncselekmény minősítése változik, mi a követendő eljárás. Eszerint: Ha az ismertett gyanú az eljárás később szakában beszerzett bizonyítékokra figyelemmel megváltozik, azt a következő kihallgatáson a terhelttel közölni kell akkor is, ha a változás reá nézve kedvező, akkor is, ha kedvezőtlen, akkor is, ha a változás ténybeli, akkor is, ha az a minősítésre vonatkozik.

Ez az állásfoglalás tehát biztosítja a terhelt védelemhez való jogának minden irányú gyakorlását.

A megalapozott gyanú közlése után a gyanúsítottat jogairól fel kell világosítani. A jogok közül – a védő választási jogra történő felvilágosítás mellett – a hallgatási jognak (117. § (2)-(4) bek.), és kifejezetten törvényi szinten első alkalommal szabályozott vallomástételi jognak van elsődlegessége (117. § (4) bek.).

A hallgatási jog jelenti azt, hogy a terhelt nem köteles vallomást tenni. Ez a jog felhatalmazza a terheltet arra, hogy meg se szólaljon, a hatósággal semmilyen – akár tagadó, akár beismerő, akár félrevezető – információt ne közöljön. A vallomás tételét, az egyes kérdésekre történő válaszadást a kihallgatás folyamán bármikor megtagadhatja. A gyanúsított dönti el mely időpontig tesz vallomást és vallomása során a terhére rótt cselekménnyel kapcsolatosan tényállásszerűen mit mond el, milyen kérdésekre válaszol. A kérdésekre adott válaszadás során dönthet úgy, hogy csak egyes kérdésekre ad választ.

Figyelmeztetni kell arra, hogy amit mond, illetőleg rendelkezésre bocsát bizonyítékként felhasználható. A hallgatási jogra történő jegyzőkönyvi felvilágosítás után, bármilyen nyilatkozatot tesz a terhelt, bármit bocsát a hatóság rendelkezésére az az egész eljárás, ideértve a bírósági eljárást is felhasználható.

Ezt azért fontos hangsúlyozni, mert a tömegkommunikációs eszközök ezzel kapcsolatosan helytelen tájékoztatást adnak. Például, a gyanúsított beismerő tett a nyomozás során, és ezt a beismerő vallomást már a nyomozás során vagy a bírósági eljárásban úgymond „visszavonja”, akkor ezt a terhelti magatartást úgy értékelik, hogy a beismerő vallomást semmisnek kell tekinteni. Ez az állítás természetesen nem helyénvaló. Ha a gyanúsított a hallgatási jogra történő figyelmeztetés után bármilyen tartalmú vallomást tesz, akkor az úgymond „vallomás visszavonásának” nincs jogi jelentősége, az nem köti a hatóságokat.

Ha terhelt a vallomás tételét megtagadja, akkor ez az eljárás folytatást nem akadályozza, de arra bűncselekményre nézve, amelyre a vallomást megtagadta, további kérdések nem intézhe-

tőek, és a terhelt a többi terhelttel, illetőleg a tanúkkal nem szembesíthető, kivéve, ha előtte úgy dönt, hogy vallomást tesz (117. § (2)-(4) bek.).

A hatályos Be. törvény biztosítja a terhelt számára a vallomástételi jogot is, ami jelenti azt, hogy bármikor dönthet úgy, hogy vallomást tesz. Ezen kívül, ha a gyanúsított hallgatási jogának bármelyik eszközével élt, és a későbbiek során vallomást kíván tenni, a vallomástétel lehetőségét biztosítani (117. § (5) bek.).

A hallgatási jog – amelyet Miranda elvnek is neveznek – törvényi szabályozása alapvetően nem befolyásolja a terheltet, gyanúsítottak vallomástételi kedvét. Tóth Mihály kiváló tanulmányában bebizonyította, hogy a gyanúsítottak a figyelmeztetés elhangzása után általában véve tettek vallomást, azaz nem „hallgattak”.³⁰⁸

A restoratív igazságszolgáltatási elemek előtérbe kerülése okán kell tájékoztatni a gyanúsítottat arra is, hogy ha a Btk. 283. §-ában meghatározott büntethetőséget megszüntető okból az eljárás megszüntetésének lehet helye, ennek milyen feltételei vannak.

6. A gyanúsított és vádlott bevonása az eljárásba az Orosz Föderáció Büntető Eljárás- si Kódexe alapján

Az Orosz Föderáció Büntető Eljárás- Kódexe a gyanúsítottat és a vádlottat a büntető igazságszolgáltatás védelmét megvalósító alanyok csoportjához sorolja.

Egyebekben a Kódex az eljárás alá vont személyt attól függően, hogy az eljárás melyik szakaszban van, valamint a személy jogi helyzetét is figyelembe véve különböző elnevezésekkel illeti: gyanúsított, vádlott, bírósági eljárás alá vont, elítélt, felmentett. A vádlott, akivel szemben megindult a bírósági eljárás, bírósági eljárás alá vont személynek nevezik.

A vádlott, akivel szemben elmarasztaló ítéletet hoztak elítéltnak nevezik. A vádlott, akivel szemben felmentő ítéletet hoztak felmentettnek nevezik.

Ez a felosztás a megismerés szempontjából pontosabban különbözteti meg az eljárás alá vont alanyokat, mint a magyar Be.

A gyanúsított és a vádlott a büntetőeljárás előkészítő szakaszában szerepelnek, mint olyan személyek, akik konkrét bűncselekmény elkövetői lehetnek.

³⁰⁸ Tóth Mihály: A „Magyar Miranda” első néhány éve, Tények és kilátások. Tanulmányok Király Tibor tiszteletére, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995. 66. o. 62-67. o.

A gyanúsított olyan résztvevője az eljárásnak, akivel szemben konkrét bűncselekmény elkövetésével kapcsolatosan még nem áll elegendő adat rendelkezésre arra nézve, hogy terhelti (vádlott) minőségben felelősségre vonják, ugyanakkor a személyt gyanúsított minőségben be kell vonni az eljárásba abból a célból, hogy tisztázzák, a terheltté (vádlottá) nyilvánítás feltételei fennállnak-e.

Ennek alapján gyanúsított lehet az a személy, akit bűncselekmény elkövetésével gyanúsítanak.

A gyanúsított bevonására következő módokon kerülhet sor:

- Határozathozatal konkrét személlyel szemben a büntető ügy megindításáról. Ebben az esetben konkrét személy ellen indult a büntetőeljárás. Büntető ügy konkrét személy ellen indul azokban az esetekben, amikor bűncselekmény konkrét adatai arra utalnak, hogy a cselekményt az adott személy hajtotta végre. Ebben az esetben a vizsgáló még nem hozta meg a terheltté (vádlottá) nyilvánító határozatot.
- Meghatározott személy őrizetbe vétele. Ezzel a személlyel még nem közölték a gyanút, nem döntöttek terheltként (vádloltként) történő bevonásáról. A gyanúsítható személy akkor vehető őrizetbe, ha megpróbált elrejtőzni, vagy állandó lakhellyel nem rendelkezik, vagy személyazonosságát nem lehet megállapítani, vagy ha az ügyész, vizsgáló, nyomozó vele szemben biztonsági intézkedés elrendelését kezdeményezik. Az őrizetbe vétel ideje nem lehet több mint 48 óra.
- A gyanúsítottal szemben biztonsági intézkedést alkalmaztak. Ez kivételes intézmény a nyomozás során, legfeljebb 10 napig tarthat, ha ez idő alatt a vádat nem ismertetik, akkor meg kell szüntetni a biztonsági intézkedést.

A vádlott az a személy:

- Akit határozati formában vádlottként bevontak az eljárásba. A személy vádlottként történő bevonása azt jelenti, hogy a büntető ügyben összegyűjtött bizonyítékok elegendőnek mutatkoznak arra nézve, hogy a bűncselekményt a vádlottként bevont személy követte el. A személy vádlottként történő bevonásáról szóló határozatban nemcsak a meghatározott személyt és az általa elkövetett cselekményt adják meg, hanem az elkövetett cselekmény pontos jogi minősítését is, ha erre nézve vannak bizonyítékok. Itt olyan büntető ügyek lefolytatásáról van szó, amelyekben az előzetes vizsgálat lefolytatása kötelező.

– Akivel szemben vádiratot terjesztettek elő. Ezekben az ügyekben az előkészítő eljárást nyomozás formájában hajtják végre. A vádiratban meg kell jelölni a bűncselekmény elkövetésének jelentős ismérveit, és azt közölni kell a vádlottal és védőjével.³⁰⁹

Kutatásom tárgyát figyelembe véve az oroszországi Kódex rendelkezései közül a gyanúsított és vádlott büntető ügybe történő bevonását kellett ismertetnem, mivel mindkét személy a büntetőeljárás előkészítő szakaszának alanya. Mindkét alany olyan személy, akiknek a büntetőjogi felelősségéről kell dönten. A gyanúsított bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható személy, a vádlott pedig – aki szintén a nyomozásban szerepel, mint résztvevő – már olyan alanya az eljárásnak, akivel szemben elegendő adatot gyűjtöttek össze ahhoz, hogy bírósági eljárás indulhasson. A vádlott büntető ügybe való bevonásának módja attól függ, hogy az előkészítő eljárást előzetes vizsgálat vagy nyomozás formájában folytatják le.

7. A gyanúsított bevonása az eljárásba a Német Szövetségi Köztársaság Büntető Eljárási Kódexe alapján

Az StPO. meghatározza, hogy konkrét személy milyen feltétel esetén és módon lehet gyanúsított. Itt külön kell megemlíteni azokat az eseteket, amikor nem alkalmaznak személyes szabadság elvonásával járó kényszerintézkedést, ugyanis abban az esetben más feltételeknek kell érvényesülni.

Az StPO. 163/A § alapján, ha valaki bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható, akkor az ügyész vagy a rendőr jogosult a személyazonosságának megismeréséhez szükséges intézkedéseket megtenni. Ha a személy kiléte ismertté vált, az adatok megvizsgálása után dönt a nyomozó hatóság, hogy a konkrét személy ellen nyomozni fog vagy nem fog nyomozni. Nyomozni fog a rendőr, ha bűncselekmény gyanúja megállapítható, és ebben az esetben idézni fogja gyanúsítottkénti kihallgatása céljából.

A kihallgatás alkalmával közlik az eljárás alá vont személlyel, hogy milyen bűncselekmény elkövetését róják fel neki. Az eljárás alá vont személlyel szemben alkalmazható kényszerintézkedések elrendeléséhez viszont már szükséges a vádemeléshez előírt gyanú fennállása.

Összességében véve levonható az a következtetés, hogy a magyar szabályozáshoz a német hasonlít leginkább, azzal a különbséggel, hogy a gyanúsított kihallgatásának feltétele az egy-

³⁰⁹ Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации, 2003, (i. m. 113) 106-111. c., 231-232. c., 449-450. c.

szerű gyanú, viszont, ha a gyanúsított őrizetbe vételére kerül sor szükséges feltétellé válik a hinreichender Tatverdachts (vádemeléshez szükséges gyanú) megléte.³¹⁰, ³¹¹

³¹⁰ http://www.justiz.nrw.de/BS/rechta_z/B/Beschuldigter/index.php (letöltés ideje: 2010. 05. 02.)

³¹¹ <http://www.juraforum.de/lexikon/beschuldigter> (letöltés ideje: 2010. 10. 12.)

IX. FEJEZET

Összegzés és következtetések

A disszertáció tudományos eredményeinek összefoglalása

Disszertációm megírásának célja a büntetőeljárás megindítása feltételrendszerének elemzése és vizsgálata, valamint az ahhoz kapcsolódó jogintézmények és alapvető fogalmak tisztázása. A hatályos Be. törvény, a többször módosított 1998. évi XIX. törvény újszerűen határozta meg az eljárás megindítása feltételrendszerét. Eszerint büntetőeljárás bűncselekmény gyanúja alapján, és csak az ellen indítható, akit bűncselekmény megalapozott gyanúja terhel (6. § (2) bek.). Erre történő figyelemmel vizsgálni kellett, hogy a bevezetett korrekciók helyesek voltak-e, azok megfelelnek-e az alkotmányos jogállami követelményeknek.

1. A fogalmak meghatározása

1.1. A büntetőeljárás fogalmának meghatározása

A büntetőeljárás megindításának formai és materiális feltételei elemzése és értékelése során világossá vált, hogy a büntetőeljárás fogalma nincs pontosan meghatározva. Ezen kívül a különböző büntetőjogi rendszerekben figyelembe véve a bűncselekmény jogi természetét, a büntetőhatalom gyakorlójának személyét a büntetőeljárás megindítását különböző feltételrendszerben más-más személy akaratától teszik függővé.

A büntetőeljárás nyomozás vagy előkészítő szakasza a kontinentális büntetőjogi rendszerben a legjelentősebb, hiszen az előkészítő eljárásban keletkezett iratokat a bíróság felhasználhatja. Ezzel szemben az angolszász büntetőjogi rendszerben a nyomozás a gyanúsítottal kapcsolatos adatok, információk felderítésére, összegyűjtésére és az ügyész tájékoztatására irányul. A nyomozás során nem folytatnak bizonyítást, a nyomozás során keletkezett iratokat a bíró nem használhatja fel. Európában az elmúlt évtizedtől kezdődően a két büntetőjogi rendszer közeledése és egymás elveinek valamint jogi megoldásainak fokozatos átvétele figyelhető meg. Az Egyesült Királyság igazságszolgáltatási rendszere közelíteni kezdett a kontinentális rendszerhez. Ezen kívül az országok jogalkotói felismerték, hogy a nyomozás során is sor

kerülhet az alkotmányos jogok legdurvább módon történő megsértésére, ezért a nyomozásra vonatkozó szabályokat kezdték beépíteni a büntető eljárási kódexekbe.

A büntetőeljárás fogalmának meghatározása mind dogmatikai, mind gyakorlati szempontból jelentős, hiszen disszertációm megírásakor tisztázni kellett, hogy a kutatás tárgya körébe milyen hatósági vagy közigazgatási eljárás tartozik, milyen típusú eljárás megindításának vizsgálom a feltételrendszerét.

Az I. Bp. alkalmazásának időszakában, egészen a II. Bp. életbeléptetéséig a büntetőeljárás a törvényszék előtti büntetőpert jelentette, a jogalkotó a nyomozásnak közigazgatási és ebből adódóan a nyomozás elrendelésének ügyviteli jelleget tulajdonított.

A II. Bp. szakított az úgynevezett „perrendtartás-szemlélettel” a nyomozás a büntetőeljárás szerves részévé vált. A hatályos Be. törvény pedig lehetővé tette a titkos információgyűjtés eredményeinek felhasználását a büntetőeljárásban, ezen kívül szabályozási körébe vonta a titkos adatszerző tevékenységet is, amelynek következtében a titkos adatszerző tevékenység is a büntetőeljárás fogalmkörébe került.

A leírtakra figyelemmel kialakítható az a meghatározás, hogy a büntetőeljárás olyan tevékenység, amelynek során a nyomozó hatóság, az ügyész, a bíróság a büntető törvénykönyvből származtatható feladataikat látják el, amelynek keretében dönteni kell arról, hogy történt-e bűncselekmény, annak ki az elkövetője, és a terhelt büntetőjogi felelőssége kétség kívül megállapítható-e, ha igen, milyen szankció alkalmazása szükséges.

1.2. A büntetőeljárás megindítása nem azonos a nyomozás elrendelésével

A nyomozási fázisban a feljelentés kiegészítése ismételt szabályozásával egyértelműen szétvált a büntetőeljárás és a nyomozás megindításának kezdő időpontja.

Ha a feljelentés alapján a nyomozás elrendeléséről, illetőleg a feljelentés elutasításáról megnyugtatóan nem lehet állást foglalni, akkor a feljelentés kiegészítésének van helye.

A feljelentés kiegészítése során a nyomozó hatóság kizárólag olyan jellegű adatszerző tevékenységet folytathat, amelyet a Be. kifejezetten a büntetőeljárás megindítása után enged meg. A leírtakra figyelemmel álláspontom szerint kimondatlanul is, de maga a jogalkotó is szétválasztotta a büntetőeljárás és a nyomozás megindításának kezdetét.

Ezen kívül büntetőeljárás indulhat különleges módon, bíróság előtt is. Bíróság előtt indul a büntetőeljárás magánvádas eljárás esetén és a feljelentés elutasítása utáni, pótmagánvádló által benyújtott vádindítvány esetén, ha a bíróság a vádindítványt nem utasítja el.

1.3. A büntetőeljárás megindításának feltételei. A gyanú és a megalapozott gyanú meghatározása.

Disszertációmban arra kerestem választ, hogy a gyanú, illetőleg megalapozott gyanú fogalmait hogyan lehet meghatározni.

A büntető eljárásjogi szakirodalomban az a helyes felfogást vált általánossá, amely szerint a gyanú két iránya különböztethető meg, egyrészt a cselekményre, másrészt pedig a személyre irányuló gyanú, prioritást biztosítva a cselekményre irányuló gyanúnak, mert nélküle nem létezik személyre irányuló gyanú.

A szakirodalom áttanulmányozása után azt az általános megállapítást kell tenni, hogy a gyanú, és a megalapozott gyanú fogalmával kapcsolatosan nem lehet egységes, minden élethelyzetre elfogadható definíciót adni; továbbá olyan fogalom-meghatározást sem lehet kialakítani, amely alkalmas lenne arra, hogy a törvény értelmező rendelkezései közé kerüljenek, mivel ez ellentétben állna a bizonyítékok szabad értékelésének alapelvével. A belső meggyőződés kialakulásának folyamatát és a nyomozás dinamizmusát, eljárási cselekményeit előre nem lehet definiálni.

Annak ellenére, hogy a gyanú és a megalapozott gyanú fogalmi bizonytalan jogi fogalmak nem lehet (tilos) lemondani értelmezésükről, mert a kontinentális, ezen belül különösen a legalitás elve szerint szerveződött büntetőjogi rendszerben a gyanú meglétének elismerése – a vádemeléssel együtt – a büntetőeljárás legjelentősebb következménye, amely maga után vonja a nyomozási fázis teljesítését. A vádemelés pedig jelenti a bíróság döntési kötelezettségét a benyújtott törvényes vádról. A büntetőeljárás egésze, lényege épül a gyanú meglétére és a törvényes vád benyújtására, hiszen a gyanúra épül a törvényes vád, amely kijelöli az ügyben eljáró bíróság döntési kötelezettségét, és ennek a tevékenységnek lesz az eredménye a büntető igazságszolgáltatás. A büntetőeljárás jogintézményei együtt szolgálják azt, hogy a gyanú és a törvényes vád betölthessék szerepüket az igazságszolgáltatás megvalósítása érdekében.

Azokkal a szerzőkkel értek egyet, akik azt hangoztatják, hogy a büntetőeljárás egész menete alkotmányos kérdés, mert a büntetőigény érvényesítése során a polgárok alkotmányos jogainak legteljesebb mértékű korlátozására kerülhet sor, ezért a jogalkotónak törvényben, ponto-

san, világosan, egyértelműen kell meghatározni a bűnüldöző hatóságok tevékenysége megkezdésének feltételrendszerét. Ezen kívül a megalapozott gyanú fogalmi ismérveit azért kell magyarázni, mert a reális jogkorlátozás lehetősége mellett az adott személlyel szemben indított nyomozásnak becsületsértő, egzisztenciális következményei is vannak. A gyanúsításban benne van a nyomozási terv is, hiszen érvényesül a „megalapozott gyanúhoz kötöttség” elve, ugyanis adott személlyel szemben a gyanúsításban közölt cselekmény egyértelműen meghatározza a nyomozás irányát.

Álláspontom szerint a gyanú kategóriájának kialakításánál arról van szó, hogy a nyomozó hatóság tudomására jut egy esemény, jelenség, és arra keresi a választ, hogy ez az esemény, jelenség büntetendő vagy nem büntetendő emberi magatartással összefüggésben keletkezett-e. Bűncselekmény gyanúja esetén a nyomozó hatóság valószínűségi megállapítást tesz arra vonatkozóan, hogy a tudomására jutott esemény vagy jelenség létrejöttének egyik oka feltétlenül lehet bűncselekmény elkövetése is, és ezt a megállapítást a nyomozó hatóság tagjának általános élet- és szakmai tapasztalatai is megerősítik.

A megalapozott gyanú meglétét feltételként a Be. két irányban írja elő, egyrészt a személyes szabadság elvonásával vagy korlátozásával járó kényszerintézkedések és a zár alá vétel elrendeléséhez, valamint adott személy gyanúsítottként történő kihallgatásához. A büntetőeljárás során ugyanis a legalapvetőbb alkotmányos és más, egyéb törvényben biztosított jogokat csak abban az esetben lehet korlátozni, ha a bűncselekmény gyanúja perrendszerű bizonyítékkal is alátámasztott, tehát tartalmát tekintve lényegesen több mint az egyszerű gyanú.

A megalapozott gyanú új fogalma büntető eljárási jogunknak, azt a korábbi büntető eljárási kódexek nem ismerték. Ha a gyanú fogalmát a jogalkotó valamilyen jelzővel illette, akkor az a I. Bp. alapján nyomatékos, és a későbbi kódexek alapján pedig alapos gyanú volt.

Ennek alapján kérdésként merül fel, hogy a megalapozott gyanú fogalma alatt mit kell érteni, vagy hogyan lehet értelmezni, illetve ez az új fogalom szervesen illeszkedik-e a magyar büntetőeljárás jogtudományába, vagy nem.

A megalapozott gyanú meglétének gyanúsítottá válásához történő előírása nem szerencsés, mert a megalapozott szó, mint jelző a bírósági eljárás fogalma, azon belül is csak a tényálláshoz és nem a személyhez kapcsolódik. Az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás vagy megalapozott, vagy részlegesen, illetve teljesen megalapozatlan. A tényállás megalapozottságáról pedig a fellebbviteli bíróság határoz. Ezzel a feltétel-módosítással kis túlzással még olyan elképzelés is kialakulhat, hogy ez ideig megalapozatlanul vontak be az eljárásba szemé-

lyeket terheltként, és ennek alapján megalapozatlanul rendelték el a legsúlyosabb személyes szabadság elvonásával vagy korlátozásával járó kényszerintézkedéseket.

Garanciális szempontból nem lehet vitatni azt, hogy a gyanúsítottá váláshoz a megismerés szempontjából lényegesen több ismeret, információ kell, mint a nyomozás elrendeléséhez, hiszen szükséges olyan adat, információ, tény, esetleg bizonyíték megléte, amelyek megerősítik, hogy adott személy követhette el a szóban forgó bűncselekményt, de a megalapozott gyanúnál a korábbi nyomatékos vagy alapos gyanú kifejezte ezt a minőségi többlet-ismeretet.

2. A büntetőeljárás megindítása feltételrendszere átalakításának következményei

Disszertációmban vizsgálni kellett, hogy a büntetőeljárás feltételrendszerének a hatályos büntetőeljárásról szóló törvényben történő átalakítása milyen következményekkel járt. Ennek tisztázása azért kiemelkedő jelentőségű, mert a titkos adatszerző tevékenység a büntetőeljárás szerves része lett, és erre való figyelemmel a titkos adatszerző tevékenység elrendelésének feltételeit is elemezni kellett.

A titkos felderítés és titkos adatszerzés jellegűknél fogva olyan „adat, tény és információ-szerző módszerek”, amelyek az alapvető alkotmányos jogokat legmesszebb menőkig képesek megsérteni. Ezen kívül ez az információszerző tevékenység ténylegesen csak titokban végezve lehet eredményes, ezért az olyan jellegű garanciák, mint amelyek a nyílt nyomozás során léteznek, itt nem engedélyezhetőek. Nincs ügyfél nyilvánosság, nem léteznek az ügy előbbreviteli jogosultságok, a védelem résztvevőinek nincs jelenléti és kérdezési joguk. A titkos információszerző vagy adatszerző tevékenység befejezése után a büntetőeljárás magán-személy résztvevői a keletkezett iratok megismerésére nem jogosultak. Ez így van rendjén, ilyen jellegű tevékenység nélkül államhatalmi szervezet nem létezik, és nem létezhet, mert titkos adatszerzés nélkül az állam nem képes teljesíteni bűnüldözési kötelezettségét és ellátni igazságszolgáltatási feladatát. Mindezekre figyelemmel a „proaktív jellegű nyomozás” következetes feltételrendszerét, külső kontrollját, és eredményének felhasználását törvényben kell szabályozni.

A szakirodalom és a vonatkozó törvények áttanulmányozása után azt a következtetést kell levonni, hogy a titkos információgyűjtés elrendelésének vagy bevezetésének nincs valódi feltételrendszere. Abban az esetben ugyanis, ha az Rtv-ben felsorolt bűncselekmények gyanúja fennáll, akkor a 6. § (2) bek. alapján a büntetőeljárást meg kell indítani. A nyomozás elrendelésének feltétele bűncselekmény gyanúja, és a gyanú megléte esetén – főszabályként – nincs

mérlegelési lehetősége a nyomozó hatóságnak. Az Rtv. normaszövegének elemzése alapján a titkos információgyűjtés csak bűncselekmény elkövetésének megelőzése, felderítése, valamint a büntetőeljárásban résztvevők és az eljárást folytató hatóság tagjainak, az igazságszolgáltatással együttműködő személyek védelme érdekében lehet. A titkos információgyűjtés bírói engedélyhez kötött módszereit és eszközeit ennek alapján bűnüldözési és személyvédelmi célból lehet elrendelni, amelynek során a legsúlyosabb alkotmányos jogkorlátozásra kerülhet sor. A megelőzés és a személyi védelem pedig nem lehet bűnüldözési cél. Személyi védelem valamilyen, körülhatárolható, konkrét bűncselekmény elkövetésének gyanúja esetén vezethető be, ami azt jelenti, hogy titkos felderítés ebben az esetben sem lehetséges, mert bűncselekmény gyanúja esetén a nyomozást el kell rendelni.

Ezzel kapcsolatosan a jogalkotónak az alapvető alkotmányos, nemzetközi és egyéb más, elsősorban büntetőeljárás elvekhez kell igazítania a titkos felderítés feltételrendszerének kidolgozását, mert a jelenlegi szabályozás „semmilyen kézzelfogható határát” nem jelöli ki. Ez a fordulat felfogható a titkos szolgálati eszközökkel vívott bűn elleni küzdelem generálklauzulájának is. Ez tényleg olyan általános felhatalmazás, amelynek birtokában a bűnügyi hírszerzés hatókörét tetszés szerint szélesítheti ki.”

Ezzel kapcsolatosan az az alapvető alkotmányossági aggály merül fel, hogy megelőzés érdekében végzett felderítésnek nincs bűncselekmény elkövetéséhez kapcsolható oksági magyarázata. Ennek alapján a megelőzés érdekében végzett felderítés nem a múltban megtörtént emberi magatartásokkal, hanem a jelenben is folyamatban lévő elkövetésekre koncentrálnak, hogy azoknak van-e kockázati eleme. Így a felderítés időben bármennyig folytatható.

Ez a felderítés második paradoxonja, a harmadik pedig az, hogy nem lehet meghatározni, kinek a számára folyik a felderítés. Az igazságszolgáltatás számára nem, mivel bűncselekmény hiányában nem létezik büntetőjogi igény. Ennek az lesz a következménye, hogy a felderítő szervek a beszerzett információkat sehová sem továbbítják, így ez a tevékenység semmilyen külső ellenőrzést nem kap, ezért korrekcióra nincs lehetőség.

Ezzel kapcsolatban a lehető legszerencsétlenebb megoldásnak tartom – és a jogirodalomban azoknak a szerzőknek a véleményéhez csatlakozok –, akik azt hangoztatják, hogy nem lehet a bűncselekmény gyanúja a formális feltétele a rendészeti (vagy titkos), felderítésnek, a titkos adatszerzésnek és a büntetőeljárás megindításának. A gyanú elismerése esetén a „bőség zavarával” találkozunk a nyomozó hatósággal, és a három teljesen különböző eljárási forma közül kell döntenie, hogy melyiket „válassza”.

Az Alkotmánybíróság 35/2002. (VII. 19.) és a 47/2003. (X. 27.) számú határozatait is figyelembe véve az Nbtv. objektumvédelemmel kapcsolatos szabályozása is komoly problémákat vet fel.

A szakirodalomban azoknak a szerzőknek az álláspontjához csatlakozok, akik szerint aggályos az Nbtv. szabályozása, először, mert nem határozza meg azokat a kritériumokat, amelyek alapján valamely intézmény nemzetbiztonsági védelemre szorul, továbbá nem határozza meg azokat a tényleges és nemzetbiztonsági kockázatokat, amelyek alapján az objektumvédelem körében az alapjogok igazságügyi-miniszter általi korlátozására kerülhet sor. Nem elégséges az, hogy a miniszteri engedély megadásánál ezek a körülmények vélhetően kellő mérlegelést, szerepet kapnak, ugyanis a döntésnek törvényen és nem szabad belátáson kell alapulnia.

A leírtakra figyelemmel nem lehetséges meghatározni a feljelentés kiegészítése feltételrendszerét sem, mert bűncselekmény gyanúja esetén a nyomozást kell megindítani, és a gyanú alacsonyabb foka nem ismert, illetve az büntetőjogi értékelést nem kaphat.

Mindezekre figyelemmel kialakult az a meggyőződésem, hogy a büntetőeljárás megindítása feltételrendszerét nem volt szerencsés átalakítani, és azt legkésőbb a feljelentés kiegészítése ismételt bevezetésével újra kellett volna szabályozni.

A büntetőeljárás megindítása feltételrendszerének átalakításakor figyelembe kell venni azt a tény, hogy a büntető eljárásjogi szakirodalom képviselőit a gyanú kialakulásának folyamata nem foglalkoztatja, ezért nem is vonja szabályozási körébe. Így nem kutatja azt sem, hogy milyen előzmények után, milyen körülmények között jutott a gyanút megalapozó információhoz. A büntető eljárásjog szabályai nem terjednek ki a kutató jellegű „proaktív” tevékenységre, amelynek célja, hogy a hatóságok egyelőre ismeretlen jogsértésekre bukkanjanak. Ennek az a magyarázata, hogy ez a hatósági tevékenység a rendészeti felderítés és kriminalisztika tárgykörébe tartozik. Az eljárási szakirodalom képviselőitől nem várható el, hogy a rendészeti felderítés, titkos információgyűjtés, bűnügyi hírszerzés, titkos adatgyűjtés, kriminalisztikai adatgyűjtés tudományos alapjaival, tárgyával, módszereivel, eszközeivel, valamint a rendőrség egyéb más feladatkörébe tartozó kérdéseit vizsgálja. Ezek a témakörök ma már az új tudományág, a rendészet elméletének témakörébe tartoznak, és a tudományos kutatások nagy részét ott kell elvégezni.

A feltételek kialakításakor kétség kívül meg kell küzdeni azzal az ellentmondással, hogy ha a jogalkotó az eljárás megindításának komoly formai és tartalmi feltételt szab, akkor a büntetőeljárás megindítását megelőző proaktív kutató jellegű tevékenység általában véve szabályozatlan és ismeretlen marad az eljárásjogi szakirodalom képviselői előtt. Ha pedig a bünte-

tőeljárás megindításának nem létezik komoly tartalmi és formai feltétele, abban az esetben nem lehet tisztességes és költségtakarékos büntetőeljárás folytatni. A jogalkotót ez utóbbi felismerés vezethette a feljelentés kiegészítése újbóli beiktatásával. Ennek ellenére az eljárás megindításának komoly feltételt kell adni. Álláspontom szerint ennek a követelménynek a korábbi kétirányú alapos vagy nyomatékos gyanú megfelel. Ebben az esetben bűncselekmény gyanúja lenne a feltétele a titkos információgyűjtésnek (rendészeti felderítés) és adatszerzésnek, ha pedig ezek feltétele hiányzik, vagy alkalmazásuk szükségtelen a feljelentés kiegészítése elrendelésének. Bűncselekmény alapos vagy nyomatékos gyanúja esetén lehetne a nyomozást megindítani, és csak azzal a személlyel, akivel szemben az adott bűncselekmény alapos vagy nyomatékos gyanúja egyidejűleg fennáll. A leírtakra figyelemmel a feljelentés kiegészítése egyértelműen a tisztességes és költségtakarékos eljárás egyik eszköze, mert alkalmazásával objektív adatokon alapulva indulhat meg a nyomozás.

3. A gyanú elismerésének hatása a különböző bűnüldözési rendszerekre

A bűnüldözési rendszerek csoportosítása – figyelembe véve a büntetőhatalom gyakorlásának rendszerét, alapelveit valamint módszereit – során alapvetően három rendszert lehet megkülönböztetni. A feltétlen államvédelmi elven alapuló, a szervezetvezérelt és a jogállami felfogáson alapuló bűnüldözési rendszert. A különböző bűnüldözési rendszerek a gyanú elismerésének más-más következményt tulajdonítanak.

- A feltétlen államvédelmi elven alapuló bűnüldözési rendszer legjellemzőbb vonása, hogy a klasszikus jogelvek feladását tartja követendő mintának. Ennek oka a terrorizmus kihívása és a növekvő bűnözés elleni küzdelem miatt kialakult felfogás, amely szerint a jogi garanciák biztosítása nem a hatalom erősségét, hanem ellenkezőleg gyengeségét mutatja. A bűnözés elleni küzdelemben ezért a bűnözőt jogfosztottá kell tenni, a jogalkotás számára a feladatokat úgy kell meghatározni, hogy az bizonyítási nehézséget ne okozzon és törekedni kell az objektív felesség bevezetésére. Ezen kívül a titkos felderítésnek nem szükséges előírni valóságos feltétel- és normarendszert.

A legalitás elvére épülő feltétlen államvédelmi elven alapuló bűnüldözési rendszer látszólag teljesíti a feltétlen felderítési/bűnüldözési kötelezettséget. A legalitás elve a nyomozó hatóságok számára a feltétlen felderítési/bűnüldözési kötelezettséget írja elő, ezért ez a bűnüldözési rend-

szer tűnhet a legmegfelelőbb megoldásnak, hiszen célja az elkövetett bűncselekmények megtorlása, amely látszólag összhangban van a klasszikus büntetőjogi iskola tanításaival is.

Ennek ellenére ez a rendszer már alapjaiban nem felel meg a felvilágosodás eszmerendszerét elfogadó, a jog uralmát valló országok politikai berendezkedésének sem. Nem létezik a hatalmi ágak megosztása, a törvényhozás gyakran a végrehajtás kezébe került, de hiányzik az eljárási feladatok megosztása is, hiszen a bűnüldöző hatóságok eldönthetik ki a bűnös, ki a rossz. A bírósági eljárás felesleges, mert nem szükséges a bizonyítási eljárás lefolytatása. Ezzel tulajdonképpen visszatérhetünk a korábbi eljárási modellekhez, amikor a nyomozás állapította meg a tényállást, mai értelemben vett közvádó nem létezett, a bíróságnak pedig csak a büntetést kellett kiszabni.

Ennél a rendszernél fennáll többek között az a veszély is, hogy a gyanú csak ürügyként szolgál, amelyet lehet utólag, akár az eljárás megindítása után is igazolni, hiszen az állam előre meghatározott feltételek nélkül avatkozhat be polgárainak életébe.

– Az igazságszolgáltatás előkészítése érdekében kialakításra került a bűnüldözési apparátus, amelynek feladata a bűncselekmények felderítése, az elkövető kilétének megállapítása, a bizonyítási eszközök felderítése, összegyűjtése és rögzítése, és a keletkezett okiratok – a vádemelés feltételeinek fennállása esetén – a bizonyítási eszközök átadása az igazságszolgáltatást megvalósító bíróságnak. A szervezetvezérelt bűnüldözési rendszer működése során ellentmondás keletkezhet a szervezet társadalmi rendeltetése és a működésére ható több tényező között, amelynek eredményeképpen az adott szervezet nem képes a rendeltetésének megfelelő feladatokat ellátni.

Ennek a negatív hatásnak lesz a következménye az úgynevezett hatósági szelekciós tevékenység, mert a szervezetvezérelt bűnüldözési rendszer egyrésztől nem képes, másrésztől pedig nem akarja teljesíteni a legalitás feltétlen felderítési/bűnüldözési parancsát. Ennek az lesz az eredménye, hogy a törvényeket a végrehajtó hatalom szervei nem teljesítik, és emiatt az igazságszolgáltatás nem valósul meg. A bűnüldözési rendszer e fajtájánál az eljárás megindításának törvényben meghatározott normatív feltételei vannak, de a feltételek megléte esetén az eljárás megindítására gyakran törvényen kívüli okok miatt nem kerül sor.

– A jogállami felfogáson alapuló bűnüldözési rendszer alapelveként fogadja el a jogbiztonságot, az előre láthatóságot, a kiszámíthatóságot, és fontos követelménye, hogy a büntetőeljárás lefolytatása során okozott esetleges kár vagy jogsérelem a jog alapján orvosolható. A

büntetőeljárás során beszerzett és felhasznált bizonyítékok törvényesek, hitelesek, és a védelem által ellenőrizhetők.

A jogalkotó a jogállami felfogáson alapuló bűnüldözési rendszerben a büntető eljárási törvényben előre meghatározza az eljárás megindításának és a személy terheltként történő bevonásának feltételeit. A büntetőeljárás, vagy nyomozás megindításának minimum feltétele az igazolt adatokon alapuló gyanú megléte. Az eljárás megindítása a hatóság oldaláról különböző olyan jogokat keletkeztet, amelyek korlátozzák, vagy korlátozhatják az állampolgárok, vagy a résztvevők jogait, de ezzel egyidejűleg az állampolgárokat és a résztvevőket megillető garanciák is megjelennek, vagy ügyészi, vagy bírói kontroll formájában. Ebben a rendszerben nemcsak az eljárás megindításának feltételei, hanem a büntetőeljárás megindításának akadályai és az opportunitásnak tett bármilyen engedmény egyaránt büntető törvények által meghatározott, azért hogy alkalmazása és végrehajtása bárki által ellenőrizhető legyen.

4. A legalitás – officialitás felderítési/bűnüldözési parancsa

Kutatás tárgyát tekintve a legalitás-officialitás elemei közül a felderítési/bűnüldözési kötelezettséggel kellett részletesebben foglalkozni. Ez a parancs látszólag egyszerű, mivel bűncselekmény gyanúja esetén a nyomozó hatóságok kötelesek az eljárást megindítani, és ez egyben jelenti a nyomozás-teljesítésének kötelezettségét is.

Lényegét tekintve az alapelv a nyomozó hatóságok számára feltétlen felderítési/ bűnüldözési parancsot ír elő abból a célból, hogy bűncselekmény felderítetlenül, megtorlatlanul ne maradjon. A nyomozó hatóságoknak minden bűncselekményt fel kell deríteni, minden elkövetőt le kell leplezni, tehát az ügyészi vádemeléshez szükséges adatokat be kell szerezni. A nyomozó hatóságnak ez a tevékenysége nem függhet senkinek sem az akaratától, kívánságától, és bárki hatalmi törekvésétől.

A legalitás sohasem érvényesült tiszta formában, már születésekor olyan szabályozási alapelv volt, amely eleve ismerte a kivételeket, ezért dolgozatomban meg kellett vizsgálni azokat a körülményeket, amelyek miatt nem valósul meg a legalitás parancsa.

A legalitás, ezen belül a felderítési/bűnüldözési kötelezettség érvényesülésének akadályait állásponatom szerint a következőképpen lehet csoportosítani:

- A legalitás természetéből származó akadályok. A legalitáson belül a nyomozó hatóságok felderítési/bűnüldözési kötelezettsége eleve teljesíthetetlen parancsot ír elő a bűnüldöző szervek részére, hiszen nem lehet minden bűncselekményt és elkövetőt felderíteni.

- Az opportunitás. Az opportunitás azon az elképzelésen nyugszik, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás törvényben meghatározott esetekben mellőzhető, elkerülhető, és ez gyakran hasznosabb, mint az eljárás következetes lefolytatása.
- A büntető jogszabályokból eredő akadályok. Büntetőjogszabályaink ismernek olyan jellegű jogintézményeket, amelyek esetén a büntetőhatalom gyakorlója különféle szempontokat mérlegelve lemond a büntető igény érvényesítéséről. Ebbe a körbe tartoznak az állam büntetőjogi igényének biztosítása különleges eszközökkel (fedett nyomozó és a nyomozó hatóságokkal „együttműködő személy”), valamint a magánindítvány, a kívánat, a kizárólagos feljelentési jog és büntetőeljárás helyett idegenrendészeti kiutasítás alkalmazása.
- A nyomozó hatóságok diszkrecionális jogköréből adódó akadályok. A büntetőjogszabályok elég nagy számban tartalmaznak bizonytalan, homályos jogi fogalmakat, amelyek értékelése függ az értékelést végző ember megítélésétől. Ezen kívül a diszkréció legnagyobb területe a felderítés, az adatgyűjtés és a bizonyítás, ugyanis ezeknek a tevékenységi köröknek a végső ideje gyakran a nyomozó hatóság megítélésétől függ.
- A büntető jogszabályok meglétén kívül eső okokból származó akadályok. Ebbe a csoportba sorolható a felderítés eredményességének mutatói, a látens bűnözés, a szervezeti hiányosságok, valamint a nyomozó hatóságok „többszörös szelekciós tevékenysége”. A felsoroltak közül a szelekciós tevékenységgel kell részletesebben foglalkozni, mert megoldása jogalkotói feladat is. Véleményem szerint el kell fogadni a szakirodalomban megjelent álláspontot, hogy a szelekciós tevékenység vélhetően velejárója a rendőri munkának, ami önmagában véve nem jelent gondot, ha azt a nyomozó hatóságok azért teszik, hogy véges emberi, anyagi és technikai kapacitásukat nagyobb mértékben kihasználva foglalkoznak kevésbé intenzíven a bagatell ügyekkel, hogy ezáltal feladataik nehezebb részét megoldják. Ha viszont ezt azért teszik, hogy a bűnügyi statisztikát kozmetikázzák, és bonyolultabb ügyekben a feljelentést fel sem veszik, akkor elítélendő gyakorlatot folytatnak.

A szelekciós tevékenység megoldását elsősorban abban látom, hogy tisztázni kell az ügyészség alkotmányos helyzetét. Ha az eljárási törvény a szigorú legalitás talaján áll, akkor a jogalkotó vállalja a közjogi felelősséget azokért a rendelkezésekért, amelyek betartása vagy be nem tartása tekintetében a jogalkalmazósnak nincs mérlegelési lehetősége. A kormányzatra kell bízni a büntetőpolitika kialakítását és gyakorlását, amelynek keretében felhatalmazást kell kapnia arra, hogy a büntetőpolitikai prioritásokat meghatározhassa. Ha viszont a kormányzat

nem irányíthatja az ügyészséget, annak az lesz a következménye, hogy az kénytelen lesz a büntetőpolitikát a rendőrségen keresztül irányítani.

Ezen kívül vizsgálni kell, milyen körben lehetséges a magánindítványra üldözendő bűncselekmények számát növelni, különösen a gazdaság élet területén, ha a magántulajdonban lévő gazdálkodó szervezet a sértett, és kár sem az államot, sem más magánszemélyt nem ért, akkor magánindítványhoz lehet kötni az elkövető büntetőjogi felelősségre vonását.

A jogalkotónak nem szabad lemondani az elterelés lehetőségéről, továbbá az eljárás egyszerűsítéséről sem, továbbá a felderítés prioritásainak megadása után egyes bűncselekmények esetén lehetséges a felderítés esélyeinek „latolgatása” is.

5. A feljelentett és az egyszerűen gyanúsíthat személy jogállása. A megalapozott gyanú közlésének időpontja

A feljelentett és az egyszerűen gyanúsítható személyek nem valóságos alanyai az eljárásnak.

A feljelentés alapján sok esetben nem lehet dönteni bűncselekmény gyanújáról és arról, hogy az ott megnevezett személy gyanúsítottként történő bevonásának megvannak-e a feltételei, ezért nem lehet az eljárást a megjelölt személy ellen folyó nyomozásként feltüntetni.

Az egyszerűen gyanúsítható személy esetében a büntetőeljárás megindításának feltétele megállapítható, de nem lehet a nyomozást személy ellen megindítottnak tekinteni, mert a személyre vonatkozó gyanú létezik ugyan, de az nem megalapozott. Annak ellenére, hogy a Be. nem tekinti az egyszerűen gyanúsítható személyt az eljárás valóságos alanyának, bizonyos intézkedéseket megenged, amelyeket vele szemben foganatosítani lehet. Ilyen intézkedések a körözés elrendelése, késedelmet nem tűrő, sürgős eljárási cselekmény végzése, törvényben felsorolt szervektől adatok kérése, valamint titkos adatszerzés bevezetése.

Ennek alapján megállapítható, hogy a törvény ismeri az elkövetői egyszerű gyanú fogalmát, csak nem teszi lehetővé a személy kihallgatását.

A joggyakorlat során több esetben előfordul, hogy az egyszerűen gyanúsítható személy jogi helyzetét kihallgatása nélkül nem lehetséges tisztázni. Ebben az esetben olyan élethelyzetről van szó, amelyre nézve nincs jogi szabályozás, és a nyomozó hatóságoktól nem lehet elvárni, hogy adott személy jogi helyzetének tisztázásáról lemondjanak.

Ezzel kapcsolatosan a büntető eljárásjogi szakirodalomban általánossá vált az a felfogás, hogy a terheltté nyilvánítás a kétfázisú nyomozás (nyomozás – vizsgálat) elismerését jelenti,

hazánkban viszont a vizsgálat és a vizsgálóbírói intézmény megszűnése folytán a nyomozás egyfázisú lett.

Álláspontom szerint azonban a tettenéréses ügyeket kivéve a nyomozás a megismerés kezdeti szakaszában majd minden esetben két részre oszlik. Az ismeretlen tetteses ügyekben ez a „feltétlen – főszabály”, de ez jellemzi azokat az ügyeket is, amelyekben van feljelentett, hiszen a gyanú differenciáltan merül fel. Ezen kívül a büntetőeljárás szerves részét képezi a titkos adatszerzés is, egyfajta kettősséggel tehát feltétlenül számolni kell.

A helyzet megoldását abban látom – mivel nem tudok más megoldást ajánlani –, hogy be kell vezetni a gyanúsítottá nyilvánító határozatot, és fel kell hatalmazni a nyomozó hatóságokat arra, hogy az egyszerűen gyanúsítható személyeket gyanúsítottá nyilvánításukat megelőzően kihallgathassák, a terhelti garanciák megadása és a fokozott ügyészi felügyelet bevezetése mellett.

A Be. alapján nem egyértelmű, hogy adott személy, aki megalapozottan gyanúsítható bűncselekmény elkövetésével mely időponttól tekinthető az eljárás valóságos alanyának. Ezt a szintén szabályozatlan helyzetet a jogalkotónak törvényben kell tisztázni, és a terhelt fogalmának meghatározásánál le kell írni, hogy a terhelt fogalmába tartozik az a személy is, aki megalapozottan gyanúsítható bűncselekmény elkövetésével, ha vele szemben bármilyen oknál fogva nem lehetséges közölni a megalapozott gyanút.

6. A disszertáció tudományos eredményeinek hasznosítási lehetőségei

6.1. A jogalkotás számára

- a büntetőeljárás megindítása feltételrendszerének átalakítása,
- az ügyészség alkotmányos helyzetének tisztázása,
- az ügyész diszkrecionális jogkörének bővítése,
- az egyszerűen gyanúsítható személy jogi helyzetének tisztázása,
- a terhelt fogalmának pontosítása,
- a magánindítványra büntetendő bűncselekmények számának növelése,
- és a nyomozás előkészítő jellegének megteremtése.

6.2. A jogtudomány számára

- A büntetőeljárás megindítása formai és materiális feltételei fogalmi elemeinek meghatározása.

A bűnügyi tudományok rendszerén belül tisztázni kell az induló ismeretek fogalmi rendszerét, a gyanú megalapozott gyanú, a bizonyítási eszköz, bizonyíték, bizonyítási eljárás, tény, adat, információ fogalmait.

– A rendészettudomány körébe tartozó kutatások lefolytatása.

A büntetőeljárás megindítása szempontjából is külön kutatás tárgyává kell tenni a bűnügyi hírszerzés, a rendészeti felderítés, a titkos információgyűjtés, a titkos adatszerzés és a kriminalisztikai adatgyűjtési módszerek tudományos alapfogalmait, tárgyát, eszközrendszerét, módszereit, és nem utolsósorban tisztázni kell egymáshoz való viszonyukat.

– A jogalkotó és a tudomány képviselőinek együttműködési kötelezettsége.

A tudomány képviselőinek segítenie kell a jogalkotó munkáját, hogy mind a büntetőjogi, mind egyéb más jogszabályok szakmailag megalapozottak és színvonalasak legyenek. A jogtudomány képviselői természetesen csak akkor képesek segíteni, ha a jogalkotó is igényeli a szakmaiságon alapuló kritikai észrevételeket, megjegyzéseket és elemzéseket, iránymutatásokat és javaslatokat.

A tudomány képviselői kötelesek tanulmányozni a különböző igazságszolgáltatási rendszereket, az azokhoz tartozó jogintézmények működési mechanizmusait, és azt hogy az adott országban hogyan működnek ezek az intézmények, és ha új, külföldi intézményt kíván a jogalkotó bevezetni, akkor kutatás tárgyává kell tenni, hogy az adott intézmény hazánk társadalmi viszonyai között működőképesek-e vagy nem.

X. FEJEZET

Német és orosz nyelvű összefoglaló

1. Zusammenfassung

Titel der Dissertation: **Die Einleitung des Strafverfahrens**

Ziel meiner Dissertation ist es, die Voraussetzungen für die Einleitung des Strafverfahrens – in rem und in personam – zu analysieren.

Das Ermittlungsverfahren (oder Vorverfahren) ist Ausgangspunkt – nach Ákos Farkas ist es vielleicht der bedeutendste Teil des kontinentalen Rechtssystems – des Strafverfahrens. Im kontinentalen Rechtssystem ist das Ermittlungsverfahren deswegen von großer Bedeutung, weil das Beweismaterial nicht nur für die Staatsanwaltschaft, sondern auch für das Gerichtsverfahren verwendbar ist.

Im Gegensatz zu dem kontinentalen Rechtssystem richtet sich das Vorverfahren im angelsächsischen Rechtssystem nach Sammlung von Informationen über den Verdächtigen und nach Benachrichtigung der Staatsanwaltschaft. Während des Ermittlungsverfahrens gibt es keine Beweisführung und das Beweismaterial kann im Gerichtsverfahren nicht verwendet werden.

Im historischen Teil der Dissertation analysiere ich die normativen Voraussetzungen für die Einleitung des Strafverfahrens nach den modernen Rechtssystemen. Ich befasste mich mit den Regeln vor den modernen Rechtssystemen – aus Umfangsgründen – nicht. Das kontinentale Rechtssystem baut sich entweder auf das Opportunitätsprinzip oder auf das Legalitätsprinzip. Das ungarische Rechtssystem gehört zu dem kontinentalen Rechtssystem und orientiert sich am Legalitätsprinzip. In Betracht dieser Grundsätze musste das Vorverfahren geprüft werden.

Nach dem Opportunitätsprinzip sind die Voraussetzungen für die Einleitung des Strafverfahrens gesetzlich geregelt aber es liegt im Ermessen der Staatsanwaltschaft, ob die Einleitung des Strafverfahrens zielgerecht, nützlich ist, oder im öffentlichen Interesse liegt.

Nach dem Legalitätsprinzip ist die Strafverfolgungsbehörde verpflichtet – mit wenigen Ausnahmen –, ein Ermittlungsverfahren zu eröffnen, wenn die gesetzlichen Voraussetzungen bestehen. Diese Voraussetzungen können juristisch oder kriminalistisch ausgelegt werden.

Nach der juristischen Auffassung wird ein Verdacht einer Straftat vorausgesetzt, der kriminalistischen Auffassung nach muss ein Grund oder Information (Daten, Kenntnis usw.) vorhanden sein, um ein Ermittlungsverfahren eröffnen zu können. Das Strafverfahren im kontinentalen Rechtssystem wird grundsätzlich mit Beschluss angeordnet und es liegt unter der Aufsicht der Staatsanwaltschaft.

Im Weiteren befaße ich mich mit dem Begriff des Verdachts und dessen Bedeutung für die Strafverfolgungssysteme. Nach der ungarischen Strafprozessordnung (1998. évi XIX. tv.) bildet der Verdacht die Schwelle, welche überschritten werden muss, um die Instrumente prozessualer Ermittlungen auszulösen. Der Rechtsbegriff „Verdacht“ wurde aber durch den Gesetzgeber nicht erläutert.

Im ungarischen Strafverfahren gilt das Legalitätsprinzip und daher mussten zum einen die Verpflichtung zur Strafverfolgung durch die Strafverfolgungsbehörden, zum anderen die Strafverfolgungshindernisse analysiert werden. Weiterhin musste auch die mehrstufige selektive Tätigkeit der Behörden und ihre Lösungsansätze geprüft werden.

Die verdeckten Ermittlungsmaßnahmen sind ein Bestandteil des ungarischen Strafverfahrens, deswegen mussten auch deren Grund- und Anordnungsvoraussetzungen analysiert werden. Es kann festgestellt werden, dass die verdeckte Aufklärung keine „echten“ Voraussetzungen hat, da die Prävention und der Personenschutz kein Strafverfolgungsziel sein kann. Weiterhin ist es auch nicht geklärt, welche Verfahrensart – verdeckte Informationsbeschaffung, Datenaufklärung, Ermittlung – die Strafverfolgungsbehörde wählen sollte, wenn der Verdacht eines Verbrechens vorliegt. Alle drei Verfahrensarten müssen die gleiche Voraussetzung erfüllen, den Verdacht einer Straftat.

In meiner Dissertation mussten auch weitere Kriterien für die Einleitung des Strafverfahrens, sowie die Person des Verletzten, die Regeln der unaufschiebbaren Maßnahmen und die Bedingungen für die Vorführung vor Gericht, geprüft werden. Diese strafrechtlichen Instrumente können nämlich nur dann zum Erfolg führen, wenn sie im Zeitpunkt der Einleitung des Strafverfahrens anwendbar sind.

Da die Einleitung des Strafverfahrens gegen eine bestimmte Person in die Rechte des Einzelnen im wesentlichen eingreifen kann, so musste auch die Stellung der Betroffenen (Verdächtiger, Beschuldigter usw.) geprüft werden. Es gibt keine juristische Begriffserklärung für den o.g. Personenkreis, so muss auch in der Zukunft die Stellung des Verdächtigen und des Beschuldigten im Einklang mit der Verfassung geklärt werden.

2. Подведение итога диссертации

Название моей диссертации: Возбуждение досудебного производства

При составлении моей диссертации я поставила перед собой цель рассмотреть и анализировать условия – ин рем и ин персонам – возбуждения досудебного производства. На мой взгляд эта тема является очень важной и актуальной, ведь венгерское правосудие входит в континентальную систему юстиции, в которой результаты досудебного производства можно использовать и в ходе судебного разбирательства.

Исходя из этого я подробно анализировала поводы, основание и порядок возбуждения досудебного производства, подозрение совершения преступления, и обоснованное подозрение касающееся конкретного лица.

Я пришла к такому выводу, что условия возбуждения досудебного производства, оперативной деятельности, а также скрытого расследования полностью совпадают.

В связи с этим юридическим положением возникает серьезный конституционный вопрос, на который успокоительный ответ может дать только законодатель. Способом решения проблемы может быть то, что в будущем условием возбуждения оперативной деятельности и скрытого расследования является наличие подозрения совершения преступления, а условием досудебного производства является наличие обоснованного подозрения.

В дальнейшей части моей работы анализировала требования легальности, на основе которых органы досудебного производства должны раскрывать каждое преступления. После этого я сгруппировала те обстоновки из-за которых вышеупомянутый приказ не выполнимый.

Кроме этого я рассмотрела и те условия по которым конкретное луцо привлекается в досудебный процесс в качестве подозреваемого. Мое предложение заключается в том, чтобы органы досудебного производства имели право допрашивать "просто-подозреваемого лица" в целях выяснения его юридического положения.

В ходе моей работы я изучала множество монографий, научных докладов и статей.

1. A dolgozatban felhasznált fontosabb források jegyzéke

1. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata III. kötet, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, kiadás éve nem szerepel
2. A. K. Bottomley: Decision in the Penal Process, 1973. London,; Martin Robertson, idézi Roger Leng, Újraformálódó igazságszolgáltatás a 90 évek Angliájában, Tanulmánykötet, Bűnügyi Tudományi Közlemények 1. Miskolc, 2000. 17-33. o.
3. Abraham S. Goldstein and Martin Marcus: The Myth of Judicial Supervision in Three „Inquisitorial” Systems: France? Italy and Germany. The Yale Law Journal. Vol. 87: 240, 1977. p. 280.
4. Ádám György: A személyi szabadság és az alapos gyanú, Magyar Jog és Külföldi Jogi Szemle 1969. december 716-723. o.
5. ált. G. Mansfield and J. Peay: The Director of Public Prosecutions, 1987. London: Tavistock Press,
6. Angyal-Degré: Anyagi és alaki büntetőjog II. Kötet Alaki büntetőjog Danubia kiadása, Pécs. 1927.
7. Angyal-Isaak: Bűnvádi Perrendtartás VIII. kiadás, Budapest, 1938. Grill Károly Könyvkiadó Vállalat
8. Annual Report of the Prosetucors General. 1981. p. 2-3. idézi Dato Steenhuis: i.m.p. 54.
9. Auer György, Mendelényi László: A Bűnvádi Eljárási Jog 5. Általános rész. Nyomozás és Vizsgálat. Athenauem, Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat kiadása, Budapest, 1932.
10. Az igazságügyi miniszter által az 1892-1897. évi országgyűlés negyedik ülészakájában a Képviselőház elé terjesztett Bűnvádi Perrendtartás törvényjavaslatához, Indokolás, Budapest, 1895.
11. Balog János: A gyanú két oldala, Belügyi Szemle, 1966. 9. sz. 46-54. o.
12. Balog János: Az igazság a büntetőeljárásban Jogtudományi Közlöny 1965. 7. sz. 266. o.
13. Balogh Jenő, Edvi Illés Károly, Vargha Ferenc: Bűnvádi Perrendtartás Magyarázata, Második kötet. Budapest, Grill Károly, cs. és kir. Udvari Könyvkereskedés kiadása, 1897.
14. Balogh Jenő, Edvi Illés Károly, Vargha Ferenc: Bűnvádi Perrendtartás Magyarázata, Budapest, Grill Károly, cs. és kir. Udvari Könyvkereskedése, 1898.

15. Bánáti – Belovics – Csák – Sinku – Tóth – Varga: Büntető eljárásjog, HVG Orac. Lap- és Könyvkiadó Kft. 2003.
16. Bárd Károly: A büntetőhatalom megosztásának buktatói. Értekezés a bírósági tárgyalás jövőjéről. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987.
17. Bárd Károly: A törvény és az ő alkalmazói. Fundamentum, 1997/2. 91-100. o.
18. Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007.
19. Bárd Károly: Legalitás és bűnüldözés. Jogtudományi Közlöny 1986. szeptember 402-408. o.
20. Beck – Demeter – Déri – Fekete – Földes – Garamvölgyi – Illár – Katona – Lassó – Láng – Lázár – Lippovitz – Molnár József – Molnár Rezső – Bajnár – Rudas – Vincze – Viski: Kriminálisztika, Általános rész, kiadta: BM Tanulmányi és Módszertani Osztálya, Bp. 1961..
21. Bejczy Alexa: A titkos információgyűjtés célhoz kötöttsége, Rendészeti Szemle, 2006. 7-8. sz. terjedelme: 126-146. o.
22. Berkes György (szerk.): Büntetőeljárásjog. Kommentár a gyakorlat számára. HVG-Orac, Budapest, 2003.
23. Bócz Endre Büntetőeljárás jogunk kalandjai, sikerek, zátonyok és vargabetűk, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006.
24. Bócz Endre: Az alapos gyanú a büntető eljárásban, Jogtudományi Közlöny, 1962. november 576-586. o.
25. Bócz Endre: Az alapos gyanúról és az ártatlanság vélelméről, Magyar Jog, 1970. június, 321-384. o.
26. Bócz Endre: Gondolatok az alapos gyanú fogalmáról, Rendőrségi Szemle, 1962. 11. sz. 1042-1047. o.
27. Bócz Endre: Legalitás, oportunitás és az ügyész diszkrecionális jogköre, Rendészeti Szemle, 1994. 1.szám 12-18. o.
28. Bodkin, Sir Archibald H.: The prosecution of offenders: English practice. The Police Journal, 1928 (I),
29. Bögöly Gyula: A katonai büntetőeljárás hatálya Rákócztól napjainkig, Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma, Pécs, 2007. 17-33. o.
30. Bögöly Gyula: Az ügyész feladata és szerepe a rendészet kultúrájának kialakításában, Tiszteletkötet Sárkány István 65. születésnapjára, rendőrtiszt Főiskola, Budapest, Széchenyi-Hegy, 2010. 29-36. o.

31. Bratton, William J. (1998): Crime is Down in New York City: Blame the Police. In: Dennis, Norman (ed.): Zero Tolerance: Policing a Free Society. IEA Health and Welfare Unit, London, pp. 29-43.
32. Brugger, Winfried: Vom unbedingten Verbot der Folter zum bedingten Recht auf Folter? Juristenzeitung 2000. Heft 4. S. 167. o.
33. Budaházi Árpád: A poligráf mint nyomozást orientáló eszköz, Rendvédelmi füzetek, 2009/1 szám, Rendőrtiszti Főiskola, 86-93. o.
34. Büntetőjogi Vizsgáló Bizottság 11. jelentései: Evidence, 1972, Cmnd. 4991, London: Her Majesty's Stationery Office; D. Wolchover & A. Heaton Armstrong Confession Evidence, 1996, London: Sweet Maxwell;
35. C. Beccaria: A bűnökről és a büntetésekről – Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Bp. 1989.
36. Cassel, Paul G. – Fowles, Richard: Handcuffing the Cops? A Thirty-Year perspective on Miranda's Harmful Effect on Law Enforcement. Stanford Law Review 1998. Vol 50. 1055-1145. o.
37. Cséka – Király – Kratochwill – Vargha: Magyar Büntető Eljárási Jog II. Egységes Jegyzet, Tankönyvkiadó, Budapest, 1984.
38. Cséka Ervin, Király Tibor, Kratochwill Ferenc, Szabóné Nagy Teréz, Vargha László: Magyar Büntető Eljárási jog, Egységes Jegyzet, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978.
39. Cséka Ervin: A bűncselekmény alapos gyanújáról, Rendőrségi Szemle 1962. 1. sz. 32-43. o.
40. Cséka Ervin: A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968.
41. Cséka Ervin: A büntető ténymegállapítás jellege, Magyar Jog 1965. 5. sz. 194-240. o.
42. Cséka Ervin: Büntető Eljárásjoguk reformja és a nyomozási szak néhány elvi kérdése, Kriminológiai Tanulmányok, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1962. 1. sz.
43. Csiky János: Egy állam – Ügyészek nélkül, Szeged, 1938. külön lenyomat a Jog V. évfolyam 3-4 számából, 1-17. o.
44. Dagmar Pohl-Laukamp: Legalitätsprinzip und Diversion. Kriminalistik. 1983. No. 3. S. 133.
45. Dato Steenhuis: Criminal Prosecution in the Netherlands. In: J. E. Hall Williams (ed): The Role of the Prosecutor, Report of the International Criminal Justice Seminar held at the London School of Economics and Political Science in January 1987. Aldershot, Vermont. 1988. p. 53.
46. Dennis „Instrumental protection, human right or function necessity? Re-assessing the privilege against self-incrimination” (1995) Cambridge Law Journal 342; S. Sharpe

- „The privilege against self-incrimination: do we need a preservation order?” (1998) 27 (4) Anglo-American Law Review 494.;
47. Derschowitz, Alan M.: Why Terrorism Works. Yale University Press, New Haven-London 2002. 139-142. o.
 48. Di Marino, Geaten: L implantation et lesw remises en cause des dogmes accusatoire et inquisitoire, Revue Internationale de droit penal, 1997/2.
 49. Di Marino, Geaten: L implantation et lesw remises en cause des dogmes accusatoire et inquisitoire, Revue Internationale de droit penal, 1997/2., 17. p.,
 50. Dieter Shcaffmeister: Die Rolle der Staatsanwaltschaft bei der Ermittlung und Vorfelgung von Straftaten. In: Hans-Heinrich Jeschek und Rudolf Leibinger (Hrsg.): Funktion und Tatigkeit der Anklagebehörde im dischen Recht. Nomos Verlinggesellschaft. Baden- Baden. 1979. S. 137-139.
 51. Eckle v. Fideral Republic of Germany (1987.) Foti and Others v. Italy (1982.)
 52. Erdei Árpád: A célszerűség rejtélye, avagy oportunitás a büntetőeljárásban. Györgyi Kálmán-jubileum. 2004. 163-179. o.
 53. Erdei Árpád: Az inkvizíciós és kontradiktórius vonások a büntető eljárási rendszerekben, Jogtudományi Közlöny, 1998. április, 127- 130. o..
 54. Erdei Árpád: Kodifikációs megfontolások a büntető eljárás elvei ürügyén, Magyar Jog, 1990. március, 215-225. o.
 55. Erdei Árpád: Mi az igazság? A büntetőítélet igazságtartalma, kiadja: Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest 2010.
 56. Erhard Blankenburg, Klaus Sessar, Wiebke Steffen: Die Staatsanwaltschaft im Prozeß strafrechtlicher Sozialkontrolle, Berlin, 1978. S. 331. o.
 57. Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Könyvkiadó Kft. Bp. 2004.
 58. Farkas Ákos: Az előzetes eljárás szerepe a magyar büntetőeljárásban, II. Német- Magyar Büntetőjogi és Kriminológiai Kollokvium, KJK és Országos Kriminológiai Intézet, Bp. 1994. 51-62. o.
 59. Farkas Ákos: Kriminálpolitikai tendenciák Nagy – Britanniában, Kriminálpolitika és büntető igazságszolgáltatás Nagy – Britanniában a 90-es években, Tanulmánykötet, Bűnügyi Tudományi Közlemények 1. Miskolc, 2000. 121- 135. o.
 60. Farkas Ákos-Pap Gábor: Alkotmányosság és büntetőeljárás, Kriminológiai és Kriminológiai Évkönyv, 1993. IKVA, Budapest, XXX. 45-91. o.

61. Fenyvesi – Herke – Tremmel: Új magyar büntetőeljárás, Dialóg Campus kiadó, Budapest-Pécs, 2004.
62. Finkey Ferenc: Magyar büntető perjog tankönyve (teljesen átdolgozott 4. kiadás) Grill Károly könyvkiadó vállalata, Budapest, 1914.
63. Finszter Géza: A nemzetbiztonság alkotmányos védelme, Wiener A. Imre 70. születésnapjára, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Bp. 2005. 243-264. o.
64. Finszter Géza: A rendészet elmélete, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Könyvkiadó, Budapest, 2003.
65. Finszter Géza: A titkos adatszerzés kriminalisztikája, Emlékkönyv Kratochwill Ferenc (1933-1993) tiszteletére. Tanulmánykötet, Bíbor kiadó Miskolc, 2003. 123-142. o.
66. Finszter Géza: Az alapos gyanú kriminalisztikai fogalma, Belügyi Szemle, 1980. 9. sz. 18-25. o.
67. Finszter Géza: Kriminálpolitika tegnap és ma, Rendészeti Szemle, 2006. 12. 75-89. o.
68. Finszter Géza: Zéró tolerancia a kontinentális jog országában, A rendvédelmi munka társadalmi beágyazottsága, Tudományos konferencia, 2003, november 11-12. Rendőrtisztviselői Főiskola, az Ariadne Stúdió Bt., MNM Komplex Bt, a Szent György Biztonságvédelmi és Számítástechnikai Szakközépiskola és a Virtuóz Kiadó és Nyomdaipari Kft. Támogatásával megjelent kötet, 23-33. o.
69. Gerhardt Grebing: Staatsanwaltschaft und Strafverfolgungspraxis in Frankreich., In: Hans-Heinrich Jeschek und Rudolf Leibinger (Hrsg.): Funktion und Tätigkeit der Anklagebehörde im ausländischen Recht. Nomos Verlagsgesellschaft. Baden-Baden. 1979. S. 45
70. Germann, A. O.: Zum strafprozessrechtlichen Legalitätsprinzip. Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht (ZStrR) 1961/1. sz. 1-33. o.
71. Gödöny József: A bizonyítás tárgya és kerete a nyomozásban, Kriminalisztikai Tanulmányok V. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1966. 5-62. o.
72. Gödöny József: Bizonyítás a nyomozásban Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968.
73. Gödöny József: Gyanúsított – Terhelt, Kriminalisztikai Tanulmányok, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1963. 2. sz. 5-45. o.
74. Görgényi Ilona: A viktimológia; Gönczöl – Korinek – Lévai: Kriminológiai alapismertetek. Bűnözés – Bűnözéskontroll. Corvina, Budapest, 1996. 101. o. (A tankönyv viktimológiai részét Görgényi Ilona írta. 93-107. o.)

75. Hack Péter: A büntetőhatalom függetlensége és számonkérhetősége, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Bp. 2008.
76. Hack Péter: Az ügyészség alkotmányos helyzete és az új büntetőeljárási törvény, Magyar Jog, 1998. június, 335-339. o.
77. Hautzinger Zoltán: A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története, Jogtudományi Közlöny, 62. évfolyam, 2007/6. 263-276. o.
78. Herke Csongor: Büntetőeljárásjogi alapismeretek, JPTE ÁJK, Pécs, 1998.
79. Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs, 2008.
80. Howard, Pendleton: Criminal Justice in England. 1931.
81. Igazságügyi Közlöny, Budapest, 1998. július 31.
82. Indokolás a büntetőeljárásról szóló törvényjavaslathoz, Igazságügyi Közlöny, Budapest, 1998. július 31.
83. Kádár Miklós-Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966.
84. Kagan, Robert: Puissance et faiblesse. Commentaire, N. 99. Automne 2002, 517. p.
85. Kardos Sándor: A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene, 350/2003. számú PhD dolgozat, Miskolc,
86. Károly Endre: A victimológia a modern kriminológia új irányzata. Budapest, 1969. 132. o.
87. Katona Géza: A bizonyítás és a nyomozás egyes kérdései az új Be. tükrében, Magyar Jog, 2004. 9. szám, 525-534. o.
88. Kertész Imre – Pusztai László: Qui vadis büntetőeljárás? Jogtudományi Közlöny, 1992. április 172-181. o.
89. Kertész Imre: A legalitás eróziója, az opportunitás inváziója. Magyar Jog, 1998. április, 151-158. o.
90. Kertész Imre: Ügyészbíráskodás? Magyar Jog, 1988. szeptember, 730-740. o.
91. Király Tibor, Büntetőeljárási jog, Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
92. Király Tibor: A legalitás a büntetőeljárásban, Jogtudományi Közlöny, 1986. 5. sz. 201-206. o.
93. Király Tibor: A terheltté nyilvánítás jövője, Magyar Jog 1968. évi 11. sz. 651-655. o.
94. Király Tibor: Az ártatlanság védelme, Jogtudományi Közlöny, 1958. 277-289. o.
95. Király Tibor: Büntető ítélet a jog határán, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972.
96. Király Tibor: Büntetőeljárási jog, Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
97. Király Tibor: Kit köt az ártatlanság védelme? Magyar Jog, 1986. 1019-1026. o.
98. Kiss Anna: A sértett fogalma a büntetőeljárásban, Bizonyítékok, Tiszteletkötet Tremmel Flórián egyetemi tanár 65. születésnapjára, Pécs, 2006. 287- 293. o.

99. Kiss Anna: Elképzelések az ügyészség helyéről és szerepéről, 1993-as OKRI évkönyv, 93-111. o.
100. Kleinknecht, Theodor – Meyer, Karlheinz: Strafprozessordnung. 44. Auflage, Beck, 1999. a 152. §-hoz fűzött kommentár, 2. pont.
101. Korinek László: A bűnüldözés alkotmányos alapjai, Közjogi Szemle, 2008/1. 37-44. o
102. Korinek László: Bűnözési elméletek, Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2006.
103. Korinek László: Félelem a bűnözéstől, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995.
104. Korinek László: Kriminológia I- II. Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2010.
105. Korinek László: Rejtett bűnözés, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1988.
106. Korinek László: Szelekció a rendőrség munkájában, Belügyi Szemle Tájékoztató, 1983. 39. szám, 29-33. o.
107. Kovács Tamás: A katonai igazságszolgáltatás szervezeti és eljárásjogi megoldásaival kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok. Ügyészek Lapja 1998. 1.sz. 15-58. o.
108. Krey, V.: Rechtsprobleme des strafprozessualen Einsatzes Verdeckter Ermittler einschließlich des „Lauschangriffs“ zu seiner Sicherung und als Instrument der Verbrechensbekämpfung BKA-Forschungsreihe, Sonderband, 1993. 66. o.
109. Lakatos János: Bevezetés a kriminalisztikába, Rejtjel kiadó, Budapest, 2004.
110. Legfőbb Ügyészség Tanulmányi Csoportja: A nyomozók kézikönyve, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1955.
111. M. Maguire/T. John: Covert And Deceptive Policing In England And Wales: Issues In Regulation and Practice (1996) Eur. J. Crime Cr.L.Cr.J. 320. o.
112. Mészáros Bence: A fedett nyomozó és a „szolgálat által megkövetelt bűncselekmények”– de lege ferenda, Magyar Rendészet, 2007/3-4. szám 114-130. o.
113. Móra Mihály – Kocsis Mihály: Magyar Büntető Eljárás jog. Egyetemi tankönyv, Tankönyvkiadó, Bp. 1961.
114. Móra Mihály szerk. Büntetőeljárás jog, Egyetemi jegyzet. Budapest, 1956.
115. Nagy Ferenc: Az ellenség-büntetőjogról, a jogállami büntetőjog eróziójáról. Magyar Jog, 2007. 2. sz. 69-70. o.
116. Pap János: Történeti áttekintés a katonai parancsnok szerepéről a katonai büntetőeljárásban, Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma, Pécs, 2007. 193-201 o.
117. Polt Péter: Áldás vagy átok, A parlamenti mentelmi jog, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010.
118. Pusztai László Büntető Eljárás jog, Osiris kiadó, Bp. 2000.

119. Pusztai László: A nyomozási verziók, Kriminálisztikai és kriminológiai tanulmányok, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972. 9. szám, 205-240. o.
120. Ridegh Rajmund – Olchváry – Milvius Attila: Bűnügyi Nyomozástan, Budapest, Hornyánszky Viktor R-T. nyomdai Műintézet kiadványa, a kiadás éve nem szerepel,
121. Róth Erika: A védőhöz való jog érvényesülése a büntetőeljárás tárgyalás előtti szakaszában Nagy – Britanniában, Kriminálpolitika és büntető igazságszolgáltatás Nagy – Britanniában a 90-es években, Tanulmánykötet, Bűnügyi Tudományi Közlemények 1. Miskolc, 2000. 136 - 155. o.
122. Szabóné Nagy Teréz – Cséka Ervin – Szilágyi József – Lukács Tibor – Sasvári Tibor – Korda György – Szíjjártó Károly: Büntetőeljárás-jog BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség 1974.
123. Szabóné Nagy Teréz: A szocialista büntető igazságszolgáltatás egységesítése és differenciálása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974.
124. Szikinger István: Az ártatlanság vételeme – alkotmányos alapelv! Belügyi Szemle, 1982. 3. sz.
125. Tóth Mihály: A „Magyar Miranda” első néhány éve, Tények és kilátások. Tanulmányok Király Tibor tiszteletére, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995. 62-67. o.
126. Tóth Mihály: Az alapos gyanú közlése, Belügyi Szemle, 1986. szeptember, 18-24. o.
127. Tóth Mihály: Kritikus értékelés a büntetőjogi jogalkotás „új hullámáról”. Tanulmányok Erdős Emil professzor tiszteletére, PTE ÁJK Pécs, 2002. 21-30. o.
128. Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba: Kriminálisztikai tankönyv és atlasz, Dialóg Campus, Budapest, Pécs, 2002.
129. Tremmel Flórián: A gyanú differenciált felmerülésének értékelése a büntető eljárásjogban. In: A büntetőjog dogmatikája és filozófiája. Békés Imre emlékkönyv, 2000. 390-405. o.
130. Tremmel Flórián: A magánvád. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985.
131. Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban, Dialóg Campus kiadó, Budapest-Pécs, 2006.
132. Tremmel Flórián: Gyanú és Büntető eljárás. Jubileumi tanulmányok 40. JPTE ÁJK, Pécs 1985.
133. Tremmel Flórián: Magyar Büntetőeljárás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2001.
134. Venczl László: A katonai parancsnok büntető hatalma és a strasbourgi joggyakorlat, 2001. szakdolgozat
135. Visinszkij, A. J. A perbeli bizonyítás elmélete a szovjet jogban, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1952.

136. Vuchetich Mátyás: A magyar büntetőjog rendszere, II. Könyv, Gyakorlati büntetőjog, A magyar jogtudomány klasszikusai sorozat, Magyar hivatalos Közlönykiadó, Bp. 2007. A monográfiát latin nyelvről magyar nyelvre fordította: Király Tibor akadémikus
137. Wilson, James Q. – Kelling, George L.: Broken Windows. The Atlantic Monthly, vol. 249., no. 3., pp. 29-38.
138. Wolfgang Heinz <http://www.uni-konstanz.de/rtf/kis/strafverfahren.html>; Konstanz 2004
139. Zlinszki János: Római büntetőjog, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1995.
140. Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации, Спарк Москва 2003.
141. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации, Элит издательство Москва 2004. 9. с., 208. с.
142. Уголовный Кодекс Российской Федерации с постановочными материалами Москва "Спарк" 2001,
143. В. М. Савитский: Что такое уголовный процесс, Издательство "знание" Москва 1979.
144. Е. Строгонова: Уголовно-Процессуальный Кодекс Российской Федерации 2004.
145. И. М. Лузник: Методологические проблемы расследования, Юридическая литература Москва 1973.
146. М. С. Строгович: Курс советского уголовного процесса, Издательство Академии наук СССР Москва 1958.
147. Н. В. Жогин, Ф.Н. Фаткуллин: Возбуждение уголовного дела, Государственное издательство юридической литературы, Москва – 1961.
148. Н. В. Жогин: Руководство для следователей, Юридическая литература Москва 1981.
149. Н. Н. Полянский: Вопросы теории советского уголовного процесса, Издательство Московского университета 1956.
150. Уголовный Кодекс РСФСР, Уголовно-Процессуальный Кодекс РСФСР, Москва Юридическая 1979.
151. Уголовный процесс, Академия МВД СССР. Москва 1989.
152. проф. М. А. Чельцов: Уголовный процесс, Юридическое издательство Министерства Юстиции СССР Москва 1948.
153. Я. О. Мотовиловкер: Вопросы теории советского уголовного процесса, Издательство томского Университета Томск 1971.
154. <http://herberger.jura.uni-sb.de/ref/strafprozessrecht/Rat-4.html> (letöltés ideje: 2010. 04. 30.)
155. <http://th-h.de/infos/jura/strafverfahren.php> (letöltés ideje: 2010. 10. 05.)
156. <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-4.htm>, (letöltés ideje: 2010. február 12.)

157. <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-4.htm>, (letöltés ideje: 2010. 04. 30.)
158. <http://www.juraforum.de/lexikon/beschuldigter> (letöltés ideje: 2010. 10. 12.)
159. <http://www.juraforum.de/lexikon/beschuldigter> (letöltés ideje: 2010. 10. 12.)
160. http://www.justiz.nrw.de/BS/rechta_z/B/Beschuldigter/index.php (letöltés ideje: 2010. 05. 02.)
161. http://www.justiz.nrw.de/BS/rechta_z/B/Beschuldigter/index.php (letöltés ideje: 2010. 05. 02.)
162. http://www.justiz.nrw.de/BS/rechta_z/O/Offizialprinzip/index.php (letöltés ideje: 2010. 04. 30.)
163. http://www.justiz.nrw.de/BS/rechta_z/O/Opportunit_tsprinzip/index.php (letöltés ideje: 2010. 08. 10.)
164. http://www.justiz.nrw.de/BS/Staatsanwaltschaft/Ermittlungsverfahren_Ablauf/Ablauf_Ermittlungsverfahren/index.php (letöltés ideje: 2010. 09. 30.)
165. <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4023/preview> (letöltési ideje: 2010. 06. 10.)
166. <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/6243/preview> (letöltési ideje: 2010. 06. 07.)
167. <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/8234/preview> (letöltési ideje: 2010. 06. 12.)
168. <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1654/file/3e7ef0be7ad60ee6e16cbd8b63db.htm/preview> (letöltés ideje: 2010. 10. 30.)
169. <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1656/file/7b41931f4d887e18084d413f1a27.htm/preview> (letöltés ideje: 2010. 07.25.)
170. <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1657/file/05448c03adb4cd7f5a4222ce9425.htm/preview> (letöltés ideje: 2010. 07.25.)
171. <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1662/file/febae4b8531e5ec27f2e92df3b7b.htm/preview> (letöltés ideje: 2010. 06.01.)
172. <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1666/file/1f0a92298f6ba75bd07e101cdb93.htm/previttp://www.legislationline.org/download/action/download/id/1666/file/1f0a92298f6ba75bd07e101cdb93.htm/previewew> (letöltés ideje: 2010. 07. 25.)
173. <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1666/file/1f0a92298f6ba75bd07e101cdb93.htm/preview> (letöltés ideje: 2010. 07. 25.)
174. <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1674/file/848f4569851e2ea7eabfb2ffcd70.htm/preview> (letöltési ideje: 2010. 06. 15.)
175. <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1675/file/4ba42818f79d41cc0cf56398c304.htm/preview> (letöltési ideje: 2010. 06. 08.)

176. <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1689/file/ebc7646816aad2a3a1872057551.htm/preview> (letöltési ideje: 2010. 06. 08.)
177. <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1711/file/573df3ccfe73a97311785d575f13.htm/preview> (letöltés ideje. 2010. 07. 25.)
178. <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1713/file/d6356a54f81eebad3ba253f23eac.htm/preview> (letöltés ideje. 2010. 07. 25.)
179. <http://www.ra-klose.com/html/beschuldigtenrechte.html> (letöltés ideje: 2010. 10. 15.)
180. <http://www.rechtpraktisch.de/artikel.html?id=716-> (letöltés ideje: 2010. 09.30.)
181. <http://www.uni-konstanz.de/rtf/kis/Heinz-Strafverfahren-2004.pdf> (letöltés ideje:2010. 10. 05.)
182. prof. Wolfgang Heinz: Das Deutsche Strafverfahren Rechliche Grundlagen, rechtstatsachliche Befunde, historische Entwicklung und aktuelle Tendenzen <http://www.uni-konstanz.de/rtf/kis/strafverfahren.htm>; Konstanz 2004., (letöltés ideje: 2008.06.20.)
183. www.homeoffice.gov.uk (letöltés ideje: 2010. 10. 15.)

2. A dolgozatban felhasznált fontosabb jogszabályok jegyzéke

1. 1896. évi XXXIII. tc. A bűnvádi perrendtartás
2. 1912. évi XXXIII. tc. Az első magyar honvédségi bűnvádi perrendtartás
3. 1951. évi III. tv. A bűnvádi perrendtartás
4. 1962. évi 8. sz. tvr. A büntetőeljárásról
5. 1973. évi I. tv. A büntetőeljárásról
6. 1978. évi IV. tv. A Büntető Törvénykönyvről
7. 1994. évi XXXIV. tv. a Rendőrségi törvény
8. 1995. évi CXXV. tv. a Nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény,
9. 1998. évi XIX. tv. A büntetőeljárásról
10. 2004. évi XIX. tv. a Vám-és Pénzügyőrségről szóló törvény
11. A 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet (a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon történő való rögzítésének szabályairól, a Nyer.)
12. Legfőbb Ügyészség: Emlékeztető a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről 2007. január